

**Universitat de les
Illes Balears**

**TESI DOCTORAL
2014**

**L'ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ DE
MANACOR I LA RECUPERACIÓ DEL PAPER
EDUCATIU I SOCIAL DE LA LLENGUA
CATALANA A MALLORCA (1960- 1980)**

Daniel Sáez i Quetglas

**Universitat de les
Illes Balears**

**TESI DOCTORAL
2014**

Programa de doctorat: en Educació

**L'ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ DE
MANACOR I LA RECUPERACIÓ DEL PAPER
EDUCATIU I SOCIAL DE LA LLENGUA
CATALANA A MALLORCA (1960- 1980)**

Daniel Sáez i Quetglas

Director: Bernat Sureda i Garcia

ÍNDEX

Informació Complementària	7
Agraïments.	11
Abreviatures.	13
BLOC I: INTRODUCCIÓ.	
1.1 Punt de partida.	16
1.2 Estat de la qüestió.	18
1.3 Formulació de la hipòtesis i posicionaments de la investigació.	22
1.4 Metodologia emprada.	25
1.5 Contextualització del període històric: el tardofranquisme i la transició.	31
1.5.1 Context general.	31
1.5.2 Mallorca, del franquisme a la transició.	43
1.5.3 El període de transició. Retrat general.	48
BLOC II: ELS ANTECEDENTS. FETS I FACTORS QUE EXPLIQUEN EL NAIXAMENT DE L'EMM DE MANACOR.	
2.1 La significació de l'OCB. La influència en el procés de recuperació de la identitat cultural, la normalització lingüística a Mallorca i la constitució de l'EMM de Manacor.	58
2.1.1 Antecedents de l'OCB.	58
2.1.2 El naixement de l'OCB.	63
2.1.3 El sistema d'ensenyament gradual i l'extensió a la part forana.	65
2.1.4 Els Secretariats de l'OCB.	68
2.1.5 Les altres col·laboracions de l'Obra.	71
2.1.6 L'OCB, una peça clau en la constitució de l'EMM de Manacor.	73
2.2 La influència de l'Escoltisme com a model d'educació informal, lliure i en català, a la Mallorca dels anys 60.	76
2.2.1 Marc general. L'origen, les característiques, la introducció i adaptació en el territori.	76

2.2.2 La recuperació del moviment escolta a Mallorca durant franquisme.	82
2.2.3 La relació de l'Escoltisme amb el procés de recuperació de la identitat cultural i la normalització de la llengua. El cas de Manacor.	85
2.3 Claus del canvi en l'àmbit de l'ensenyament. Les primeres experiències en la introducció del català a l'escola mallorquina.	89
2.3.1 La situació de l'ensenyament durant el franquisme i la transició.	90
2.3.2 La realitat de l'ensenyament a Mallorca.	96
2.3.3 Breu ressenya sobre la xarxa d'ensenyament en el municipi de Manacor.	100
2.3.4 Les classes de català d'Aina Moll a l'institut de segona ensenyança Joan Alcover.	102
2.3.5 La importància del col·legi Ramon Llull de Manacor.	105
2.3.6 Les classes de català de Gabriel Barceló al col·legi Ramon Llull.	107
2.3.7 La motivació de l'alumnat, un factor clau de l'èxit de les classes de català al col·legi Ramon Llull.	114
2.3.8 La figura de l'inspector d'ensenyament Josep Gassiot i Llorens.	115
2.4 El paper de l'Església en el procés de recuperació de la identitat cultural i lingüística a Mallorca.	121
2.4.1 El posicionament ideològic de l'Església. De l'immobilisme a una església del poble.	121
2.4.2 L'evolució de la relació entre l'Església i la llengua de Mallorca. De la negació a l'acceptació i la promoció.	129
2.4.3 El primer curs de català per adults a la parròquia de la Mare de Déu del Dolors de Manacor.	133
2.5 Manacor, el pes de la seva història.	137
2.6 La situació i l'ús social de la llengua durant el tardofranquisme i la transició a Mallorca.	141
2.6.1 La societat mallorquina en un context de disglòssia.	141
2.6.2 La influència dels mitjans de comunicació. L'empenta de la llei de llibertat de premsa de 1966.	147
2.6.3 El paper dels mitjans de comunicació en relació a la qüestió de la llengua: del procés català a la realitat mallorquina.	150
2.6.4 La revista <i>Manacor Comarcal</i> . Una plataforma informativa i d'opinió per defensar la proposta de l'EMM.	159

2.7. La gestació i la inauguració de l'EMM.	166
2.7.1 El funcionament dels ajuntaments franquistes. Característiques i condicionants del poder local.	167
2.7.2 Els factors que varen influir en la decisió dels regidors i l'alcalde de l'època.	174
2.7.3 Les gestions a l'ajuntament.	177
2.7.4 El debat respecte a la denominació de l'escola.	182
2.7.5 Els objectius fundacionals.	185
2.7.6 A la recerca de la col·laboració institucional més enllà de l'Ajuntament de Manacor.	189
BLOC III: INICI DE LA SINGLADURA, FUNCIONAMENT DE L'ESCOLA (1973- 1979).	
3.1 La planificació i organització del centre.	193
3.1.1 Estructura i organització dels cursos.	194
3.1.2 L'horari.	195
3.1.3 L'oferta educativa.	200
3.1.4 Alumnat i matrícula.	207
3.1.5 Avaluació. Proves i resultats.	217
3.1.6 Infraestructures i recursos materials.	223
3.1.7 El finançament.	230
3.2 Els òrgans de gestió de l'Escola.	233
3.2.1 El patronat.	234
3.2.2 La direcció.	237
3.2.3 L'administració econòmica del centre.	238
3.2.3 El professorat.	239
3.3 L'EMM, un referent cultural i institucional a la comarca de Llevant. Construint els fonaments.	250
3.3.1 Algunes claus per entendre la situació de la cultura pròpia a Mallorca en els anys previs i durant la transició democràtica.	252
3.3.2 El cicle d'extensió cultural.	255
3.3.3 La influència del model d'escoles d'estiu.	258

3.3.4 Els cursos d'estiu de l'EMM.	261
3.3.5 Fent camí cap a la normalització del català a l'escola mallorquina.	263
3.3.6 La introducció de l'EMM en els centres educatius.	266
3.3.7 Col·laboracions i adhesions des de l'EMM.	271
3.3.8 La festa de commemoració del naixement de Mossèn Antoni M ^a Alcover.	274
3.3.9 L'acte d'inici i fi de curs.	276
3.3.10 Breu introducció a la situació dels topònims a Mallorca a l'inici de la democràcia.	277
3.3.11 La plaça d'assessor lingüístic a l'Ajuntament de Manacor.	278
3.4 Trets biogràfics de Gabriel Barceló Bover. Impulsor, director i l'ànima de l'Escola.	282
3.4.1 Trets biogràfics.	282
3.4.1 Gabriel Barceló Bover, la valoració al voltant de la seva figura.	291
I Conclusions.	295
II Bibliografia i fonts de consulta.	300
a) Fonts primàries.	300
b) Fonts d'arxiu.	303
c) Fonts orals (entrevistes enregistrades).	307
d) Fonts secundàries.	308
III Annexos.	321

Informació complementària:

- **Nom i cognoms de l'autor:** Daniel Sáez Quetglas
- **Telèfon de contacte:** 625972951
- **Direcció de correu electrònic:** danielsaez22@hotmail.com
- **Departament/ Facultat:** Departament Pedagogia i Didàctiques Específiques.
- **Responsable del Programa de Doctorat:** Bernat Sureda i Garcia.
- **Àrea de coneixement:** Teoria i Història de l'educació.

- **Paraules claus que defineixen el contingut de la tesi:**

Llengua, cultura, ensenyament, identitat, escoltisme, franquisme, transició, Obra Cultural Balear, Escola Municipal de Mallorca, col·legi Municipal Ramon Llull, normalització lingüística, formació de professorat, entitats ciutadanes, Església mallorquina.

- **Palabras clave que definen el contenido de la tesis:**

Lengua, cultura, educación, identidad, escultismo, franquismo, transición, Obra Cultural Balear, Escuela Municipal de Mallorquín, colegio Municipal Ramon Llull, normalización lingüística, formación de profesorado, entidades ciudadanas, Iglésia de Mallorca.

- **Key words:**

Language, culture, education, identity, Scouting, Francoism, transition, Balearic Cultural work, Municipal School of Majorca, Ramon Llull Municipal School, language standardization, training of teachers, civic organizations, Majorcan church.

- **Resum:**

L'estudi que es presenta gira entorn al procés de recuperació de la identitat lingüística i cultural que es va viure a Mallorca a partir dels anys 60 i 70, durant la darrera etapa del franquisme i el període de transició democràtica. La hipòtesi de la investigació és demostrar de quina manera un grup de persones compromeses i lluitadores en defensa de la cultura pròpia va articular tota una estratègia, organitzada i planificada, per

estendre l'ensenyament de la llengua i facilitar el camí cap a la normalització del seu ús formal.

L'autor sosté que sense el conjunt d'accions i actuacions que es varen desplegar amb aquest objectiu, la societat mallorquina no hagués estat prou madura ni conscient per reivindicar el reconeixement del català com a llengua oficial de les Illes a la classe política sorgida de les primeres eleccions democràtiques a finals dels anys 70.

S'ha volgut arribar en aquest anàlisi general partint d'una experiència concreta, d'una iniciativa pionera i genuïna en el moment que va tenir lloc. Ens referim a l'Escola Municipal de Mallorca de Manacor, la primera institució pública que va impulsar la creació d'un centre, obert i assequible per a tothom, dirigit a oferir cursos d'ensenyament de llengua i cultura als ciutadans del seu municipi. El valor històric rau en el fet que es tracta d'un consistori franquista (1973), i per tant encara no democràtic i sotmès a l'autoritat política i administrativa de la dictadura. Un règim autoritari, que per altra banda, s'havia preocupat molt de reduir a la mínima expressió els trets culturals i lingüístics diferenciats de les nacionalitats històriques. Especialment dura va ser la repressió que es va viure a Catalunya, però també a Mallorca durant la postguerra.

Explicarem el paper protagonista que va tenir l'OCB i particularment Francesc de Borja Moll en tot el procés de reactivació i activisme cultural. Entrarem a definir el sistema d'ensenyament gradual i estructurat que es va posar en marxa a tal efecte i que, poc a poc, es va estendre a diferents indrets de l'illa. Els cursos de llengua varen tenir l'encert de connectar amb una part de la població que cercava quelcom alternatiu al discurs oficial i a l'adoctrinament de l'escola franquista. És a dir, descobrir una història i uns elements culturals desconeguts i amagats, agermanats amb la resta de territoris de parla catalana.

És important assenyalar la connexió de moviments educatius renovadors com l'escoltisme que influïren de manera significativa a moltes de les persones que posteriorment s'implicarien en defensa de la llengua, mitjançant la participació en activitats de l'OCB, l'EMM o des dels moviments de renovació pedagògica reivindicant canvis profunds en l'ensenyament (l'Escola d'Estiu de Mallorca n'és un exemple).

L'activisme social i polític antifrancuista que es constitueix durant els anys 60 es va mostrar sensible davant el discurs que s'anava edificant entorn a la recuperació i normalització de la llengua i la identitat del poble mallorquí. En aquest sentit, es varen registrar col·laboracions entre certs mitjans de comunicació, partits polítics en la

clandestinitat, associacions de veïns, moviments progressistes d'Església i professorat amb l'activisme que practicaven l'OCB i l'EMM.

En darrer terme, es presentarà un exhaustiu estudi dels primers anys de funcionament de la institució de Manacor, sobretot la posada en marxa i l'extensió del sistema d'ensenyament per graus als centres educatius d'EGB (Ensenyança General Bàsica) i ensenyament mitjà de la comarca.

Resum en castellà:

El estudio que se presenta gira en torno al proceso de recuperación de la identidad lingüística y cultural que se vivió en Mallorca a partir de los años 60 y 70, durante la última etapa del franquismo y el periodo de transición democrática. La hipótesis de la investigación es demostrar de qué manera la iniciativa de un grupo de personas comprometidas y luchadoras en defensa de la cultura propia abrió el camino hacia la normalización de la lengua en todos sus ámbitos de uso. Veremos como este camino se pone en marcha a partir de un conjunto de acciones, organizadas y estructuradas, de educación no formal, que van extendiendo una red de puntos de enseñanza del catalán por toda la isla. El autor sostiene que sin el activismo de estos hombres y mujeres, la sociedad mallorquina no hubiera sido suficientemente madura ni consciente para reivindicar el reconocimiento del catalán como lengua oficial de las Islas ante una nueva clase política surgida de las primeras elecciones democráticas. Francesc de Borja Moll lideró el proceso y puso en marcha, con otras personas igualmente comprometidas, la Obra Cultural Balear, una entidad que nació con la misión de restituir la cultura propia en el territorio. Rápidamente desde otros ámbitos de la sociedad se unieron otros actores para lograr el mismo objetivo: el movimiento escolta, algunos sectores más progresistas de la Iglesia mallorquina y personas procedentes del mundo de la enseñanza, entre otras. Finalmente, concretaremos todo lo que estaba pasando a nivel más general, a través de la iniciativa que se llevó a cabo en el municipio de Manacor para crear una escuela, pública y asequible a toda la ciudadanía, dedicada a la enseñanza de la lengua y la cultura, todavía dentro del periodo franquista. Estudiaremos los hechos históricos que lo hicieron posible y las repercusiones que tuvo durante la primera etapa de funcionamiento, desde un punto de vista pedagógico y también de impacto social.

Resum en anglès:

The present study revolves around the process of recovery of the linguistic and cultural identity which took place in Majorca around the 60s and 70s, during the last stage of the Franco regime and the period of democratic transition. The hypothesis of the research is to demonstrate, how the initiative of a group of committed fighters defending the people's culture, paved the way for the normalization of the language in all areas. You'll see how this path starts from a set of organized and structured actions of non-formal education, which spread through a network of teaching points of Catalan across the island.

The author argues that without the activism of these men and women, the Majorcan society would not have been mature or conscious enough to vindicate the Catalan as the official language of the islands to the new political class that emerged from the first democratic elections.

Francesc de Borja Moll with the support of other equally committed people led the process and launched the “Obra Cultural Balear”, an organization that was founded with the mission of restoring the culture of the Islands. Quickly other areas of society came together to achieve the same goal: the Scout movement, the more progressive sectors of the Church and people from the field of education, among others.

Finally, all that was happening around the island, came down to the creation of a public school accessible to all citizens in the town of Manacor, dedicated to the teaching of the local language and culture, still within the Franco period. We will study the historical events that made it possible and the impact it had during the first stage of operation, from a pedagogical point of view and its social impact.

Nom del director/a de la tesis: Bernat Sureda i Garcia.**Direcció de correu electrònic del director/a:** bernat.sureda@uib.es**Data de la defensa de la tesi doctoral:**

Agraïments.

El treball d'investigació que es presenta és resultat de la feina i dedicació de l'autor, però sobretot és fruit de la col·laboració, el suport i les aportacions que algunes persones m'han proporcionat de manera desinteressada al llarg dels 10 anys d'ençà que va començar aquesta aventura.

Hi ha hagut moments difícils, d'intermitències i fins i tot aturades en diferents etapes del procés, sempre amb la voluntat de finalitzar la tesi, però havent de compaginar-ho amb una activitat professional molt activa i allunyada de la temàtica d'aquesta investigació. Malgrat els inconvenients, tant el procés de recerca, com el treball d'anàlisi i interpretació posterior han compensat l'esforç, en tant en quant ho he viscut com un procés d'aprenentatge i de descoberta sobre un temps i uns fets que no ens queden pas tan llunyans i en canvi ens donen claus per entendre i valorar situacions del nostre present que afecten l'àmbit de l'ensenyament a les Illes Balears.

Vull agrair especialment l'acompanyament tutorial que m'ha proporcionat, sempre i en tot moment, el Dr. Bernat Sureda. Els seus consells, suggeriments i indicacions han estat molt importants a l'hora d'establir determinades línies d'investigació o millorar el fons i la forma del document que avui fem públic.

De la mateixa manera, la col·laboració absoluta d'informants clau i testimonis que varen viure els fets històrics objecte d'estudi, ens han facilitat elements de reflexió, dades i informacions determinants per a una reconstrucció dels fets coherent i completa. Gràcies a Biel Barceló, Josep M^a. Salom, Miquel Julià, Josep M^a. Fuster, Biel Mesquida, Aina Moll, els germans Gassiot i Catalina Gelabert per la disposició i el temps dedicat.

També recordar i agrair a la meva germana, Margarita Sáez, per les hores invertides en la lectura dels esborranys i les aportacions que ha fet, enriquint el document final.

Per últim, reconèixer i valorar el suport de la meva companya, Marta Colomé, sense el qual sóc conscient que no hauria arribat al final del trajecte. Per la seva empena, consells constants, lectures i suggeriments amb un caràcter constructiu, ajudant a estructurar la informació, els continguts i l'enfocament. I sobretot, per fer-me costat en els moments de desànim, quan un pensa que llançar la tovallola és una possibilitat. Gràcies sincerament.

No vull perdre l'oportunitat de felicitar l'EMM que l'any 2013 va celebrar 40 anys de singladura. És un bon moment per divulgar els coneixements que avui tenim d'aquells orígens i que ens aproximen a la seva història. Per molts anys!

Abreviatures.

EMM, Escola Municipal de Mallorquí de Manacor

OCB, Obra Cultural Balear

ACM, Associació per la Cultural de Mallorca

OC, Òmnium Cultural

G.B.B, Gabriel Barceló Bover

AMM, Arxiu Municipal de l'Ajuntament de Manacor

ABMM, Arxiu de la Biblioteca Municipal de Manacor

AEMM, Arxiu Escola Municipal de Mallorquí

J.G.LL, Josep Gassiot i Llorens

J.M.S, Josep Mª Salom

F.B.M, Francesc de Borja Moll

CELL, Coordinadora d'Ensenyament en Llengua Catalana dels Països Catalans

CENC, Comissió per a l'Ensenyament i la Normalització del Català a les Illes.

DCVB, Diccionari Català, Valencià, Balear

DDE, Delegacions Diocesanes d'Escoltisme

LGE, Llei General d'Educació de 1970

STEI, Sindicat de Treballadors de l'Ensenyament de les Illes.

CEC, Cicle d'Extensió Cultural

PP.CC Països Catalans

EE, Escoles d'estiu

PCE, Partit Comunista Espanyol

BLOC I: INTRODUCCIÓ

“Poble que sa llengua cobra, es recobra a sí mateix”

Marian Aguiló

En aquest primer bloc es plantegen i s'expliquen quines són les bases sobre les quals es fonamenta l'estudi. Aquí trobarem el punt de partida, és a dir, d'on sorgeix la idea de realitzar una anàlisi històrica sobre una institució educativa de característiques peculiars com la que presentem i identificarem els elements clau que ens permetran entendre millor cap a on volem anar.

En segon terme, ens detindrem a valorar l'estat de la qüestió: què s'ha publicat i què podem consultar respecte al tema d'estudi i les línies d'investigació prioritàries?. Volem determinar, en quina mesura l'àmbit científic i investigador s'ha detingut a reconstruir parts de la història que ens proposem contar. En definitiva, es tracta de conèixer el valor historiogràfic de la tasca de recopilació, anàlisi i conclusions que aportarem al final del document.

Seguidament, formularem la hipòtesi de partida. La tesi que sostenim i que defensarem, amb les dades, els fets, les aportacions dels protagonistes i les nostres interpretacions raonades.

Dedicarem un apartat a explicar la metodologia seleccionada així com els instruments, tècniques i mètodes de recollida i anàlisi d'informació que hem utilitzat al llarg de tot el procés, per tal de preservar certs paràmetres de rigor científic.

Finalment, es tancarà el bloc amb una anàlisi descriptiva del context general, a nivell de tot l'Estat, i del territori que ens focalitzem, Mallorca, en relació a factors polítics, econòmics i socials que condicionaran i influiran sobre els fets concrets en els anys on s'emmarca la investigació.

1.1 Punt de partida.

La transició democràtica és una etapa encara recent de la història d'Espanya, que no obstant ja ha estat objecte de molts estudis, tesis doctorals, jornades, articles El pas a un règim de llibertats sovint justifica per si sol la consecució de molts drets que havien estat segrestats per un sistema de tall autoritari. Aquest és el cas espanyol i també la dels drets nacionals i lingüístics dels territoris amb llengua pròpia que esdevenen reconeguts i reben el suport de les institucions polítiques i educatives a partir del nou marc democràtic, especialment amb l'aprovació de la Constitució Espanyola l'any 1978. És precisament una part d'aquest procés el que volem establir com objecte d'estudi, acotat a un territori, Mallorca i Manacor, i focalitzat en els precedents, el naixement i la consolidació d'una institució que va ser concebuda durant els darrers anys del franquisme amb la missió de restituir en àmbits formals una llengua fins a les hores d'ús exclusivament familiar i col·loquial, el català. Aquesta institució és l'Escola Municipal de Mallorquí de Manacor (en endavant EMM) i pensem que un estudi en què s'analitzi el seu valor històric, les causes que la varen fer possible, o l'impacte inicial dels primers anys de singladura, a més de contribuir a reconstruir una part de la història local del municipi de Manacor, ens pot ajudar en una narració més general respecte a la gestació del procés de recuperació de la llengua i la identitat cultural pròpies a Mallorca entre els anys 1960 i 1980.

Donat que el tema d'estudi expressat així, resulta molt ambiciós per abordar-ho íntegrament, cal definir quines són les qüestions clau que volem analitzar, i aquestes són essencialment les següents:

1. La primera qüestió que se'ns presenta és clarificar si la recuperació de l'ús educatiu i social de la llengua s'hagués assolit només per la consecució d'un canvi de règim polític, o si va influir també la tasca persistent i valenta d'iniciatives particulars i determinades entitats que a través de moltes actuacions varen adobar el terreny pel consens que vindria ja en democràcia. Segurament aquesta és la formulació tema central i a partir d'aquí caldria fer altres hipòtesis més o menys parcials sobre l'objecte d'estudi.

2. En aquesta línia, una altra qüestió que caldrà resoldre és si el procés que es durà a terme a Mallorca entre els anys 1960 i 1980 pel que fa al restabliment de la cultura i la llengua pròpies s'ha d'interpretar en clau únicament del territori insular o si, en canvi, es poden establir evidents paral·lelismes que posin de relleu una relació coordinada amb altres associacions, organitzacions i entitats catalanes que en el mateix moment històric mantenien una lluita amb finalitats iguals. En el document que presentem es manté aquest darrer posicionament, però aleshores, serà important identificar les particularitats i els trets propis del cas mallorquí, en el supòsit que existeixin i siguin significatius.

3. A més a més, interessa definir el valor històric de l'EMM de Manacor. Per fer-ho caldrà analitzar i situar els fets concrets que fan possible l'anomalia d'una institució d'aquestes característiques en el marc del poder local del règim franquista, en relació a les influències que arriben de mans del món educatiu, religiós, cultural i polític de Mallorca. Haurem d'establir, doncs, en quina mesura aquestes influències són necessàries o fins i tot les principals causes que permetran una primera experiència d'institució pública amb dedicació expressa a l'ensenyament de la llengua, la història i la cultura pròpies de les Illes. No serà completa aquesta anàlisi sobre el valor històric de la Institució, si no contemplem la repercussió que l'Escola tindrà també sobre la resta d'actors socials, educatius i culturals implicats en la mateixa lluita, un cop fou creada.

En l'apartat 1.2 que seguidament s'exposa, intentarem explicar les raons que ens han portat a considerar d'interès acadèmic el tema de l'estudi o investigació elegit per l'autor. A tal efecte, farem referència a altres autors i publicacions que s'han preocupat i ocupat de posar llum sobre aspectes que orbiten entorn al nucli d'aquesta tesi, com els moviments socials i polítics en el franquisme i la transició, la reactivació de l'escoltisme, l'ensenyament en l'època de la transició, etc.

1.2 Estat de la qüestió.

Entorn a l'etapa final del franquisme i la transició democràtica a Balears són diversos els estudis i publicacions que podem trobar i que ens proposen una anàlisi exhaustiva des d'una perspectiva de canvi polític, social i econòmic. Autors com l'historiador Antoni Marimón,¹ o Sebastià Serra² ofereixen moltes coordenades per entendre i interpretar com es va viure aquest procés a les Illes Balears. Altres autors ajuden a situar el marc català i espanyol, aquí destaquem historiadors com J. M. Colom,³ Lluís Quintana⁴ o Francesc Espinet.⁵

Pel que fa al conjunt dels PP.CC o de l'àrea de cultura catalana, el professor Pelai Pagès i Blanch, des de la Universitat de València ha dirigit la publicació de les ponències que diferents especialistes varen exposar en les jornades sobre la repressió franquista⁶ i també vers la transició,⁷ contribuint a socialitzar el coneixement que avui tenim en aquesta matèria.

Partint des d'altres angles d'anàlisi trobem interessants les aproximacions a una història sobre l'evolució de la situació lingüística a Mallorca que ens planteja el filòleg Antoni Alomar,⁸ fent un repàs sobre els entrebancs i la lluita permanent per mantenir

¹ Vegeu MARIMON RIUTORT, A.: "El nacionalisme a Mallorca durant la transició y la democràcia (1975-1997)." A: SANTANDREU SOLER, J. M. (Coord.): *Las transiciones políticas: Alicante-Elda 18-19 de diciembre de 1997*, Universidad de Alicante, 1997, pp. 341-355.

² Vegeu IGLESIAS i ONOFRIO, M.; SERRA i BUSQUETS, S.: "Autogobierno y Democracia en el Mediterráneo Occidental al final del siglo XX." *Revista de Historia Actual*, vol.2 Palma de Mallorca, 2004, pp.191-193. I també, SERRA BUSQUETS, S.: "Cultura i societat a Mallorca durant la transició." A: MARIMON, Antoni; SERRA, Sebastià (Coord.): *La transició a les Illes Balears. Simposi 25 anys IEB, Institut d'Estudis Baleàrics*, Palma, 1998, pp. 83- 93.

³ Vegeu COLOMER, J. M.: "Teorías de la transición." *Revista de estudios políticos (Nueva Época)*, nº 86, Madrid, 1994, pp. 243- 253.

⁴ Vegeu QUINTANA TRIAS, LI.: *Més enllà de tot càstig: reflexions sobre la transició democràtica*. Barcelona: Icaria Editorial, 2004.

⁵ Vegeu ESPINET BURUNAT, F.: "Memòria de la transició (1966-1979). Paraules introductòries a una cronologia arbitrària." *Història Moderna i Contemporània*, nº3, Barcelona, 2005.

⁶ Vegeu PAGÈS I BLANCH, P. Director.: *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939- 1975)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2004.

⁷ Vegeu PAGÈS I BLANCH, P.: *La transició democràtica als Països Catalans: Història i memòria*. València: Universitat de València, 2011.

⁸ Vegeu ALOMAR, A.: *La Llengua Catalana a les Balears en el Segle XX*, Palma de Mallorca: Documenta Balear, 2002.

viva la llengua al llarg del segle XX. Assenyalar l'obra *Clarobscur*⁹ de Miquel Julià Prohens en què de manera crítica s'analitza el posicionament de l'Església Mallorquina en relació a la defensa i l'ensenyament de la llengua catalana a través d'un llarg repàs que va des de la baixa edat mitjana fins a l'actualitat.

La lluita interna pel canvi social dintre del bisbat de Mallorca durant la darrera etapa del franquisme i els anys de transició han estat estudiats per Pere Fullana¹⁰ i ens situen en un moment on les estructures més sòlides d'una societat històricament molt conservadora comencen a trontollar. És una altra mirada que hem contemplat a l'hora de dur a terme la present investigació per tal d'entendre la complexitat del moment i la relació o la interacció entre diferents factors propulsors del canvi.

Però aquí no s'acaben els temes d'estudi que s'han obert en els darrers anys per clarificar el dinamisme de la societat mallorquina durant el període de transició democràtica. En aquest sentit destaquem les aportacions que Bernat Sureda¹¹ realitza des d'una perspectiva educativa exposant el paper i la influència dels moviments de renovació pedagògica i de l'Institut de Ciències de l'Educació que durant els anys 70 varen impulsar la modernització de l'ensenyament públic de les Illes.

L'escoltisme també ha jugat un paper destacat en la reintroducció i defensa de la identitat cultural i lingüística a la Mallorca de la darrera etapa del franquisme. Per tal de calibrar el seu pes i contribució en els moviments de renovació pedagògics illencs hem consultat diverses obres i estudis de referència: Mateu Cerdà, fa un repàs profund a la qüestió analitzant la història del moviment a Mallorca durant tot el segle XX, que recull en la seva tesi doctoral, publicada posteriorment per l'editorial Montserratina.¹² No serà l'únic historiador interessat, Bernat Sureda i Miquel Marqués s'han preocupat també d'identificar la importància del moviment escolta catòlic durant la segona meitat del

⁹ Vegeu JULIÀ PROHENS, M.: *Clarobscur. L'església dels mallorquins*, Palma de Mallorca: Documenta Balear, 2003.

¹⁰ Vegeu FULLANA PUIGSERVER, P.: "L'Església mallorquina: caixa de ressonància d'una societat en procés de canvi (1960-1965)." Comunicació, Universitat de les Illes Balears, 2005, pp. 111-112.

¹¹ Vegeu SUREDA i GARCIA, B.: "La renovació educativa a les Illes Balears (1960-1980)." *L'Arc, Quadern informatiu de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de les Illes Balears*, vol. 5, Palma de Mallorca, pp. 59-64.

¹² Vegeu CERDÀ, MATEU: *L'Escoltisme a Mallorca (1907- 1995)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.

segle passat.¹³ La consulta de les obres publicades pels autors referits ha estat de molta utilitat per contextualitzar i encaixar una peça significativa en el conjunt del trencaclosques que s'intenta reconstruir.

Quant a l'activisme associatiu i cultural, és cabdal pel present estudi una aproximació a la perspectiva històrica de l'Obra Cultural Balear (en endavant OCB). Existeix alguna publicació¹⁴ que ens remet a la primera època, la del naixement de la institució i l'organització dels primers cursos sistematitzats en llengua autòctona. Elvira Salom ha posat l'accent precisament en aquesta primera etapa que a més, aporta elements d'interpretació per establir la influència que l'entitat cultural tindrà sobre l'EMM i l'extensió de l'ensenyament del català per adults a la part forana.

Donat que ens referirem també a l'actuació del consistori de Manacor vers el projecte de l'Escola i analitzarem la transcendència històrica de les decisions preses al respecte, caldrà situar prèviament les característiques dels ajuntaments durant el règim i l'autonomia real que tenien batles i regidors, especialment en els anys previs a la transició. A aquest efecte, l'estudi detallat de Martí Marin¹⁵ esdevé una valuosa fotografia dels condicionants i de l'evolució del poder local sota el control franquista.

En un altre nivell de concreció i anant a les publicacions que ja existeixen sobre l'EMM, els seus orígens i el valor històric que se li atorga, podem trobar com a font de consulta més important les paraules escrites per Antoni Mir Fullana,¹⁶ en representació de l'OCB i que va pronunciar en l'acte d'homenatge retut al consistori municipal responsable d'aprovar el projecte del centre d'ensenyament de llengua i cultura (Manacor, 1998). Més enllà d'aquest discurs, que localitzem a l'arxiu de la Biblioteca Municipal de Manacor (en endavant ABMM),¹⁷ no hi ha cap estudi prou sistematitzat i

¹³ Vegeu RUBÍ, F. C.; MARCH i MANRESA, M.; SURESA i GARCIA, B.: "Les pràctiques educatives de l'escoltisme de Mallorca durant la dictadura franquista a través de les fotografies." *Educació i Història: revista d'història de l'educació*, Palma de Mallorca, 2009, pp. 195-226.

¹⁴ Vegeu SALOM ABELLÁN, E.: "L'Obra Cultural Balear i l'educació: els primers cursos de llengua i literatura catalana organitzats per l'entitat (1962-1969)". *Educació i Cultura: revista mallorquina de Pedagogia*, vol. 24, Palma de Mallorca 2013, pp. 193-212.

¹⁵ Vegeu MARÍN, MARTÍ: *Els ajuntaments franquistes a Catalunya*, Lleida: Pagès Editors, 2000.

¹⁶ Vegeu MIR FULLANA, A.: "NOMINACIÓ: 25 anys en defensa de la llengua i la cultura", pp. 13 a 21, *Papers de sa Torre, Aplecs de Cultura i Ciències Socials*, n° 46, Manacor, 1998. pp.13- 21.

¹⁷ Publicat a la col·lecció *Papers de Sa Torre, Aplecs de Cultura i Ciències Socials*, Antoni Mir Fullana descriu alguns dels fets principals que condueixen a la creació de la institució educativa.

de rigor científic que s'hagi dedicat a analitzar en profunditat l'Escola, des d'una perspectiva històrica i educativa.

Considerem, per tant, que existeix un buit a l'hora d'explicar el procés que va culminar amb la normalització lingüística en el municipi de Manacor. Tanmateix no disposem d'altres publicacions que facin un abordatge global sobre el procés que la ciutadania, les entitats i les persones concretes varen articular per fer possible la recuperació de la identitat cultural i de la llengua a Mallorca en la segona meitat del segle XX.

És així doncs, com ens agradaria donar resposta, per una banda, a una part de la història de l'EMM, la que fa referència als orígens i la consolidació, i per l'altra, contribuir a una visió de conjunt pel que fa a la tasca de reactivació de la consciència col·lectiva o de poble en defensa d'aquesta identitat cultural i lingüística a nivell d'illa.

1.3. Formulació de la hipòtesis i posicionaments de la investigació.

Com ja hem expressat en l'apartat de *definició del problema*, ens trobem davant un fet local que necessita d'un marc general per ser explicat. Tant és així que la hipòtesis d'investigació no podrà ser confirmada o refutada si no tenim en compte els factors polítics, econòmics, socials, culturals, religiosos i educatius que interactuen des d'un àmbit regional i nacional. Sobre aquesta declaració de principis, partim doncs de la formulació d'una hipòtesi principal:

“La societat mallorquina i les seves institucions reconegueren, durant l'etapa de la transició política, l'oficialitat del català com a resultat de la intensa tasca que durant la darrera etapa franquista varen dur a terme molts actors socials, organitzacions ciutadanes i culturals, planificada i coordinadament. I afegim, l'EMM representa l'exemple més clar dels fruits d'aquesta feina col·lectiva.”

En altres paraules, sense aquesta acció de defensa, de divulgació cultural, d'ensenyament de la llengua mitjançant vies d'educació no formal, fora possible que avui el pes de la llengua catalana tingués un caràcter residual o minoritari com és el cas d'altres territoris on s'ha produït un procés de substitució lingüística planificat i amb intencionalitat política.¹⁸

No hem d'oblidar que la situació del català a Mallorca durant la II República no era pas ideal, en contrast amb Catalunya on des de 1932 ja disposaven d'un estatut d'autogovern i del reconeixement oficial de la llengua. A les Illes l'ensenyament era en castellà, tot i que es tolerava l'ús del català en mitjans de comunicació i fins i tot alguns consistoris hi escrivien les actes dels plenaries municipals. La immensa majoria de la població, però, utilitzava bàsicament el català com a llengua vehicular en l'àmbit social i familiar.¹⁹ La majoria dels representants polítics de Mallorca mostraven públicament

¹⁸ Per ampliar informació sobre aquesta qüestió vegeu DORIAN, Nancy C.: *Investigating obsolescence: Studies in language contraction and death*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.

¹⁹ A les Illes Balears durant la 2ª República el català no s'havia consolidat en l'àmbit formal i oficial com ho havia fet a Catalunya (on es va aprovar l'Estatut d'Autonomia i un Decret de Bilingüisme), de fet era la llengua de parla col·loquial i tenia una reduïda presència en àmbits formals. Una mostra d'aquesta feblesa de la llengua a certs nivells era que només una partit, Esquerra Republicana, tenia com a objectiu aconseguir la cooficialitat de la llengua. Per ampliar la informació vegeu ALOMAR i CANYELLES, A.: “La repressió franquistes de la llengua i la cultura catalanes a Mallorca.” A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.), *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939- 1975)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2004, pp. 159-180.

les seves divergències i s'oposaven a un hipotètic reconeixement oficial.²⁰ L'argument esgrimit era la diferència entre la llengua col·loquial que parlava la gent i la modalitat estàndard o normativitzada que s'associava amb Catalunya, i en conseqüència comptava amb el rebuig d'una part de la societat.²¹

Després, amb la victòria del bàndol nacional, tot just iniciada la Guerra Civil l'any 1936 i l'inici d'una llarga i dura postguerra, la pressió per castellanitzar a tota la població, perseguint i prohibint el català i les seves diferents expressions culturals, no va fer més que empitjorar la situació de la llengua, en relació a l'etapa anterior.²² És lògic aleshores pensar que amb la transformació del franquisme en un règim de drets i llibertats durant la transició, es recuperaria un marc legal semblant al que hi havia durant la Segona República, però dins aquest marc no s'hi hagués trobat precisament un reconeixement oficial de la llengua catalana.

Per altra banda hom pot pensar que amb les concessions fetes a les nacionalitats històriques i plasmades a la Constitució de 1978 hi va haver un efecte rebot que va beneficiar a altres regions com les Illes Balears. A partir de l'anàlisi de les fonts documentals i testimonis personals consultats demostrarem justament el contrari, és a dir, que veren ser un conjunt de persones, ben organitzades i coordinades, les que varen estendre la llavor en favor de la llengua i la cultura, en especial des dels anys 60 del segle passat. I aquesta llavor va florir especialment durant la transició.

A més a més, mitjançant aquesta tesi es vol donar reconeixement i valor històric i uns fets constatats, molts dels quals són coneguts, però que fins ara no havien estat aprofundits ni suficientment relacionats entre si per proporcionar una certa visió de conjunt.

Hi ha un seguit de preguntes, que ben resoltes ens donen les claus per confirmar *la hipòtesi general* i que anirem abordant bloc a bloc, capítol a capítol. Aquestes qüestions són:

²⁰ Ídem, pp. 164- 165. Jaume Bauzá i Far, líder del Partit Socialista a les Illes, i altres polítics de grups espanyolistes d'esquerres i de dretes, consideraven que la llengua popular i dialectal s'havia de parlar només en cercles restringits i en l'àmbit familiar, però en absolut atorga-li reconeixement de llengua oficial.

²¹ Ídem. 161. El diari *El Dia*, propietat de Joan March va iniciar durant tota l'etapa de la 2ª República una campanya anticatalanista, reforçada per la posició de part de la dreta tradicionalista de Mallorca i especialment pel militar retirat Jaume Zaforteza i Villalonga.

²² Ídem. Pàg. 160.

1. Va existir una estratègia planificada i liderada per un grup de persones del món de la cultura i de l'ensenyament amb el fi de despertar la consciència de la societat mallorquina vers la seva identitat cultural i lingüística?. Si efectivament va ser així, quines són les conseqüències històriques que se'n deriven?.

2. Des d'una perspectiva educativa el nostre interès es centra en identificar la influència dels moviments de renovació pedagògica en la recuperació d'aquesta identitat a la Mallorca de la transició i els vincles que es varen establir amb l'EMM. Ens qüestionem, quina va ser la proposta d'activitats de l'Escola o si es varen introduir mètodes i estratègies educatives innovadores? Va importar més la quantitat que no pas la qualitat a l'hora d'establir els objectius i els reptes dels primers anys? Quina era la motivació que tenia l'alumnat per aprendre català, una matèria no inclosa en el currículum oficial del sistema educatiu durant la darrera etapa de la dictadura? I finalment quin va ser el paper que aquesta institució va desplegar per promoure i anticipar-se a la introducció de l'ensenyament de la llengua i la cultura a la xarxa de centres educatius del territori?

3. També intentarem clarificar, per què va ser a Manacor on va tenir lloc el fet inèdit d'una escola d'aquestes característiques, encara sota el domini de les estructures del poder i del règim franquista. Per què no va passar a cap altre indret de les Balears? Ni a Catalunya ni a València hem trobat exemples semblants. Recordem que Manacor va ser un dels municipis més castigats per les forces de repressió de l'exèrcit nacional entre els anys 1936 -1939 pel que fa a la persecució política. L'alcalde "Garanya" i molts altres republicans són evidències d'una llarga llista de víctimes de sang.²³ Aquest capítol de la història del municipi encara fa més sorprendent la iniciativa que s'hi va dur a terme 30 anys després d'acabar la guerra. Com va ser possible una transformació tan important?

Així doncs, respondre a través d'un anàlisi acurat a totes les qüestions anteriors, esperem que ens proporcioni els elements per a la construcció d'una interpretació històrica sòlida i que defensi el posicionament expressat amb l'afirmació de *la hipòtesi general*.

²³ Per ampliar més informació vegeu TUGORES, A.: *El batle Antoni Amer "Garanya" (1882-1936): la història robada*. Palma de Mallorca: Documenta Balear, 2004.

1.4 Metodologia emprada.

Pel que fa a la metodologia d'investigació que s'ha seguit per dur a terme la recerca, es presenta en primer lloc una breu justificació del model pel qual s'ha optat, fent esment a l'àmbit de coneixement i/o disciplina sobre la que es recolza i a la que es vol contribuir amb els coneixements generats. A continuació s'apunten els motius pels quals s'estableixen els límits del període d'investigació, és a dir, on, com i per què s'inicia la investigació en un any o uns anys determinats i es finalitza en uns altres. Seguidament exposem les tècniques de recollida d'informació utilitzades i les principals fonts de consulta, tant les que fan referència a fonts primàries com a les secundàries. Per últim, assenyalarem alguns dels criteris que s'han tingut en compte per donar major fiabilitat a les interpretacions i conclusions a les quals s'arriba al final del procés de recerca, com és l'ús de la triangulació metodològica.

- a) Sobre model: amb l'objecte de donar resposta a la hipòtesi de partida o la definició del problema plantejat en l'apartat 1.3 del present capítol, hem intentat conduir l'estudi utilitzant tècniques de la metodologia qualitativa²⁴, pròpia de les ciències socials i humanes. Com és sabut, dins el món acadèmic i científic la incorporació i reconeixement de mètodes i tècniques de recollida i anàlisi d'informació qualitativa no ha estat pas un camí de roses. S'ha qüestionat durant molt temps el valor científic del coneixement que es generava utilitzant aquestes tècniques. Afortunadament avui està força superat l'estèril debat sobre la validesa i fiabilitat de les recerques que es duen a terme mitjançant models qualitius d'investigació i cada vegada és més freqüent l'ús de tècniques com les històries de vida, els estudis etnogràfics, les entrevistes en profunditat²⁵, en disciplines tan diverses com l'antropologia, la sociologia, la pedagogia, la psicologia o la història.²⁶

²⁴ Vegeu S. VALLÉS, Miguel: *Técnicas cualitativas de investigación social. Reflexión metodológica y práctica profesional*. Madrid: Ed. Síntesis. 1997.

²⁵ Vegeu S. VALLES, Miguel: *Entrevistas cualitativas*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas, 2002, pp. 7-15.

²⁶ Vegeu RUIZ OLABUÉNAGA, J.I.: *Metodología de la investigación cualitativa*. Bilbao: Universitat de Deusto, 2012.

Precisament sobre la història, compartim la definició i conceptualització que March Bloch va publicar el 1946 i on exposava que:

"...És un esforç per a conèixer millor, per tant és una cosa en moviment."

" La història no és només una ciència en marxa, és també una ciència que es troba en la seva infantesa: com totes les que tenen per objectiu l'esperit humà, recent ha arribat al camp del coneixement racional."²⁷

En efecte, no pretenem copsar amb objectivitat i absoluta imparcialitat la realitat d'uns fets succeïts ara fa ben bé 50 anys en un context geogràfic, social i polític determinat, doncs som conscients que la subjectivitat de l'investigador està present i interfereix en moltes de les decisions preses. Amb tot, ens agradaria conèixer millor la realitat que ens ocupa, i com diu el propi Bloch, ajudar a reconstruir-la i fer-ne divulgació.

No hi ha variables que controlar ni manipular, existeixen uns fets que es volen interpretar i contextualitzar, i es reconeix la voluntat de contribuir a donar valor històric i significació a uns personatges, a una institució educativa i a un procés que avui encara resta molt amagat. No obstant això, sí s'ha intentat fer una aproximació a l'objecte d'investigació, contrastant i confrontant tota la informació a l'abast, sotmetent-la posteriorment a l'exercici d'anàlisi crítica (comparativa i interpretativa). Per tal de preservar el rigor científic s'ha aplicat una triangulació en la metodologia i en les tècniques d'obtenció de la informació.

- b) Sobre l'àrea de coneixement: avui existeixen moltes branques dins un àrea tan extensa com és la història: la història de l'economia, de la política, de les cultures i de l'educació, en són alguns exemple. Totes elles s'interrelacionen i conflueixen en un tronc principal que és la història general, i a l'hora s'utilitzen les tècniques de recerca historiogràfiques per dotar de rigor científic a cada una de les disciplines esmentades.

La nostra és una investigació que s'enquadra en el marc de la història de l'educació, i dins aquesta anem una passa més enllà, la història de l'educació

²⁷ Vegeu HALLET CARR, E.: *¿ Qué es la historia?* . Barcelona: Seix Barral, 1970. Pàg. 15.

catalana contemporània. Es presenta el resultat d'un estudi sobre una institució educativa, que durant 40 anys ha actuat des de l'àmbit de l'educació no formal i s'ha adreçat principalment a persones adultes.

c) Sobre l'acotació del període d'estudi: s'estableix una etapa de 20 anys, començant amb les primeres experiències "clandestines" d'ensenyament del català en ple franquisme (1960) fins arribar a la introducció oficial a l'escola, com una assignatura més del currículum (1979). Sense deixar de banda el rol de lideratge en la recuperació i l'impuls de la tradició cultural de Mallorca (en literatura, ball, folklore, història...). Els motius per justificar l'acotació del període d'investigació s'assenyalen a continuació:

- A finals dels anys 1950 i principis de la dècada dels 60 Mallorca i Espanya experimenten una etapa de creixement econòmic que fa possible la configuració d'una classe mitja i l'expansió progressiva de l'ensenyament mitjà. En aquest context es produeixen les primeres iniciatives a Manacor i a altres indrets per recuperar la identitat lingüística des dels àmbits de l'educació formal, no formal i informal. Esdevenint precedents claus de l'EMM.
- Són els anys on situem la transició política, passant d'un règim autoritari a un marc de convivència democràtica regulada per un Estat de drets, deures i llibertats. Aquest fet és cabdal, doncs la pressió social, la participació ciutadana i l'activisme cultural es varen anar fent més i més intensos a mesura que es feia evident la decadència de Franco i del propi sistema polític. Sense aquests condicionants és possible que una iniciativa com l'EMM hagués hagut d'esperar encara uns anys a fer-se realitat.
- Finalment, durant la segona meitat de la dècada dels anys 70 i en plena transició política, comença el reconeixement oficial de les autoritats educatives al dret a un ensenyament de la llengua i la cultura de Mallorca i la reivindicació de part del col·lectiu docent per una escola en català. Coincideix amb la primera etapa de funcionament de l'Escola, en la qual aquesta assumeix un rol protagonista i catalitzador de la majoria de les accions que es varen dur a terme a la comarca de Manacor per consolidar el procés i garantir l'èxit dels resultats.

En algun moment s'havia de posar el tall. Entenem que per a qualsevol investigador és una decisió difícil, doncs sempre resulta delicat determinar on comença i a on acaba el període de recerca, més encara quan l'objecte

d'investigació forma part de la història, és a dir, s'ha produït en base a unes causes o factors que poden remuntar-se molt enrere en el temps, i l'evolució i l'esforç per consolidar el projecte i la supervivència de la institució han fet possible que continuï la singladura fins a l'actualitat.

Durant els anys 80 l'Escola es centrarà en el reciclatge de professorat i les classes de llengua per adults, continuarà promovent la cultura i fent divulgació, sobre tot a partir de 1983, quan comença la publicació d'una nova revista "*Els papers de Sa Torre*", i més endavant també demostrarà el lideratge cultural amb la recuperació dels "cossiers", una dansa tradicional mallorquina que es remunta a l'edat mitjana i que havia caigut en desús des de feia molt temps.

Tanmateix, vindran noves recerques que podran donar una visió més global dels 40 anys de l'Escola i completar allò que nosaltres hem deixat a mitges. Esperem i desitgem que així sigui!.

- d) Sobre les tècniques d'investigació: una recerca que es remunta a fets relativament recents, en termes del temps històric, ens ha donat la possibilitat de poder comptar amb els testimonis de protagonistes privilegiats. Les hem considerat informants claus i amb ells i elles hem mantingut entrevistes en profunditat per conèixer la seva opinió sobre els fets estudiats, alguns dels quals han sigut revelats per primer cop. D'altres en canvi, la majoria de fet, s'han pogut complementar i contrastar mitjançant fonts escrites i fins i tot documents gràfics. Amb la majoria d'informants s'ha realitzat una única entrevista en profunditat. Menys Gabriel Barceló, amb qui s'ha parlat en dues ocasions i s'han consultat informacions puntuals al llarg del període d'investigació i redacció de la tesi. S'entén aquest interès pel fet que es tracte de la persona que més a prop ha viscut el procés de naixement de l'Escola, l'etapa d'infantesa, l'adolescència i els anys de maduresa institucional.

La composició plural dels informants en ha donat com a resultat comptar amb la perspectiva dels qui foren precursors de l'EMM (Miquel Julià i Biel Barceló a Manacor i Aina Moll a Palma); artífexs (el mateix Gabriel Barceló, juntament amb Josep Mª Salom i Josep Mª Fuster), professorat dels primers cursos (Catalina Gelabert) i alumnat que passà per les classes de llengua catalana a principis dels anys 60- uns cursos que són considerats precedents de la

institució de Manacor- (l'escriptor i poeta Biel Mesquida). Tots foren actors i observadors del seu temps i alguns són considerats personatges de primer ordre en relació als canvis que visqué la ciutat de Manacor i l'illa de Mallorca en matèria d'ensenyament, d'identitat i de llengua durant el període d'investigació.

- e) Sobre les fonts: s'ha accedit a fonts primàries que han donat fe a moltes de les informacions versades durant les entrevistes i ens han permès una reconstrucció cronològica i descriptiva dels esdeveniments. Especialment a ressenyar les memòries dels primers cursos i el llibre d'actes del Patronat de l'EMM, molt útils doncs han aportat les principals dades quantitatives que es presenten i que fan referència a l'impacte que tingué l'Escola durant la seva primera etapa d'activitat. També són destacables articles de l'època publicats en premsa local en motiu de la imminent inauguració i amb l'objectiu de motivar a la població, dissipant pors, recels o dubtes sobre la intencionalitat educativa de la institució. A més, la tasca de recerca a l'Arxiu Municipal de l'Ajuntament de Manacor (en endavant AMM) ha donat fruits interessants i s'han pogut consultar no només les actes dels plenaries on l'equip de govern de 1973 va prendre la decisió de recolzar aquella iniciativa, sinó també cartes i documents manuscrits dels diferents delegats de cultura de l'època (on es demana la col·laboració institucional a entitats socials, culturals i financeres del territori). Gràcies a les informacions aparegudes en aquestes fonts hem pogut confirmar moltes de les opinions expressades pels informants claus durant les entrevistes, i també qüestionar-ne o contradir-ne d'altres. Com és el cas del debat que suscita la proposta per aprovar el projecte d'una escola, pública i gratuïta, dedicada a l'ensenyament de la llengua i la cultura impulsada pel consistori municipal.

En la redacció d'aquest document apareixen també citades altres fonts de consulta d'igual valor: els materials didàctics utilitzats pel professor Gabriel Barceló, de collita pròpia, i destinats a la docència de diversos cursos de llengua i gramàtica catalana i el discurs de jubilació, mecanografiat, que serveix a Josep Gassiot i Llorens per acomiadar-se de la seva trajectòria professional en l'àmbit de l'ensenyament i la inspecció educativa.

Altrament, els documents gràfics que presentem en l'apartat d'annexes posen rostre a molts dels protagonistes de l'estudi i ens permeten fer-nos una

idea més exacte d'alguns dels capítols centrals de la tesi (totes les imatges han estat generosament cedides pel professor Barceló, del seu arxiu personal).

Per últim i encara lligat a les fonts primàries, s'han consultat alguns articles, signats per autors diversos, tant a la revista *Lluc* com a *Diari de Mallorca*, per tal de contextualitzar i entendre que tot allò que estava passant a Manacor es circumscribia a unes reivindicacions, unes actuacions i una lluita articulada de manera conjunta a altres municipis i a la ciutat de Palma.

Pel que fa a les fonts secundàries, sobre tot s'han consultat obres, articles i ponències publicats els darrers 25 anys. Ocupats en descriure i analitzar fets, processos i personatges, que des de la política, l'economia, l'ensenyament, l'Església o l'escoltisme han incidit o han esdevingut factors causals en relació a la història que s'ha volgut contar i que ara es presenta.

- f) Sobre la triangulació metodològica: amb l'afany de contrast i de validació del procés d'investigació hem utilitzat, com ja s'ha dit abans, una triangulació en les tècniques que han anat de les fonts orals a les fonts escrites, de les entrevistes als documents d'arxiu i d'aquests a obres d'altres historiadors i investigadors que ens han ajudat a emmarcar l'estudi i a contextualitzar-lo. Com a resultat, hem obtingut informació valuosa i diversa, barrejant dades quantitatives i d'altres qualitatives que han passat pel filtre de l'anàlisi crític i d'interpretació de l'autor.

Una de les finalitats de qualsevol recerca en l'àmbit científic i acadèmic és aportar nou coneixement que ajudi a entendre millor la realitat física i social que ens envolta, i en el cas de la història, l'anàlisi d'uns fets concrets ens pot ajudar no només a estimar el seu valor per se, sinó també a interpretar l'impacte i l'evolució posterior que aquests tenen en el present o fins i tot projectar les conseqüències i la influència futura. En aquesta línia, en el capítol de conclusions s'han deixat anar algunes reflexions que apunten directament als anys 60 i 70 del segle XX, per entendre la problemàtica actual sobre la normalització lingüística i la pertinença del català com a llengua vehicular a l'ensenyament públic de les Illes Balears.

1.5 Contextualització del període històric: el Tardofranquisme i la Transició.

Es considera necessari dedicar un primer apartat a descriure el clima polític, econòmic i social que es va viure a Espanya i a Mallorca durant les dues dècades en les quals es centra la investigació de la tesi. Sense entrar en un elevat nivell de detall i aprofundiment, intentarem a través de les següents pàgines situar els factors que varen conduir a l'esgotament del règim i desencadenaren la reforma política de la transició. Aquesta etapa l'anomenarem *el tardofranquisme*.

5.1.1 Context general.

Hauríem de començar per definir en primer lloc què entenem per *tardofranquisme*. Francisco Umbral va utilitzar el concepte per primera vegada per referir-se a l'etapa final de la dictadura. En un article publicat al diari *El País* l'any 1980 repassa el sentit que li va voler atribuir:

“yo me inventé lo de tardofranquismo para resumir los últimos tiempos de **Franco**, ya como más lasos, decadentes, alegres y corruptos.”²⁸ Nosaltres agafarem aquesta accepció i ho considerarem el principi del fi.

Situem-nos, aquest període s'inicia a començaments dels anys 60, paradoxalment un moment de creixement econòmic sense precedents a l'Estat. Venim d'un règim consolidat durant 20 anys de dura repressió i control social. Recordem que la reconstrucció de l'Estat, finalitzada la Guerra Civil, es fa a partir de la negació del liberalisme polític que s'havia desenvolupat al llarg de tot el s. XIX i el primer terç del s. XX.²⁹ Franco és conscient que necessita un partit polític que doni legitimitat i posi a la societat espanyola al seu favor, és aleshores quan es crea el FET- JONS, el partit únic del “Movimiento Nacional”.³⁰ La resta de partits varen quedar prohibits, així com els

²⁸ Vegeu UMBRAL, F.: “El Tardofranquismo”, *El País*, Madrid, 11 de gener de 1980.

²⁹ MARÍN, M.: *Els ajuntaments franquistes a Catalunya*, Lleida: Pagès Editors, 2000. Pàg. 59.

³⁰ “El Movimiento Nacional” és considerat el conjunt de forces socials i polítiques que es varen adherir a l'aixecament militar del General Franco i que amb la desfeta de la República varen constituir el partit únic de FET-JONS.

sindicats de classe. En el nou ordre social, la legitimitat popular ja no resideix en el Parlament, sinó que la representa aquest nou partit.

En una escenificació per aparentar ser un país amb “certes condicions democràtiques” i de cara a la resta de països estrangers, especialment de l’entorn europeu, el franquisme es fa dotar de lleis i normes. *El Fuero de los Españoles, La Ley Orgánica del Estado i la Ley de Principios del Movimiento* conformen el marc legal de referència³¹ i pertanyen en aquesta etapa inicial en què es construeixen els fonaments d’un règim que acabarà governant amb mà de ferro durant molts anys.

Un cop consolidat el poder dins el país, tocant a la fi de la dècada dels 40, una de les principals preocupacions va ser precisament millorar la imatge exterior del govern i del règim per facilitar l’apertura econòmica després de 10 anys d’autarquia. Per això calia desmarcar-se de la vinculació que els militars colpistes espanyols i gran part de la dreta havien mantingut amb els partits de tall autoritari alemany i italià temps enrere. La relació que Franco va establir amb EEUU li va permetre posicionar-se com un aliat davant l’avenç del comunisme i la nova etapa de la Guerra Freda.³² No seria l’únic pacte que aconseguiria amb aquesta finalitat aperturista, també va obtenir el suport del Vaticà segellat a través del Concordat entre l’Església i l’Estat espanyol de 1953.³³

L’ONU, per la seva banda, l’any 1951 va proporcionar oxigen al règim possibilitant-li l’establiment de certes relacions exteriors i l’obertura a mercats estrangers.³⁴

Ben aviat es va comprovar que les intencions de canvi eren només de cara a la galeria i per reactivar l’economia, en absolut es va traduir amb una relaxació del control social. Es varen mantenir la censura i les prohibicions de drets i llibertats bàsiques (dret d’expressió, de reunió, de filiació sindical o política, ..).

Malgrat no es varen produir canvis importants en les estructures de govern ni en les regles de joc del sistema polític (ens manteníem en un sistema autoritari), la societat espanyola de finals dels anys 50 ja comença a experimentar certa transformació. La

³¹ Vegeu MARÍN, M.: *Els ajuntaments franquistes a Catalunya*, Lleida: Pagès Editors, 2000. Pàg. 418.

³² Ídem. Pàg. 136.

³³ Vegeu BADA, JOAN: “L’actitud de l’Església catòlica davant el procés democratitzador.” A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.), *La transició democràtica als Països Catalans: Història i memòria*. València: Universitat de València, 2011, pp. 139- 150.

³⁴ Vegeu SEGURA, A.; MAYAYO, A; ABELLÓ, T.: *La dictadura franquista: la institucionalització d’un règim*. Barcelona: Edicions Universitat, 2012. Pàg. 326.

realitat sociològica està canviant, el desenvolupament econòmic permet una millora ràpida de la qualitat de vida i de la capacitat adquisitiva de moltes famílies que aspiren a una mobilitat de classe, i volen que els seus fills tinguin les oportunitats de prosperar que la guerra i la postguerra no els va permetre en el seu cas. Això fa que el govern tingui cada vegada més dificultats per imposar les mesures polítiques i repressives i en lloc de trobar-se amb la submissió de la ciutadania pròpia del passat, comença a ser freqüent una certa contestació social, que amb progressió s'anirà organitzant a través dels moviments socials i polítics antifranquistes dels anys 60 i 70.³⁵

La jerarquia política i les estructures de poder es van allunyant d'una voluntat popular, que majoritàriament reclama canvis. Precisament un d'aquests canvis introduït pel règim amb la idea de demostrar el seu tarannà aperturista fou la Llei de Premsa de 1966, posada en marxa pel ministre d'Informació i Turisme, Manuel Fraga Iribarne. La finalitat que alguns historiadors li atribueixen a la reforma fou la intenció de remodelar l'aparell informatiu i propagandístic de la dictadura davant els nous temps, però és evident també, que la jugada no els hi va sortir ben bé com havien previst, ja que a partir d'aquest moment va ser impossible controlar totes les opinions crítiques que s'anaven publicant en diversos canals i mitjans de comunicació de masses.

A tot això, el desenvolupament econòmic i les dificultats del món rural, provoquen, durant els anys 50 i 60, un important èxode del camp a les ciutats i del sud - de les regions menys desenvolupades - al nord, on es concentra la industrialització i un dels motors de la nova economia espanyola.³⁶ A Catalunya, l'any 1970, es podien comptabilitzar unes 720.000 persones immigrades d'altres regions al llarg de tota la dècada anterior. La població catalana es veu incrementada en un 58% només en 10 anys.³⁷ Majoritàriament els qui immigren són joves treballadors en edat de procrear que construiran una nova vida en els territoris d'acollida, tot sovint emparellant-se amb altres persones d'una tradició cultural i lingüística diferent.

En certa manera, l'onada migratòria que va viure Catalunya els anys 60 és comparable amb la que va viure Mallorca en el mateix període,³⁸ i en canvi el procés

³⁵ Vegeu MARÍN, M.: *Els ajuntaments franquistes a Catalunya*. Lleida: Pagès Editors, 2000. Pàg. 359.

³⁶ Ídem. Pàg. 348.

³⁷ Vegeu ESPINET BURUNAT, F.: "Memòria de la transició (1966-1979). Paraules introductòries a una cronologia arbitrària." *Història Moderna i Contemporània*, n°3, Barcelona, 2005. Pàg. 18.

³⁸ La població Balear augmentà entre 1960 i 1972 un 42'7%. "En el període 1960-1975 aquesta immigració, amb 74.341 persones, suposa el 570/0 del creixement absolut de la població i l'augment de la natalitat es deu en bona

d'acollida, integració i immersió lingüística no ha tingut els mateixos resultats. En part perquè el món de la cultura i la societat civil va mantenir molt viva la consciència col·lectiva de país, en part perquè els moviments d'oposició social i política anti-franquista varen tenir una força molt major que no pas a Balears, i la defensa de la llengua n'era una de les principals reivindicacions.

A més del factor migratori, volem posar el focus en dos aspectes que tenen, segons el nostre parer, una importància cabdal pel que fa al deteriorament de l'etapa franquista, el factor econòmic i el clima de reivindicació i desordre social.

a) La situació econòmica a la dècada dels anys 60 i 70.

Si bé la dictadura havia enterrat els principis del liberalisme polític, com ja hem esmentat anteriorment, amb l'economia es varen fer esforços per promoure la llibertat de mercat, tot i que els anys de postguerra destaquen per l'intervencionisme de l'Estat en aquesta matèria.

Davant l'onada expansionista del capitalisme en els anys 50 i 60, el franquisme, o més ben dit, el sector tecnòcrata del règim, va impulsar una apertura econòmica amb la idea que mitjançant el seu desenvolupament s'arribaria a la transformació del país en un Estat modern, semblant a qualsevol altre de l'entorn europeu.³⁹ Aquesta idea es fonamenta en les teories estructuralistes que historiadors dels anys 50 i 60 varen conceptualitzar per explicar els processos de transició de països de règims totalitaris i autoritaris a societats democràtiques lliures.⁴⁰ Segons aquest enfocament, la transició dependria d'unes condicions prèvies que s'haurien de donar, de tipus econòmic, social i educatiu. Samuel Huntington (1968) s'afegeix a la tesi i planteja que els processos

part a aquests immigrants, generalment joves i més prolífics que els mallorquins." Vegeu BARCELÓ i PONS, B.: "Història del turisme a Mallorca." *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, vol. 50, 2002, pp. 31-55. Pàg. 43.

³⁹ Per ampliar informació vegeu MORENO JUSTE, A.: *Franquismo y construcción europea, 1951-1962 anhelo, necesidad y realidad de la aproximación a Europa*, Madrid: Ed. Tecnos, 1998.

⁴⁰ L'Estructuralisme parteix en part de la diferenciació entre règims totalitaris i règims autoritaris. Els primers estan formats per un partit únic de govern que té per objectiu el control social, religiós, cultural i econòmic del territori i la població. Aquest tipus de règim deixa poc marge per a la dissidència interna i els moviments d'oposició, que fan molt difícils els processos de transició. En canvi, els règims autoritaris giren més entorn de la figura del Dictador i el control del poder de l'exercit, deixant més llibertat a l'activitat econòmica. COLOMER, J. M.: "Teorías de la transición". *Revista de estudios políticos (Nueva Época)*, nº 86, Madrid, 1994, pp. 243- 253.

d'industrialització i urbanització eren claus i podien establir-se com a relació causa-efecte per tal que tingués lloc un sistema de govern democràtic.⁴¹

Així doncs, el franquisme s'agafa fort a la idea que l'economia li proporcionarà el reconeixement exterior que no ha obtingut amb l'acció política a través de les ambaixades o la participació en els organismes internacionals. L'any 1959 el govern aprova el Pla d'Estabilització pel Desenvolupament Econòmic i Industrial,⁴² que es va acompanyar de mesures aperturistes; facilitant el trànsit als visitants estrangers, eliminant burocràcia per a l'entrada al país, especialment amb finalitats turístiques, i també de mesures de control monetari; s'estabilitza la pesseta, s'imposa un major control dels preus i es dona l'alliberament de les divises.⁴³

En 10 anys, els que van des de 1961 fins a 1971 s'incrementa un 70% la renda salarial del país i en conseqüència passarem a formar part d'una societat de producció i consum⁴⁴ (seguint l'estela del model capitalista).

Però a inicis de la dècada dels anys 70 hi ha un canvi de situació. La desaceleració mundial, especialment a Europa, comença a afectar a la dèbil estructura industrial espanyola. La reacció del Govern franquista va ser intentar combatre els efectes mitjançant l'aplicació de polítiques de major obertura als mercats exteriors, "...

⁴¹ En tot cas les teories estructuralistes aviat van rebre crítiques: Rustow i Berry (1970) qüestionaven que s'haguessin de donar les condicions prèvies per arribar a una estat democràtic, plantejaven que podia ser fins i tot a la inversa, i posaven l'exemple de la Índia on primer es va instaurar l'ordre democràtic i posteriorment es varen dur a terme mesures per a la modernització, la industrialització i el desplegament de l'escolarització. O'Donell (1973-78) agafant els exemples dels cops militars que durant la dècada dels anys 70 es varen donar en alguns dels països econòmicament més desenvolupats d'Amèrica Llatina, teoritza que davant estructures econòmiques d'expansió i desenvolupament de la industrialització hi ha països que posen règims autoritaris per protegir l'economia en front d'amenaques de revoltes obreres que desemboquin en règims totalitaris. COLOMER, J. M.: "Teorías de la transición". *Revista de estudios políticos (Nueva Época)*, nº 86, Madrid, 1994, pp. 243- 253.

⁴² Per ampliar informació vegeu PIREs, E., i BUESA, M.: "Intervención estatal durante el franquismo tardío: la regulación de la inversión industrial en España (1963-1980)." *Revista de Historia Industrial*, nº 21, pp. 159-200.

⁴³ Vegeu BARCELÓ i PONS, B.: "Història del turisme a Mallorca." *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, vol. 50, 2002, 25:31-55. Pàg. 42.

⁴⁴ "1968, indicadors econòmics de l'evolució social a Catalunya apunten que un 20% de les famílies tenen cotxe, un 56% té rentadora i un 60% frigorífic." Vegeu ESPINET BURUNAT, F.: "Memòria de la transició (1966-1979). Paraules introductòries a una cronologia arbitrària." *Història Moderna i Contemporània*, nº3, Barcelona, 2005. Pàg.

l'acord aranzelari amb els països del GATT⁴⁵ (1968), el II Plan de Desarrollo (1969) i l'acord de tracte preferencial amb la Comunitat Econòmica Europea (CEE) (1970)",⁴⁶ en són les principals actuacions.

A grans trets, la situació econòmica a l'Estat espanyol a principis dels anys 70 es presenta molt complicada. No disposa d'uns sectors industrials dinàmics i competitius, creix el dèficit públic i la inflació,⁴⁷ la pressió fiscal és de les més baixes de l'entorn de la CEE, i per si no fos prou escenari de crisi, la creixent societat urbana, amb la constitució d'una classe mitjana al capdavant, generada en la dècada dels anys 60, reivindica cada cop més drets i serveis propis del model de societat benestant que practiquen els països veïns europeus. L'economia, malgrat els intents per impulsar el seu liberalisme, continua intervinguda i controlada per un estat incapaç de dur a terme reformes estructurals que donin pas a una societat moderna.

En resum, després d'un espectacular "*boom econòmic*" que podria garantir la continuïtat política del règim en el futur, la crisi mundial, i especialment la feblesa d'una economia poc dinàmica que tot just s'està construint, serà un dels principals desencadenants del mal estar social i les reivindicacions de canvi que es viuran a Espanya durant tota la dècada.

b) Els moviments de contestació social i el clima de tensió que es viu als carrers.

*"Lo que no ha habido nunca en España es un Estado totalitario, no ha habido ni ideología oficial, ni partido único, ni policía política."*⁴⁸

Amb aquestes paraules responia Manuel Fraga l'any 1976 a l'elevada conflictivitat social que es vivia al carrer. Una eferescència social que s'allunya del tòpic d'una transició pacífica cap a la democràcia i que podem establir com un dels

⁴⁵ GATT, Organització encarregada de la supervisió multilateral del comerç entre els països signataris de l'acord. Va funcionar com a organisme regulador des de 1947 fins a 1995, data en la qual es converteix en l'Organització Mundial del Comerç.

⁴⁶ Vegeu MARÍN, MARTÍ: *Els ajuntaments franquistes a Catalunya*, Lleida: Pagès Editors, 2000. Pàg. 357.

⁴⁷ "... del 1969 al 1974 la inflació a Espanya ha pujat un 69%". Vegeu ESPINET BURUNAT, F.: "Memòria de la transició (1966-1979). Paraules introductòries a una cronologia arbitrària". *Història Moderna i Contemporània*, nº3, Barcelona, 2005. Pàg. 30.

⁴⁸ FRAGA IRIBARNE, M: *Espanya en la encrucijada*. Madrid: Ed. Adra, 1976.

factors que va incidir de manera més significativa en la decisió de reforma i la configuració d'un Estat de dret.

Dins el clima de reivindicació que viu el país cal distingir diferents actors propulsors de canvi. En la presentació que Pere Ysàs fa en el marc d'un congrés que té lloc a València l'any 2005 (monogràfic sobre l'etapa de la transició), es centra amb els moviments antifranquistes en confrontació amb la força i el poder del règim. En les seves tesis defensa que les estructures de l'Estat havien entrat en decadència a partir dels anys 70 i que amb la mort de Franco es va enfonsar tot l'edifici institucional. Ell considera que part de l'esfondrament és a conseqüència de la pressió dels moviments antifranquistes interns i externs.⁴⁹ Una oposició que estava conformada per l'activisme de les associacions veïnals, la lluita obrera organitzada, els moviments cívics i culturals i els partits polítics en situació de clandestinitat. L'articulació conjunta i les accions per separat de totes aquestes forces va acabar erosionant la jerarquia del poder franquista, des de les corporacions municipals, passant pels governs civils fins arribar al govern central. La societat va perdre la por mentre la resposta de la dictadura era la repressió social.⁵⁰

Anem per pams, la crisi econòmic dels anys 70 dispara l'increment de l'atur i la pèrdua de capacitat adquisitiva de la classe treballadora, que respon amb nombroses vagues impulsades pel moviment obrer, especialment els anys 1972, 73, 74, i 75.⁵¹ A Catalunya són aquestes les causes que serveixen de detonant durant el primer semestre de 1976 per incrementar la conflictivitat social al carrer. Malgrat el règim, i el seu governador civil aleshores, Sánchez Terán (1976-1977), ho atribueixen a una estratègia orquestrada pel Partit Comunista (en endavant PCE), hi ha altres factors que clarament estan canviant la consciència col·lectiva i el posicionament crític de la gent. La mort del

⁴⁹ Vegeu YSÀS, PERE. "L'antifranquisme i la crisi de la dictadura." A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.) *La transició democràtica als Països Catalans: Història i memòria*. València: Universitat de València, 2011, pp. 31- 50. Pàg. 31.

⁵⁰ "Des de 1963 fins a 1976 el Tribunal d'Ordre Públic ha jutjat una mitja diària de 14 persones". Vegeu ESPINET BURUNAT, F.: "Memòria de la transició (1966-1979). Paraules introductòries a una cronologia arbitrària". *Història Moderna i Contemporània*, nº3, Barcelona, 2005. Pàg. 37.

⁵¹ Vegeu YSÀS, PERE. "L'antifranquisme i la crisi de la dictadura." A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.) *La transició democràtica als Països Catalans: Història i memòria*. València: Universitat de València, 2011, pp. 31- 50. Pàg. 34.

dictador contribuirà a la sensació que hom es pot expressar amb més llibertat, tot i la duresa de la repressió d'algunes manifestacions.⁵²

En un primer moment les vagues es centren en el sector industrial (mineria, metal·lúrgia, ..), però progressivament s'estén a l'ensenyament, la salut i els transports, amb reivindicacions de tipus salarial i de millora general de les condicions de treball. Com ja veurem més endavant, en l'organització del moviment obrer no només hi participaren membres del PCE, sinó també una part de l'apostolat catòlic de vessant obrera que en aquells anys de crisi i durant l'etapa de creixement econòmic anterior, es varen anar acostant a la classe treballadora i sensibilitzant per la seva causa.

La primera resposta del franquisme en relació al clima de lluita obrera va ser intentar la integració dels seus líders en el sistema de sindicat vertical, però sense èxit. La segona resposta ja va venir acompanyada de mesures repressives davant el desordre i la desobediència civil, que com a reacció acabava per produir major suport social de la població i la solidaritat d'altres treballadors que s'adherien a les vagues.⁵³

Un altre focus important d'oposició ho representen els moviments estudiantils universitaris que s'organitzen i despleguen al llarg dels anys 60, posant de manifest el seu desacord amb la falta de llibertats del règim.⁵⁴ Incòmodes i constants, les protestes del món estudiantil també rebran respostes desproporcionades dels mecanismes de repressió de l'Estat.⁵⁵ Tanmateix, ja és inútil, la generació de joves més preparada que havia tingut mai el país i que tindria la responsabilitat de tirar-ho endavant durant les properes dues o tres generacions següents, clarament no volia identificar-se amb aquell passat gris, representat per un poder polític en agonia.

Molts líders i activistes dels sindicats d'estudiants dels anys 70 mantingueren lligams amb els partits d'esquerres en clandestinitat i durant la primera etapa democràtica es varen incorporar a les llistes de les principals organitzacions polítiques legalitzades. Tot plegat tenia molt a veure amb el compromís pel canvi i la sensació

⁵² Vegeu MARÍN, MARTÍ: *Els ajuntaments franquistes a Catalunya*, Lleida: Pagès Editors, 2000. Pàg. 436.

⁵³ Vegeu YSÀS, PERE. "L'antifranquisme i la crisi de la dictadura." A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.) *La transició democràtica als Països Catalans: Història i memòria*. València: Universitat de València, 2011, pp. 31- 50. Pàg. 34, 35.

⁵⁴ A partir de 1965 s'articulen amb Sindicats Democràtics d'Estudiants (SDE). Ídem, pp. 35- 37.

⁵⁵ El Govern Franquista va declarar l'estat d'excepció l'any 1969 davant la creixent onada de protestes dels estudiants universitaris, que va culminar amb l'escapçament del SDE, però no amb l'eradicació de la protesta de manera definitiva. Ibídem. Pàg. 37.

compartida per molts joves de la transició, que a través de l'acció política es podia canviar la realitat i lluitar contra la injustícia i desigualtat social.

Des del món de la cultura, intel·lectuals de renom com Menéndez Pidal, J.L. López Aranguren, Gabriel Celaya, Buero Vallejo, .. signen el 6 de maig de 1962 un manifest demanant a l'Estat que aturi la repressió dels cossos policials a les manifestacions reivindicatives dels moviments socials i estudiantils de l'època, al temps que facin passes decidides cap a una reforma política de drets i llibertats democràtiques.⁵⁶ Altres fets destacats en aquesta mateixa línia són el tancament⁵⁷ al Monestir de Montserrat de destacats membres del món artístic i cultural català en protesta pel procés de Burgos o les plantades d'editorials de prestigi com Anagrama (1970) o Lumen (1971) al Govern,⁵⁸ per tal d'expressar el seu desacord per la falta de llibertats real.⁵⁹

Aquesta darrera etapa del franquisme vindrà marcada no tan sols per la protesta obrera, del món universitari (estudiants i professors)⁶⁰ o de la cultura, sinó també per grups violents organitzats alineats amb l'extrema esquerra que varen voler acabar amb la dictadura utilitzant la força de la por i les armes. L'any 1968 ETA comet el primer de molts assassinats⁶¹ que continuarà cometent fins i tot en dècades de democràcia. Davant la resposta d'oposició armada, i altres fets violents que tingueren lloc al carrer, el Govern va declarar l'estat d'excepció a Biscaia i Guipuscoa primer i l'any 1969 es va estendre a tot el país com a resultat dels aldarulls socials que s'anaven produint.

⁵⁶ Vegeu GARCÍA BURILLO, F.: "Transición o quiebra de la dictadura." *El Viejo Topo*, vol. 294, 2012, pp. 72- 85. Pàg. 77.

⁵⁷ 287 artistes de renom i membres representatius del món cultural de Catalunya com Serrat, Raimon, Pere Portabella o Oriol Bohigas entre molt d'altres, es varen tancar l'any 1970 a Montserrat reivindicant la llibertat dels acusats en el procés de Burgos.

⁵⁸ Vegeu ESPINET BURUNAT, F.: "Memòria de la transició (1966-1979). Paraules introductòries a una cronologia arbitrària". *Història Moderna i Contemporània*, n° 3, Barcelona, 2005, pp.19- 22.

⁵⁹ *Ibidem*. Pàg. 19. "Anagrama deja de acudir a la "consulta previa" del Ministerio de Información y Turismo. ... Lumen deja de acudir a la consulta previa del Ministerio de Información y Turismo".

⁶⁰ A meitat dels anys setanta a la protesta dels estudiants es va unir la reivindicació del professorat universitari que tenia unes condicions de feina precàries (professors no numeraris). Vegeu FERNANDEZ BUEY, F.J.: "Estudiantes y profesores universitarios contra Franco: de los sindicatos democráticos estudiantiles al movimiento de profesores no numerarios (1966-1975)." A: CARRERAS ARES, J.J i RUIZ CARNICER, M.A. (Coord.) *La universidad española bajo el régimen de Franco*. Instituciones Fernando el Católico, 1991, pp. 469- 496.

⁶¹ Melitón Manzano, el cap de la brigada policial de San Sebastià fou la primera víctima mortal d'ETA en el 1968.

El combat de la violència organitzada amb violència institucional queda palesa a través del procés de Burgos,⁶² on la protesta al carrer s'intenta suprimir mitjançant l'acció policial. Més de 1.000 detencions durant les setmanes que va durar un judici, en el qual la resposta interna (del món intel·lectual, dels moviments socials i ciutadans, de l'Església catòlica, ..) i externa (dels organismes internacionals i les ambaixades estrangeres a Madrid de les principals democràcies europees) van posar en evidència la feblesa del Govern i la seva impotència, cedint finalment a la pressió internacional.

L'acció violenta d'ETA no es redueix com a conseqüència de les detencions i persecució policial, sinó que és ben bé el contrari, s'incrementa i s'estén com a model de lluita a altres indrets del país. Sorgeix així el FRAP (Front Revolucionari Antifascista i Patriota) que opera sobretot a la capital de l'Estat.⁶³ En paral·lel a l'actuació de les forces de seguretat del règim sorgeixen grups d'extrema dreta armats que actuen com a faccions paramilitars per tal de respondre a la violència amb més violència.

És evident que el clima social es va deteriorant i la desobediència civil es manté o incrementa els anys previs a la mort de Franco. Si el desordre al carrer va ser el gran argument per justificar l'aixecament militar del 36 i l'establiment d'un sistema autoritari que restablís la pau social, ara, a principis dels anys 70, la situació és de molt difícil governança. A la vella guàrdia franquista i a la nova fornada de dirigents tecnòcrates ja no els legitima ni tan sols la necessitat d'un estat paternalista que assegurí l'estabilitat i l'orde, perquè, de facto, és demostra incapaç de mantenir el control de la situació.

En front dels reptes de país; combatre la crisi econòmica i dinamitzar els sectors productius, fer front a l'atur i les creixents necessitats i aspiracions de millora de la ciutadania, cal un govern fort, que disposi del consens general de la població per tirar endavant reformes estructurals importants, i el poder franquista està perdent la credibilitat i la confiança de manera accelerada.

No menys important és reconèixer les fractures que s'obriren dins el propi règim o dels socis tradicionals que li havien donat suport durant molt temps. És el cas dels

⁶² El procés de Burgos fou un judici sumaríssim iniciat el 3 de desembre de 1970 a la ciutat espanyola de Burgos contra setze membres de l'organització armada nacionalista basca (ETA) acusats dels assassinats de tres persones durant la dictadura del general Franco. Les mobilitzacions populars i la pressió internacional varen aconseguir que les condemnes a mort imposades no s'executessin i fossin substituïdes per penes de reclusió.

⁶³ YSÁS, PERE. "L'antifranquisme i la crisi de la dictadura." A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.) *La transició democràtica als Països Catalans: Història i memòria*. València: Universitat de València, 2011, pp. 31- 50. Pàg. 44.

moviments de base cristiana, vinculats a l'Església catòlica i dependents de la seva jerarquia, que varen començar a col·laborar amb els moviments socials - grups polítics clandestins, sindicats de classe obrera i associacions veïnals- a partir de les necessitats generades per l'èxode migratori dels anys 50, 60 i 70, com bé indica Pere Fullana en el cas de Mallorca.⁶⁴

El posicionament crític dels sectors catòlics més propers a la realitat social, es manifesta amb el seu rebuig a la ideologia nacional catòlica (base de l'aliança Església-Estat) i a l'autoritarisme del règim, mentre defensen drets i llibertats bàsiques per a la ciutadania i recolzen les idees propugnades pel Concili Vaticà II (1965).⁶⁵

Entre les actuacions col·laboracionistes amb l'oposició antifranquista destaquem, que sota l'empara de l'article 22 del concordat Església - Estat que estableix la inviolabilitat dels espais religiosos, es varen facilitar instal·lacions i fins i tot els propis temples, per organitzar reunions clandestines d'entitats socials, culturals i grups polítics, especialment a Catalunya i País Basc.⁶⁶ També es registraren situacions semblants a Mallorca.

Val a dir que si al principi, organitzacions com Acció Catòlica (en endavant AC) i Hermandades Obreras de Acción Católica (HOAC), mantenien una relació de condescendència i convivència tranquil·la amb el poder establert, la forta repressió dels anys 60 i 70 a les demandes ciutadanes expressades a través de manifestacions al carrer o a les barriades amb més necessitats de cobertura sanitària, social i educativa, s'acaba traduint en un posicionament crític, àdhuc antifranquista.⁶⁷

Per acabar, farem referència a uns altres actors i protagonistes del clima de canvi que inequívocament es va provocar durant els anys previs a la transició, els partits

⁶⁴ Vegeu FULLANA, PUIGSERVER, P.: "Caritas Diocesana de Mallorca: acció, formació i cohesió social a Mallorca" A: *XX Jornades d'Història de l'Educació: cohesió social i educació*. Girona: Universitat de Girona, 2012, pp. 351-370.

⁶⁵ Vegeu YSÀS, PERE. "L'antifranquisme i la crisi de la dictadura." A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.) *La transició democràtica als Països Catalans: Història i memòria*. València: Universitat de València, 2011, pp. 31- 50. Pàg. 39.

⁶⁶ Ídem. Pàg. 140.

⁶⁷ Entre altres canvis, Acció Catòlica, preocupada per no perdre influència ni el vincle amb els joves, durà a terme una revisió dels mètodes educatius incorporant molts dels principis bàsics de la pedagogia activa, que s'aplicaran mitjançant l'escoltisme catòlic. Per ampliar informació vegeu MARCH I MANRESA, M.; SUREDA i GARCÍA, B.: "La renovación del método educativo en las asociaciones juveniles católicas en los años sesenta del siglo XX." *Historia de la Educación: Revista Interuniversitaria*, nº 22-23, 2010, pp. 123-138. Pàg. 126.

polítics organitzats des de la clandestinitat. Les ganes i la necessitat de canvi que sentien molts joves i molts ciutadans compromesos amb la causa democràtica va fer que hi hagués un moviment de base molt actiu, que establia relacions amb les associacions de veïns, les entitats culturals, els sindicats obrers, etc.. Sense dubte les manifestacions, els actes de desobediència i les publicacions crítiques amb el poder, així com altres actuacions que varen liderar o ajudaren a organitzar els activistes polítics de la darrera etapa del Franquisme varen ser clau per convertir els carrers i el clima social en una olla a pressió a punt de rebentar.

Malgrat els intents inicials, un dels problemes de l'oposició política fou la divisió que existia entre les diferents organitzacions degut al contingut de la seva base ideològica. Va costar força crear un front comú, un bloc compacte que tingués un únic objectiu, forçar el canvi de sistema de govern. A l'Estat hi ha intents per acostar posicions i construir també un bloc fort d'oposició política a partir d'un objectiu comú i de consens.⁶⁸ La Junta Democràtica d'Espanya (1974) respon a aquesta necessitat. Liderada pel PCE, però, no aconseguirà ni l'adhesió del PSOE ni del PNB, més per raons de protagonisme, que no pas de contingut, sobre el qual segurament hagués existit la possibilitat d'acord.

Per contra, a Catalunya, es varen fer passes més fermes mitjançant la constitució de la *“Coordinadora de Forces Polítiques (CFPC) l'any 1969, que va aconseguir integrar a tota l'oposició democràtica i catalanista.”*⁶⁹

Dos anys més tard, el 1971, es conforma l'Assemblea Nacional Catalana, a partir de la CFP. Aquesta nova plataforma integra a la societat civil representada per associacions veïnals, col·legis professionals, entitats culturals, organitzacions sindicals, etc. amb l'objectiu de conduir al país a una via sense retorn, reivindicant llibertats bàsiques, l'amnistia als presos polítics i la restitució de les institucions democràtiques anteriors a la guerra civil.⁷⁰

Segons Pere Ysàs, l'oposició antifranquista no va arribar a tenir prou suport popular per enderrocar el govern que després de la mort del dictador intentava mantenir

⁶⁸ Vegeu SÁNCHEZ JIMÉNEZ, J.: *La España contemporánea: De 1931 a nuestros días*. Madrid: Ediciones AKAL, 2004, pp. 384- 385.

⁶⁹ Ídem. Pàg. 45.

⁷⁰ Vegeu YSÀS, PERE.: “L'antifranquisme i la crisis de la dictadura.”. A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.) *La transició democràtica als Països Catalans: Història i memòria*. València: Universitat de València, 2011, pp. 31- 50. Pàg. 45.

el sistema a partir de reformes parcials. Tanmateix, tota la força mostrada al carrer, la destrucció de la pau social i el descontentament general que va intentar capitalitzar l'oposició política, va tenir efectes indiscutibles en el govern de transició comandat per Adolfo Suárez, forçat a substituir un règim autoritari per un sistema constitucional i democràtic.⁷¹

1.5.2 Mallorca, del franquisme a la transició.

Per entendre de quina manera arriba la societat mallorquina a la darrera etapa del franquisme (anys 60 i 70), ens ajudarà molt veure quan i amb quines característiques hi va entrar.

Tot i que els partits d'esquerra i els sindicats obrers vinculats a ocupacions gremials es varen anar organitzant durant el primer terç del s. XX per aconseguir el suport popular, la situació política a Mallorca estava dominada per una major presència dels partits tradicionalistes i conservadors a les institucions públiques. Personatges com el Comte de Sallent, Joan March, Antoni Maura i Alexandre Rosselló foren elegits representants d'aquests partits a les Corts Generals.⁷²

Una dreta, val a dir, que practicava per part de bastants dels seus membres un anticatalanisme manifest. El rebuig a la identificació dels elements comuns que Mallorca compartia amb Catalunya de tipus històric, cultural i lingüístic, es feia evident en les manifestacions públiques d'alguns dels representants amb més poder.⁷³ Gran part del món intel·lectual i persones pròximes als partits de tall conservador no compartiren, durant la II República, uns posicionaments que atacaven de manera tan clara a la pròpia identitat mallorquina. Però la realitat tot sovint es tossuda i es va acabar imposant una

⁷¹ Ídem. 48.

⁷² Vegeu PEÑARRÚBIA i MÁRQUEZ, I.: *Els partits polítics davant el caciquisme i la qüestió nacional a Mallorca (1917- 1923)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 1991.

⁷³ Joan March, en temps de la Segona República, en un dels diaris regionals de la seva propietat, *El Dia*, va dur a terme una campanya anticatalanista, amb el suport de part de la dreta tradicionalista de Mallorca i especialment del militar retirat Jaume Zaforteza i Villalonga. Vegeu ALOMAR i CANYELLES, A.: "La repressió franquistes de la llengua i la cultura catalanes a Mallorca." A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.), *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939- 1975)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2004, pp. 159-180. Pàg. 166.

forta repressió de la llengua i de la cultura des del moment que l'aixecament militar va triomfar a Mallorca l'any 1936.⁷⁴

El suport de l'exèrcit i de la dreta política de l'illa a Franco durant la Guerra Civil va ser important per la victòria final i la instauració d'un règim autoritari a Espanya, deixant enrere l'experiència de la República.

Els anys de postguerra vindran marcats per la persecució dels militants i polítics d'esquerres i les dures represàlies que contra aquests van aplicar el govern civil i l'exèrcit. Els alcaldes de les 3 principals ciutats foren condemnats a mort i afusellats,⁷⁵ altres líders i membres destacats del pensament progressista illenc gafaren el camí de l'exili (Gabriel Alomar, Ignasi Ferratjans, Joan Comas, Bernat Jofre o Angel Palerm, optaren per aquesta via).⁷⁶ En definitiva, la por es va estendre a la població i es va convertir amb un dels trets més significatius de la dècada dels anys 40. Policia, govern civil, regidors, alcaldes i militars, juntament amb la col·laboració de l'Església, s'ocuparen de mantenir un estricte control social, amb especial atenció a la gent instruïda, és a dir, ciutadans/es amb pensament crític (professionals lliberals, mestres i professors...)⁷⁷

En el món de la cultura, els excessos i l'adoctrinament del règim també varen ser ferotges durant els anys de postguerra, provocant l'exili, l'empresonament i fins i tot l'afusellament d'intel·lectuals mallorquins, alguns d'ells vinculats a l'Associació per a la Cultura de Mallorca i a la revista *La Nostra Terra*, segons l'historiador Josep Massot

⁷⁴ Llorenç i Josep Villalonga varen ser els principals artífex en la planificació de la desfeta cultural i de la llengua a Mallorca ja que obligaren a molts dels intel·lectuals i/o polítics de la dreta tradicionalista i regionalista a retractar-se d'una carta de Manifest publicada en premsa l'any 1936 en resposta al Cercle Cultural de Catalunya i que es va titular Resposta als Catalans. Aquest fet, més la por per les execucions exemplars que s'estaven produint els anys de la Guerra Civil, o per part de denúncies del partit de la Falange per simples venjances personals, feren desistir en la defensa de la llengua i la identitat cultural a les persones que abans ho havien fet públicament. Ídem. Pàg. 168.

⁷⁵ Emili Darder (batle de Palma), Antoni Mateu (batle d'Inca) i Antoni Amer "Garanya" (batle de Manacor), varen ser condemnats a mort i executats el mateix any d'inici del conflicte, el 1936. SERRA BUSQUETS, S.: "Les dificultats d'articulació de l'oposició antifranquista: el cas de Mallorca." *Cercles: revista d'història cultural*, nº14, Palma de Mallorca, 2011, pp.38-54. Pàg. 40.

⁷⁶ Per ampliar informació vegeu MASSOT i MUNTANER, J. *Els intel·lectuals mallorquins davant el franquisme: col·laboració, oposició, exili*. Barcelona: L'Abadia de Montserrat, 1992.

⁷⁷ Vegeu SERRA BUSQUETS, S.: "Les dificultats d'articulació de l'oposició antifranquista: el cas de Mallorca." *Cercles: revista d'història cultural*, nº14, Palma de Mallorca, 2011, pp. 38-54. Pàg. 45.

i Muntaner.⁷⁸ La intenció era clara, l'aniquilació de la cultura pròpia de les Illes, i la imposició del castellà com a única llengua culta.

La resistència cultural que s'inicia durant els anys 40 i 50 va ser tímida. En el nucli dur format per Francesc de Borja Moll i Sanchis Guarner hi hem de comptar altres persones que primer varen ocupar càrrecs d'importància en el nou ordre polític o es beneficiaren d'una relació preferencial amb les institucions franquistes, i després formaren part del grup d'intel·lectuals que en els anys 50 i 60 treballarien en defensa de la llengua catalana i la recuperació del seu ús en territori mallorquí.⁷⁹ Segurament aquesta relació privilegiada amb el poder permetrà una major tolerància a activitats que són vistes més com una qüestió folklòrica i inofensiva que no pas com una tasca ben planificada per restituir la llengua i la identitat cultural.

Per altra banda, a partir dels anys 50 a Balears es va consolidant un cos de tecnòcrates cada vegada amb més poder i força política, la majoria dels quals es troben allunyats del món intel·lectual i cultural. Ocupen llocs de caràcter tècnic dins l'administració provincial o dins la carrera judicial. La seva influència s'estendrà amb més força si cap, en els anys 60 i 70, i no s'acabarà amb l'entrada a la democràcia, donat que durant la transició es varen respectar els càrrecs funcionaris heretats del règim anterior.⁸⁰ Es tracta de persones que no es mouen tant per la ideologia i l'odi als vençuts de la Guerra Civil, sinó molt més per ambicions personals i prestigi professional, amb l'interès d'obtenir poder polític i econòmic.

Tanmateix el poder oficial a Mallorca l'exerceix el Governador Civil, nomenat pel govern central i fidel a les ordres del *Movimiento Nacional*. Majoritàriament les persones que ocupaven aquest càrrec venien destinades des d'altres regions de l'Estat i

⁷⁸ Vegeu MASSOT i MUNTANER, J. *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra, 1930-1950*. Barcelona: L'Abadia de Montserrat, 1978.

⁷⁹ Una de les persones clau per assegurar la fortalesa de les institucions franquistes després d'acabada la II Guerra Mundial, fou Gerardo Maria Thomas (1905-1985). Llicenciat en Dret, va exercir la carrera judicial i va ocupar importants càrrecs, entre ells el de conseller i sots cap provincial del *Movimiento* entre 1944 i el 1948. Juntament amb Francesc de B. Moll i altres professionals, va impulsar l'Estudi General Lul·lià i en va ser rector l'any 1971.

Miquel Forteza Piña, enginyer de camins que va treballar amb projectes de molta responsabilitat a la Mallorca franquista, fou també escriptor i poeta i un dels membres que va fundar l'OCB l'any 1962.

⁸⁰ "És important observar l'elit de tècnics que durant el franquisme va perviure i en molts casos va continuar la seva influència en l'etapa democràtica. En el segon plenari del Consejo Económico Sindical Provincial de Baleares de 1959, hi participen, en general com a tècnics, una elit de professionals que va estendre la seva influència pràcticament fins a l'actualitat." SERRA BUSQUETS, S.: "Les dificultats d'articulació de l'oposició antifranquista: el cas de Mallorca." *Cercles: revista d'història cultural*, n°14, Palma de Mallorca, 2011, pp. 38-54. Pàg. 48.

no disposaven ni del coneixement de la realitat ni de la història, ni per descomptat de la cultura pròpia i la llengua de les Illes.⁸¹ Aquest és el marc polític que a grans trets, es trobaran els homes i dones que impulsaran un projecte en defensa de la llengua i la cultura a l'illa i al municipi de Manacor.

Podem dir que l'activisme social que ja es respira a principis dels anys 60 a llocs tan propers com Catalunya,⁸² aquí es produeix més tard i amb connotacions diferents. El nivell de participació i reivindicació social a finals de 1950 és pràcticament inexistent, el control de la ciutadania per part dels mecanismes de repressió i d'adoctrinament del franquisme són molt efectius. L'escola, per la seva banda, esdevé el principal òrgan encarregat de reproduir la ideologia de l'Estat, i la moral religiosa resta molt present dins les aules.

Davant un escenari de falta de consciència col·lectiva resulta complicat pensar amb moviments crítics, de contestació ciutadana que reclamin el canvi social. Hauran de ser les primeres dificultats derivades de l'onada migratòria de la dècada dels anys seixanta les que provoquin reaccions al carrer i l'organització de la ciutadania en diferents moviments socials, culturals i ecologistes.

El desenvolupament econòmic pilotat pel turisme i la construcció suposen un efecte crida per la necessitat d'una gran demanda de mà d'obra que s'anirà concentrant a les zones de costa i a les rodalies de la ciutat de Palma, on es construeixen noves barriades que donaran cabuda a tota la gent procedent de la immigració, tant de la península, com de la part forana (Verge de Lluc, Son Cladera, Sa Indioteria, Son Gotleu, són alguns dels nous assentaments urbans).

De la mateixa manera que a Barcelona amb els barris "xavolistes" dels anys 50, les concentracions de població a les zones urbanes de Palma on viuen els treballadors i

⁸¹ Els Governadors Civils que varen governar Mallorca durant els anys d'estudi de l'EMM i els seus antecedents són: Plácido Álvarez Buylla y López Villamiel (1958-68), Víctor Hellín Sol (1968- 1972). Enrique Ramos Fernández (1972- 74) i Carlos de Meer (1974- 76).

⁸² Vegeu YSÁS SOLARES, P; MOLINERO RUIZ, C.: "Una nota sobre la crisi del franquisme i la transició a la democràcia." *Revista d'Història Moderna i Contemporània*, N° 3, ISSN-e 1696-4403, 2005, pp. 101-109. Pàg. 105 a 107 i també MOLINERO, C.; YSÁS, P.: "La historia social de la época franquista. Una aproximación", *Historia Social*, n° 30, 1998, pp. 133-154.

treballadores nouvinguts no disposen d'unes condicions dignes ni en els habitatges (falta de llum i aigua potable) ni en les instal·lacions públiques (absència d'enllumenat al carrer i de clavegueram). La situació en poc temps es desborda i la reacció dels afectats és organitzar-se en associacions de veïns⁸³ per reivindicar serveis i drets bàsics. Entre els mèrits aconseguits per la lluita veïnal s'hi troba la dotació de serveis sanitaris en els barris amb major concentració de població i la millora de les infraestructures públiques. En aquest context cal afegir que va existir també una col·laboració solidària amb la resta de moviments pel canvi social. Una societat civil mallorquina més dinàmica i activa es mobilitzava en contra de la destrucció i urbanització d'espais verds i de costa, al temps que l'OCB posava en marxa accions per facilitar la integració lingüística de la població nouvinguda. Tot plegat amb el suport de les associacions de veïns.⁸⁴

Mentre l'economia balear experimenta un creixement com mai ho havia fet abans, la conflictivitat social s'intensifica a finals dels anys 60 i en especial en els anys 70. El règim es mostra incapaç de donar una resposta ràpida i eficient a les demandes i necessitats que la població de les illes li reclama. L'exclusió social i la pobresa comencen a prendre una forma nova, fins aleshores desconeguda a Mallorca. Les situacions d'abús laboral en el sector turístic són freqüents i posen de manifest la necessitat de regulacions específiques que no acaben d'arribar, entre altres raons perquè els moviments obrers no tenen el reconeixement oficial i són perseguits per les forces de seguretat.

Amb tots aquests ingredients, l'Església mallorquina, es debat entre assumir un paper més compromès i actiu o mantenir-se al costat de les autoritats franquistes. La posició de l'Església, especialment amb l'entrada a la Diòcesi del bisbe Teodor Úbeda es decanta clarament per participar en la reflexió i el compromís polític cap a la democratització. Càritas i els moviments d'Acció Catòlica de base ja fa temps que realitzen una tasca assistencial amb els damnificats de la nova realitat social. Aquesta

⁸³ Les associacions de veïnats a Palma neixen emparades per la llei franquista de 1964 de lliure associació. Seran l'instrument més útil de reivindicació de drets i serveis que va tindrà la ciutat de Palma durant els anys previs a la Transició. N'hi va arribar a haver fins a 22. Vegeu PAGÈS I BLANCH, P., Director.: *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939- 1975)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2004.

⁸⁴ Vegeu OBRADOR, J.: "Les Associacions de veïnats a Ciutat." *Lluc*, nº 683, Palma de Mallorca, 1979, pp. 26-27. Pàg. 26.

disposició facilita l'establiment de ponts de comunicació i col·laboració amb els moviments de canvi social i polític.⁸⁵ Estem en els preàmbuls de la transició.

1.5.3 El període de transició. Retrat general.

Si parlem de transició política seria convenient, en primer lloc, definir el concepte per després interpretar i aplicar al cas que ens ocupa. Podríem dir que “transició” és un procés de substitució d'un règim autoritari o dictatorial per un altre de tipus democràtic. Entre les característiques principals destaquem que s'hi arriba mitjançant vies pacífiques i de negociació, per aconseguir configurar un nou estat de drets i llibertats bàsiques i unes institucions que així les garanteixin.⁸⁶ La Revolució dels Clavells a Portugal, la Primavera de Praga i la transició espanyola són casos que encaixen en aquesta definició.

Però a diferència dels altres dos exemples, el procés d'Espanya no suposa la victòria de la societat civil i l'enderrocament d'un dictador i d'una classe dirigent, sinó com molt bé indica José Maria Maravall representa “una política de reformes des de dalt i unes reivindicacions de democràcia des de baix.”⁸⁷

En pàgines anteriors fèiem referència a les *Teories Estructuralistes* per explicar com es produïen les transicions des de règims autoritaris a societats lliures, i parlàvem de les condicions prèvies que havien de complir els països per tal que els processos acabessin amb èxit. En la nostra opinió la transició a Espanya encaixa millor amb altres corrents interpretatives.

Segurament, *les Teories de la Interacció* (J. M. Colomé, 1994) responen amb major rigor a la realitat, ja que es fonamenten en la idea que el canvi dels sistemes

⁸⁵ La seu de Mar 3, vinculada a l'església mallorquina i que es dedicava a la realització d'estudis i investigacions socials es converteix en un lloc de debat i de trobada entre membres de partits polítics encara en clandestinitat, així com professionals de l'acció social vinculats a Caritas. Els monestirs de Lluc, Cura i La Real també esdevingueren espais de protecció contra la repressió policial on tingueren lloc algunes trobades de caràcter polític per preparar el terreny cap a la democratització de la societat (Pere Fullana). Vegeu FULLANA PUIGSERVER, P. “L'Església de Mallorca durant el darrer franquisme: repressió, resistències i canvis (1960-1975)”. A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.), *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939- 1975)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2004, pp. 249-250.

⁸⁶ Vegeu FUENTES ARAGONÉS, J.F.: “Lo que los españoles llaman la transición. Evolución histórica de un concepto clave.” *Mélanges de la Casa de Velázquez. Nouvelle série*, n°36, 2006, pp. 131-149. Pàg.131.

⁸⁷ Ídem. Pàg. 144.

depèn de “la interacció estratègica de diferents actors (grups d’oposició política al poder establert, el paper de l’Església, la ciutadania organitzada , ...).”⁸⁸ Sens dubte el pas a la modernització econòmica del país i els intents aperturistes que impulsen els governs franquistes durant la seva darrera etapa són factors a tenir molt en compte, però no suficients per explicar l’aposta d’uns i altres, govern autoritari i oposició social i política, per decidir un pacte de transició conduent a un estat democràtic.

Per això, exposem un seguit de consideracions amb l’objecte d’entendre millor el clima de consens propiciat pels principals actors de la transició:

1. En primer lloc, dir que es produeix un cert reconeixement dels partits polítics a l’exili, que durant els anys 60 comencen a contemplar la possibilitat d’una sortida negociada del franquisme, per la via de la reconciliació entre els dos bàndols confrontats a la guerra del 36.⁸⁹ Existeix la percepció que després de 200 anys de confrontació política i militar, el país necessita una base sòlida per encarar el futur en el tram final del segle XX.

2. En segon lloc, la importància de la qüestió successòria. El règim ha girat massa entorn a la figura del dictador i Franco comença a mostrar símptomes que no viurà eternament. Sectors importants del poder estan preocupats per assegurar la continuïtat del sistema i l’opció per Joan Carles I de Borbó, com a successor i futur cap d’Estat, genera susceptibilitats i desconfiança tant pels qui volen la línia continuista, com pels partits a l’exili.⁹⁰ A tot això, al futur rei li preocupa essencialment la restitució i consolidació de la pròpia institució. El joc d’equilibris per mantenir certs privilegis i al mateix temps forçar els canvis democràtics que la societat i el context internacional

⁸⁸ Vegeu COLOMER, J. M.: “Teorías de la transición.” *Revista de estudios políticos (Nueva Época)*, nº 86, Madrid, 1994, pp. 243- 253.

⁸⁹ El PSOE des de l’exili, identifica persones que poden jugar un paper clau com interlocutors en el supòsit que s’estableixi la possibilitat de negociació amb el Govern Franquista. Tierno Galván i Gregorio Marañón jugaran aquest paper durant els anys 60 i 70. Vegeu. FUENTES ARAGONÉS, J.F.: “Lo que los españoles llaman la transición. Evolución histórica de un concepto clave.” *Mélanges de la Casa de Velázquez. Nouvelle série*, nº36, 2006, pp. 131-149. Pàg. 135.

⁹⁰ Juan Carles I va jurar lleialtat a les Lleis Fonamentals del Regim i a la Llei de Successió signada per Franco l’any 1969. Vegeu PAGÈS I BLANCH, P.: “La transició democràtica, història d’un temps d’incertesa” A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.), *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939- 1975)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2004, pp. 15-30. Pàg. 17.

reclamen, serà la missió que clarament intentarà liderar el monarca a partir de 1975, després de la mort de Franco.

3. En tercer lloc, la tutela de l'exèrcit. Un cop s'inicia el procés de reforma política amb el govern de Suárez al capdavant, negociant el model d'Estat amb els sectors polítics més moderats de l'oposició (PSOE i partits nacionalistes conservadors), es fan evidents les reaccions de malestar d'un sector considerable dels comandaments militars i es desperta el fantasma d'un nou pronunciament.⁹¹ Des de l'exèrcit hi ha temor a represàlies i judicis contra els qui varen imposar una dictadura castigant als vençuts de la República i exercint la violència d'estat per mantenir el control de la ciutadania durant 40 anys.

La Llei d'Amnistia de 1977,⁹² suposa tancar la porta al passat, tranquil·litzar a les jerarquies militars amb delictes de sang a les seves esquenes i deixar la memòria històrica com un àrea d'estudi pel món acadèmic, no pas com una responsabilitat dels polítics amb la població, i especialment amb les víctimes de la Guerra Civil i del franquisme. Encara que només fos com un exercici de transparència i reconeixement (recordem aquí les Comissions de la Veritat a la Sudàfrica post- Apartheid).

Tanmateix, entre 1975 i 1981 es varen prendre decisions importants contràries a les posicions o interessos defensats per l'exèrcit: la legalització del PCE o la descentralització de l'administració per aconseguir les demandes d'autogovern de les nacionalitats històriques, en són dos exemples de valentia política.

En definitiva, per uns, l'oportunitat de la transició es va tancar en fals perquè no es varen arribar a fer totes les passes necessàries per tenir una democràcia complerta, i en canvi per altres, es va arribar massa lluny amb les reformes i sessions en nom del nou ordre social i democràtic.

4. En quart lloc, destaquem la violència al carrer. Entre 1975 i 1980 hi va haver 480 morts que varen alimentar un clima de por i de tensió. Aquest fet posa de manifest que malgrat ser considerat un període de caràcter pacífic, l'ambient de crispació i la lluita

⁹¹ Vegeu AGUILAR FERNÁNDEZ, P.: "Justicia, política y memoria: los legados del franquismo en la transición española." *Estudios/Working Papers, Centro de Estudios Avanzados en Ciencias Sociales*, 2001. Pàg. 5.

⁹² La Llei d'Amnistia deixa sense persecució, segons dos articles de la pròpia Llei, a les persones que formant part dels cossos de seguretat de l'Estat haguessin comès violacions de drets humans. D'aquesta manera s'eliminava la possibilitat de reprendre investigacions per esclarir fets a partir de processos judicials en un futur. Ídem. Pàg. 20.

dels moviments socials va tenir de violència i fins i tot de mort (65 persones varen perdre la vida només en manifestacions diverses) una part important dels anys de negociació.⁹³ El sentit de responsabilitat per conduir el procés de reforma política a bon port, amb rapidesa i sense tornar enrere obligava als líders polítics a l'acord i al consens, que sempre se'ns ha dit, va presidir a les taules de negociació.

5. Finalment, no ens oblidem de la influència de la pressió internacional. Malgrat els petits avenços, reformes i intents de maquillatge democràtic dels governs franquistes de la darrera etapa, cada cop que es sol·licitava l'admissió a certs organismes internacionals,⁹⁴ la resposta que es rebia era que prèviament s'havien de garantir els principis i les llibertats democràtiques de la ciutadania.

Tant pel desenvolupament econòmic, com per la participació en la construcció del projecte europeu- que rebrà un fort impuls a finals dels anys 70 i 80- trobem el convenciment del sector més reformista (els anomenats tecnòcrates) que només amb una reforma política i constitucional, el país podrà sortir de la crisi en la qual està immersa. Aquesta percepció també la comparteix el nou cap d'Estat, i serà una motivació clau per a planificar i dissenyar la complexa arquitectura de la transició.

A les consideracions que acabem de fer hauríem d'afegir el paper dels moviments socials, del món de la cultura i especialment dels moviments obrers que, com ja hem destacat en l'apartat anterior (vegeu pàg. 37), varen pressionar durant tot el procés, més en la direcció d'una ruptura que no pas d'una reforma política. Però en qualsevol cas, també són un factor condicionant a l'hora de crear una situació de no retorn.

El que va venir després, els fets concrets són coneguts i han sigut àmpliament tractats per historiadors i periodistes. A la mort de Franco, Arias Navarro, Manuel Fraga, Rodolfo Martín Villa, Adolfo Suárez i Torcuato Fernández Miranda es mostren

⁹³ Vegeu AGUILAR FERNÁNDEZ, P.: "Justicia, política y memoria: los legados del franquismo en la transición española." *Estudios/Working Papers, Centro de Estudios Avanzados en Ciencias Sociales*, 2001. Pàg. 55

⁹⁴ Espanya va sol·licitar durant els anys 60 formar part del "Club" de països de la Comunitat Econòmica Europea. Va ser rebutjada i no va aconseguir la seva admissió fins l'any 1977, un cop aprovada la Llei de Reforma Política. Vegeu PAGÈS I BLANCH, P.: "La transició democràtica, història d'un temps d'incertesa" A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.), *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939- 1975)*. Publicacions de la València: Universitat de València, 2004, pp. 15-30. Pàg. 17.

com els candidats més ben posicionats per a dirigir el país cap a un futur incert. El rei es decanta per Adolfo Suárez i li demana que formi govern. El darrer de l'era Franquista.

Tot just estem a principis d'un any transcendental, 1976. Poc després del seu nomenament, el president Suárez presentarà la proposta de Llei de Reforma Política que serà aprovada per majoria a les Corts franquistes, en un acte del tot simbòlic ja que representa la fi d'un sistema de govern autoritari, i l'inici d'un altre de garanties i participació democràtica.

La legalització dels partits a l'exili passarà també per la negociació i acceptació de la Llei. I en darrer terme, la ciutadania, amb un suport majoritari però desigual segons el territori,⁹⁵ donarà suport en el canvi de règim.

Les primeres eleccions democràtiques es produeixen l'any 1977, amb la presència del PCE legalitzat pocs mesos abans. Però encara no hi són tots. Esquerra Republicana no arribarà a temps i haurà d'esperar a les eleccions municipals de 1979.

Sense sortir de l'any 77, destaquem dos fets d'una importància política fonamental: els Pactes de La Moncloa⁹⁶ per una banda i el debat constituent, per l'altra, que culminarà amb el referèndum i l'aprovació ciutadana de 1978. Respecte al suport a la Constitució val la pena apuntar que a Catalunya i a Balears un 67% i un 70% de la seva població, amb un 90% de vots afirmatius, va acceptar el nou marc jurídic i social.⁹⁷ Una evidència més que la gent volia i necessitava passar pàgina del franquisme.

De totes les qüestions que es varen abordar en el terreny polític, una de les que més ens afecta en el present estudi és l'acord per restituir les institucions de govern en els territoris amb autonomia política anteriors a la Guerra Civil i la dotació de competències legislatives, executives i de gestió. El primer pas fou el retorn de Josep Tarradellas a Catalunya (1977) com a president de la Generalitat. Tota una declaració d'intencions que no podrà amagar la incomoditat dels responsables que lideren el procés de negociació davant un problema de caràcter històric: la continuïtat d'un model unitari i centralitzat del poder polític o l'aposta per un model descentralitzat i federal.

⁹⁵ L'abstenció al referèndum de 1976 va ser del 25'9% a Catalunya, del 14'28% a València i del 15'78% a Balears. Ídem. Pàg. 22.

⁹⁶ Els acords que es varen prendre en aquesta reunió per estabilitzar l'economia i per impulsar les reformes jurídiques i polítiques en la direcció d'una societat democràtica, va consolidar el procés de transició en uns anys de molta tensió i equilibris complicats entre els dos extrems ideològics.

⁹⁷ PAGÈS I BLANCH, P.: "La transició democràtica, història d'un temps d'incertesa" A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.), *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939- 1975)*. Publicacions de la València: Universitat de València, 2004, pp. 15-30. Pàg. 27.

Tots els partits que estan representats en la taula de debat per redactar la Llei de lleis, excepte Aliança Popular, entenen que hi ha d'haver un reconeixement a la pluralitat lingüística i cultural de l'Estat, per raons històriques i sociològiques. En canvi, el grau d'autonomia política genera discrepància⁹⁸ i segueix viu en el record de molts l'amenaça de fractura territorial dels darrers anys de la República. Hi ha sectors amb molta influència, que no estan disposats a cedir a les pressions federalistes.⁹⁹ És per això que la Constitució cercarà acontentar totes les parts, donant marge als governs que es succeiran en la nova etapa democràtica perquè puguin fer interpretacions més o menys restrictives, però totes sota la base del mateix marc legal.

El 1979 és aprovat l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, que serà el mirall sobre el qual moltes altres regions es miraran per reivindicar-se. De fet, amb la LOHPA (Llei d'Harmonització del Procés Autòmic)¹⁰⁰ de 1982 el govern socialista intenta imposar una solució salomònica en el debat territorial, creant autonomies, i descentralitzant, fins a un cert punt, l'administració pública. Per molts historiadors es va tancar una porta en fals,¹⁰¹ i l'actualitat els hi està donant la raó ja que 30 anys després de la seva aprovació, l'encaix de les nacionalitats històriques a l'Estat espanyol està més en dubte que mai.

A Balears el procés de transició podríem dir que no finalitza fins l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia de l'any 1983. Abans, el 1979, es constitueixen els Consells Insulars i el Consell General Interinsular, embrió del que serà el Govern de les Illes Balears en el nou Estat de les Autonomies.¹⁰²

⁹⁸ La Constitució de 1978 va deixar palesa la impossibilitat de conformar cap tipus de confederació entre les regions que formaven el territori dels Països Catalans. Vegeu RAYÓ, M.: "L'ensenyament qüestió política". *Lluc*. Palma, 1981. pàg. 205.

⁹⁹ "L'exercit representava la defensa d'aquesta unitat (territorial) a la que no es podia renunciar des d'amples sectors de la societat espanyola. PAGÈS I BLANCH, P.: "La transició democràtica, història d'un temps d'incertesa" A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.), *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939- 1975)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2004, pp.15-30. Pàg. 22.

¹⁰⁰ La LOHPA desplega la descentralització de la gestió de serveis públics que estaven en mans del govern central i també part dels objectius polítics que venen marcats en els estatuts d'autonomia. Però posen els límits a les aspiracions d'autogovern de Catalunya, i també de la resta de comunitats. Sobre tot pel que fa al desenvolupament d'una hisenda i fiscalitat pròpies i a decisions en el sistema educatiu i judicial. Doncs són considerats eixos bàsics per mantenir la cohesió territorial i la igualtat de drets i serveis a tot el país.

¹⁰¹ És el que s'ha vingut a anomenar "el café para todos". PAGÈS I BLANCH, P.: *La transició democràtica als Països Catalans: Història i memòria*. València: Universitat de València, 2011. Pàg. 11.

¹⁰² Vegeu BURGUÉS MESTRE, J.: "Transició democràtica a les illes Balears. Una perspectiva educativa des de la revista Lluc." *Educació i Cultura*, nº 18, Palma de Mallorca, 2005, pp. 101-116. Pàg. 104.

Pel que fa a l'Estatut, es pot comentar que va ser el darrer en tramitar-se a les Corts Generals i no va respondre a les expectatives de moltes persones que ho consideraven insuficient i poc ambiciós en el camí cap a un autogovern real.¹⁰³

Un apunt de valor històric: els partits polítics de les Illes, a diferència d'una Catalunya que havia sigut capaç de tirar endavant el seu projecte d'Estatut el 1932,¹⁰⁴ no es posaren d'acord i allargaren la presentació de la seva proposta fins al 1936. Òbviament no va veure la llum, l'esclat del conflicte armat va paraitzar el tràmit a Madrid. Però resulta, si més no curiós, veure com Esquerra Republicana fou l'únic partit polític que havia defensat l'oficialitat i normalització del català en el debat de l'Estatut del 36. I en canvi, en els anys 70 totes les forces polítiques que sortien de la clandestinitat havien inclòs la reivindicació lingüística i cultural en els seus programes electorals.¹⁰⁵

Què ho va fer que es produís un canvi de consciència en relació a la problemàtica de la llengua i la identitat durant aquest temps? Des del nostre parer, seran els fets que s'exposaran en els següents blocs de l'estudi, els que expliquen el canvi de postura de la classe política de la transició, inclòs un partit tan significatiu a Balears com el Partit Popular.

¹⁰³ Ídem. Pàg. 104.

¹⁰⁴ L'estatut d'autonomia de Catalunya aprovat per les corts generals l'any 1932 reconeixia l'autonomia política i els drets lingüístics i culturals del poble català.

¹⁰⁵ Vegeu CERDÀ, MATEU: *L'Escoltisme a Mallorca (1907- 1995)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999. Pàg. 201.

BLOC II:

ELS ANTECEDENTS, FETS I FACTORS QUE EXPLIQUEN EL NAIXEMENT DE L'EMM DE MANACOR

“Pensem que si lluitem per la ruptura de l'estat di glòssic que patim, mitjançant la normalització de l'ús del català a Mallorca, és perquè sabem que aquesta lluita és una lluita pel nostre poble, pel nostre futur, per la nostra llibertat”. J.M. Llompart (1979)

El bloc II és el més llarg en contingut de tots els que estructuren l'estudi. Això és degut a la importància i la datació dels fets que precedeixen l'inici oficial de l'EMM. Tots els apartats que integren el bloc corresponen a factors clau que, en major o menor mesura, han condicionat el procés de recuperació de la llengua i la identitat cultural a Mallorca des dels anys 60 ençà.

Per la seva importància, començarem situant l'OCB com a institució vertebradora de tot aquest procés. Identificarem els precedents que esdevindran referents de l'entitat cultural en els seus inicis; aprofundirem entorn als primers anys, els objectius i reptes que es varen marcar. Analitzarem de quina manera es comença a teixir la xarxa que connectarà a l'Obra amb altres institucions i persones per un compromís amb la llengua, la cultura i l'educació. Tot plegat, associat a la voluntat de canvi social i de valors. A més a més, establim, de manera clara, els lligams entre l'EMM de Manacor i l'OCB.

En segon lloc, dedicarem unes pàgines a l'escoltisme, les característiques principals del moviment educatiu, la seva introducció i reintroducció a Mallorca abans i després de la Guerra Civil. Analitzarem les relacions entre el moviment escolta, la llengua catalana, la cultura pròpia i els valors democràtics. Veurem de quina manera l'agrupació escolta de Manacor és una de les primeres potes en el procés per generar consciència i consens en el municipi perquè hi hagi una escola d'ensenyament de la llengua. En resum, situarem la importància d'aquest moviment en el conjunt del procés per a la recuperació i normalització de la llengua.

En tercer lloc, ens endinsarem en la realitat educativa d'un país i una terra, Mallorca, que durant els anys 60 experimenta canvis importants quant a una demanda social creixent per part de les famílies consistent en obtenir major formació en el nivell d'ensenyament mitjà pels seus fills. Contextualitzarem les característiques principals de la instrucció pública en temps del règim, així com la situació de la llengua catalana a l'escola. Identificarem les primeres experiències d'ensenyament del català en mans de professors compromesos i les dificultats per a consolidar les iniciatives registrades.

Seguidament, entrarem a fons en el paper que va jugar l'Església mallorquina durant els darrers anys del franquisme i de la transició. Identificarem els factors de canvi que comencen a fragmentar-la en diversos posicionaments. Ens detindrem a valorar l'impacte del Concili Vaticà II en el sí d'una institució conservadora, dogmàtica i que aconsegueix una funció de control social a l'Espanya de Franco. Farem un repàs breu de les contradiccions històriques de l'Església en relació a la llengua, la seva

defensa o les contínues agressions a les quals la sotmet. Per acabar, agafant de nou el símil de la taula, veurem com l'EMM té també una pota que surt de la iniciativa del vicari de la principal parròquia de Manacor, l'any 1963.

Ens quedaran quatre apartats més a desenvolupar abans no donem per finalitzat el bloc. Per una banda, comentarem per què la capital de la comarca de Llevant reunia les condicions per acollir una institució educativa pionera en l'àmbit de l'ensenyament de la llengua i la cultura pròpies, que no tenien altres municipis de l'entorn, ni tan sols Palma o Inca. Per fer-ho, exposarem la llarga i important tradició literària d'aquesta ciutat i la figura del seu fill més il·lustre, personatge cabdal en la configuració de la llengua catalana del segle XX, Antoni Maria Alcover Sureda (Mossèn Alcover).

Per altra banda, destinarem un apartat a la institució que va impulsar l'Escola, li va donar el caràcter públic i la va convertir en una rara excepció del seu temps. Ens referim al consistori municipal. Amb l'objectiu de comprendre les raons més generals i també les particulars, que varen portar els membres de l'Ajuntament a donar suport a la iniciativa. Descriurem les característiques, funcionament i dificultats dels organismes del poder local encara en el franquisme.

Ja a la recta final del bloc, ens acostarem al procés de canvi social afavorit per la transformació dels mitjans de comunicació tradicionals, premsa i ràdio, en mitjans de comunicació de masses. Analitzarem l'impacte que va tenir la Llei de Llibertat de Premsa de 1966 i la introducció i defensa que certs mitjans varen fer en relació a la llengua i la cultura de Mallorca, posicionant a la societat illenca a favor d'una identitat compartida amb la resta de territoris de parla catalana.

En darrer terme, aprofundirem sobre els fets i les causes concretes que varen conduir a la decisió d'obrir l'EMM. Explicarem les gestions i l'estratègia que es va seguir per presentar el projecte en el ple municipal i obtenir la seva aprovació.

2.1 La significació de l'OCB. La influència en el procés de recuperació de la identitat cultural, la normalització lingüística a Mallorca i la constitució de l'EMM de Manacor.

Com s'ha dit en la introducció del bloc 2, iniciem aquest recorregut a partir de l'anàlisi de la institució clau, fonamental en el procés per recuperar identitat i llengua en una terra sense nord i grisa, adormida si parlem de cultura i encara atemorida per les represàlies de la postguerra. L'OCB representa l'alenada d'aire fresc que necessitava el país per reaccionar, per despertar en els àmbits de l'educació i la cultura, mancant altres referents. Anem a veure doncs, la seva significació històrica i la influència sobre persones i institucions. En altres paraules, sobre l'EMM.

2.1.1 Els antecedents.

No podem entendre l'OCB sense contemplar la figura de Francesc de Borja Moll. Ell va ser qui la va idear, mobilitzant a un bon grapat de persones del seu cercle més proper compromeses amb la cultura de Mallorca, i amb ells va impulsar el projecte l'any 1962, només un any després de finalitzar la gegantina tasca del Diccionari Català, Valencià, Balear (DCVB). Però, què el va portar a engegar aquest nou repte?, Quines institucions li serviren de model o referència?

En relació a la primera qüestió, sobre les raons i motivacions que desencadenaren la decisió d'en Moll, la principal i més important, va ser l'empobriment de la llengua i la cultura autòctones després de 20 anys de prohibicions i menyspreu institucional.

Pel que fa a la segona qüestió, considerem que hi ha tres iniciatives culturals que són la base sobre la que es construeix l'Obra, i en les tres en Moll hi va tenir una participació activa o protagonista. Per tant, sabia molt bé quin tipus d'entitat volia crear, amb quins objectius i a través de quines activitats o accions.

La primera i més important és l'Associació per la Cultura de Mallorca (en endavant ACM), constituïda el 1923 per un grup de persones amb prestigi professional i preocupades per la situació de debilitat de la llengua autòctona, la tradició cultural

illenca i la literatura.¹⁰⁶ Des dels inicis es va aconseguir reunir a gent molt diversa, àdhuc d'ideologia política oposada. Hi trobem regionalistes, conservadors, lliberals i republicans, entre d'altres. L'objectiu principal de tots ells era la promoció de la cultura, la llengua i la literatura. A més existia un reconeixement inequívoc pel que fa a la relació de Mallorca amb la resta de territoris de parla catalana.

Hem d'entendre que les característiques del context eren diferents a les de l'any 1962 quan neix l'OCB. Tanmateix malgrat no existir prohibició o persecució del català, ni l'amenaça del castellà com a llengua de substitució en tots els àmbits de la vida, l'elevat analfabetisme, l'ús de la llengua espanyola a l'ensenyament i la major presència sobre el català en la ciència, la literatura i els mitjans de comunicació, posaven clarament en situació d'inferioritat la producció i divulgació de la cultura pròpia.

Ben aviat l'ACM es va ocupar d'organitzar cursos de gramàtica i llengua perquè la gent aprengués a escriure i llegir el seu idioma matern. Els cursos també versaven sobre art i arqueologia per tal de millorar el coneixement de la pròpia història. Entre les activitats més significatives s'inclouen l'edició d'una revista íntegrament en català, *La Nostra Terra (1928- 1936)*,¹⁰⁷ on molts intel·lectuals i escriptors publicaven sobre temàtiques diverses, especialment poesia, literatura i cultura en general. Tot i que la iniciativa de la revista fou de Francesc Vidal i Antoni Salvà,¹⁰⁸ des de 1930 es va convertir amb el mitjà de difusió i plataforma de les idees de l'entitat mallorquina.

S'organitzaven conferències, commemoracions, homenatges i especialment destacable és l'impuls als premis literaris, seguint l'exemple de Catalunya i la Lliga Regionalista, que varen tornar a restablir els jocs florals.¹⁰⁹

Malgrat no tenir cap intenció d'esdevenir una força política nova i diferenciada a les ja existents a Mallorca durant la II República, l'Associació sí tenia la voluntat d'incidir políticament per a obtenir quotes d'autonomia i autogovern per a les Illes. Va

¹⁰⁶ "L'ACM, sorgida d'una proclama signada el mateix any per mossèn Jaume Sastre, Andreu Bordoy (rendista), Joan Capó (inspector d'ensenyament), Guillem colom (Sóller), Miquel Duran (impressor i poeta, Sóller), Llorenç Garcías, (apotecari, Artà), Pere Oliver (Felanitx) i Josep Claverol (metge, Sant Jordi).

Vegeu DOLÇ, MIQUEL I COL. *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, Volum 1, Palma de Mallorca: Promomallorca S.A, 1991, pp. 260-261.

¹⁰⁷ Vegeu *La Nostra Terra (1928-1936)*. Reeditada per l'Institut d'Estudis Baleàrics el 2009 amb estudi introductori de Bartomeu Mestre Sureda.

¹⁰⁸ Recordem que Salvà va formar part de la Junta de l'ACM en el moment que es comença a publicar *La nostra Terra* i ho serà fins a l'any 1936 que es dissol l'associació.

¹⁰⁹ L'ACM va promoure els Jocs Florals de Felanitx (1923), Sóller (1924) i Palma (1935).

ser una de les principals impulsores de l'avantprojecte d'Estatut d'Autonomia, reivindicant el reconeixement oficial de la llengua autòctona, que finalment pels retards en la tramitació parlamentària i l'esclat de la Guerra Civil, no varen permetre que arribés a veure la llum.¹¹⁰

Amb la desfeta inicial de les forces republicanes i davant el tancament d'associacions i entitats culturals amb alguna vinculació ideològica d'esquerres o nacionalista, els membres de l'Associació decidiren aturar l'activitat i dissoldre l'organització.¹¹¹ No sense abans haver-se de retractar públicament, com és el cas de Francesc de B. Moll, el qual es va veure obligat a publicar un article rebutjant l'expedició catalana de Bayo en defensa de la República a Mallorca, i d'aquesta manera aconseguir que les noves autoritats polítiques i militars li deixessin continuar l'Obra del Diccionari.¹¹²

A partir d'aquesta breu descripció podem establir evidents paral·lelismes entre una i altra entitat. La preocupació per impulsar la llengua, la tradició cultural de l'illa i la producció literària formen part de l'essència o de l'ADN d'ambdues associacions. També comprovem la seva implicació en relació a l'educació, a través de l'organització de cursos de llengua i història. Si bé l'ACM va utilitzar la revista *La Nostra Terra* com a plataforma de divulgació dels seus posicionaments, l'OCB farà el mateix quan assumeix la gestió dels continguts i l'edició de la Revista *Lluc* l'any 1974.

Els cicles de conferències, els actes d'homenatges, els premis literaris, etc.. són activitats a les quals l'entitat liderada per Moll donarà continuïtat des del mateix moment que es posa en marxa en el 62. Nogensmenys, el repte per convertir-se en una entitat referent i amb influència política en el territori és un dels nexes de major pes quan comparem una i altra associació. No és d'estranyar doncs, que els primers membres de l'Obra definissin l'organització com una continuïtat històrica de la seva predecessora, l'ACM.

¹¹⁰ Vegeu MASSOT i MUNTANER, J. *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra, 1930-1950*. Barcelona: L'Abadia de Montserrat, 1978, pp. 17- 24.

¹¹¹ En el 36 es van clausurar un seguit d'associacions de caràcter social i cultural: L'Orfeó de Mallorca, Foment del Civisme, el Museu Pedagògic i l'Escola lliure del Lul·lisme, totes elles considerades per les forces del Front Nacional de tendència progressista i potencials amenaces pel nou ordre franquista. Vegeu ALOMAR i CANYELLES, A.: "La repressió franquista de la llengua i la cultura catalanes a Mallorca." A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.), *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939- 1975)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2004, pp. 159-180. Pàg. 173.

¹¹² Ídem. Pàg. 168.

La segona influència institucional té un valor considerable en la vida de Francesc de Borja Moll. Ens referim a l'Obra del DCVB, que ell mateix, juntament amb els seus col·laboradors,¹¹³ es va encarregar de finalitzar el 1961. El camí per arribar a la cloenda del Diccionari va ser molt llarg i ple d'obstacles, però va tenir alguns aspectes positius en la persona d'en Moll que després aprofitaria a l'hora de posar en marxa l'OCB. Identifiquem 3 elements o aspectes que l'influïren:

- Les dificultats econòmiques per continuar amb la publicació del Diccionari, que varen començar abans de l'inici de la guerra, l'obligaren a desenvolupar l'enginy i treballar molt i bé les relacions institucionals per obtenir els recursos necessaris.
- L'organització de l'Obra del Diccionari en Secretariats, amb funcions i objectius diferents però amb una mateixa finalitat: la seva finalització, publicació i divulgació.
- I en darrera instància, el temps. Si analitzem la seva trajectòria, abans del 61, pràcticament només vivia dedicat a l'elaboració del Diccionari, poques coses el destorbaven o l'ocupaven sinó això. A partir de la publicació del darrer fascicle, disposarà de temps per iniciar nous projectes i ho destinarà a impulsar la constitució de l'Obra.

Els aprenentatges esmentats i la disponibilitat de temps que ara començava a gaudir els va posar en joc en diferents moments al servei de la nova entitat cultural. Les dificultats econòmiques que afectaven a algunes de les accions desplegades a tota l'illa, com ara, els cursos de llengua, foren una tònica habitual els primers anys de singladura i un dels factors d'incidència en la decisió d'impulsar l'EMM de Manacor. Sens dubte, en Moll va aportar idees i recursos per fer sostenible a l'entitat en temps de penúria.

Pel que fa a la seva estructura també seguirà la lògica de les comissions de treball o els secretariats, permetent multiplicar els efectes perseguits a través de la participació en una diversitat d'accions i plataformes. Ho veurem amb el secretariat de barriades, el secretariat pedagògic o la participació en el Patronat de l'EMM.

¹¹³ El seu principal soci en aquesta aventura, després de la mort de mossèn Alcover, va ser el valencià Manuel Sanchis Guarner, que el va acompanyar fins a la publicació completa del DCVB.

Finalment i per tancar el repàs en els antecedents, hem de fer menció a Òmnium Cultural, entitat molt vinculada a l'Institut d'Estudis Catalans que fou fundada per un grup d'empresaris de prestigi¹¹⁴ compromesos amb la cultura, la llengua i la identitat nacional. L'organització es posa en marxa l'any 1961 amb l'objectiu de crear una base de suport social en favor de la difusió i producció cultural pròpies, i amb una clara orientació reivindicativa dels drets lingüístics que anirà en augment durant la darrera etapa del franquisme. De fet, si hom vol conèixer la lluita que el poble català va emprendre per recobrar la seva identitat de país, les manifestacions a favor de la llengua, la introducció del català a l'ensenyament, etc necessàriament haurà de repassar la història d'Òmnium Cultural, perquè darrere els actes que va organitzar, les activitats que va impulsar i finançar i les manifestacions a les que va donar suport, hi ha una part essencial de la història recent de Catalunya.¹¹⁵

En Moll fou un dels socis de l'entitat catalana l'any de la seva fundació i la idea d'aconseguir una base social que no només acompanyés les activitats, sinó també les financés a través de quotes periòdiques, per tal de garantir la sostenibilitat de l'OCB, segurament va sorgir de l'exemple d'Òmnium.

La relació entre les dues organitzacions serà molt estreta des de bon començament, ja que comparteixen molts trets distintius i un context polític i social advers, essent els anys 60 i 70 els de major activisme per a la recuperació lingüística i cultural.

En conclusió, tant en Moll com les persones que posaren en marxa l'Obra es varen beneficiar de les experiències que hem exposat per establir una base sòlida sobre la qual construir aquest projecte, anticipant dificultats i continuant per camins que altres abans ja havien traçat.

¹¹⁴ Lluís Carulla, Joan Baptista Cendrós, Felix Millet i Maristany, Joan Vallvé i Pau Riera, foren els empresaris que proporcionaren el fons necessari per posar en marxa l'entitat cultural catalana.

¹¹⁵ Per ampliar informació vegeu ÒMNIUM CULTURAL: "Òmnium cultural: 1961-1986". *Òmnium Cultural*, nº 52, Barcelona, 1986.

2.1.2 El naixement de l'OCB.

El 21 de desembre de 1962 es constitueix formalment l'OCB,¹¹⁶ després de diverses reunions dirigides per Francesc de B. Moll amb persones de la seva plena confiança,¹¹⁷ algunes de les quals ja havien participat en les comissions i els secretariats del Diccionari. S'engega el projecte seguint el model d'Òmnium Cultural i en primera instància s'estableix una estructura d'organització interna formada per la figura d'un president i una junta directiva,¹¹⁸ que dissenyaran les línies estratègiques i la planificació operativa de l'activitat.

El primer president, elegit a proposta d'en Moll, fou Miquel Fortesa,¹¹⁹ acompanyat d'una junta integrada per 10 persones més.¹²⁰ Si bé en Moll va ser el principal promotor i l'ànima de l'Obra,¹²¹ mai en va voler assumir la presidència.¹²² Al principi per estratègia, hi havia altres persones dins el grup originari que mantenien

¹¹⁶ Vegeu MOLL MARQUÈS, A.: *Francesc de Borja Moll, la fidelitat tossuda*, Palma de Mallorca: Ajuntament de Palma, 2003. Pàg. 18.

¹¹⁷ Entre aquestes persones hi trobem a Pau Alcover, Miquel Arbona, Antoni Fernández Suau, Josep Forteza Rei, Miquel Forteza, Joan Pons, Guillem Colom i Miquel Marquès. Ídem. pp. 120-121.

¹¹⁸ La primera junta directiva de l'OCB la formen: Miquel Marquès (vicepresident), Miquel Fullana (secretari), Antoni Fernández (tresorer), Pau Alcover, Miquel Arbona, Bartomeu Barceló, Josep Capó, Francesc de B. Moll, Joan Pons Marquès i Joan Sard Pujades (tots ells en condició de vocals). Ídem.

¹¹⁹ Miquel Fortesa i Pinyol (1888- 1969), enginyer de camins, fou cap d'Obres Públiques des de 1940 a 1958. Llicenciat també en Filosofia i Lletres, va publicar en diversos gèneres: poesia, prosa i assaig principalment. Moll el va triar per presidir l'OCB perquè mantenia una bona relació amb les autoritats del Govern Civil, i en previsió que hi pogués haver represàlies del règim per l'activitat que estaven a punt de engegar.

¹²⁰ “La primera Junta Directiva o Consell de Gestió de l'entitat quedà establerta, segons indica l'article 11 dels estatuts, i acordada per unanimitat dels atorgants de l'escriptura de constitució de la manera següent: President: Miquel Forteza i Pinya, Vicepresident: Miquel Marquès i Coll, Tresorer: Antoni Fernández i Suau, Secretari: Miquel Fullana Llompart, Vocals: Pau Alcover i de Haro, Miquel Arbona i Oliver, Bartomeu Barceló i Pons, Josep Capó i Juan, Francesc de Borja Moll i Casanovas, Joan Pons i Marquès, Joan Sard i Pujadas”. SALOM ABELLÁN, E.: “L'Obra Cultural Balear i l'educació: els primers cursos de llengua i literatura catalana organitzats per l'entitat (1962-1969)”. *Educació i Cultura: revista mallorquina de Pedagogia*, vol. 24, Palma de Mallorca 2013, pp. 193-212. Pàg. 197.

¹²¹ Per ampliar més informació vegeu CALAFAT, M.: *De la soca i l'arrel, Obra Cultural Balear. Preguntes i respostes de 45 anys d'història*. Palma de Mallorca: Ed. OCB, 2007.

¹²² «en primer lloc, perquè tenia poques condicions diplomàtiques i de relació, a causa dels meus hàbits de vida retreta; segonament, perquè no volia que ningú pogués pensar (i ho haurien pensat, ben segur!) que m'havia empescat aquella iniciativa per donar-me importància i fer-me un pedestal; i en tercer lloc, perquè entre els reunits hi havia una persona que jo considerava especialment apta per a presidir-nos: l'enginyer-poeta Miquel Forteza.» Vegeu MOLL I CASASNOVAS, Francesc de Borja. *Els altres quaranta anys (1935-1974)*. Palma: Editorial Moll, 1975, p. 209.

millors relacions amb el poder franquista i podien ser més útils a l'hora d'evitar conflictes pel tipus d'entitat i sobretot per les activitats que s'estaven preparant. Després, entenem que va preferir dedicar el seu temps a moltes altres accions, sempre entre l'estudi, la creació i l'activitat acadèmica. No va ser un home que cerqués notorietat, i tanmateix la va trobar al final de la seva vida en forma de reconeixements múltiples.¹²³

Pel que fa als objectius principals i reptes de l'Obra, en destaquem alguns que ja estan presents en el seu naixement:

- Sensibilitzar a la població de les illes respecte a la unitat de la llengua i a una identitat cultural pròpia, però també compartida amb la resta dels països catalans.
- Promoure i fer divulgació de la cultura de Mallorca i de les Illes (sobre literatura, història, art, ...).
- Estendre l'ensenyament de la llengua catalana a tota la població: infants, joves i adults.
- *"... impulsar i fomentar estudis literaris, històrics i lingüístics; la celebració de concursos per a premiar obres literàries o artístiques; la subvenció de llurs publicacions o edicions; i qualssevol altres activitats anàlogues o concordants relacionades amb les formes d'expressió autòctones de les Illes Balears."*¹²⁴

En la mesura en què es fa evident l'esgotament del règim, l'OCB serà més conscient de la necessitat d'influir en els actors polítics i socials de la transició amb la finalitat de situar la qüestió de la llengua i la cultura en el debat preautonòmic, com havia fet l'ACM 40 anys enrere.

¹²³ Se li va concedir la Medalla d'Or de la Generalitat de Catalunya, fou investit doctor Honoris Causa a la UIB (1983) i a la Universitat Autònoma de València (1984) i rebé el calorós homenatge dels pobles de Ciutadella (1983) i Manacor (1985), en reconeixement de mèrits, entre molts altres. Vegeu MOLL MARQUÈS, A.: *Francesc de Borja Moll, la fidelitat tossuda*. Palma de Mallorca: Ajuntament de Palma, 2003, pp.150- 156.

¹²⁴ Vegeu SALOM ABELLÁN, E.: "L'Obra Cultural Balear i l'educació: els primers cursos de llengua i literatura catalana organitzats per l'entitat (1962-1969)". *Educació i Cultura: revista mallorquina de Pedagogia*, vol. 24, Palma de Mallorca 2013, pp. 193-212. Pàg.196.

2.1.3 El sistema d'ensenyament gradual i l'extensió a la part forana.

Durant els anys durs de la postguerra, quan més difícil es feia la resistència cultural a Mallorca, en Moll, amb l'ajuda de Joan Sbert i Massanet, va organitzar diversos cursos de llengua a la casa d'aquest últim. Va ser una de les seves primeres incursions ensenyant català, que més tard repetiria a l'Estudi General Lul·lià¹²⁵ a través dels cursos de "Gramática Mallorquina", els quals s'inicien l'any 1953 i no aturaran fins al naixement de l'Obra, moment en el que s'integren en la programació.¹²⁶

Uns cursos de llengua que varen ser controlats i seguits pel Delegat Especial de Seguretat del règim amb la sospita que al darrere hi pogués haver confabulacions polítiques o nacionalistes. Gràcies a l'aixopluc de l'Estudi General i la influència de Gerard Maria Thomas, l'activitat es va poder realitzar amb certa normalitat. Tot i això, l'alumnat que hi assistia tenia la sensació de participar en una activitat un tant clandestina. Sabien que l'objectiu era aprendre l'ortografia i la gramàtica d'una llengua i no pas planificar cap manifestació, però no eren pocs els qui pensaven que les portes tancades de l'Estudi General es podien obrir en qualsevol moment i a través d'elles entrar les forces de repressió franquistes.¹²⁷

Gairebé 10 anys impartint els cursos de llengua (des del 1953 fins al 1962) varen servir a F. De B. Moll per adonar-se de la necessitat de disposar d'un cos estructurat de continguts per nivells o graus que sistematitzés el procés d'ensenyament, de la mateixa manera que es feia amb la didàctica d'altres idiomes. En un context d'analfabetisme general entre la població mallorquina pel que fa al coneixement de la seva llengua materna, es feia imprescindible que el nou sistema incorporés també la formació de professorat en els diferents nivells per aconseguir impactar i revertir la situació de manera progressiva. Dit i fet, l'any 1963 es duu a terme el primer curs de llengua i literatura catalana, en el grau elemental. En els cursos successius es configurarà un

¹²⁵ Impulsat pel Governador Civil José Manuel Pardo Suárez, i presidit per Gerard M^a. Thomas, es tracta d'una institució depenent de la Universitat de Barcelona que es va crear pensant amb *la investigació, el foment i desenrotllament dels diversos elements de la cultura d'aquesta illa i la possible extensió de l'ensenyança superior a Mallorca*. De fet, en el 1958 assumeix la Càtedra Ramon Llull. Francesc de B. Moll en va ser vocal de la junta de govern a proposta del seu president el 1951, any de la seva constitució. Ídem.

¹²⁶ Per ampliar informació vegeu DE BORJA i MOLL, F. *Els altres quaranta anys: 1935-1974*. Palma de Mallorca: Ed. Moll, 1975.

¹²⁷ Entrevista enregistrada a Josep Maria Salom, el 27 de maig de 2005, al Palau de la Premsa, Manacor.

esquema més complet: 3 graus en llengua (elemental, mitjà i superior) i 3 més en els cursos de professorat.¹²⁸

Podríem destacar molts fets i característiques del model d'extensió d'ensenyament que va desplegar l'entitat durant els anys 60 i 70, que ens donarien la mida exacta per valorar els èxits obtinguts en aquest període, nosaltres identifiquem i exposem els següents per considerar-los els més significatius:

- La continuïtat en l'oferta formativa. Any rere any l'alumnat tenia l'oportunitat d'incrementar el seu nivell de domini i destresa en l'ús de la llengua. Hi havia un sistema gradual que ho permetia. Val a dir que no es varen registrar interrupcions en tots els anys que el model va estar en funcionament, un fet que segurament va afavorir la implicació dels participants.
- L'encert de titular i certificar la formació. Mitjançant unes proves finals l'alumnat s'examinava del nivell que estava cursant i, en cas de superar-ho, l'OCB els reconeixia amb un títol propi, és a dir, sense reconeixement oficial de les autoritats educatives. No obstant, eren moltes les persones que confiaven que algun dia el català tindria caràcter de llengua oficial a les Illes i les titulacions obtingudes en aquells anys podrien ser homologades, com així va succeir, en els anys 80.¹²⁹
- La decisió d'utilitzar el terme mallorquí per referir-se als cursos o a la gramàtica que s'ensenyava va evitar aixecar majors suspicàcies de les que ja existien entre les autoritats del Govern Civil i vincular així la programació de l'entitat cultural a continguts amb connotacions més folklòriques.
- L'organització de conferències, com a complement a la formació en llengua i la introducció de continguts de la història de Mallorca- i dels països catalans- disparà la consciència d'identitat cultural diferenciada. No foren poques les persones que s'allunyaren del discurs dominant del *Movimiento Nacional* a partir dels coneixements adquirits en els cursos de de l'Obra, que ensenyaven una realitat molt diferent a la que s'aprenia a l'escola franquista.

¹²⁸ Entrevista enregistrada a Aina Moll Marquès, 9 de març de 2006, en el seu domicili del Camí d'es Terrer Blanc, polígon 11, parcel·la 19. Biniali.

¹²⁹ Entrevista enregistrada a Josep Maria Salom, el 27 de maig de 2005, al Palau de la Premsa, Manacor.

- La festa de cloenda del curs acadèmic va ser una altra excel·lent idea de la junta directiva per impulsar el ressò de l'activitat i fidelitzar l'alumnat. Mitjançant un acte solemne, amb l'entrega de diplomes es concedien premis als i a les estudiants amb millors resultats acadèmics. Viatges, dotacions en metàl·lic i llibres eren els principals ganxos de motivació per continuar estudiant, amb més ganes, l'any següent.¹³⁰
- La formació de professorat va esdevenir fonamental en l'estratègia de l'Obra per preparar el terreny en relació al moment d'introducció del català a l'escola. A més, molts alumnes s'involucraren en l'activitat d'extensió de l'ensenyament i formaren una xarxa que sota la direcció de l'entitat, va poder arribar a altres pobles de Mallorca.¹³¹ Veurem més endavant com la llavor que va alimentar la necessitat de l'EMM va sortir dels cursos en llengua que Miquel Julià i Gabriel Barceló varen organitzar des del 1964 fins al 1972. Ambdós s'estaven formant en els graus de professorat en llengua quan impulsaren la iniciativa a Manacor.

En definitiva, moltes persones, joves i no tan joves, assistiran i es graduaran a través del sistema instaurat per l'OCB. En paraules d'Aina Moll,

*“Aquells cursos varen ser durant els anys seixanta i setanta un magnífic viver d'ensenyants i defensors de la llengua,”*¹³² que més tard combatrien per aconseguir el reconeixement i l'oficialitat a l'Estatut d'Autonomia.

No tenim cap mena de dubte a l'hora d'afirmar que el model d'extensió experimentat va tenir una influència cabdal per posicionar a la societat civil mallorquina a favor de la introducció del català a l'escola. Així com tampoc dubtem que gairebé tota l'activitat d'ensenyament de la llengua a Mallorca abans de la transició va ser per iniciativa de les persones que dirigiren l'entitat cultural o, si més no, gràcies al seu

¹³⁰ Vegeu MOLL MARQUÈS, A.: *Francesc de Borja Moll, la fidelitat tossuda*, Palma de Mallorca: Ajuntament de Palma, 2003. Pàg. 125.

¹³¹ Des del primer curs (1963), les classes de català també s'impartien a diferents centres d'ensenyament mitjà “*al Col·legi Ramon Llull d'Inca, a l'Associació d'Antics Alumnes del Col·legi dels Sagrats Cors de Sóller i, a Palma, al Col·legi Ramiro de Maeztu i al Seminari Conciliar (Son Gibert)*”. SALOM ABELLÁN, E.: “L'Obra Cultural Balear i l'educació: els primers cursos de llengua i literatura catalana organitzats per l'entitat (1962-1969)”. *Educació i Cultura: revista mallorquina de Pedagogia*, vol. 24, Palma de Mallorca 2013, pp. 193-212. Pàg. 203.

¹³² Vegeu MOLL MARQUÈS, A.: *Francesc de Borja Moll, la fidelitat tossuda*, Palma de Mallorca: Ajuntament de Palma, 2003. Pàg. 125.

assessorament i coordinació. En el cas de l'EMM va ser així, es va adoptar i implementar l'esquema i el sistema ideat per Francesc de B. Moll.

2.1.4 . Els Secretariats de l'OCB.

A principis dels anys 70, les persones que lideren l'organització s'adonen que sols no podran anar gaire lluny, els reptes que es plantegen tenen una dimensió massa gran per abastir-los només a través de la voluntat d'uns pocs. Es fa necessari identificar aquells agents socials organitzats que, per altres raons, també treballen a favor del canvi, així com fomentar la participació d'altra gent en accions reivindicatives, formatives o culturals.

És en aquestes circumstàncies que s'impulsen els Secretariats de l'OCB. Aquests funcionaran com a branques que volen créixer i entrellaçar-se amb altres arbres, formant un bosc compacte i molt ben tramat.

En primer lloc, tenim el Secretariat Pedagògic,¹³³ una comissió de treball que reuneix setmanalment a professors, pedagogs i representats de l'entitat cultural amb l'objecte de reflexionar sobre la realitat educativa i introduir canvis en dues direccions:

- Millorar la didàctica de les diferents àrees del currículum acadèmic mitjançant els mètodes de renovació pedagògica, especialment dels moviments d'Escola Nova.
- I planificar el canvi cap a un ensenyament en català.

Mentre s'avança amb els objectius previstos el Secretariat també es va ocupar de recuperar l'Escola d'Estiu de Mallorca (en endavant EE) en el període 1975 i 1977, després d'uns anys de decadència provocats principalment per l'aprovació de la Llei General d'Educació (Villar Palací, 1970) i la dèria del col·lectiu docent per realitzar cursos certificats.¹³⁴ En el fons, l'esperit i la filosofia de l'EE era el mateix que

¹³³ Vegeu BASSA, R. i OLIVER, M.: *Les Escoles d'Estiu de Mallorca (1968- 1996)*, Palma de Mallorca: Edicions Ferran Cintes, 1997. Pàg. 34.

¹³⁴ A partir de l'aprovació de la LGE el Ministerio de Educación va instar a mestres i professorat a realitzar accions formatives de caràcter general per unificar continguts curriculars i didàctics a tot el territori espanyol. Fer els cursos conduïa a l'obtenció de punts útils en el nou sistema si es volia optar a una plaça d'oposició, per exemple. Aquest fet, juntament amb altres factors, va afectar amb una baixa assistència i participació en l'edició de l'Escola d'Estiu de 1972 i la decisió per no organitzar-la en els següents 2 anys.

inspirava la tasca del Secretariat Pedagògic, per tant tenia molt sentit reactivar aquest espai.

L'Obra assigna a Antoni Tarabini¹³⁵ el rol d'enllaç en l'organització de les edicions esmentades. Es tracta d'un format que tot sovint s'utilitzarà per mantenir la presència en plataformes o institucions amb les quals es col·labora amb ànim d'assessorar quant a continguts i enfoc. Ho veurem també en el cas de l'EMM, on trobem una persona representant de l'Obra en el patronat.

Després de la Llei de Reforma Política, sembla que el Secretariat Pedagògic ja no serà necessari doncs el col·lectiu majoritari de mestres i professors opta per agrupar-se entorn a un sindicat lliure (l'STEI), que a més de defensar i reivindicar una escola pública de qualitat davant les autoritats, es fa càrrec de l'organització de les EE (1977).¹³⁶

És aleshores quan se centren de nou els esforços en introduir la llengua catalana dins els centres educatius i impulsar la *Coordinadora d'Ensenyament de i en Català*, un òrgan participatiu de professionals del sector educatiu que a partir de 1979 – ja ho venien fent des d'abans- farà un feina important en favor de la normalització lingüística a l'escola.

En segon i darrer lloc, destaquem el Secretariat de Barriades, nascut durant la transició, i que posa l'accent en el treball comunitari als barris des d'una perspectiva educativa.

Recordem aquí el creixement demogràfic que viu l'illa en només 20 anys. Palma és el municipi on trobem les majors concentracions de població, malvivint a barriades construïdes a l'extra-radi. Majoritàriament hi resideix població emigrada des d'altres indrets del país que es troba amb problemes greus relatius a l'accés de serveis bàsics com ara l'enllumenat públic, escoles, centres sanitaris, parcs, aigua potable, ... L'organització a través d'associacions de veïns marcarà un punt d'inflexió en la lluita

¹³⁵ Reconegut sociòleg, és cofundador de la fundació GADESO, que des de 1975 es dedica a l'estudi i anàlisi de la realitat de Mallorca i de Palma. També va participar la plataforma de debat polític Tramuntana, que l'any 1975 va aplegar a polítics de tots els partits democràtics en clandestinitat i personalitats del món empresarial mallorquí per tal de intercanviar impressions sobre els nous reptes de les Balears en un context de canvi.

¹³⁶ Vegeu BASSA, R. i OLIVER, M.: *Les Escoles d'Estiu de Mallorca (1968- 1996)*, Palma de Mallorca: Edicions Ferran Cintes, 1997. Pàg. 34.

per reivindicar drets i exercir activament la ciutadania davant les autoritats municipals franquistes.

En aquest context de deteriorament de la convivència l'Obra és conscient que si no es treballa amb la població nouvinguda a través d'un pla d'acolliment lingüístic i cultural, es poden donar dues situacions molt delicades: la fractura social entre mallorquins i peninsulars per raons d'identitat i l'amenaça de substitució lingüística per un fet d'impacte demogràfic, com havia passat a les regions de Gal·les i Escòcia durant la primera meitat del S. XX on la presència creixent i continuada d'anglòfons havia reduït singularment l'ús del gaèlic en dues o tres generacions.

Per tant, el nou Secretariat de Barriades marcarà una *Política de Bases*¹³⁷ que pretén col·laborar amb les associacions de veïns, ja constituïdes, per facilitar el coneixement de la llengua i la cultura de Mallorca incidint de manera especial a les zones més desfavorides de Ciutat.¹³⁸

Aquesta col·laboració va donar alguns fruits interessants. D'una banda, l'organització de cursos d'introducció de llengua adreçats específicament a població castellanoparlant i que es varen impartir tant en locals i espais propis de les associacions com en espais parroquials cedits per la Diòcesis.

De l'altra, la introducció del cicle de conferències *Per una política cultural nostra*, fonamentada en la idea que *no hi ha d'haver una cultura per al poble sinó un poble amb cultura*. Va suposar un nou intent de l'OCB per donar a conèixer les tradicions i festes pròpies de Mallorca en els barris de classe treballadora i animar-los a participar en el manteniment d'una cultura viva i dinàmica.¹³⁹

Finalment, el document de Bases recorda que un dels eixos d'actuació i pressió hauria de ser la protecció dels museus i arxius històrics, així com la divulgació de

¹³⁷ Vegeu el text íntegre que va sortir publicat a Secretariat de Barriades de l'OCB, Vegeu SECRETARIAT DE BARRIADES DE L'OCB, "Bases de política cultural". *Lluc*, Palma de Mallorca, 1979, pp.22- 23.

¹³⁸ En la seva Base 5ª, el document de Bases de Política Cultural de l'Obra fa referència a la necessitat d'aproximar a la població emigrada a les Illes d'altres indrets de l'Estat que s'han mantingut aliens a la realitat lingüística i cultural de Mallorca degut a la política repressió i centralitzadora que durant molt de temps s'ha fet a Espanya.

¹³⁹ "...s'ha de retornar al poble el protagonisme que els anys de repressió franquista li han sigut privats". La idea ferma que la societat no és només receptora d'una cultura feta per una classe dominant, sinó que una societat conscient i educada conduirà a un poble amb cultura. Vegeu SECRETARIAT DE BARRIADES DE L'OCB, "Bases de política cultural". *Lluc*, Palma de Mallorca, 1979, pp. 22- 23.

qualsevol manifestació cultural passada, present o futura, a través dels mitjans de comunicació.¹⁴⁰

Considerem lloable doncs, l'esforç que varen fer els i les representants de l'Obra per construir un discurs participatiu, de transformació social comptant amb els col·lectius ciutadans més ben armats, per consciència i necessitat, davant el repte d'un canvi de règim polític com el que s'intuïa en els anys 70. La capacitat d'acció dels seus Secretariats li va donar una presència estratègica per posar als mestres majoritàriament a favor de la normalització del català a l'escola i intentar que la cultura retornés al poble.

2.1.5. Les altres col·laboracions de l'Obra.

Ja hem parlat de la principal estructura de participació de l'entitat, els Secretariats, anem a veure ara com es va convertint amb el centre d'irradiació cultural del territori, ja sigui per impuls directe o com a receptora d'iniciatives socials i col·lectives.

En aquest sentit, fem esment a 4 experiències que són representatives d'una voluntat de col·laboració inequívoca:

- *La I Campanya de Mallorca*.¹⁴¹ L'estiu de 1973 i 1974 un grup de joves estudiants mallorquins¹⁴² que cursaven estudis a la Universitat de Barcelona, varen impulsar accions formatives de curta durada per ensenyar català a la població adulta de la part forana, aprofitant les vacances estivals a l'illa. L'objectiu era despertar l'interès per conèixer elements de la cultura i la identitat pròpies, per això, en els continguts de gramàtica¹⁴³ s'hi sumaven la història, la

¹⁴⁰ *Ibidem*.

¹⁴¹ Els cursos es varen presentar amb el nom de Campanya de Mallorca per no despertar sospites entre les autoritats, però la gramàtica que s'ensenyava era en llengua catalana.

¹⁴² Els estudiant implicats en la iniciativa eren Antoni Artigues, Gabriel Bibiloni, Guillem Daviu, Antoni Gelabert, Catalina Martínez, Joan Más, Antoni Obrador, Gabriel Oliver (Majoral), Pere Quetglas, Gaspar Reynés i Carmè Simó. La majoria d'ells/elles havien passat pels cursos de llengua que l'OCB havia organitzat a l'Estudi General Lul·lià des de 1963 o s'hi havien examinat segons el sistema de graus proposat per Moll.

¹⁴³ Sobretot s'ensenyaven les normes d'ortografia catalana unificada i s'explicava el fet dialectal de Mallorca, amb les particularitats pròpies com ara l'article salat. També s'aprenia la gramàtica a partir de la realització d'exercicis i utilitzant moltes expressions del mallorquí parlat per identificar errades a l'hora d'expressar-se en català escrit.

literatura i la poesia de Mallorca.¹⁴⁴ L'OCB va col·laborar amb la iniciativa mobilitzant el seu professorat per assegurar l'èxit final i va medià amb el bisbat amb l'objecte d'obtenir equipaments a diferents parròquies per impartir els cursos. El balanç va ser molt positiu, amb una assistència de més de 500 persones que segons expliquen les cròniques mostraren una bona disposició a l'aprenentatge i elevades dosis de motivació.¹⁴⁵

- Els cursos de català a distància. L'entitat també va col·laborar amb certs mitjans de comunicació, tant ràdio (Ràdio Popular) com premsa escrita, per facilitar el contacte i l'aprenentatge de la llengua a oients i lectors que tenien dificultats per participar en accions presencials.¹⁴⁶ El curs inicial de català en el *Diari de Mallorca* de l'any 1971 és una bona referència, sobre tot perquè pocs anys després Gabriel Barceló exportarà la iniciativa a l'EMM, repetint l'acció amb el mateix format i adreçat a lectors de la revista local *Manacor Comarcal*.
- El teatre com a mitjà i com a fi. Entre les experiències d'educació no formal i educació popular que es varen desenvolupar en els anys de la transició, n'hi ha una de ben interessant i en la que l'Obra hi va participar com a finançador i co-organitzador. Es tracte del Grup de Teatre Cucorba, que anava de poble en poble aproximant la llengua i la cultura catalana a nens i adults a través de la lectura i la representació de contes populars i les rondalles mallorquines de Mossèn Alcover.¹⁴⁷
- La *Revista Lluc*. Va passar de tenir una posició més neutra i a problemàtica de la realitat de les Illes a adoptar una posició crítica davant els esdeveniments que s'anaven succeint. Aquest canvi és atribuïble al fet que l'any 1974 l'Obra assumeix la direcció editorial de la revista en un moment en el qual es té una

¹⁴⁴ Vegeu POMAR, JAUME: "Enseñan catalán en Mallorca", *Diario de Mallorca*, Palma de Mallorca, 6 de setembre de 1973.

¹⁴⁵ *Ibidem*.

¹⁴⁶ Vegeu ANÒNIM: "Mallorquí a tot vent, presentació", *Diari de Mallorca*, Palma de Mallorca, 22 d'octubre del 1971. Pàg. 12.

¹⁴⁷ Vegeu BURGUÉS MESTRE, J.: "Transició democràtica a les illes Balears. Una perspectiva educativa des de la revista Lluc." *Educació i Cultura*, nº 18, Palma de Mallorca, 2005, pp. 101-116. Pàg. 109.

vocació clara d'influir en els canvis socials, polítics i educatius de la societat balear.¹⁴⁸ *Lluc* serà la plataforma que l'entitat utilitzi per aquest objectiu.

Transversalment a tot el que hem exposat, l'estratègia per finançar les activitats pròpies i les col·laboracions externes es va dirigir a obtenir el suport de les caixes, principals benefactores en l'àmbit cultural. Banca Catalana, el Banc de Crèdit Balear i La Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis¹⁴⁹ es compten entre les entitats financeres que feren possible moltes de les propostes educatives i culturals de l'època i que va liderar l'OCB.

2.1.6. L'OCB, una peça clau en la constitució de l'EMM de Manacor.

La Institució de Manacor no es pot concebre sense la prèvia i necessària existència de l'Obra Cultural Balear, que va ser una veritable escola de mestres. La sistematització de l'ensenyament en graus va fer que persones com Miquel Julià i Biel Barceló no dubtessin en seguir les seves directrius i orientacions durant els anys d'impuls i consolidació dels cursos de català per a joves i adults a la capital del llevant mallorquí (dècada dels anys 60).

És però, a principis dels anys 70 que el model d'extensió desplegat a la part forana comença a presentar dificultats en el seu finançament. Assumir els costos de material didàctic i professorat a tants indrets resulta complex. Sorgeix aleshores la idea d'una escola de caràcter municipal, sostinguda amb finançament local, que consolidés el treball educatiu que s'havia anat fent fins aleshores. Ens ho explica molt bé un dels protagonistes:

“L'Obra, per altra banda, passava per una època de penúria econòmica molt important i jo considerava que si fèiem un servei al municipi de Manacor ensenyant català, no eren ells- referint-se a l'OCB- els qui havien d'assumir aquelles despeses,

¹⁴⁸ Vegeu Ídem. Pàg. 104.

¹⁴⁹ L'any 1979 l'Obra Cultural de La Caixa de Pensions va organitzar un primer Cicle de Teatre, on principalment es promouien aquelles associacions o grups teatrals que fessin teatre en català. Fou una convocatòria dirigida tant a Catalunya com a balears que va permetre finançar la preparació de diverses obres de companyes com Dagoll Dagom, Teatre Mediterrani o Grup de Teatres de Bunyola.

sinó l'Ajuntament mateix. I per aquest motiu vàrem pensar en fer un reglament i un estatut per tal que fos una escola oficial.”¹⁵⁰

En Moll i l'OCB esdevenen fonamentals per donar consistència al projecte de l'EMM i assessoraran en tot moment sobre diferents aspectes essencials perquè es converteixi en una realitat: la denominació del centre educatiu, els estatuts i la proposta pedagògica ¹⁵¹ són els temes on la incidència es fa més significativa. Segons opinions molt autoritzades ¹⁵² es pot afirmar amb seguretat que si darrere d'una iniciativa tan poc corrent no hi hagués hagut el segell de l'entitat cultural i noms de reconegut prestigi en el món de les lletres mallorquines com Josep Mª Llompart o el propi Moll, l'Ajuntament no hauria assumit la proposta.

Quan l'Escola esdevé una realitat, l'Obra continua treballant al seu costat, ben a la vora del professor Barceló i per a la consolidació del nou projecte amb el beneplàcit que li confereixen els estatuts del nou centre educatiu:

“CAPÍTOL CINQUÉ

DIRECCIÓ TÈCNICA I PROFESSORAT

Donades les moltes atribucions i mèrits que reconeix tothom a l'Obra Cultural Balear en matèria de protecció a la nostra cultura en totes les seves manifestacions, i tenint en compte que és l'única entitat constituïda que té sistematitzats estudis consemblants dins la nostra regió, mentre l'Ajuntament ho trobi oportú, aquella entitat farà la proposta del professorat, donarà validesa als estudis impartits a l'Escola Municipal, entregarà els diplomes de final de curs, organitzarà el treball de seminaris i formació del professorat, controlarà els principals programes d'estudi, donarà les directrius d'ensenyament d'acord amb les tècniques que semblin més escaients i actualitzades, etc.”¹⁵³

¹⁵⁰ Entrevista enregistrada a Gabriel Barceló Bover, 10 de novembre del 2000, en el seu despatx del Departament de Política i Normalització Lingüística de l'Ajuntament, Manacor.

¹⁵¹ President de la Comissió de Cultura: *Aprovació del nou Patronat de l'EMM i adjunt del Reglament de l'Escola de 1973*, 7 foli (sense numerar), mecanografiat, signatura 854/6 de l'AMM.

¹⁵² Entrevista enregistrada a Gabriel Barceló Bover, 10 de novembre del 2000, en el seu despatx del Departament de Política i Normalització Lingüística de l'Ajuntament, Manacor.

¹⁵³ President de la Comissió de Cultura: *Aprovació del nou Patronat de l'EMM i adjunt del Reglament de l'Escola de 1973*, 7 folis (sense numerar), mecanografiat, signatura 854/6 de l'AMM, pàg. 4.

En el paràgraf anterior s'indica amb rotunditat el vincle que s'estableix entre l'Escola i l'OCB, la primera necessitava a la segona per garantir una solvència pedagògica, i la segona necessitava a la primera per fer possible l'objectiu d'estendre l'ensenyament de la llengua i la cultura de Mallorca en un indret de l'illa on li era més difícil arribar, deixant de banda un cost econòmic progressivament insostenible per a l'entitat.

2.2 La influència de l'Escoltisme com a model d'educació informal, lliure i en català, a la Mallorca dels anys 60.

En el següent apartat explicarem la societat que es va formar entre el moviment educatiu escolta i el moviment en defensa de la identitat lingüística i de país a Mallorca en el període predemocràtic. Partint d'aquest enunciat, ens interessa conèixer quins són els precedents a l'illa i les característiques més definitòries del moviment en qüestió. També veurem com s'introdueix i es va consolidant com el principal espai d'educació en el lleure, i què succeeix quan la dictadura interromp de manera sobtada tota activitat en el 39. Qui o quines persones contribueixen a la seva recuperació en ple franquisme i quins valors s'estenen entre el jovent que hi participa? Existeix alguna relació entre l'EMM i l'Escoltisme? Tots aquests interrogants les anirem desgranant d'ara en endavant.

2.2.1 Marc general. L'origen, les característiques, la introducció i adaptació en el territori.

L'origen del moviment Scout el situem a inicis del segle XX, localitzat a Anglaterra quan Baden Powell, militar de carrera, posa en pràctica una experiència d'educació en el lleure amb joves de 12 a 14 anys.¹⁵⁴ El model que proposa combina elements de l'educació activa i les corrents higienistes¹⁵⁵ amb elements de la disciplina militar, que coneixia de primera mà.

¹⁵⁴ L'experimentació del mètode scout va començar amb joves de 12 a 14 anys i amb un sistema d'organització en petits grups que s'autogovernen i elegeixen un cap de patrulla. Amb la suma de diverses patrulles es formava la tropa o secció, tot seguint un model militar. Vegeu CERDÀ, MATEU: *L'Escoltisme a Mallorca (1907- 1995)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999. Pàg. 31.

¹⁵⁵ “*El higienismo constituye un movimiento internacional con diversos orígenes y ramificaciones en los ámbitos médico-sanitarios, social-reformistas y educativos que, tomando como eje de sus preocupaciones la salud física y mental de los seres humanos, planteó nuevas propuestas de acción y regulación en el campo del urbanismo y de la vivienda, las costumbres, y en especial, la procreación, crianza y educación infantil. La génesis del movimiento, suele fijarse en los años centrales del siglo XIX, ... Sería sin embargo en la primera mitad del s.XX cuando dicho movimiento -junto con el desarrollo de la paidología, la psicología y pedagogía científicas, la eugenesia, el naturalismo, el escultismo y el movimiento de la Escuela Nueva- alcanzaría su máxima institucionalización, difusión e influencia.* Vegeu VIÑAO, A.: *Escuela para todos: educación y modernidad en la España del siglo XX*. Madrid: Marcial Pons Historia, 2004. Pàg. 32

Algunes de les característiques i principis educatius de l'escoltisme són les que indiquem tot seguit:¹⁵⁶

- És un mètode que cerca reforçar la formació del caràcter en l'educació no formal dels i de les joves. La natura és el medi idoni per dur a terme aquesta missió.
- Parteix dels principis de la pedagogia activa, d'estimular l'aprenentatge a través de l'acció, l'experimentació i l'estimulació dels sentits.¹⁵⁷
- El joc és un element clau per desenvolupar l'enginy, la creativitat, el creixement personal i l'esperit de descoberta.¹⁵⁸
- El grup és l'espai on es desenvolupen la majoria d'aprenentatges en el món escolta i es també on s'adquireix disciplina (el marc on es forma el caràcter).
- El valor de l'esforç, la indumentària d'exploradors i la disciplina són alguns trets que Baden Powell adapta al moviment educatiu de la seva experiència a l'exèrcit.
- Algunes de les normes bàsiques són "*l'autogovern en petits grups, el progrés personal, la no competitivitat i l'estima per la natura.*"¹⁵⁹
- Es tracte d'un moviment educatiu aconfessional, tot i que és cert que existeix un escoltisme catòlic molt potent a Espanya i especialment a Mallorca, doncs l'església va ser una de les principals impulsores.¹⁶⁰

¹⁵⁶ Per ampliar més informació sobre el moviment escolta pel que fa als orígens, evolució i estat actual vegeu les obres ACCIÓ ESCOLTA DE CATALUNYA CONGRÉS. *Educar en la llibertat des de l'escoltisme*. Barcelona: Fundació Ferrer i Guàrdia, 2004; DÍAZ, J. M.; HERNÁNDEZ VALLORY, E.: "L'escoltisme mundial." *Historia de la Educación*, Proa/ Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2013, pp. 431-432; i VALLORY I SUBIRÀ, E. *L'educació en la ciutadania global. Estudi sobre els fonaments ideològics, el desenvolupament històric, la dimensió internacional i els valors i pràctiques de l'escoltisme mundial*. Barcelona, 2007.

¹⁵⁷ Maria Montessori considerava l'Escoltisme com el moviment de continuació de la pedagogia activa amb jovent, que ella havia iniciat amb els infants.

¹⁵⁸ Vegeu FONT PLANA, J.: *Del joc a la festa. Escoltisme catòlic català (1930-1980)*. Barcelona: Publicacions Abadia de Montserrat, 2002.

¹⁵⁹ CERDÀ, MATEU: *L'Escoltisme a Mallorca (1907- 1995)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, pp. 27-28.

¹⁶⁰ Abans del Concordat ja funcionaven grups escoltes catòlics integrats en grups d'Acció Catòlica. Vegeu MARQUÈS I SUREDA, S. "El naixement de l'escoltisme catòlic gironí: el paper dels seminaristes i del clergat en el context preconiliar (1950-1962)". *Educació i Història, Revista d'Història de l'Educació*, nº 6, Palma de Mallorca, 2003, pp. 56-79. Vegeu també CRUZ OROZCO, J. I. "Entre la clandestinidad y la legalidad. El esculismo español

- Avui és un model gradual, que es desplega dels 6 als 18 anys i la majoria d'agrupacions són mixtes. Però en els inicis, part del seu èxit el podem atribuir a la configuració d'un sistema educatiu en el lleure estructurat, que anava de la infància a la joventut i dels nois a les noies.
- Té el mèrit d'haver-se estès molt ràpidament i ser un moviment internacionalista.¹⁶¹
- En molts països aquest moviment educatiu s'ha utilitzat per fomentar la identitat nacional i els valors més significatius de la configuració d'un poble, com és la seva llengua o les tradicions culturals. Portat a l'extrem, el feixisme i el nazisme del primer terç del segle XX varen adaptar parts del model scout per construir un sistema de control de la joventut amb la finalitat d'adoctrinar i inculcar el seu ideari polític. Per altra banda i més endavant, en els casos de Catalunya i Mallorca veurem que aquesta característica tindrà un valor especial en el procés per a la recuperació d'una identitat lingüística i cultural diferenciada.

Retornem a les dades de caràcter històric. A nivell espanyol, va ser el militar Manuel Iradier qui introdueix l'escoltisme el 1912.¹⁶² Després de diversos viatges per Europa es decideix a fundar agrupacions a Vitòria, Osca i Madrid. Gairebé al mateix temps es crea la secció catalana dels Boys Scouts molt vinculada a la burgesia i l'aristocràcia de Barcelona. Tots acaben adherits al Comitè Nacional dels “Exploradores Españoles.”¹⁶³

En canvi, el moviment entra a Mallorca el 1913, patrocinat pel bisbe Campins i dins del Patronat Obrer.¹⁶⁴ A diferència de Catalunya i Madrid, aquí podem parlar d'un

en el primer franquisme”. *Le scoutisme. Un mouvement d'Éducation au XXe siècle. Dimensions internationales*, Montpellier, Université Paul Valéry, 2002, pp. 204-263.

¹⁶¹ El moviment escolta es va internacionalitzar d'una manera molt ràpida i actualment l'òrgan que el representa a nivell mundial és el WOSM (The World Organisation of the Scout Movement) que es reuneix cada 3 anys a un lloc diferent entorn a la Conferència Mundial de l'Escoltisme.

¹⁶² Per ampliar informació vegeu LÓPEZ LACARCEL, J. M.: *Así fuimos, así somos: historia de Scouts de España: exploradores de España*. Madrid: Federación de Asociaciones Scouts de España, 2003.

¹⁶³ Vinculat als moviments de renovació pedagògica, segons s'exposa a l'obra MARÍN ECED, T.: *La renovación pedagógica en España (1907-1936): los pensionados en Pedagogía por la Junta para Ampliación de Estudios*. Editorial CSIC-CSIC Press, 1990.

¹⁶⁴ El Patronat Obrer neix el 1907 amb una finalitat social i catòlica. S'adreça als infants i joves més pobres per tal de donar una educació en el lleure a més d'un adoctrinament a través de la catequesis. S'emmarca dins de les corrents

escoltisme confessional i catòlic, que més enllà de l'interès per proporcionar una formació en el lleure als infants i joves de les barriades més pobres, existeix una voluntat de la institució catòlica per mantenir la influència i el control de l'educació moral a través de les pràctiques religioses i l'activitat escolta, propiciant la vinculació del jovent amb la parròquia.

Les primeres agrupacions són els “Al·lots Guaites” i els “Trescadors”. L'any 1915 neix l'associació mallorquina dels “Exploradors” i tres anys més tard s'adhereixen a la secció nacional dels “Exploradores Españoles.”¹⁶⁵ Es conforma també un comitè d'honor integrat per l'alcalde de Palma, el governador civil, el bisbe Campins i militars com Rafel Isassi o Joaquim Gual de Torrella.¹⁶⁶

D'aquella primera etapa d'introducció, hem d'indicar que no només es varen encetar experiències a Palma, sinó que el moviment es va estendre a altres localitats de la part forana, com Sineu o Manacor,¹⁶⁷ amb alguns trets diferenciats. Si bé a Ciutat els caps de grup de les agrupacions eren militars i seguien la filosofia de les sortides i excursions a la natura, a la comarca de Llevant,

*“Els exploradors eren conduïts per religiosos i es respirava un ambient de disciplina i obediència, molta activitat de caràcter religiós i visites de germanor amb altres pobles de la comarca.”*¹⁶⁸

No només identifiquem un moviment escolta catòlic dins aquesta primera etapa, també es produeix el naixement de l'agrupació dels “Al·lots de Muntanya” com a secció

higienistes de l'època i respon a la preocupació de l'església per aturar el creixement dels moviments obrers a Mallorca. CERDÀ, M.: *L'Escoltisme a Mallorca (1907- 1995)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999. Pàg.77.

¹⁶⁵ “Durant aquestes primeres dècades l'escoltisme que es va consolidant a Catalunya, al País Basc i a les Illes serà el dels Exploradores de España, amb el decidit suport d'elements militars que hi veuen un bon instrument per a adoctrinar el jovent. Per la seva part, també membres de l'Església catòlica promouran aquest moviment en un intent d'enquadrar els joves; la formació del caràcter i d'unes determinades virtuts que promou l'escoltisme, serà ben acceptada en alguns sectors del clergat catòlic”. Vegeu GONZÁLEZ-AGÀPITO, Josep; MARQUÈS, Salomó; MAYORDOMO, Alejandro; SUREDA, Bernat.: *Tradicció i renovació pedagògica, 1898-1939: història de l'educació: Catalunya, Illes Balears, País Valencià*. Barcelona: L'Abadia de Montserrat, 2002.

¹⁶⁶ Ferit durant la Guerra Civil morí jove, l'any 1947. El seu fill, a més de militar va exercir d'historiador, mestre i director d'escola a Manacor, al centre d'EGB de Sa Torre. La seva col·laboració va ser molt important perquè l'EMM tingués un espai on desenvolupar l'activitat durant els primers 10 anys de singladura.

¹⁶⁷ L'any 1911 la Congregació Mariana va fundar la primera agrupació escolta a Manacor, formada pel Batalló infantil.

¹⁶⁸ Vegeu CERDÀ, MATEU: *L'Escoltisme a Mallorca (1907- 1995)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999. Pàg. 154.

*juvenil de l'associació per la Cultura de Mallorca, a imitació dels "Minyons de Muntanya" de Barcelona. No duren gaire i l'any 1936 desapareixen totalment.*¹⁶⁹

Com en tantes altres coses l'esclat de la Guerra Civil i l'inici del franquisme representen un punt i a part en el món escolta. L'any 1940 l'activitat resta suspesa a la major part de l'Estat, tot i que no s'ordena la seva dissolució definitiva. Franco promulga la *Ley instituyendo el Frente de Juventudes para la formación y encuadramiento de las fuerzas juveniles españolas*.¹⁷⁰ Una nova norma que dóna poder al *Frente de Juventudes* per controlar totes les activitats que es puguin organitzar i deixa entreveure la missió d'aquest organisme, que no és altra que controlar i educar en la submissió del règim els joves de tot el territori nacional, incloent ambdós sexes.¹⁷¹ A més, estableix l'exclusivitat en la formació¹⁷² del lleure des dels 11 fins als 18 anys.

Al principi es donen situacions de persecució i certes represàlies per a un moviment que la Dictadura considera d'ideologia oposada a la dominant.¹⁷³ Estem en un escenari clarament advers per a la continuïtat de l'escoltisme, que malgrat les dificultats evidents per organitzar-se i mantenir-se en actiu, serà capaç de ressorgir sota l'aixopluc de l'Església catòlica.

Una figura clau en aquest renaixement és mossèn Batlle,¹⁷⁴ qui durant els anys 50 va incorporar el joc escolta i l'activitat educativa a l'aire lliure a moltes parròquies i

¹⁶⁹ Vegeu BUELE C., NADAL B. I ALTRES. "Reconeixement de Mèrits '99". *Papers de Sa Torre, Aplecs de Cultura i Ciències Socials*, nº 52, Patronat EMM (Impremta Llopis), Manacor, 1999. Pàg. 17.

¹⁷⁰ Publicat el 6 de desembre de 1940 en el *Boletín Oficial del Estado*. Vegeu SAMPER PAGÈS i TRIEDU, G.: "La repressió contra l'escoltisme". A: PAGES i BLANCH, P. (Coord.): *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939- 1975)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2004.

¹⁷¹ Ídem. Pàg. 195.

¹⁷² Una formació, per altra banda, caracteritzada per l'obediència i l'adoctrinament.

¹⁷³ A Catalunya foren perseguits pel règim alguns dels principals dirigents de l'associació *Minyons de Muntanya-boys scouts* que agrupava a la majoria de grups escoltes catalans. Un exemple és Alexander Pinyol i Llop qui després d'una condemna de 12 anys de presó per ser "jefe visible de la organización masónico- separatista Boys Scouts ..." en va acabar complint 4 de reclusió efectiva. SAMPER PAGÈS i TRIEDU, G.: "La repressió contra l'escoltisme". A: PAGES i BLANCH, P. (Coord.): *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939- 1975)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2004. Pàg. 194.

¹⁷⁴ "Antoni Batle formava part d'una generació de sacerdots compromesos amb Catalunya i el moviment catalanista. El 1915 havia participat activament en el Congrés Litúrgic de Montserrat, i des d'aleshores s'havia implicat en la renovació pedagògica des dels plantejaments de la nova escola". Sobre l'escoltisme català vegeu BALCELLS A; SAMPER, G.: *L'Escoltisme català (1911-1978)*. Barcelona: Barcanova, 1993.

col·legis religiosos catalans. També va ser el mestre¹⁷⁵ d'una fornada de capellans joves i seglars cristians que sintonitzaven molt bé amb els valors i principis del moviment scout. Però els inicis no varen ser fàcils i en diverses ocasions es varen perseguir i denunciar les activitats que s'estaven organitzant. Tot en virtut de l'esmentada norma, que recalcava que cap associació o agrupament podia fer acampades sense l'autorització del *Frente de Juventudes*.

De les denúncies es va passar a les sancions¹⁷⁶ i d'aquestes a la decisió del Consell de l'Escoltisme Català d'aturar qualsevol activitat mentre no s'aprovés alguna llei que donés cobertura legal al moviment.

Tot canvia a partir de la signatura del Concordat entre l'Estat franquista i la Santa Seu de 1953 que va permetre a algunes diòcesis disposar de llibertat i proporcionar protecció per organitzar colònies, campaments i una activitat escolta confessional no controlada per les autoritats. Així, l'any 1957 es crea la Delegació Diocesana d'Escoltisme de Catalunya (en endavant DDE) vinculat a Acció Catòlica i dependent orgànicament del bisbat. Estem davant un fet cabdal, perquè en aquest moment apareix la possibilitat d'organitzar l'activitat en català amb certa permissivitat de l'Estat. Val a dir que persones com Mossèn Batlle o Raimon Galí¹⁷⁷ mai varen veure amb bons ulls l'apropiació que l'Església catòlica estava fent de l'escoltisme i defensaren que es mantingués com un moviment cívic d'inspiració cristiana.¹⁷⁸

¹⁷⁵ Eladi Homs, impulsor de la reactivació escolta a Mallorca, i l'inspector de segona ensenyança Josep Gassiot i Llorens, varen mantenir una relació molt estreta amb Mossèn Batlle que els va marcar en la seva concepció d'un moviment scout que eduqués en valors i en català.

¹⁷⁶ Entre les sancions rebudes aquells anys, destaquem la que es va imposar als Minyons Escoltes de Montserrat per la publicació de la revista *Baloo* de 20.000 pessetes de l'època (1951). Vegeu SAMPER PAGÈS i TRIEDU, G.: "La repressió contra l'escoltisme". A: PAGES i BLANCH, P. (Coord.): *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939- 1975)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2004. Pàg. 212.

¹⁷⁷ (1917- 2005) Fill del pedagog Alexandre Galí i impulsor del Minyons de Muntanya amb Mossèn Batlle.

¹⁷⁸ Galí i Mossèn Batlle compartien la idea que l'Església catalana s'havia pronunciat massa vagades a favor del Franquisme i consideraven que els valors d'un règim polític autoritari eren contraris als que s'ensenyaven des del moviment escolta. Per aquest motiu es produeix l'escissió entre la DDE i els Minyons de Muntanya que quedaren fora del control jeràrquic de l'església. GRAVACIÓ FETA A: MIQUEL, XAVIER I JOSEP GASSIOT I MATAS, dimecres 26 de febrer de 2014, al domicili de Miquel Gassiot i Matas de l'Avinguda Vallcarca 150, 2º-2ª, Barcelona. Pàg. 8.

Per la seva banda, l'Església espanyola decideix crear l'Oficina Informativa de l'Escoltisme Catòlic (OIEC) que l'any 1959 passarà a dependre de la DDE¹⁷⁹ i tindrà l'objectiu d'impulsar el moviment educatiu a tot l'Estat. En la pràctica l'educació sota el mètode scout acaba essent controlat per la institució religiosa que té com a referent extern la Conferència Internacional d'Escoltisme Catòlic, aprovat pel Papa Joan XXIII el 13 de juny de 1962.

El creixement de l'activitat escolta¹⁸⁰ entre els i les joves va ser proporcional a la disminució de la participació en les activitats del *Frente de Juventudes*, especialment a regions on l'element identitari començava a recobrar-se progressivament, com és el cas de Catalunya. Aquest fet, més l'esforç de les autoritats franquistes per impulsar polítiques aperturistes amb els països de l'entorn econòmic europeu, va obligar a introduir canvis en alguns organismes de l'estat repressor, per tal de traslladar una aparent imatge de normalitat i modernitat. Un dels canvis realitzats va afectar al *Frente de Juventudes* que va substituir el nom a principis dels anys 60 pel d'*Organización Juvenil Española (OJE)*¹⁸¹, en un intent per separar-se de les estructures anquilosades i antidemocràtiques del règim.

2.2.2 La recuperació del moviment escolta a Mallorca durant el franquisme.

A Balears la situació és ben diferent respecte al cas català. Aquí no hi ha continuïtat del moviment escolta, ni tan sols des de la clandestinitat. En els anys grisos de la postguerra és com si el temps s'hagués ocupat d'esborrar aquell capítol de la nostra història. Les agrupacions escoltes constituïdes abans de la Guerra Civil havien

¹⁷⁹ La DDE depenia d'Acció Catòlica i aquesta a l'hora estava protegida pel concordat signat entre l'Estat i la Santa Seu. Vegeu CERDÀ, MATEU: *L'Escoltisme a Mallorca (1907- 1995)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999. Pàg. 227.

¹⁸⁰ L'any 1967 entre Barcelona, Girona i Vic es compten per 7053 els joves participants del moviment escolta, a Mallorca 450 i a Madrid 605.

¹⁸¹ L'any 1961 l'OJE aconsegueix que l'*Asociación de Exploradores de España* s'inclouï dins aquesta nova institució i així mostrar-se a l'exterior com una organització que incorpora a tots els joves. Com a contrapartida el Govern decideix reconèixer públicament i a tot l'Estat a la *Asociación Española de Escultismo Católico*. És un altre exemple de la relació col·laboracionista que l'Església va mantenir amb Franco durant la major part de la dictadura. Vegeu SAMPER PAGÈS i TRIEDU, G.: "La repressió contra l'escoltisme". A: PAGES i BLANCH, P. (Coord.): *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939- 1975)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2004. Pàg. 198.

deixat d'existir de tal manera que el jovent només coneixia l'activitat que oferien el *Frente de Juventudes* i la *Sección Femenina*. Ni més ni pus.

Però l'arribada d'Eladi Homs¹⁸² i Maria Ferret (la seva esposa) canviarà per complet la realitat.¹⁸³ Per motius professionals Eladi es desplaça a viure a Mallorca l'any 1954, deixant enrere uns anys intensos en els quals va acompanyar i recolzar a mossèn Batlle en la missió de reorganitzar l'escoltisme català.¹⁸⁴ La relació que mantén amb Francesc de Borja Moll d'ençà que es conegueren a Catalunya en motiu d'una reunió del Casal d'Entitats Montserratines, li permet tenir una arribada calorosa a l'illa.

En Moll l'introduirà dins del seu cercle de confiança i el convidarà aquell mateix any a freqüentar les tertúlies que setmanalment mantén amb molts dels col·laboradors de l'Obra del DCVB.¹⁸⁵ A poc a poc Eladi i la seva família enforteixen els llaços que els uneixen amb moltes de les noves amistats:¹⁸⁶ l'amor per la natura, les tradicions culturals, la llengua i l'educació dels fills entorn a uns principis i valors cristians i marcadament diferents als que s'ensenyen a través dels òrgans de control o adoctrinament de la dictadura, en són els principals.

A petició del propi Moll, de les famílies que ja coneix a Mallorca i de la insistència de Maria Ferret, Eladi Homs acabarà acceptant formar un petit grup scout, que es posa en marxa el 1956 i desembocarà un any més tard en la creació de la primera agrupació escolta des de la República.¹⁸⁷ Són anys en els que no faltaran obstacles que

¹⁸² (1922-1998) Eladi Homs fou fill del pedagog amb el mateix nom, que va introduir les Escoles d'Estiu a Catalunya i a Espanya a partir d'una visita a la Universitat de Xicago on va conèixer a John Dewey. Va ser deixeble de Mossèn Batlle a l'agrupació de la Mare de Déu de Montserrat durant els anys de la II República.

¹⁸³ Per ampliar informació vegeu MOVIMENT ESCOLTA I GUIATGE DE MALLORCA: *Converses sobre l'escoltisme. XXV Aniversari 1956-1981*, Palma: Delegació Diocesana d'Escoltisme, 1981; i MARCH i MANRESA, M.; SUREDA I GARCÍA, B.: *50 anys d'escoltisme a Mallorca, 1956-2006*. Palma de Mallorca: Di7 Edició, 2006.

¹⁸⁴ Eladi Homs aprèn de Mossèn Batlle tot el seu cabal de coneixements sobre l'educació en el lleure. I el 1952 ja es converteix en el cap de l'agrupament escolta de la Mare de Déu de Montserrat a Barcelona

¹⁸⁵ En aquestes trobades hi assisteixen Josep Mª Llompart, Sanchis Guarnier, Aina Moll, Guillem Colom, Jaume Vidal i Alcover, Llorenç Villalonga, ..

¹⁸⁶ Juntament amb les famílies del grup d'intel·lectuals mallorquins, Eladi, la seva dona i els fills, sortien tot sovint d'excursió per la natura. Ell, sempre dedicava una estona a entretenir a la canalla utilitzant molts dels jocs que havia après en la seva etapa dins el moviment escolta. Les habilitats i els recursos que tenia i posava en joc agradaren molt als i les companys que ja no volien enviar als fills a les activitats que organitzava el Frente de Juventudes. Vegeu CERDÀ, MATEU: *L'Escoltisme a Mallorca (1907- 1995)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999. Pàg.218.

¹⁸⁷ L'Agrupament Ramon Llull es va constituir l'any 1957 amb el suport de Mossèn Joan Capó i estava format per joves estudiants del mateix institut Ramon Llull de Palma, fills la majoria, de les amistats d'Eladi Homs i els seus propis. Ídem. Pàg. 19.

vèncer, doncs no hi havia local, ni recursos econòmics, ni temps per dedicar a l'organització, tampoc material de divulgació, per no haver-hi ni tan sols es disposava de joves formats per assumir el rol de cap de secció.¹⁸⁸ Però hi havia el més important, la motivació compartida i la il·lusió per tirar endavant aquell projecte. Uns i altres varen fer possible anar superant barreres¹⁸⁹ de manera que finalment l'agrupament es consolidés. L'any 1958 Aina Moll assumeix la direcció dels Llobatons¹⁹⁰ que es suma al grup de joves que ja existeix i el 1959 Maria Ferret s'incorpora com ajudant del seu marit amb les "Noies Guies."¹⁹¹

Com va succeir a Catalunya l'Església esdevé una institució clau per facilitar el camí del moviment scout. Li proporciona recursos, locals, una infraestructura organitzativa que ja està operativa a altres regions de l'Estat i la protecció necessària durant els darrers anys del franquisme. Ara sí, el pas següent serà l'extensió i el creixement del moviment a Mallorca. Per això, en primer lloc s'inaugura l'Oficina Diocesana d'Informació i Coordinació de l'Escoltisme (1959) i Eladi Homs n'assumeix la direcció.¹⁹²

Aquest mateix any es produirà un altre fet crucial per entendre els esdeveniments que es donaran a partir d'aquesta data a Manacor. Del 7 al 19 de setembre té lloc el *Primer Camp d'Informació de l'Escoltisme a la Casa de la Sagrada Família de Can Tàpera*, amb la finalitat de formar a eclesiàstics interessats en activar

¹⁸⁸ Pera ampliar informació sobre la formació dels caps de secció de les agrupacions escoltes en la represa dels anys 60 vegeu SUREDA GARCIA, B.; MARCH, M.: "La reforma educativa de l'escoltisme mallorquí de finals del seixanta i la formació de caps". A: XVI Jornades d'Història de l'Educació dels Països Catalans: La renovació pedagògica. Girona: CCG Edicions, 2003, pp. 331-344.

¹⁸⁹ L'odontòleg, Josep Forteza Rei, va proporcionar una tenda d'acampada, una bandera de barres i el castell que havia pertangut "*Als Al·lots de Muntanya de Mallorca*" al nou agrupament Ramon Llull. I l'any 1969 Francesc de Borja Moll va impulsar l'associació "*Amics dels escoltes*" per recaptar fons i garantir la continuïtat del moviment escolta mallorquí que havia ressorgit i ja eren molts els qui volien la seva consolidació. Vegeu CERDÀ, MATEU: *L'Escoltisme a Mallorca (1907-1995)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999. Pàg.222.

¹⁹⁰ La majoria eren els germans petits d'aquells altres joves que estaven en el grup de la secció Ramon Llull. Ídem. Pàg. 221.

¹⁹¹ En diverses ocasions Maria Ferragut ha comentat que un dels objectius que es perseguia amb l'educació nova que s'estava donant a través de l'escoltisme mallorquí dels anys 60 hi havia el repte de proporcionar a la dona una funció diferent a la que el franquisme li havia reservat i assignat i que la secció femenina del *Frente de Juventudes* s'encarregava de reproduir. Íbidem.

¹⁹² Aquest òrgan s'encarregarà d'organitzar activitats conjuntes i dinamitzar a les diferents unitats i agrupacions que es van obrint a Ciutat i a la part forana. Ídem. Pàg.225.

unitats scouts en diferents parròquies.¹⁹³ Precisament un dels assistents serà Miquel Julià, que ràpidament es converteix en un entusiasta seguidor d'Eladi Homs i s'engresca en organitzar l'agrupament *Mossèn Alcover* a Manacor, on estava destinat com a vicari. La iniciativa la posarà en marxa amb la participació i suport de Biel Barceló.¹⁹⁴ Amb aquestes paraules ens explica quina significació varen tenir les sessions formatives de Can Tàpera:

*“Jo era un capellà jove, volia fer coses i és clar, varen obrir les portes de l'escoltisme i jo vaig veure el cel obert.”*¹⁹⁵

Els anys seixanta seran els d'expansió de l'escoltisme a l'illa: Sant Josep Obrer a Palma, Sóller, Bunyola, Manacor.... Gairebé sempre en el si d'una parròquia i sota l'aixopluc del Bisbat.¹⁹⁶

Per últim, recordem que l'any 1966 es crea la Delegació Diocesana de Mallorca, integrada dins la DDE a nivell estatal, i alineada amb els seus objectius.

2.2.3 La relació de l'Escoltisme amb el procés de recuperació de la identitat cultural i la normalització de la llengua. El cas de Manacor.

El moviment juvenil i educatiu scout que s'engega de nou a Mallorca durant la dictadura franquista, no és només un model d'educació en el lleure alternatiu a les propostes oficialistes, sinó que incorpora tots els ingredients que Eladi Homs va aprendre al costat de mossèn Batlle. Això és, un escoltisme que haurà d'impulsar la recuperació i l'ús de la llengua i educar una nova generació de joves en el coneixement de la terra, les tradicions i la cultura. Com molt bé indica Cecili Buele, que va estar al front del *moviment Escolta i Guiatge de Mallorca* en diferents períodes (anys 60 i 70),

“L'escoltisme mantenia l'afany per recuperar la identitat de país. Des de la represa escolta la intenció per identificar-se amb els valors històrics, socioculturals i de participació cívica fou una constant en l'educació del moviment. Dins la formació

¹⁹³ Ídem. Pàg. 234.

¹⁹⁴ Miquel Julià serà el consiliari d'aquell primer agrupament i Biel Barceló en serà el cap de secció.

¹⁹⁵ Entrevista enregistrada a Miquel Julià Prohens, 23 de novembre de 2000, en el seu domicili del C/ Pérez Galdós, nº 28-8b, Palma de Mallorca.

¹⁹⁶ Per ampliar informació vegeu MARCH i MANRESA, M.; SUREDA I GARCÍA, B.: *50 anys d'escoltisme a Mallorca, 1956-2006*. Palma de Mallorca: Di7 Edició, 2006.

dels al·lots i al·lotes i sobretot dels caps d'unitat i de les branques, sempre fou molt important conèixer i estimar la llengua mallorquina."¹⁹⁷

La introducció d'un enfoc més catalanista o de país, no només arriba a través de la persona d'Eladi Homs, també ho promouran Aina Moll com a cap del grup de Llobatons i el popi Francesc de Borja Moll, que en pocs anys de distància serà l'artífex del naixement de l'OCB.

Una altra evidència de la relació entre el moviment escolta i la lluita per la recuperació de la identitat cultural a Mallorca la trobem en la consideració que les autoritats del règim tenien sobre les persones que lideraven i integraven l'organització, segons la qual estava conformada per *gent subversiva, catalanista, separatista i radical*.¹⁹⁸ En alguna ocasió, es registren incidents en els quals agents policials persegueixen i vigilen algunes agrupacions. Àdhuc, arriben a fer escorcolls domiciliaris a persones rellevants del moviment com Josep Mª Magrinyà, Paquita Bosch i el mateix Eladi Homs. Tot per esbrinar si l'activitat escolta es realitzava efectivament en català.¹⁹⁹

En definitiva, els principals protagonistes coincideixen a considerar que la llengua és una línia estratègica i transversal de l'activitat educativa en el lleure dins l'escoltisme dels anys 60 i 70. Polítics, ensenyants, activistes en la seva defensa tindran com escola els agrupaments escoltes que en aquells anys previs a la transició ja educaven en els valors col·lectius i en consciència de pertinença a una terra i un patrimoni cultural propi.

Un exemple paradigmàtic del que estem afirmant és la ciutat de Manacor, primer municipi després de Palma on s'estén el moviment. Amb la lliçó apresada i la motivació intacta Miquel Julià, qui aleshores exercia de vicari a la Parròquia de la Mare de Déu dels Dolors, amb el suport de Gabriel Barceló i Jaume Melis (1959) posen en marxa dues patrulles de joves i un grup de llobatons.

En efecte, la iniciativa s'emmarcava dins un escoltisme catòlic, però lluny de fer proselitisme religiós, va representar una oportunitat diferent, engrescadora i de presa de

¹⁹⁷ Vegeu BUELE C., NADAL B. I ALTRES. "Reconeixement de Mèrits '99". *Papers de Sa Torre, Aplecs de Cultura i Ciències Socials*, n°52, Patronat EMM (Impremta Llopis), Manacor, 1999. Pàg. 19.

¹⁹⁸ Ídem. Pàg. 16.

¹⁹⁹ Vegeu CERDÀ, MATEU: *L'Escoltisme a Mallorca (1907- 1995)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, pp. 247-248.

consciència pel jovent d'una capital de comarca on hi havia pocs canvis i tot arribava en comptagotes.²⁰⁰

Inicialment no es va plantejar com un instrument de lluita i en defensa de la llengua catalana, però la realitat és que la vida dins l'agrupació es vivia en català, totes i cada una de les activitats: excursions, acampades, descobertes, xerrades, jocs al camp... que s'hi organitzaven eren en aquesta llengua. I el diari on s'enregistraven les aventures i desventures també resta escrit íntegrament en català.

De la mateixa manera que passarà amb la introducció de les misses en la llengua autòctona de les Illes, la reacció ciutadana a la iniciativa de l'agrupament "Mossèn Alcover" va ser d'una certa estranyesa, però no hi va haver pas oposició. Curiosament, les resistències es varen donar des d'un sector de la pròpia Església. El rector de la parròquia pensava que activitats lúdiques com aquella que reclamaven la presència del vicari a excursions de diumenge, eren un tant incompatibles amb les responsabilitats religioses. Aquesta oposició es va arribar a traduir en una queixa al bisbat, on s'exposaven com a motiu les contínues absències de mossèn Julià a conseqüència de l'activitat escolta.²⁰¹

Com en el cas d'altres moviments dins d'Acció Catòlica, l'escoltisme, representava un àmbit que no era estrictament parroquial, ni dirigit a col·laborar amb les activitats religioses. En conseqüència, algunes de les experiències juvenils amb les quals van col·laborar els capellans més joves, despertaren recels entre els rectors.²⁰²

Arribat a aquest punt podem establir el nexa d'unió, com si d'un fil conductor es tractés, entre l'escoltisme, els moviments en defensa de la normalització de la llengua representats per l'OCB i l'EMM. Tots ells conflueixen en les relacions i actuacions d'un seguit de personatges, que són claus al llarg de tot el procés. És així doncs, com les activitats organitzades per Miquel Julià -l'experiència escolta o les classes

²⁰⁰ Entrevista enregistrada a Catalina Gelabert, dissabte 23 d'abril de 2005, en el seu domicili del Carrer Olesa, 17. Manacor.

²⁰¹ "Els al·lots que entraven a l'escoltisme jugaven, s'entusiasmaven, i al llarg de la setmana no pensaven en res més.... a més no hi havia res que es mesclés amb el poble, l'escoltisme era una vida a part que absorbia als al·lots i els marcava. Es transmetien valors com la bona obra, la vàlua de l'esforç, les màximes,". Entrevista enregistrada a Miquel Julià Prohens, 23 de novembre de 2000, al seu domicili del C/ Pérez Galdós, nº 28-8b, Palma de Mallorca.

²⁰² Vegeu FULLANA PUIGSERVER, P.; MONTERO GARCÍA, F.: "Los modelos educativos juveniles del movimiento católico en España (1868-1968)." *Historia de la Educación: Revista interuniversitaria*, nº 22-23. Universidad de Alcalá, 2003-2004. pp. 33-51.

d'ensenyament de la llengua catalana- serviran per posar les primeres pedres en la construcció de l'EMM, en tant que alguns/es dels qui hi participaren, inicialment com il·lusionats/des escoltes i a continuació com alumnes dels cursos de llengua, acabaran dedicant part de la seva vida a l'estima, a l'estudi i a l'ensenyament del català des de l'espai d'irradiació que ha suposat l'Escola Municipal.²⁰³

Un camí paral·lel seguiran moltes altres persones, especialment quan l'OCB inicia l'extensió del sistema de graus en llengua catalana. Subratllem, en aquest sentit, la figura d'Aina Moll, que juntament amb en Biel Barceló seran els referents educatius en llengua i cultura de tota una generació de joves, previ pas per la formació de vida que en els dos casos va significar l'escoltisme mallorquí.²⁰⁴

²⁰³ Tant Catalina Gelabert, com el seu germà Miquel i Francesca Santandreu foren primer integrants de l'agrupació scout Mossèn Alcover, més tard, alumnes dels cursos de llengua que Biel Barceló va impartir en els anys previs a la constitució de l'EMM, fins i tot varen ser alumnes dels primers cursos. Finalment s'incorporaran a l'equip docent de l'Escola en la primera etapa de naixement i consolidació. Entrevista enregistrada a Catalina Gelabert, dissabte 23 d'abril de 2005, al seu domicili del Carrer Olesa , 17. Manacor.

²⁰⁴ Ens referim concretament a les classes de català que tant un com l'altre varen impartir en els anys seixanta amb l'alumnat de l'Institut Nacional de Segona ensenyança per a noies Joan Alcover i el col·legi lliure associat Ramon Llull.

2.3 Claus del canvi en l'àmbit de l'ensenyament. Les primeres experiències en la introducció del català a l'escola mallorquina.

El sistema educatiu és un dels eixos principals sobre els que pilota qualsevol política lingüística, doncs permet que s'arribi a la immensa majoria de la població, cohesionant a la societat i oferint igualtat d'oportunitats a tot l'alumnat. Resulta especialment rellevant quan es dóna en un context de coexistència de dues o més llengües dins un mateix territori. En l'actualitat les amenaces a la normalització de l'ús de la llengua pròpia en àmbits com l'ensenyament i l'administració posen en perill més de 30 anys d'actuacions per consolidar el català com a llengua oficial i reconeguda a les Illes Balears.

Malgrat estigui a l'ordre del dia, no abordarem el present, sinó ben al contrari, proposem fer una mirada al passat per contextualitzar i posar en valor el procés que contribueix a la presa de consciència i a canviar el posicionament d'una part de la societat mallorquina, que a finals dels anys 70 va reivindicar una escola en català. Per fer aquesta anàlisi, primer haurem de conèixer quin és el context de l'ensenyament durant el franquisme i en el període de transició democràtica, des d'una perspectiva general. Voldrem saber quin paper juga el sistema educatiu en el règim de Franco i quins canvis experimenta davant les transformacions socials i econòmiques del país.

Veurem com es passa d'un model d'escola monolingüe a un altre model on els elements culturals i d'identitat van cobrant força gràcies a l'impuls de professorat, famílies i moviment associatiu. Això passa tant a Catalunya com a Mallorca, però en nivells d'intensitat diferents.

Analitzarem algunes de les experiències més rellevants que es visqueren en els anys 60 amb l'objecte d'introduir l'ensenyament de la llengua pròpia en centres educatius de les Illes, en un marc de certa clandestinitat.

I finalment, en relació als fets que s'expliquen, identificarem les esquerdes del sistema. És a dir, com de la persecució i la sanció es pot passar a la complicitat i l'aliança quan es comparteix l'amor per la cultura, pel coneixement i per la terra, per sobre d'imposicions dogmàtiques o intolerants.

2.3.1 La situació de l'ensenyament durant el franquisme i la transició.

a) En temps del franquisme:

Mentre es consolida un model educatiu lliberal a molts països de l'entorn europeu, fonamentat en la idea d'un ensenyament universal, gratuït i obligatori, a Espanya²⁰⁵ el franquisme imposa un sistema completament oposat, on l'educació és un instrument de control social, que té la missió d'adoctrinar i fidelitzar a les noves generacions pel manteniment de l'estatus quo de la classe dirigent. Els agents encarregats de fer efectiva aquesta funció són: l'Església (a través de les parròquies), l'escola i *el Frente de Juventudes*, que transmeten uns valors patriòtics, de submissió i d'obediència.

Serà així durant els primers 20 anys de dictadura, però amb l'inici del procés d'industrialització, el canvi a una societat de consum i l'increment significatiu de les rendes familiars, creix la demanda en educació primària i especialment secundària.²⁰⁶ L'accés a l'ensenyament es veu com una oportunitat real per posar en marxa l'ascensor de la mobilitat de classe. A l'hora, l'Estat és conscient que un model de desenvolupament econòmic que té en la indústria un dels motors principals, necessitarà treballadors qualificats. La confluència dels dos motius esmentats, donarà peu a la reforma en profunditat d'un sistema educatiu que s'havia quedat obsolet per donar resposta als canvis socials, econòmics i culturals.

La Llei General d'Educació de 1970 (en endavant LGE) és doncs, un dels passos més grans que farà Espanya en matèria educativa en els darrers 100 anys. Anem a identificar alguns principis bàsics, determinats encerts històrics que li podem atribuir i punts febles amb els quals neix la llei orgànica.

Ja en el preàmbul es recullen les aspiracions de mobilitat social de la població com a principal motiu de la reforma. L'esperit de la LGE és la de democratitzar

²⁰⁵ Durant la II República es va intentar generalitzar el model educatiu lliberal però degut al curt recorregut polític no s'arriba a consolidar.

²⁰⁶ Vegeu MARCH CERDÀ, MARTÍ: "Elements per a una sociologia de l'escola durant el Franquisme a les Illes Balears(1940- 1979)." *Arc, Quadern informatiu de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de les Illes Balears*, n°5, Palma de Mallorca, 1998, pp. 38- 41. Pàg. 40.

l'ensenyament i proporcionar a la societat un sistema més just, amb una educació gratuïta, obligatòria i universal. També recull la voluntat que el nou model no discrimini ni per raons econòmiques ni d'estrat social. Entre els objectius queden expressats els següents:

*“Hacer partícipe de la educación a toda la población española, basando su orientación en las más genuinas y tradicionales virtudes patrias; completar la educación general con una preparación fecunda del individuo a la vida del Trabajo; ofrecer a todos la igualdad de oportunidades educativas, sin más limitaciones que la de la capacidad para el estudio; establecer un sistema educativo que se caracterice por su unidad, flexibilidad e interrelaciones, al tiempo que se facilita una amplia gama de posibilidades de educación permanente y una estrecha relación con las necesidades que plantea la dinámica de la evolución económica y social del país. Se trata, en última instancia, de construir un sistema educativo permanente no concebido como criba selectiva de los alumnos, sino capaz de desarrollar hasta el máximo la capacidad de todos y cada uno de los españoles.”*²⁰⁷

Es parla d'igualtat d'oportunitats, d'educació permanent, d'una instrucció general igual per a tothom i de formació professional orientada al mercat de treball. En darrer terme es planteja, gairebé filosòficament, que el nou sistema ha de vetllar per un tractament individual dels educands i desplegar el seu potencial. Tots ells són objectius ambiciosos i suposen una ruptura del posicionament franquista pel que fa a la funció i finalitat de l'educació. Podem dir que la reforma es troba en concordança amb el moment polític que viu Espanya, en el qual el govern està format majoritàriament per tecnòcrates que van imposant una acció i actuació molt més pragmàtica que no pas ideològica.

Amb tot, hi ha diferents aspectes de la LGE que neixen febles, fins i tot diríem que responen encara a una concepció determinada de l'Estat que no coincideix amb les aspiracions de sectors considerables de la població i tampoc de determinats territoris. Quines són les febleses del sistema? Partint del fet que no les comentarem totes, les més rellevants, en la nostra opinió són:

²⁰⁷ Vegeu Disposición I. Preámbulo de la Ley General de Educación, 1970. BOE» núm. 187, de 6 de agosto de 1970, pp. 12525 a 12546 (22 pàg.).

- És una Llei feta des d'a dalt, sense comptar amb la comunitat educativa ni els principals actors que hauran de posar en pràctica el sistema: el professorat.²⁰⁸
- Es parla clarament d'un ensenyament gratuït, però que aquest és un servei per a la ciutadania i ha de comptar per tant amb ella i les seves iniciatives. Al final del que es tracta és de defensar i justificar el dret de les famílies a l'elecció de centres. Molt lligat, per altra banda a la realitat de l'època, on existia una presència molt significativa de centres educatius en mans d'ordres religioses, que el govern volia mantenir i integrar en el nou sistema. Es crea doncs, un model mixt públic- privat i es reconeix que l'Estat ha de garantir unes condicions físiques (infraestructures dels centres educatius) i pedagògiques que no discriminin a cap alumne/a pel fet d'estudiar en un centre o en un altre, sigui aquest de la titularitat que sigui. Tanmateix no queda resolt el funcionament intern, participatiu i democràtic dels òrgans de govern dels centres públics o concertats, però dependents de l'administració educativa.²⁰⁹
- És una llei centralitzadora, que estructura el sistema educatiu de manera homogènia i l'unifica. Pels territoris amb identitat nacional, llengua i cultura pròpies va suposar un obstacle a l'hora d'impulsar un ensenyament que incorporés aquesta realitat plural.

Vista en perspectiva històrica, la LGE va complir la seva funció principal, va sobreviure amb alguns retocs de contingut a la transició i no es va sotmetre a un canvi amb profunditat fins el 1990 amb la promulgació de la LOGSE. 20 anys de recorregut, un temps que de moment cap reforma educativa posterior ha gaudit en la democràcia espanyola des de 1978.

²⁰⁸ Segons un informe de la Comissió de Seguiment per a l'Avaluació del Desplegament de la LGE, es posa de manifest i es reconeixen errors en quant a una insuficient participació de la societat i la comunitat educativa durant la consulta pel disseny de la Llei. Vegeu *Informe que eleva al Gobierno la Comisión Evaluadora de la Ley General de Educación y Financiamiento de la Reforma Educativa en cumplimiento del Decreto 186/76 de 6 de febrero*, Madrid, 1976.

²⁰⁹ El mateix informe també detecta problemes de funcionament pel que fa als centres concertats subvencionats, ja que tot sovint apliquen sobre- costos per serveis complementaris que resten gratuïtats a l'ensenyament. Vegeu *Informe que eleva al Gobierno la Comisión Evaluadora de la Ley General de Educación y Financiamiento de la Reforma Educativa en cumplimiento del Decreto 186/76 de 6 de febrero*, Madrid, 1976.

b) En temps de transició:

L'entrada a l'etapa de transició, acotada en els anys on es concentren les principals decisions polítiques (1976- 1979) pel que fa a la fonamentació del nou règim democràtic, es caracteritza en l'àmbit educatiu per un intens i ric debat sobre el model d'ensenyament que la societat espanyola haurà de tenir.

A banda, hi ha també algunes concessions en el nou context que s'està gestant per part del govern conduit per Adolfo Suárez. El 10 d'octubre de 1977 s'aprova una disposició legislativa readmetent els mestres i professors de la República defenestrats pel franquisme. És una mesura simbòlica que no té un efecte real sobre les persones afectades, ja que la majoria han mort o es troben en avançada edat per reincorporar-se.

No és l'única decisió en aquesta direcció, altrament es suprimeix l'assignatura de *Formación Política* a les carreres universitàries i en els estudis secundaris no obligatoris. La finalitat de l'assignatura era l'adoctrinament de l'alumnat en una única direcció ideològica, representada pel partit del *Movimiento Nacional*.²¹⁰ Ara ja no serà necessària ni pertinent.

Fetes les anotacions històriques, anem a analitzar quins són els principals focus de debat i els esdeveniments que marcaran el període.

En primer lloc, cal que ens situem en un context internacional d'anàlisi crític sobre la funció dels sistemes educatius que generarà molta bibliografia i un interessantíssim enfrontament dins el món acadèmic. Les teories defensades en l'àmbit científic i social contemporani posaven de relleu la reproducció de les desigualtats de classe a través del disseny del sistemes educatius. Com a conseqüència es planteja la necessitat d'analitzar els fonaments ideològics i els interessos econòmics en el model espanyol.²¹¹

Al mateix temps s'obrin altres línies d'anàlisi i reflexió en profunditat respecte a qüestions pedagògiques, com ara el sentit de l'autoritat i el seu exercici, la coeducació real, és a dir més enllà d'ajuntar físicament a nois i noies en el mateix centre o a la mateixa aula; els elements de discriminació del currículum ocult; els materials didàctics que reproduïen la discriminació social i de gènere...

²¹⁰ Segons el Real Decret de 4 de març de 1977. Vegeu MAYORDOMO PÉREZ, A.: "La transición y la democracia: educación y desarrollo político." *Revista de Historia de la Educación*, nº 21, Ediciones universidad de Salamanca, Salamanca, 2002, pp. 19-47. Pàg. 31.

²¹¹ Ídem. Pàg. 24.

L'efervescència de tot plegat, animarà un grup d'especialistes a reunir-se a diferents indrets del territori²¹² per debatre i consensuar principis d'un nou sistema educatiu que substitueixi l'heretat per la dictadura. Abordaran aspectes molt variats: l'extensió de l'ensenyament obligatori fins als 16 anys, l'aposta per un model públic per sobre del privat- concertat, la racionalització dels processos d'incorporació del professorat al sistema, el reconeixement de la pluralitat lingüística i cultural des de l'escola i les reflexions pedagògiques a les que fèiem menció en el paràgraf anterior. És una bona demostració del clima de participació social i de la voluntat de canvi que es respira al país, però com veurem, moltes reivindicacions s'assoliran en l'etapa democràtica inicial, unes altres s'aniran introduint a mesura que el sistema es consolidi, i n'hi haurà algunes que encara avui segueixen sense solució definitiva i continuen generant episodis de confrontació política i ciutadana.²¹³

Un moment clau és l'acord signat entre govern i oposició en el marc dels Pactes de la Moncloa (1977) que suposa un impuls enorme a l'extensió del model d'ensenyament públic i gratuït, a partir de criteris pedagògics i de qualitat. Mitjançant una dotació pressupostària de 40 mil milions de pessetes es realitza un esforç sense precedents per ampliar la xarxa de centres educatius a tots els nivells d'ensenyament, amb una especial atenció a la franja obligatòria i a tot l'Estat. Recordem que la LGE ja establí aquest objectiu d'universalització, però no es va fer fins aleshores una aposta tan clara i decidida.

Molts analistes consideren que els acords del 1977 varen ser un pas definitiu cap a la democratització, i estant d'acord amb l'afirmació hem de contemplar que no fou un pacte real de país per un model educatiu únic i compartit. De fet, es continuarà debatent durant els anys previs a la Constitució, si l'Estat ha de subvencionar l'ensenyament privat i de confessionalitat religiosa. És així com en primera instància el PSOE i el PCE atribueixen a l'ensenyament públic la funció social més important i valoren que tot i respectar la pervivència de l'educació privada, el finançament s'hauria de destinar íntegrament a l'escola pública. En canvi, els partits democristians (Aliança Popular i

²¹² Galícia, València, Catalunya, Balears, són algunes de les regions que acullen el grup de debat entre els anys 1976, 77 i 78. Ídem, pp. 27-28.

²¹³ Són els casos del debat sobre el finançament d'un model dual escola pública- concertada i del model lingüístic dins la Constitució.

CDS) es posicionen en defensa de la llibertat d'elecció de centre, respectant la voluntat de les famílies per decidir entre una escola confessional o laica.²¹⁴

La tensió i la violència als carrers durant la transició, més la contundència de les càrregues policials i les amenaces en coberta de sectors de l'exercit,²¹⁵ molt probablement influeixen en la decisió de pacte i renúncia que uns i altres fan als plantejaments sobre el debat de l'ensenyament. De tal manera que la Constitució acaba referendat un model mixt de coexistència d'una xarxa pública, concertada i privada i es deixa oberta la porta a vies de desplegament de models educatius diferents per acontentar totes les sensibilitats.

Algunes de les conquestes que ens queden per esmentar i que són representatives dels temps de canvi propis de finals dels 70, tenen que veure amb drets i llibertats. Per una banda, el dret d'associació sindical que s'aprova per llei el 1977 i afectarà al col·lectiu docent. Desapareix el sistema anquilosat de sindicat vertical practicat pel règim i en el seu lloc els professionals de l'educació s'aniran distribuïnt en tres grans federacions: FETE-UGT, la Federació d'ensenyants de CCOO i FESITE (Federació Sindical Independent de Treballadors de l'Ensenyança). Conjuntament negociaran el conveni del sector i analitzaran aspectes de caràcter organitzatiu però també de qualitat del sistema.²¹⁶

Per altra banda, es reconeix la importància i el dret de la comunitat educativa a participar de la presa de decisions i de la gestió del propi sistema. Les associacions de mestres aconseguixen, per exemple, que el Ministeri accepti que sigui la comunitat docent la que elegeixi democràticament els càrrecs directius, amb dret de vot del personal interí. Sense una substitució de la LGE, veiem que es tiren endavant millores de cert calat.

En darrer lloc i abans de donar per acabat aquest apartat volem reconèixer el valor dels moviments de renovació pedagògica que tenen el seu origen en la transició i que varen treballar de valent per un canvi de paradigma en els centres educatius. Qualsevol transformació real passava necessàriament per un enfocament distint en la formació inicial i el perfeccionament continu del professorat, per la introducció de

²¹⁴ Vegeu MAYORDOMO PÉREZ, A.: "La transición y la democracia: educación y desarrollo político." *Revista de Historia de la Educación*, nº 21, Ediciones universidad de Salamanca, Salamanca, 2002, pp. 19-47. Pàg. 31.

²¹⁵ No hem oblidar, la majoria dels seus comandaments havien jurat fidelitat a un règim que ja no existeix,

²¹⁶ Vegeu MAYORDOMO PÉREZ, A.: "La transición y la democracia: educación y desarrollo político." *Revista de Historia de la Educación*, nº 21, Ediciones universidad de Salamanca, Salamanca, 2002, pp. 19-47. P. 27-28.

metodologies i tècniques innovadores, vinculades amb la pedagogia contemporània (fonaments d'una educació activa), i per un ensenyament en valors que preparés a les noves generacions per exercir la ciutadania en un context democràtic.²¹⁷ Alguns moviments progressistes dins el col·lectiu docent, les escoles d'estiu, molt actives a Catalunya i Balears com veurem més endavant, i algunes revistes pedagògiques²¹⁸ varen assumir els reptes i feren una tasca encomiable, des de l'activisme i el voluntariat.

2.3.2 La realitat de l'ensenyament a Mallorca.

En relació al context descrit a nivell nacional, a les Illes la situació transcorre de manera més o menys paral·lela, amb les particularitats que de seguida analitzem. D'entrada podem diferenciar dues etapes, una primera que anomenem gris, fosca i que es caracteritza per un desinterès manifest del Govern Civil respecte a la qüestió de l'ensenyament (1936- 1960). Es dona tot el protagonisme a l'Església perquè administri i gestioni la instrucció dels infants i joves. És un temps de represàlies, en el qual les autoritats obren nombrosos expedients i sancions als mestres i professors de la 2ª República i apliquen una política estratègica i planificada per suprimir l'ensenyament de la llengua catalana i el seu ús a les escoles.²¹⁹

La societat mallorquina presenta uns índexs d'analfabetisme molt elevats que no comencen a minvar fins a la dècada dels anys 50, i de manera significativa fins als anys 60. Fonamentada en una economia agrària i de subsidència, la immensa majoria de la gent (joves i adults) amb prou feines poden dedicar temps i recursos propis a la seva educació. Diferents ordres religioses controlen el 80% o 90% dels estudis primaris tant a Ciutat com a la part forana i moltes famílies només es poden permetre que els seus fills estudiïn tres o quatre anys abans no s'incorporin al treball.

La xarxa pública de centres de segona ensenyança està formada per dos únics centres, l'Institut Nacional Ramon Llull per a nois, i l'Institut Nacional Joan Alcover per a noies. Ambdós estan situats a Palma i l'accés pràcticament està reservat a les

²¹⁷ Ídem. Pàg. 30.

²¹⁸ La revista més representativa d'aquests moviments va ser *Cuadernos de Pedagogía*.

²¹⁹ Real Decret de 5 de novembre de 1936, a partir del qual es prohibeix l'ús del català a l'escola. Vegeu ALOMAR i CANYELLES, A.: "La repressió franquistes de la llengua i la cultura catalanes a Mallorca." A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.), *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939- 1975)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2004, pp. 159-180. Pàg. 174.

classes altes i mitjanes que es poden permetre el cost dels estudis secundaris. Per a la resta no hi haurà altra opció que intentar²²⁰ que els fills accedeixin al seminari menor, mitjançant el favor d'algun capellà conegut de la família o el suport del centre educatiu religiós on han estudiat la primària recomanant el seu ingrés. Aquest és el cas de Biel Barceló, qui va poder rebre instrucció mitjana durant els anys que va romandre intern en el seminari de La Porciúncula.

La segona etapa (1965- 1979) la podríem anomenar l'època daurada, per l'expansió i creixement de tota la xarxa d'ensenyament tant pública com privada-concertada. El canvi de tendència que obliga al Govern Civil i als ajuntaments a intervenir definitivament en l'àmbit educatiu és fruit de la transformació social i econòmica de Mallorca entre els anys 50 i 60. Ja hem insistit amb anterioritat en la importància que el turisme té com a motor econòmic a les Illes, passant d'una societat agrària i gremial a un model de serveis i de consum, i amb unes indústries de la construcció i l'hoteleria molt potents. Aquest canvi es donarà en un temps rècord, i tindrà molts efectes que a la fi, són les raons que expliquen el nou posicionament de la societat i les autoritats franquistes vers l'educació.

Per una banda tenim l'increment de població per l'onada migratòria procedent de diferents indrets del país i la mobilitat demogràfica del camp a les ciutats (incloem aquí a més de Palma, també Inca i Manacor). Per altra banda, i com està passant a la resta de l'Estat, la demanda d'educació creix substancialment sota l'expectativa que a major nivell educatiu majors possibilitats de mobilitat de classe. L'educació passa a ser per a moltes famílies un element de prestigi social.

Per fer front als nous reptes que la societat i l'economia exigeixen cal modificar la insuficient oferta de places en educació primària i molt especialment en els estudis secundaris. Des d'Inspecció Educativa, es fa una aposta, ja a partir de finals dels anys 50, per ampliar la cobertura d'ensenyament a través de 2 línies d'actuació. La primera fou la construcció de nous centres per a les dues etapes, però els recursos invertits clarament foren insuficients. El cost d'aquesta inversió recau en els ajuntaments que ben aviat s'adonen de la seva incapacitat per assumir la demanda degut a la malmesa situació financera.

²²⁰ El seminari s'estructura en seminari menor i major i s'hi accedia en règim d'internat. Hi havia una pressió important perquè l'alumnat s'acabés elegint la vida religiosa, especialment els anys del seminari major.

La segona proposta, dirigida específicament a l'etapa de segona ensenyança, parteix de crear la figura de les escoles lliures adscrites. En general seran centres confessionals de titularitat privada- majoritaris en el cas de Mallorca- que ampliaran la seva oferta d'ensenyament a l'etapa de secundària. Però també hi haurà agrupacions de pares que en col·laboració amb alguns consistoris sumaran recursos per a condicionar un col·legi i pagar els costos de professorat. El Ministeri validarà els estudis a través dels exàmens de revàlida i finançarà al menys un professor llicenciat en lletres i un altra en ciències.²²¹ El col·legi Municipal Ramon Llull de Manacor és un dels centres impulsats sota aquest model, que posteriorment, amb la promulgació de la LGE passarà a dependre de l'estructura del sistema educatiu i de la xarxa pública de centres d'ensenyament secundari.²²²

A diferència de Catalunya on hi ha una proliferació de centres laics, catalanistes, vinculats als moviments de renovació pedagògica, a Mallorca hi ha poquíssimes experiències que puguem comptabilitzar en la mateixa línia. El col·legi Lluís Vives de Palma, impulsat per l'empresari mallorquí Salvador Garau,²²³ en podria ser una excepció. Neix per copsar les aspiracions de la nova classe mitjana de Palma que es va anar conformant al llarg de la dècada dels anys cinquanta, amb la pretensió de proporcionar una educació diferent als seus fills, basada en la implementació de mètodes pedagògics innovadors.²²⁴

L'any 1967 es posa en marxa l'Escola Superior de Turisme de Balears, en sintonia amb les necessitats del sector productiu illenc, i s'imparteixen els primers cursos de la Llicenciatura de Filosofia i Lletres a l'Estudi General Lul·lià. Estudis

²²¹ GRAVACIÓ FETA A: MIQUEL, XAVIER I JOSEP GASSIOT I MATAS, dimecres 26 de febrer de 2014, al domicili de Miquel Gassiot i Matas de l'Avinguda Vallcarca 150, 2º-2ª, Barcelona. Pàg. 2.

²²² Vegeu MARCH CERDÀ, MARTÍ: "Elements per a una sociologia de l'escola durant el Franquisme a les Illes Balears(1940- 1979)." *Arc, Quadern informatiu de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de les Illes Balears*, nº5, Palma de Mallorca, 1998, pp. 38- 41.Pàg. 40.

²²³ (Mallorca 1924- Chicago 1975) Salvador Salas Garau fou un empresari mallorquí que en els anys de postguerra va mantenir relació amb persones addictes al règim. És representant de la burgesia local i va saber triomfar en el món de l'empresa per la seva visió de futur. Va promoure la creació del col·legi Lluís Vives l'any 1959.

²²⁴ De tota manera, hi ha qui critica que realment s'utilitzessin mètodes de pedagogia activa i denunciïn igualment que s'utilitzaven mètodes educatius autoritaris, repressius i anti-pedagògics. Article de Pere Fullana al diari Balears, 21 de febrer de 2010, i comentaris de lectors.

adscriu encara a la Universitat de Barcelona. Estem davant l'embrió de la UIB, que tanmateix fins el 1978 no tindrà categoria i autonomia pròpia.²²⁵

L'entrada a la dècada següent, es traduirà en un escenari educatiu marcadament distint i acompanyat de fets de gran repercussió. La implementació de la LGE, a partir d'un enfocament racionalista, suposarà la conversió de tots els centres privats religiosos en centres concertats de la nova xarxa pública d'ensenyament, amb característiques diferenciades respecte als centres de titularitat pública. A més els centres privats més petits, que no poden acollir l'etapa d'EGB o secundària, s'aniran convertint en escoles de prescolar, cada cop més necessàries i demandades.²²⁶

Mentre es produeix aquest procés, les decisions polítiques que estan precipitant el pas de la dictadura a la democràcia i l'entrada a un règim de drets i llibertats, fa possible que el desembre de 1977 es constitueixi l'STEI (Sindicat de Treballadors de l'Ensenyança de les Illes Balears). Immediatament es conforma com el moviment unitari de representants del sector docent més majoritari de Mallorca. El moviment de lluita i reivindicació del professorat, no obstant, no apareix a partir de la legalització del dret sindical, és l'evolució natural de dues organitzacions activistes: La Coordinadora de Mestres a favor de l'Ensenyament Públic (1975- 1976)²²⁷ i el Secretariat Pedagògic de l'OCB que fins al 1977 es va encarregar d'organitzar les edicions de l'EE.

Serà així com un professorat compromès, reivindicatiu i militant en defensa del canvi educatiu es posarà al front de l'STEI, i entre altres funcions assumiran la continuïtat de l'EE i la formació permanent del col·lectiu docent.

Un segon esdeveniment que no passarà desapercbut a ulls de la societat mallorquina, és la creació de la Universitat de les Illes Balears, a partir de la unió de les diferents facultats (Filosofia i Lletres, Dret, Ciències, les Escoles d'Economia, Formació Professional i l'Escola Normal de Mestres) que fins aleshores estaven adscrites a universitats catalanes.²²⁸ Ja des de mitjans dels anys 60 una classe mitja, en

²²⁵ Vegeu MARCH CERDÀ, MARTÍ: "Elements per a una sociologia de l'escola durant el Franquisme a les Illes Balears(1940- 1979)." *Arc, Quadern informatiu de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de les Illes Balears*, nº5, Palma de Mallorca, 1998, pp. 38- 41. Pàg. 40.

²²⁶ *Ibidem*. 40.

²²⁷ Més endavant veurem com l'EMM de Manacor col·laborarà amb la coordinadora de Mestres organitzant cursos de llengua i capacitació accelerada del professorat.

²²⁸ Vegeu BURGUÉS MESTRE, J.: "Transició democràtica a les illes Balears. Una perspectiva educativa des de la revista Lluc." *Educació i Cultura*, nº 18, Palma de Mallorca, 2005, pp. 101-116. Pàg. 112.

creixement i consolidació, aspirava a tenir un centre d'estudis superior d'aquestes característiques.

Finalment, no voldríem tancar aquest repàs de l'evolució de l'àmbit i el context educatiu de Mallorca durant el franquisme i la transició sense esmentar el debat que s'obre a finals dels 70 en relació a l'exigència de gran part del professorat per negociar amb l'Estat un model educatiu descentralitzat, que inclogui els elements culturals propis de Mallorca en el currículum oficial i estableixi la llengua catalana com a vehicular dins l'escola.²²⁹

De tota manera, ho deixarem en aquest punt, ja que en el Bloc III, quan expliquem el paper de l'EMM en el procés d'introducció del català en els centres educatius de la comarca de Llevant, contextualitzarem quines varen ser les decisions polítiques i legislatives que ho feren possible i quines pressions varen existir en un i altre costat.

2.3.3 Breu ressenya sobre la xarxa d'ensenyament en el municipi de Manacor.

Es pot afirmar que la xarxa d'ensenyament patia importants mancances que s'arrossegaven des de la dècada dels anys 50, on ja s'experimenta un cert creixement demogràfic. La majoria dels centres només cobreixen l'etapa elemental i, per suposat, són de titularitat privada, vinculats a ordres religioses (les monges de la caritat, els jesuïtes del col·legi La Salle...). Tanmateix no hi ha massa oferta pública disponible (els col·legis de Sa Torre i Antoni Maura en són les dues úniques alternatives).²³⁰ Quant a l'etapa d'estudis secundaris ja hem fet referència al col·legi Ramon Llull, del qual ens n'ocuparem més extensament en l'apartat 2.3.5 del present capítol.

²²⁹ La preocupació per la defensa política d'una educació pública i amb capacitat de gestió, autonomia i introducció dels elements culturals i lingüístics en el currículum escolar és present a diversos articles de premsa diària i també de premsa especialitzada, com en el cas de la revista *Lluch*. Miquel Rayó planteja en aquest sentit, la seva desconfiança en el procés per obtenir autonomia política en la gestió de l'ensenyament i que hi ha al menys 7 punts sobre els quals s'hauria de donar batalla al govern de l'Estat. Alguns d'aquests punts són: la gestió i selecció del personal docent i d'inspecció, que des de l'escola es treballi per la recuperació de la identitat cultural i la normalització de la llengua pròpia, aconseguir que el govern de les Illes tingui capacitat de decisió sobre l'educació pública i no només s'encarregui de la gestió o el desenvolupament del marc normatiu que es decideixi des de Madrid. Vegeu RAYÓ, M: "L'ensenyament qüestió política". *Lluc*. Palma, 1981. Pàg. 205.

²³⁰ Entrevista enregistrada a Joseph Maria Salom, el 27 de maig de 2005, en el Palau de la Premsa, Manacor.

No serà fins a principis dels anys 70 que la situació canviarà de forma significativa. És just recollir en aquest treball la fructífera tasca que va engegar el consistori dirigit pel batle Pere Galmés,²³¹ entre 1970 i el 1975, en matèria educativa. Durant aquest període va gestionar, juntament amb el Director Provincial d'Educació, la construcció del col·legi públic encarregat d'impartir l'Educació General Bàsica (en endavant EGB) "Es Canyar", l'ampliació del col·legi a Porto Cristo, la creació d'una escola nova a Son Macià (ambdós nuclis pertanyen al municipi de Manacor) i l'evolució i conversió del col·legi Ramon Llull en un institut nacional mixt d'ensenyament mitjà.²³²

L'esforç del batle Galmés en la creació de la xarxa educativa que imperiosament necessita el municipi, es fa palès amb les gestions que de forma personal, coordina amb el Capità General (Antoni Pasqual Galmés) perquè es cedeixin part dels terrenys que tenia l'exèrcit al quarter militar de Manacor, amb l'objecte de construir un altre centre educatiu, el col·legi Simó Ballester,²³³ que en pocs anys es fa realitat. És també durant el seu mandat quan, amb molt bon criteri i visió de futur, es propicia que l'Ajuntament preservi uns solars que permetin disposar més endavant de terreny on edificar més instal·lacions educatives en el cas d'un creixement demogràfic justificat. Gairebé 30 anys més tard allà s'hi construirà el centre públic Jaume Vidal.²³⁴

Sense oblidar que fou també aquest consistori el qui dóna el vistiplau a projectes com l'Escola Municipal de Música (1972), l'Escola Municipal de Mallorca (1973), i la biblioteca, trobant la sensibilitat necessària de molts dels membres que formaren part d'aquell govern local.²³⁵

En definitiva, estem davant els cinc anys més dinàmics pel que fa a la configuració de la xarxa d'ensenyament que ha experimentat mai el municipi, perdurant els fruits fins a ben entrat el segle XXI. I això malgrat que en el pressupost municipal,

²³¹ Pere Galmés i Riera . Nascut a Manacor el 22 de març de 1918. Fou batle de Manacor des de 1969 i va dimitir el 15 d'octubre de 1975. Fou President del Club Perlas Manacor.

²³² Entrevista enregistrada a Josep Maria Salom, el 27 de maig de 2005, en el Palau de la Premsa, Manacor.

²³³ Ídem.

²³⁴ Ídem.

"El Col·legi d'EGB Jaume Vidal, es va haver d'edificar en unes dimensions menors a les que s'hagués pogut fer, ja que en aquells terrenys destinats al col·legi el batle Jaume Llull (.....) hi va destinar una part important a la construcció d'habitatge social (el que avui es coneix com a barri *d'Es Serralt*)". Entrevista enregistrada a Josep Maria Salom, el 27 de maig de 2005, en el Palau de la Premsa, Manacor.

²³⁵ Ídem.

l'educació no era pas una prioritat. El regidor de cultura, Llorenç Femenies²³⁶ i el seu equip de col·laboradors, hauran de fer front amb molts pocs mitjans i molt voluntarisme a tots els projectes, cercant finançament i col·laboració d'entitats privades i de caràcter social per tirar-los endavant.²³⁷

2.3.4 Les classes de català d'Aina Moll a l'Institut Nacional Femení Joan Alcover.

Fins ara hem estat descrivint el marc, els principals actors i factors de canvi que expliquen en genèric, la transformació de l'àmbit de l'ensenyament i l'educació formal des del franquisme als anys de transició. A partir d'aquest moment ens centrarem en experiències concretes que porten en el terreny d'allò més real aspectes que ja hem avançat o identificat tant en aquest apartat com en els anteriors.

Comencem per la iniciativa d'Aina Moll, que va encetar la primera experiència a Mallorca pel que fa a l'organització de classes de català dins un centre d'ensenyament en plena etapa franquista. La seva és una història ja coneguda, la influència del seu pare i l'ambient d'esforç col·lectiu en benefici de la llengua que va respirar des que era només una nena, la situaren a poc a poc al bell mig del dilema que suposa assumir un compromís actiu en defensa de la identitat lingüística en una època difícil.

En qualsevol cas, la resposta no es va fer esperar gaire. Tot just finalitzats els estudis en filologia francesa a la Universitat de Barcelona, s'incorpora com a nova professora de llengua estrangera a l' Institut Nacional Femení Joan Alcover de Palma, centre d'on va sortir després d'estudiar el batxillerat per completar els estudis a Barcelona. Era un entorn conegut, amb un professorat familiar, al capdavant del qual hi havia un director que sabia bé de la seva vàlua i l'apreciava. Aquest punt fou clau a l'hora de dur a terme el seu objectiu. Gairebé la primera setmana d'incorporació al nou centre va plantejar la voluntat d'organitzar unes classes per ensenyar la llengua de

²³⁶ Femenies Duran, Llorenç (Manacor, 28 de setembre de 1924 – 10 de novembre de 2004). Llicenciat en Dret (1955), va exercir de mestre de primera ensenyança i com a regidor a l'Ajuntament de Manacor, època durant la qual fou Delegat de Cultura en dues ocasions (20 de juny, 1958 – 1964 i 1967 – 1973) i batle accidental (25 de maig de 1962 – 2 de maig de 1963). Va col·laborar en la proposta de creació de l'Escola Municipal de Música. També es va dedicar a la pintura i va publicar diverses obres entre les quals es destaquen les següents: *El viejo*, Premi Novel·la Ciutat de Manacor 1966; *El relotge d'or i altres comptes atrevits*, (1993) i *L'etapa final* (1992), entre altres produccions.

²³⁷ Entrevista enregistrada a Josep Maria Fuster, 22 d'abril de 2005, en el seu domicili de la Costa dels Pins, Son Servera.

Mallorca a un grup d'alumnes que havien manifestat interès i la possibilitat d'impartir les lliçons en el mateix centre.²³⁸

Les classes s'inicien el 1960 i tenen continuïtat fins a 1975, any de l'organització del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana.

Les classes responen a la següent estructura: duració d'una hora per sessió, generalment al mig dia, abans de dinar i sempre fora de l'horari lectiu obligatori. En alguna ocasió es realitzaven a la tarda, però no era el més habitual. La periodicitat era d'unes tres sessions setmanals.²³⁹

Recordem que durant la dècada dels anys seixanta s'estén la figura del/ de la professor/a de català per diferents indrets de l'illa, sota l'assessorament de l'OCB. Així, les alumnes d'Aina Moll es presentaven a la cita anual dels exàmens de grau en llengua que l'entitat cultural realitzava a l'Estudi General Lul·lià, en base al sistema que havia ideat en Moll. En Biel Barceló farà exactament el mateix amb els seu alumnat del Col·legi Ramon Llull, com exposarem en el pròxim apartat.

Al principi no existeix una coordinació efectiva entre el professorat col·laborador que treballa per compte de l'Obra i en el seu redol cadascú organitza les lliçons tan bé com pot i sap amb els recursos existents. Així la professora Moll recorda que:

*“Agafava els llibres de mon pare, o bé l'”Ortografia”, o bé “La Lengua de las Baleares” per les lliçons purament teòriques.”*²⁴⁰

Entre els objectius més importants que ella mateixa es va imposar hi havia la voluntat expressa que les alumnes s'acostumessin a llegir en català. No es deixava de banda l'ensenyament de la gramàtica, encara que eren els llibres els qui cobraven un paper protagonista dins l'aula. Així, es repartien obres d'autors en llengua catalana, tant en novel·la com en poesia, deixant un marge de temps perquè, després d'una lectura

²³⁸ “... aprofitant que el director ja ho era quan jo havia fet el primer de batxillerat i ell m'estimava molt, el vaig anar a veure el mateix dia que vaig començar a fer classes allà, i dic: he plantejat a les alumnes i resulta que hi ha unes quantes que voldrien fer classes de mallorquí, que faig, les dono aquí o les porto a una altra part. Bé el que jo no vaig plantejar és el fet de no haver de donar les classes. I llavors em diu: Pots donar-les aquí. Molt bé, no vaig dir res a ningú més i vàrem començar a fer-les.” Entrevista enregistrada a Aina Moll Marquès, 9 de març de 2006, en el seu domicili del Camí d'es Terrer Blanc, Polígon 11, parcel·la 19. Biniali.

²³⁹ Ídem.

²⁴⁰ Entrevista enregistrada a Aina Moll Marquès, 9 de març de 2006, en el seu domicili del Camí d'es Terrer Blanc, Polígon 11, parcel·la 19. Biniali.

detinguda a casa, exposessin les seves conclusions a la resta mitjançant presentacions orals del que havien llegit. També es lliuraven redaccions d'opinió i descriptives envers les obres treballades. A través de la literatura es fomentava la lectura i es practicava la gramàtica, l'expressió oral i també l'escripta.

Els cursos no tenien cap reconeixement oficial només eren tolerats i ho sabien, sense fer cap publicitat, el professorat del centre, alguns pares i alguns/es docents d'altres col·legis.

Per a la filla major de Francesc de Borja Moll aquella experiència ha suposat una immensa satisfacció, doncs va significar la possibilitat d'incidir i despertar la consciència en la identitat lingüística i cultural d'unes primeres remeses d'alumnes receptius i amb molt bona disposició a l'aprenentatge. De les primeres fornades han sortit persones que han dedicat part de la seva vida al compromís amb la llengua catalana i la seva defensa. Entre moltes altres, podem destacar professores catedràtiques d'universitat de filologia catalana, novel·listes de la talla de Carme Riera²⁴¹ o Maria Antònia Oliver²⁴² i cantants com na Maria del Mar Bonet.²⁴³

En una època de censura, on no hi havia llibertat perquè els creadors expressessin en veu alta el que pensaven i sentien envers el món que els envoltava, les classes de català esdevenen per l'alumnat, un primer contacte amb una realitat diferent a la coneguda fins aleshores. Tal com succeirà a Manacor, Aina Moll aconsegueix despertar més d'una consciència que romania dormida i posar, d'aquesta manera, les primeres llavors per desenvolupar el pensament crític en moltes de les seves alumnes. Un exemple prou evident és el fet que alguns dels referents femenins més importants,

²⁴¹ Carme Riera, (Palma, 1948). Llicenciada en filologia hispana a la UB (1970), es doctorà per la mateixa universitat (1974). Ha destacat per la seva creació narrativa amb obres com *Jocs de miralls* (1989), premi Ramon Llull o *Dins el darrer blau* (1994), premi Josep Pla.

²⁴² Maria Antònia Oliver (Manacor, 1946). Considerada una de les escriptores capdavanteres de la generació dels setanta, destaca per la dedicació a la literatura de gènere, sobretot a la novel·la detectivesca. *Estudi en Illa* (1986), *Antípodes* (1988) i *El sol que fa a l'ànec* (1994), són algunes de les obres més representatives de la seva producció. Fou finalista del Premi Sant Jordi 1984 amb la novel·la *Cireres de foc i Amor de cans* (1995) obtingué el Premi Ciutat de Palma de Novel·la Llorenç Villalonga.

²⁴³ Maria del Mar Bonet Verdguer (Palma 1947). Cantautora i filla dels escriptors i periodistes Joan Bonet i Mercè Verdguer. El 1966 es traslladà a Barcelona, on s'incorporà al moviment de la nova cançó, de la mà dels Setze Jutges. Durant la dècada dels anys 70 adquirí gran popularitat que ultrapassà l'àmbit lingüístic català. El 1974 actuà a Portugal i a l'Olympia de París. Després feu actuacions a Itàlia, Iugoslàvia, Polònia i Alemanya. El 1984, el seu disc *Inici de Campana* fou guardonat amb el *Grand Prix du Disque de l'acadèmia Charles Cross* (França) al millor enregistrament de cançó internacional i la Generalitat de Catalunya li concedí la Creu de Sant Jordi.

coneguts i reconeguts, creadores de cultura en llengua catalana de Mallorca i lluitadores incansables en la seva defensa, varen participar a les classes d'Aina Moll a l'Institut Joan Alcover.²⁴⁴

Un altre element rellevant de l'experiència dels cursos de català és l'aprovació i el recolzament que obté per part de l'Inspector Provincial d'Educació, Josep Gassiot i Llorens, qui coneixia de primera mà l'activitat extraoficial que s'estava duent a terme en el centre educatiu. El seu suport no li conferirà reconeixement de l'Administració, però sí representa una empenta moral suficient per seguir desenvolupant l'activitat durant molt temps.

No és casual l'actitud de l'Inspector Gassiot, tindrem temps de conèixer el per què del seu posicionament, ara bé, ens sembla d'interès remarcar la relació que igualment va establir amb Biel Barceló en el col·legi Ramon Llull i per la mateixa causa, ensenyar català, una matèria prohibida per llei a l'escola franquista.

Com ja es pot intuir, molts dels fets que presentem al llarg de l'estudi confirmen que no estem davant la suma d'accions aïllades, sinó completament interrelacionades. Aquesta és una història col·lectiva, amb uns procediments corals, que compta amb excepcionals i necessaris protagonismes individuals. Aina Moll és un exemple destacat.

2.3.5 La importància del col·legi Ramon Llull de Manacor.

Entrem ja a conèixer un dels antecedents més importants que desembocaran en el naixement de l'EMM. Però abans, situem l'escenari on tindran lloc els fets. El col·legi Ramon Llull de Manacor.

²⁴⁴ “Es varen organitzar uns debats en la Pre-Autonomia i jo procurava que hi anessin les alumnes. I recordo una vegada un debat que jo vaig dir: ui! Això acabarà malament!, perquè es varen dir coses bastant fortes i quan varen sortir els vaig dir que ja havien assistit a tot el que havien d'escoltar i que el dia següent hi havia exàmens i calia anar a descansar, sense dir-los la realitat del que estava a punt de succeir, ja que sinó haguessin volgut quedar totes allà. I efectivament, poc temps després hi va anar la policia i varen emportar-se detingut a Josep Mª Llompart i una sèrie de persones que havien participat en aquell debat. Però és clar, després reaccionaven davant això. En fi tot servia per veure que vivien en un món que no era el que els transmetien els mecanismes de propaganda del Règim”. Entrevista enregistrada a Aina Moll Marquès, 9 de març de 2006, al seu domicili del Camí d'es Terrer Blanc, Polígon 11, parcel·la 19. Biniali.

Quan es va inaugurar, a mitjans dels anys 50 ocupava les mateixes instal·lacions que, reformades, ara pertanyen a l'actual Institut d'Ensenyament Secundari Mossèn Antoni Maria Alcover de Manacor.²⁴⁵ Allà, s'hi estudiava l'etapa pròpia dels estudis d'ensenyament mitjà, el batxillerat, que aleshores comprenia, el nivell elemental i el superior. El col·legi s'ajusta a la descripció que hem fet més amunt quan ens referíem als centres lliures adscrits que frueixen a partir de la iniciativa d'Inspecció Educativa i del Ministerio de Educación per promoure l'extensió de l'ensenyament secundari a Balears i Catalunya durant els anys de creixement econòmic i demogràfic (anys 50 i 60).

Entre d'altres trets podem ressenyar el seu caràcter no religiós, així com la titularitat municipal, que no suposa, en tot cas, un accés públic i gratuït als seus estudis. En realitat, les famílies es veien obligades a abonar unes matrícules i unes quotes mensuals i no era estrany que alguns alumnes disposessin de benefactors o beques especials.²⁴⁶

Reunia les condicions de centre col·laborador de l'administració educativa i a la seva entrada es podia llegir una placa amb la inscripció: "Legalmente Reconocido". El seu origen venia donat per la demanda d'una classe mitja que va anar creixent els anys 50 i aspirava a proporcionar una educació als seus fills sense la necessitat d'enviar-los a Ciutat,²⁴⁷ on hi havia els dos únics Instituts Nacionals d'Ensenyament Mitjà de l'illa.

La immensa majoria del seu professorat era llicenciat, havien estudiat a universitats espanyoles i no tenien una formació tan marcadament religiosa com passava en l'etapa de l'ensenyament elemental. Això, en qualsevol cas, no significa que fos un col·legi que visqués d'esquenes a les línies imposades pel règim, sinó que hi havia més possibilitats de fer coses que a altres bandes, si ens circumscrivim a l'època.²⁴⁸

Es respectaven els rituals i els continguts de l'escola franquista, com el cant de cançons de caràcter patriòtic i militar "Prieta las Filas", l'alçament diari de la bandera, fent formar els alumnes com si hi hagués un règim de quarter militar i l'estudi d'assignatures oficials i obligatòries, sota la base de l'adoctrinament ideològic: "la

²⁴⁵ Entrevista enregistrada a Gabriel Barceló Bover, dissabte 9 d'abril de 2005, en el seu domicili del carrer Ronda de Felanitx, 69, Manacor.

²⁴⁶ Entrevista enregistrada a Gabriel Mesquida, dimarts 7 de mars de 2006, en el seu despatx de l'Edifici "Sa Riera" de la Universitat de les Illes Balears. Palma de Mallorca.

²⁴⁷ Ídem.

²⁴⁸ Entrevista enregistrada a Gabriel Mesquida, dimarts 7 de mars de 2006, en el seu despatx de l'Edifici "Sa Riera" de la Universitat de les Illes Balears. Palma de Mallorca.

Formación del Espíritu Nacional” i “Religión Católica”²⁴⁹. Malgrat tot, existia un cert clima de llibertat.

Els alumnes s’examinaven al final de cada curs amb un professorat que enviava expressament l’administració educativa de Palma, per donar validesa a la formació rebuda durant l’any escolar. Pràcticament es podia estudiar tot el batxillerat en el col·legi de Manacor. Però el darrer curs, l’alumnat ja s’havia de presentar a l’examen de revàlida a l’Institut Ramon Llull de Ciutat, on els qui volien podien cursar la preparació per a l’ensenyament superior (PREU).

Era un centre on només hi tenien accés els nois. Les noies del municipi, en cas de voler i poder estudiar havien de marxar fora.²⁵⁰

Pel que fa a la llengua, col·loquialment, pels passadissos, a l’esbarjo o en situacions informals, la comunicació al centre era en català. Però dins l’aula, les lliçons s’impartien sempre en castellà.²⁵¹

I a grans trets, aquest és el context on va treballar Biel Barceló, en condició de professor de dibuix, des de l’any 1955 fins el 1972. A partir de l’any 1970 i amb la promulgació de la LGE, s’hi començarà a impartir la preparació de la prova d’accés a la Universitat (selectivitat)²⁵² i el col·legi s’integrarà a la xarxa de centres educatius públics de Balears.

2.3.6 Les classes de català de Gabriel Barceló al col·legi Ramon Llull.

La iniciativa d’ensenyar català en el col·legi i amb els alumnes de batxillerat en un moment en què el català es troba exclòs del currículum oficial i sense cap recolzament institucional, li dóna més valor encara a l’aposta decidida del professor Barceló. No oblidem els vincles que l’uneixen a l’escoltisme manacorí des de 1958, al costat de Miquel Julià i que el fan sensible a les qüestions d’identitat cultural.

²⁴⁹ Per ampliar informació sobre aquest tema vegeu NAVARRO GARCÍA, C.: *La educación y el nacional-catolicismo*. Universidad de Castilla La Mancha: Colección de Humanidades, 1993.

²⁵⁰ L’opció que tenien era estudiar a l’Institut Nacional Mixt Joan Alcover.

²⁵¹ Entrevista enregistrada a: Gabriel Mesquida, dimarts 7 de mars de 2006, en el seu despatx de l’Edifici “Sa Riera” de la Universitat de les Illes Balears. Palma de Mallorca

²⁵² Entrevista enregistrada a Gabriel Barceló Bover, dissabte 9 d’abril de 2005, en el seu domicili del carrer Ronda de Felanitx, 69, Manacor.

Davant del fet constatat a diari d'un alumnat analfabet en la seva llengua materna, assumeix, inicialment i sense plantejar-se cap compromís ideològic, l'objectiu d'instruir a un grup de joves que manifesten interès en aprendre nocions de lectura i escriptura en català.²⁵³

Ja hem explicat de quina manera Aina Moll va ser pionera a Mallorca amb les classes de "mallorquí" dins l'àmbit de l'ensenyament, aprofitant la seva plaça de professora de francès. Biel Barceló coneix la iniciativa de la seva col·lega, fet que suavitzarà la sensació de risc a l'hora de posar en marxa l'experiència a Manacor.²⁵⁴

Les lliçons de català al col·legi Ramon Llull s'inicien l'any 1961 per iniciativa seva, durant les hores d'esbarjo i en hores destinades a l'estudi- a la sala on ell havia exercit de prefecte-. Va encetar l'activitat amb un grup d'al·lots, que des del primer moment s'hi varen enganxar. Les classes no eren quelcom organitzat ni tenien cap reconeixement oficial o formal. En Barceló, aquell primer curs, encara no formava part de la xarxa de professorat d'una OCB que no es constitueix fins un any més tard.²⁵⁵

Un jove Gabriel Mesquida cursava tercer de batxillerat al col·legi Ramon Llull l'any 1961. Va formar part de la primera fornada d'alumnes que varen passar per les classes de català. Alguns dels seus records ajuden molt a reconstruir com es vivia aquella situació. Per una banda, les lliçons que s'impartien eren fonamentalment orals, amb l'ajuda de la pissarra i pocs recursos més. Barceló els explicava com funcionava la llengua, des de l'ortografia a la sintaxi, els plantejava redaccions i també els dictava. No hi havia cap llibre de gramàtica catalana a disposició del grup. Tot plegat, una insuficiència de recursos gairebé absoluta.²⁵⁶

Per altra banda, les sessions no eren rígides i tancades i els alumnes, que començaven a obrir les seves ments, formulaven qüestions que anaven més enllà de la

²⁵³ Entrevista enregistrada a Gabriel Barceló Bover, dissabte 9 d'abril de 2005, en el seu domicili del carrer Ronda de Felanitx, 69, Manacor.

²⁵⁴ "Realment en aquell moment no teníem més idees que el fet que era possible escriure en català i llegir i parlar en aquesta llengua, i si ensenyaven francès, que era una assignatura forta, perquè no havíem d'ensenyar català. Jo deia que primer era casa nostra abans que fora, i és clar, vaig partir per quest camí, però sense un sentit de dir: arribarem a fer oficial les classes de català!, sinó que jo trobava que era un absurd que haguéssim de parlar i escriure correctament el francès i no haguéssim de saber la nostra pròpia llengua". Entrevista enregistrada a Aina Moll Marqués, 9 de mars de 2006, en el seu domicili del Camí d'es Terrer Blanc, Polígon 11, parcel·la 19. Biniali.

²⁵⁵ Entrevista enregistrada a Gabriel Barceló Bover, dissabte 9 d'abril de 2005, en el seu domicili del carrer Ronda de Felanitx, 69, Manacor.

²⁵⁶ Entrevista enregistrada a Gabriel Mesquida, dimarts 7 de mars de 2006, en el seu despatx de l'Edifici "Sa Riera" de la Universitat de les Illes Balears. Palma de Mallorca.

temàtica lingüística. Ell no va defugir mai de contestar davant aspectes compromesos i sovint els parlava de cultura, d'història i de literatura. Un món totalment nou per a un alumnat que fins aleshores només coneixia una llengua, una història i una literatura que, per descomptat, en molts aspectes es contradeia amb allò que ara anava aprenent

“Jo crec que va ser el nostre despertar conscient a una època en què comences a veure el món d’una forma adolescent, i ja deixes de ser nin en tots els sentits, perds la ingenuïtat, és a dir, tot el cartró pedra que ens ensenyaven a l’assignatura de Formación del Espíritu Nacional, era una cosa que ja no ens crèiem, i tampoc la part religiosa, que ho vèiem un gran muntatge..... El fet de descobrir la cultura catalana ens va ajudar a catalitzar aquest desmuntatge de cartró pedra, d’idees ràncies, imposades, i fanàtiques, tot el contrari del que pogués ser la llibertat i la cultura. Jo crec que ell ens va educar un poc per entrar dins el món de la cultura com a sinònim de llibertat.”²⁵⁷

En literatura aprenen que el català no és una llengua menor, d’ús domèstic, sinó que és un idioma de cultura, a través del qual s’han generat durant segles magnífiques obres de ficció literària, coneixements científics i poesia. Que es parlada per molta més gent de la que ells imaginin, traspasant les fronteres de l’Estat espanyol.²⁵⁸

No hi ha dubte que les classes del professor Barceló varen representar l’inici d’una reflexió respecte a les veritats absolutes del règim franquista que, de cop, ja no eren tan sòlides i la doctrina que havien après durant anys començava a trontollar.

A mesura que va anar avançant aquell primer curs augmentava el nombre d’alumnes interessats en aprendre la llengua i la matèria, ja no només s’impartia durant l’esbarjo o a la sala d’estudis, sinó que fins i tot mentre es donava l’assignatura de dibuix, dins l’horari escolar, Barceló dedicava una estona a continuar amb les lliçons de català.²⁵⁹

El professorat del centre era coneixedor de la tasca que s’estava engegant, no era pas una activitat desenvolupada en secret, però tampoc se’n feia cap tipus de difusió. Els alumnes, en canvi, tenien la sensació d’estar fent una activitat prohibida, tot i que vist en perspectiva, va servir per incrementar la seva curiositat i interès. No feien comentaris a les famílies respecte a les sessions de català i existia, gairebé a nivell de

²⁵⁷ Ídem.

²⁵⁸ Ídem.

²⁵⁹ Entrevista enregistrada a Gabriel Barceló Bover, dissabte 9 d’abril de 2005, en el seu domicili del carrer Ronda de Felanitx, 69, Manacor.

codi intern, la premissa que si en algun moment un professor o sobretot un inspector entrava a l'aula mentre entrenaven exercicis de llengua, havien de posar-se a treballar amb les làmines de dibuix i fer com si res. Ho vivien com una vulneració de les normes establertes.²⁶⁰

El primer curs va donar pas a un segon i aquest a un tercer i així es va arribar a l'any 1963, quan es passa de la "clandestinitat" a una certa oficialitat, gràcies a l'autorització de l'Inspector Provincial que recomana la seva introducció dins l'horari escolar.

Aquest fet té una importància cabdal, doncs va suposar l'empenta necessària a la tasca solitària iniciada pocs anys enrere.

L'episodi mereix ser explicat perquè va sorprendre a molts, que esperaven alguna sanció o represàlia de l'Administració si s'assabentava del que allà estava succeint.

"Un dia l'Inspector em va trobar que el temps de dibuix estava impartint català. I és clar, em va crear un trauma tot d'una, perquè en aquell temps era una cosa molt seriosa. S'havia de parlar en castellà. Va entrar dins la meua aula sense avisar- perquè aleshores no avisaven- parlant totalment en castellà, em va saludar: "Buenos días" i jo li vaig retornar la salutació, llavors es va girar a la pissarra i enlloc de veure els esquemes de dibuix i els croquis, em va trobar que fèiem català. Em va preguntar què estava fent i li vaig explicar que donat que ens sobrava part del temps de la classe, aprofitava d'ensenyar també català als alumnes.

Per sorpresa meua em va donar l'enhorabona i permís per impartir les classes d'una forma més oficial. Em va autoritzar, però em va dir que havien de ser voluntàries, no es podia obligar a cap alumne a participar d'aquelles sessions si no volien."²⁶¹

L'Inspector Provincial del Districte Universitari era el senyor Josep Gassiot i Llorens i el que no sabia el professor Barceló quan va irrompre a l'aula era que també

²⁶⁰ Entrevista enregistrada a Gabriel Mesquida, dimarts 7 de març de 2006, en el seu despatx de l'Edifici "Sa Riera" de la Universitat de les Illes Balears. Palma de Mallorca.

²⁶¹ Entrevista enregistrada a Gabriel Barceló Bover, dissabte 9 d'abril de 2005, en el seu domicili del carrer Ronda de Felanitx, 69, Manacor.

estava al corrent i seguia els cursos que Aïna Moll havia iniciat a l'Institut Joan Alcover uns anys abans.²⁶²

Més enllà d'una anècdota, l'actuació de Josep Gassiot té transcendència perquè va permetre la continuïtat de l'activitat docent en llengua catalana al col·legi Ramon Llull, i amb més facilitats que no pas abans.

*“L'Inspector em va reunir amb la resta de professors del claustre i em va felicitar públicament, estranyant-se molt que encara hi hagués algú que s'atrevis a fer aquestes coses. I això em va encoratjar i va fer que em matriculés a l'Estudi General Lul·lià per estudiar el professorat elemental, el mitjà, i anys més tard el superior.”*²⁶³

És així com Biel Barceló passa a ser professor de dibuix i de català al mateix temps. El suport no va ser només “oficial”, sinó també moral.

Una vegada finalitzat aquell primer any i sense introduir encara canvis, en el curs següent, les classes ja es programen dins l'horari escolar i val a dir que la resposta de l'alumnat va ser gairebé unànime. Només un alumne, per decisió familiar, no hi participa. Bé, tampoc és del tot cert, ja que d'aquest fet es pot apuntar una nova anècdota, curiosa i entranyable, que ens pot ajudar a reflexionar respecte a les dificultats per motivar l'alumnat a les aules en l'actualitat:

*“.. només en el cas d'un alumne els pares es van negar al fet que estudiés català. És curiós aquest cas, perquè mentre jo explicava català, a ell li donava a fer la tasca de dibuix, i un bon dia, record que havíem de fer un examen de llengua i em va demanar si ell podia fer-lo també. Jo li vaig dir que sí i n'hi vaig donar una còpia. Aquell alumne va treure un excel·lent. Es veu que quan jo explicava la lliçó ell prestava atenció, estava interessat i motivat per aprendre la llengua.”*²⁶⁴

El 1962 neix l'OCB i comença tota la tasca per constituir una formació sistematitzada en l'aprenentatge de la llengua, així com en els cursos de professorat, que eren tan necessaris per estendre l'ensenyament a tota l'illa. Gabriel Barceló ben aviat es va posar en contacte amb la recent fundada institució, on després d'aprovar els cursos

²⁶² Entrevista enregistrada a Aina Moll Marquès, 9 de març de 2006, en el seu domicili del Camí d'es Terrer Blanc, Polígon 11, parcel·la 19. Biniali.

²⁶³ Entrevista enregistrada a Gabriel Barceló Bover, dissabte 9 d'abril de 2005, en el seu domicili del carrer Ronda de Felanitx, 69, Manacor.

²⁶⁴ Ídem.

de professorat de grau elemental (1963), va passar a formar part de la xarxa de docents que s'estava coordinant. La seva condició, de mestre en llengua catalana, la va continuar desenvolupant com havia fet fins aquell moment al col·legi Ramon Llull, però ara per compte de l'OCB. Els alumnes varen viure molt positivament tots els canvis que s'estaven produint, donat que cada mes de juny eren examinats pels membres de l'entitat cultural, els quals anaven expressament al col·legi i proporcionaven un cert reconeixement a les proves realitzades (a través de l'atorgament d'un títol propi, mai reconegut per l'administració educativa).²⁶⁵

Així, es va anar construint una base amb alumnes que s'examinaven de grau elemental i l'any següent tenien l'aliqüent de pujar un esglauó i examinar-se del grau mitjà. Fent-ho bé, en tres anys podien obtenir el grau superior en coneixement de llengua i n'hi havia que quan ja havien assolit el nivell seguien els estudis de professorat que oferia també l'Obra.²⁶⁶

Sorprèn pensar que sense cap validesa oficial, aquells títols de paper tenien un valor simbòlic tan important per l'alumnat i aconseguien animar, encara més, l'assistència i el seguiment generalitzat un cop entraven en el sistema d'ensenyament.

Durant uns anys, els que van del 1961, on comencen les primeres classes amb caràcter clandestí, passant per l'any 1966 on assoleixen un reconeixement dins l'horari escolar i fins a la reconversió del col·legi en el nou Institut Nacional Mixt d'Ensenyament Mitjà l'any 1970, les classes de català es desenvolupen de forma ininterrompuda. Però amb la reconversió del centre comencen a aparèixer les primeres desavinences. La nova directora, Pilar Sánchez Rábanos, no veu massa bé que es fecin les classes dins l'Institut. En paraules de Barceló: "*considerava que eren un atemptat.*"²⁶⁷ Malgrat tot, el primer any la direcció ho va tolerar, entre altres factors, gràcies de nou a l'exemple d'Aïna Moll, que portava 10 anys fent el mateix a l'institut Joan Alcover sense cap traba de l'Administració. Motiu que finalment va convèncer a la directora per permetre la continuïtat a Manacor.²⁶⁸

És l'any en què Gabriel Barceló deixa les seves funcions de professor de dibuix i compagina la feina com a professor de català amb funcions de suport a la secretaria de

²⁶⁵ Entrevista enregistrada a Gabriel Barceló Bover, dissabte 9 d'abril de 2005, en el seu domicili del carrer Ronda de Felanitx, 69, Manacor.

²⁶⁶ Ídem.

²⁶⁷ Ídem.

²⁶⁸ Ídem.

l'institut. Aquesta darrera assignació li restava molt de temps, ja que sovint havia de baixar a Ciutat per gestions administratives.

Només un any més tard es veu forçat a deixar les seves responsabilitats en el centre educatiu per raons econòmiques, provocades per importants retards en els pagaments de les nòmines des de Madrid, i comença a treballar com a delineant en el despatx d'un arquitecte a la mateixa localitat. Amb la sortida de Barceló les classes de català poden quedar interrompudes, per evitar-ho i davant l'oferiment voluntari del professor de llengües clàssiques, Gabriel Barceló decideix recomanar-lo a l'OCB per tal de garantir la continuïtat de l'ensenyament per graus.

Tanmateix el relleu no resulta satisfactori, el nou mestre no serà capaç de fer-se amb el grup i motivar a l'alumnat. Ja sigui per la insuficient preparació docent en llengua catalana, ja sigui per la poca paciència a l'hora d'aplicar recursos i estratègies didàctiques que imposin disciplina dins l'aula, el cert és que aquell any els cursos de català a l'antic col·legi Ramon Llull s'aturen sobtadament.

Pels joves que han seguit l'esquema d'ensenyament per graus des de fa anys, és una gran decepció i provoca un malestar creixent. No són pocs els qui s'havien d'examinar el juny de 1972 del nivell mitjà o superior i, fins i tot, alguns/es s'estaven preparant per presentar-se a la prova de professorat en grau elemental. Tot queda paralitzat, interromput.²⁶⁹

Els cursos de llengua catalana que es varen desplegar durant la dècada dels anys 60 a la ciutat de Manacor aconsegueixen generar un interès creixent en relació a les qüestions d'identitat cultural i lingüística. Es consolida una base social formada principalment per jovent que exigirà un projecte de les característiques de l'EMM, és a dir, una institució que garanteixi la continuació del sistema d'ensenyament per graus que l'OCB ha ideat, però ja no pot finançar. Per tant, podem concloure que les lliçons al col·legi Ramon Llull varen ser un precedent indispensable per despertar una necessitat, que tot i existir no era pas percebuda fins aleshores, i l'Escola es creà per donar una resposta adequada a la demanda ciutadana.

²⁶⁹ Entrevista enregistrada a Gabriel Barceló Bover, dissabte 9 d'abril de 2005, en el seu domicili del carrer Ronda de Felanitx, 69, Manacor.

2.3.7 La motivació de l'alumnat, un factor clau de les classe de català al col·legi Ramon Llull.

Com pot ser que una assignatura que era voluntària, no tenia cap reconeixement oficial i no despertava massa interès entre els propis parlants de la llengua a la ciutat de Manacor aconseguís, en canvi, aglutinar a un conjunt de joves, cada any més nombrós?.

Després de recollir l'opinió d'alguns dels protagonistes, intentarem donar resposta a la pregunta anterior, a partir de diferents elements d'anàlisi.

Un primer factor és el caràcter no oficial de l'assignatura que restava pressió a l'alumnat, el qual no hi perdia res per assistir-hi, i en canvi a cada sessió hi aprenia coses noves. Hi guanyava en qualsevol cas.²⁷⁰ Quan varen iniciar-se les proves i es va estructurar un sistema d'ensenyament gradual de la llengua, els pocs professors que aleshores impartien aquest ensenyament en diferents indrets de l'illa, els procuraven i aconsellaven perquè s'examinessin només en el moment que cadascú restés realment preparat, de tal manera que s'evitava un nivell important de fracàs. És així com també s'aconseguia mantenir la seva motivació.²⁷¹

Un segon factor, té a veure amb l'actitud del professorat dels cursos de català, intentant agradar a l'alumnat, procurant amabilitat i contagiant vocació i passió per allò que estaven ensenyant, més enllà d'una transmissió mecànica de normes ortogràfiques, mots i estructures gramaticals.

En aquest punt, cal afegir també que els inicis de l'activitat docent es situen pels volts del 1960, quasi bé en clandestinitat. La sensació de participar en una activitat prohibida, transgressora, engrescava, i molt, als primers destinataris dels cursos de català. Un element de motivació més que cal afegir a l'hora d'entendre la predisposició de l'alumnat.

El tercer factor a considerar ho relacionem amb l'acte de fi de curs i de concessió de diplomes. La trobada tenia un caràcter eminentment festiu, es celebrava en el marc d'un sopar de germanor en el *Teatre Principal*. Hi acudien: l'alumnat, les seves

²⁷⁰ Entrevista enregistrada a Aina Moll Marquès, 9 de març de 2006, en el seu domicili del Camí d'es Terrer Blanc, Polígon 11, parcel·la 19. Biniali.

²⁷¹ "Per tant procuràvem que no si presentessin si no sabien prou la matèria. Solien aprovar si es mereixien aprovar. Per tant, ai! Una assignatura més, bé però com que si no en saps prou no t'examines i no passa res, en qualsevol cas sempre hauràs après coses, i en canvi si sí en saps prou tindràs un certificat que ves a saber com et pot servir més endavant". Entrevista enregistrada a Aina Moll Marquès, 9 de març de 2006, en el seu domicili del Camí d'es Terrer Blanc, Polígon 11, parcel·la 19. Biniali.

famílies i tot d'amics, així com també hi feien acte de presència els pares fundadors de l'OCB, amb l'omnipresent figura de Francesc de Borja Moll.²⁷²

El recolzament s'escenificava mitjançant una festa, en la qual l'esforç de les persones que s'havien examinat era recompensat amb diferents premis en funció del resultat obtingut. I aquí tenim el darrer factor. Principalment rebien un lot de llibres de diferent valor, segons la nota assolida. Els llibres procedien i eren una generosa donació de l'Editorial Moll en el seu compromís de difondre la cultura i amb l'objectiu doble de fer feliç als joves que eren premiats, fomentant la lectura en català.²⁷³

Els factors relatats, entrelaçats com estan entre sí, propiciaren una actitud cap a l'aprenentatge del català, de la llengua i la literatura, que foren essencials (però no els únics) per cimentar una base ferma sobre la qual seguir treballant en el moment d'engegar el projecte de l'Escola.

2.3.8 La figura de l'inspector d'ensenyament Josep Gassiot i Llorens.

Durant la fase de recollida d'informació hem tingut la possibilitat d'entrevistar a persones que foren protagonistes de primer nivell en relació a les qüestions que ens ocupen en aquest estudi. Dissortadament no tothom resta ja entre nosaltres i és gràcies a testimonis que els conegueren en vida que hem pogut obtenir valuoses informacions i elements d'anàlisi per interpretar els fets.

A Josep Gassiot i Llorens el poble de Mallorca segurament li deu encara un reconeixement pòstum per la valentia en les decisions que va prendre durant l'exercici de la seva responsabilitat professional en favor de l'ensenyament de la llengua. La influència que va tenir sobre persones clau hagués pogut capgirar la història. Hom es podria preguntar, i si enlloc de premiar i fomentar la continuació de les classes de català, la seva actuació hagués estat punitiva, exemplificant i disciplinària? Amb la normativa a la mà, eren unes altres les mesures a aplicar. I en canvi, no ho va fer.

Donat que no hi ha cap biografia o investigació publicada entorn a la seva figura, intentarem reconstruir alguns episodis vitals que ens ajudin a comprendre millor el seu

²⁷² Entrevista enregistrada a Gabriel Barceló Bover, dissabte 9 d'abril de 2005, en el seu domicili del carrer Ronda de Felanitx, 69, Manacor.

²⁷³ Entrevista en registrada a Aina Moll Marquès, 9 de març de 2006, en el seu domicili del Camí d'es Terrer Blanc, Polígon 11, parcel·la 19. Biniali.

posicionament envers l'educació, al catalanisme com a ideologia i al context polític i social que li va tocar viure.

Per conèixer a la persona ens pot ser molt útil diferenciar tres etapes vitals. Cada una d'aquestes va influir d'una manera o altra en la conformació del seu pensament i en conseqüència, de les seves accions.

La primera etapa la situem abans de la guerra civil, especialment durant els anys de la 2ª República. Josep Gassiot neix l'any 1910 a Sant Feliu de Guíxols, en el sinu d'una família benestant i catòlica. La influència del pare²⁷⁴ sembla haver estat molt important en la construcció del seu caràcter, així com dels principis ètics i morals que el regiran durant tota la vida.²⁷⁵ Cursarà la Llicenciatura en Ciències Químiques a l'Institut Químic de Sarrià, iniciant la trajectòria docent l'any 1932 a l'Acadèmia Torres i Bages a la Ciutat Comtal.

Entre 1931 i 1936²⁷⁶ treballarà com a secretari- redactor de la secció de ciències a l'Institut d'Estudis Catalans (IEC). Allà coincidirà amb Jordi Maragall i Noble,²⁷⁷ fill del poeta Joan Maragall i pare dels polítics, Pasqual i Ernest Maragall, que ocupa el càrrec de secretari de la secció filològica. Són anys de proximitat amb personatges rellevants de la cultura catalana, té l'oportunitat de conèixer a Pompeu Fabra i a Francesc de Borja Moll, que en més d'una ocasió havia visitat Barcelona i l'IEC en motiu de l'Obra del DCVB. Josep Gassiot confessarà més endavant la seva simpatia vers les tesis de Moll i Alcover pel que fa a l'acceptació i ús de les variants dialectals.

Però la primera influència sobre la idea de la nació catalana i els valors catalanistes li vénen del pas per l'escultisme de Batista i Roca i mossèn Batlle,²⁷⁸ amb

²⁷⁴ Josep Gassiot i Magret, (1883- 1963), advocat de professió, va exercir també la militància política des de les files de la Lliga Regionalista, com a regidor de l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols. Informació aportada per la família Gassiot i Matas.

²⁷⁵ GRAVACIÓ FETA A: MIQUEL, XAVIER I JOSEP GASSIOT I MATAS, dimecres 26 de febrer de 2014, al domicili de Miquel Gassiot i Matas de l'Avinguda Vallcarca 150, 2°-2^a, Barcelona.

²⁷⁶ De 1933 a 1935 serà el primer director de l'Institut de la Seu d'Urgell. Un càrrec que l'obligarà a distanciar-se de l'ICE, sense desvincular-se del tot. Ídem.

²⁷⁷ Jordi Maragall i Noble (1911- 1999), estudià Dret i Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona. Va compaginar la seva feina a l'ICE amb la docència, com a professor adjunt a l'Escola Giner de los Rios (1932- 1939). Col·laborador durant dels diaris: *Serra D'Or*, *L'Avui*, *El País*, entre d'altres. La darrera etapa de la seva vida està lligada a l'Ateneu Barcelonès, lloc on va ocupar la secretaria entre 1981 i 1985, per passar a exercir la presidència fins al 1989.

²⁷⁸ La relació amb Mossèn Batlle serà d'estima personal i durant molt anys serà un referent moral de primer ordre per a ell. Destaquem que fou la persona que va beneir la seva boda, i quan Mossèn Batlle va caure malalt i ja tothom

els quals va compartir moltes tardes, moltes excursions i el gust pel contacte amb la natura. Podem dir que el lligam amb el món escolta el mantindrà tota la vida, no des d'una militància activa, sinó més bé en relació a l'ideari pedagògic. Una dada, tots els seus fills passaran per l'escoltisme catòlic.²⁷⁹

La convulsió social, la persecució i el rebuig de sectors radicals de l'esquerra política vers als moviments d'església en els anys previs a l'aixecament militar, van fer que Josep Gassiot prengués part en el conflicte, participant en manifestacions i actes de l'Associació d'Estudiants Catòlics a Barcelona.²⁸⁰ Defensar les seves idees i la fe cristiana li costa l'exili el 1937 i la separació de la seva dona, fins l'any 1939, un cop es dóna per acabada la guerra.²⁸¹

I aquí és quan podem situar l'inici de la segona etapa que vindrà marcada per la dedicació a la família i a la feina. Obté la càtedra de professor de segona ensenyança el 1940, que ocuparà durant 2 anys a Mèrida i Múrcia (1940-1942) fins que és destinat a Girona (1942), on hi passarà la part més important de la vida docent.

Després de la tempesta arriba la calma, i durant 14 anys es dedicarà a l'educació dels fills i al sosteniment econòmic del nucli familiar. Gairebé no manté cap relació amb el món intel·lectual i cultural de Barcelona, i el poc temps lliure que té el gaudeix d'excursió amb la família en contacte amb la natura.

Són també anys d'estudi i elaboració de diferents manuals i obres tècniques que li permeten complementar uns ingressos més que limitats per atendre les necessitats quotidianes.²⁸²

esperava el pitjor dels desenllaços, Josep Gassiot fa guàrdia a casa seva, ben al costat, per acompanyar-lo en aquell darrer viatge. Ídem.

²⁷⁹ Els anys d'estada a Girona coincideixen amb la posada en marxa del moviment escolta catòlic mitjançant l'impuls de gent de base de l'església, el suport del bisbat i algunes famílies burgeses que volien proporcionar un espai en el lleure molt distint al que donava el Frente de Juventudes. Josep Gassiot no participarà activament en la reorganització però hi portarà a tots els fills perquè rebin una educació segons els principis i valors de l'escoltisme català.

²⁸¹ A l'inici del conflicte militar rep amenaces de mort degut al seu compromís i militància a la Federació de Joves Cristians de Catalunya (FEJOC). Després que els republicans empresonin al seu pare amb l'objectiu que s'entregui a les autoritats, escapa a peu per Andorra (1937), deixant a la seva dona i un fill que està per néixer, i s'introdueix de nou a Espanya per territori basc. Aconsegueix unir-se l'exercit franquista, al qual servirà fins a la fi del conflicte, quan retorna definitivament a Catalunya amb la seva família.

²⁸² Els llibrets tècnics les publicarà a la col·lecció "Estudi" de l'editorial Seix Barral entre 1941 i 1944. Alguns dels títols són: El petróleo y los carburantes, Los metales nobles o el Caucho y sus sucedáneos. GASSIOT, J.: *Discurs pronunciat per Josep Gassiot Llorens, en l'homenatge que li fou dedicat en motiu de la seva jubilació el dia 13 de desembre, any 1980*. Còpia Mecanografiada.

Però tot canvia quan a principis dels anys 50 una sèrie de persones provinents dels corrents filocristians entren a formar part del govern de l'Estat. Especialment Joaquin Ruiz Jiménez,²⁸³ a qui coneixia dels anys de militància en els moviments estudiantils de rel cristiana. El 1956 es produeix una renovació dels càrrecs als serveis d'inspecció d'ensenyament i Josep Gassiot, possiblement afavorit per la influència del propi ministre d'Educació, és cridat a Barcelona per entrar en el cos d'Inspecció-Districte Universitari de Catalunya i Balears- i fer el seguiment de l'ensenyament mitjà, lloc que mantindrà fins a la seva jubilació (1980).

Comencem la tercera etapa. Des del principi és conscient que el país es troba en un moment de transformació demogràfica i econòmica de grans dimensions, i que sobre el sistema educatiu comencen a recaure les exigències de les autoritats polítiques i determinats sectors empresarials per una banda, i les expectatives de les classes treballadores i mitjanes per l'altra. Però la realitat posa en evidència el retard de les institucions per crear una xarxa pública de centres de segona ensenyança que doni una resposta àgil a tota la zona d'influència del districte universitari. Aquest és el principal motiu pel qual proposarà, conjuntament amb altres companys de professió, la nova figura dels centres lliures adscrits, de titularitat pública- municipal o privada, per impulsar l'extensió de la xarxa de secundària i arribar així a molta més població en poc marge de temps.

Gràcies a la iniciativa, sorgiran molts centres a Catalunya amb un projecte educatiu propi, de caràcter laic i catalanista (dècada dels anys 60), mentre que en territori mallorquí, l'existència del col·legi Ramon Llull es pot atribuir a la nova línia estratègica de la Inspecció Educativa.

Amb l'entrada a la democràcia i el debat entorn a un model d'escola pública forta versus un altre que garanteixi la llibertat d'elecció de centres i la coexistència de la xarxa pública- concertada, Josep Gassiot seguirà defensant el manteniment de centres de titularitat privada amb projectes educatius genuïns i amb identitat pròpia, que comptin amb el recolzament i el finançament públic necessari per fer-les viables.

²⁸³ Joaquin Ruiz Jiménez (1913- 2009), va ser Ministre d'Educació del govern franquista entre 1951 i 1956. Doctor en dret i Catedràtic de Filosofia del Dret a la Universitat Complutense de Madrid, va participar com expert a les comissions de treball del Concili Vaticà II i durant la darrera etapa del Franquisme es va mostrar crític amb el règim. Impulsor de la revista *Cuadernos para el Diálogo*, es recordat també per haver exercit el càrrec de primer Defensor del Poble durant els primers governs socialistes, entre 1982 i 1987. "Muere a los 96 años Joaquín Ruiz Jiménez, primer defensor del pueblo." *El País digital*, 27 d'agost de 2009. Madrid.

En un altre ordre de coses, formen part d'aquesta etapa les accions que realitzà a favor de la introducció de la llengua catalana a centres que estan sota la seva inspecció. No hem trobat cap experiència en la qual ell n'hagi estat l'organitzador, però sembla ser que no només va consentir i recolzar les classes d'Aina Moll i Gabriel Barceló, sinó que va continuar en la mateixa línia de permissivitat a molts altres centres²⁸⁴ fins que es va autoritzar la introducció com assignatura a l'escola en plena transició.

Segurament perquè coneixia les possibilitats i limitacions que li proporcionava el càrrec, va evitar una confrontació directa i exposada amb les autoritats franquistes. Pensava que la millor manera de beneficiar el procés de recuperació de la identitat nacional i la normalització de la llengua, en el seu cas, era des d'un activisme de molt baixa exposició. Malgrat va rebre pressions i crítiques provinents de sectors de la resistència cultural catalana, no es va moure del seu lloc ni va canviar l'estratègia.

Com moltes altres persones, formava part d'un sistema social i polític que li va permetre viure amb la seva família a Catalunya i practicar la religió catòlica amb llibertat, però no es considerava un addicte al règim i ben aviat va ser conscient del preu que s'acabaria pagant com a país pel sotmetiment dels valors democràtics i del respecte a la diversitat cultural. Amb els anys, el desencís es va fer més evident i tot i que no va militar en moviments antifranquistes ni va rebre amonestacions de cap tipus per aquesta causa, sí que identifiquem alguns moments de confrontació per qüestions d'integritat personal i de principis professionals. Justament, en un acte de desobediència al Ministre Villar Palasí, va ser destituït temporalment com a cap dels serveis d'Inspecció (1973).²⁸⁵

L'any 1968 el comitè organitzador del centenari del naixement de Pompeu Fabra el convidava als actes oficials, mantén contactes i col·labora amb la Junta Assessoradora per a

²⁸⁴ No hem trobat cap informe a l'arxiu de la Inspecció Educativa de Catalunya, signat per Josep Gassiot, on apareguin activitats d'ensenyament del català durant els anys 50 i 60. Interpretem que per tractar-se d'una matèria exclosa del currículum des de 1939 i per protegir a l'escola i les persones que portaven a terme les iniciatives. Els seus fills recorden que en diverses oportunitats els hi explicava anècdotes semblants i com sempre havia recolzat al professorat. GRAVACIÓ FETA A: MIQUEL, XAVIER I JOSEP GASSIOT I MATAS, dimecres 26 de febrer de 2014, al domicili de Miquel Gassiot i Matas de l'Avinguda Vallcarca 150, 2°-2^a, Barcelona.

²⁸⁵ És cessat per negar-se a rebre al Ministre d'Educació de visita a Barcelona. Mentre estava examinant a l'alumnat de la prova de revàlida li anunciaren que havia de deixar la tasca d'aquell dia per fer la recepció oficial al Ministre que havia vingut sense previ avís. Però ell es va negar a abandonar les proves, que per normativa s'havien de fer sempre amb la presència d'un inspector. Ídem.

l'Ensenyament del Català i estableix certa relació amb Òmnium Cultural, sobretot a través de la revista *Cavall Fort*,²⁸⁶ on hi publica durant un temps fins que ho deixa de fer per desacord amb la direcció editorial. Veiem doncs com no rebutja l'activitat reivindicativa i el dinamisme de la societat civil catalana. Podem afirmar que es tracta més d'una decisió conscient i premeditada per no assumir un protagonisme incòmode que el posi entre les cordes pel fet d'ocupar un lloc de feina d'alta responsabilitat administrativa.

Durant l'acte de comiat (1980), després de 24 anys de servei en funcions a la inspecció provincial i més de 15 exercint la docència a l'ensenyament mitjà, Josep Gassiot i Llorens pronuncia un discurs utilitzant les dues llengües que més l'han acompanyat en el transcurs de tota una vida. En el nou escenari democràtic no es mostrarà a favor d'incorporar el català des de la imposició legal o normativa com a contrapès a la prohibició de 40 anys i en canvi, defensarà que les dues llengües tinguin la mateixa importància a l'escola. Parteix de la idea que el bilingüisme facilita l'aprenentatge d'altres idiomes, fent especial esment a l'anglès, l'alemany o el francès.

En conclusió, estem davant d'un home íntegre, compromès amb la cultura i preocupat per la millora de l'educació, que tindrà un paper rellevant en els antecedents de l'EMM de Manacor. Un home que no es podrà alliberar de viure moltes situacions contradictòries en els anys de la guerra civil i la dictadura però que utilitzarà la seva influència des del sistema per defensar tot allò amb el que creu: la llengua, la tradició cultural i la identitat de país.

²⁸⁶ Hi publicarà comtes d'influència nòrdica amb finalitat educativa i moralitzant.

2.4 El paper de l'Església en el procés de recuperació de la identitat cultural i lingüística a Mallorca

Una de les institucions amb major capacitat d'influència sobre la societat mallorquina durant la dictadura i la transició política és, sens cap dubte, l'Església catòlica. El posicionament ideològic que mantindrà fins a mitjans dels anys 60 obeeix a raons històriques, a compromisos amb l'Estat franquista i a una llarga tradició conservadora, que en el present capítol tindrem temps d'emmarcar.

A banda, explicarem quins són els factors que impulsen el canvi i la transformació de la pròpia Església, analitzant la fractura interna que es dona a partir del Concili Vaticà II i la reivindicació a favor d'una institució molt més social, popular i democràtica de les bases del catolicisme en front a la jerarquia. En un nivell de concreció major, descriurem i contrastarem fets de la realitat espanyola i catalana amb el procés que es viu a Mallorca.

Situarem el debat sobre la restauració de l'ús de la llengua catalana a l'activitat religiosa i a la litúrgia enmig d'una confrontació ideològica, on els sectors progressistes, més propers al poble i les seves necessitats, fan seu el discurs sobre la identitat cultural i lingüística.

I finalment, descriurem una iniciativa pionera, que té lloc a la principal parròquia de Manacor, impulsada pel vicari mossèn Miquel Julià i que a més d'encaixar perfectament en la línia d'acció dels nous moviments d'església, representa el principal antecedent del que serà gairebé 10 anys després el naixement de l'EMM.

2.4.1 El posicionament ideològic de l'Església. De l'immobilisme a una església del poble.

Anem a contextualitzar el rol que juga la institució eclesiàstica tenint molt en compte la cimentació ideològica que mou els posicionaments en una i altra direcció. Per fer-ho, la proposta parteix d'una mirada triangular (Espanya, Catalunya i Mallorca) on al final associarem elements comuns i d'altres divergents.²⁸⁷

²⁸⁷ Una obra molt completa per a consultar i ampliar informació és DE LA CUEVA MERINO, J.: "De la cruzada al desencanche: la Iglesia española entre el franquismo y la transición." *Vínculos de Historia. Revista del Departamento de Historia de la Universidad de Castilla-La Mancha*, nº2, 2013.

a) Context general

Des de 1939 fins a la signatura del Concordat Església- Estat de 1953, tenim una aliança de facto entre les dues institucions que més poder acumulen al país, exercint amb duresa la distribució de funcions que els permet mantenir sense fractures un status quo imposat amb la victòria franquista. El pacte posarà les bases jurídiques del Nacional- Catolicisme.²⁸⁸

La cohesió i harmonia predominant començarà a manifestar símptomes de debilitat durant els anys d'activisme social i reivindicació de canvi polític,²⁸⁹ quan importants sectors de la societat perden la por a les represàlies i s'organitzen en moviments socials que actuen des de la clandestinitat. És pels volts de la dècada del 60 que l'Església assumeix un doble paper (Pere Fullana):

“..... amb la seva relació amb el Règim era un referent totalitari i repressiu, però en relació a la nova societat emergent era un referent de cobertura i de canvi significatiu.”²⁹⁰

Es produeixen moltes col·laboracions a tot el país, però especialment a les regions on existeix un sentiment d'identitat nacional més fort i on les ferides de la Guerra Civil encara estan molt fresques. El suport d'una part de l'Església als moviments d'oposició antifranquista es fa molt visible mitjançant la sessió d'espais per realitzar reunions sense autorització; serveixin d'exemple les que duïen a terme grups perseguits com Comissions Obreres o l'Assemblea Nacional Catalana que varen

²⁸⁸ Vegeu FULLANA i PUIGSERVER, P.: “L'Església Mallorquina (1973- 1979): el compromís dels catòlics amb el procés democratitzador” A: PAGÈS I BLANCH, P (Coord.), *La transició democràtica als Països Catalans: Història i memòria*. València: Universitat de València. 2011, pp. 151-162.

²⁸⁹ “En un contexto de aparente y real sintonía entre los valores del Régimen y los de la Iglesia, el catolicismo social revela bien la ambigüedad de la relación Iglesia- Estado: entre un fundamental apoyo y colaboración en el mejor desarrollo de las Instituciones y la política social y económica del Régimen de acuerdo con los principios de la doctrina social de la Iglesia y la denuncia y crítica social, desde abajo, de sus insuficiencias y fracasos”. Vegeu MONTERO, F.: *La Iglesia: de la colaboración a la disidencia (1956-1975): La oposición durante el franquismo*. Madrid: Encuentro, 2011.

²⁹⁰ Vegeu FULLANA i PUIGSERVER, P.: “L'Església Mallorquina (1973- 1979): el compromís dels catòlics amb el procés democratitzador” A: PAGÈS I BLANCH, P.: (Coord.), *La transició democràtica als Països Catalans: Història i memòria*. València: Universitat de València. 2011, pp. 151-162.

utilitzar el convent dels pares oblats de Pozuelo de Alarcón (1972) i l'església de Santa Maria Mitjancera de Barcelona (1973) respectivament.²⁹¹

Amb una ressonància pública considerable, la ruptura del pacte institucional s'oficialitza a través de dos esdeveniments inesperats pel govern franquista de principis dels anys 70. Ens referim, en primer lloc, a la carta publicada per l'Assemblea de Bisbes i Sacerdots demanant disculpes per no haver servit a tots els espanyols per igual durant el conflicte militar del 36, i no haver propiciat la reconciliació nacional aleshores.²⁹² Un paper pel qual ara es voldrà postular davant un horitzó de ruptura o transició.

I en segon lloc, la sol·licitud del papa Pau VI a Franco perquè renunciï a presentar candidats a l'episcopat espanyol, generant desconfiança entre les dues parts.²⁹³ La conseqüència més immediata serà la designació de bisbes no afins o desafectes amb l'ideari del *Movimiento Nacional* a ciutats tan importants com Barcelona, Madrid i Bilbao (1972).²⁹⁴

A partir de la Llei de Reforma Política del 76 s'inicia la negociació per restablir la relació Església- Estat, amb el consentiment de les dues parts, i amb l'objectiu d'aconseguir acords puntuals sobre qüestions d'interès mutu: l'ensenyament, el manteniment del patrimoni cultural, les aportacions econòmiques de l'Estat, les exempcions fiscals, ...).²⁹⁵

Amb l'arribada de la democràcia, la Constitució de 1978 estableix un principi de laïcitat que obligarà la Conferència Episcopal Espanyola a negociar amb cada govern els termes d'aquesta relació, donat que ja no existeix un gran pacte d'estabilitat en tot

²⁹¹ Vegeu BADA, JOAN: "L'actitud de l'Església catòlica davant el procés democratitzador." A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.), *La transició democràtica als Països Catalans: Història i memòria*. València: Universitat de València, 2011, pp. 139- 150.

²⁹² Es tracte, segons Pere Ysàs, del rebuig al concepte de "Creuada" que el Règim va utilitzar com a justificació pel cop d'estat a la II República. I que amb el canvi de posició de la jerarquia episcopal li resta legitimitat a la dictadura tant a nivell intern com extern. Vegeu YSÀS i SOLARES, PERE.: "L'antifranquisme i la crisi de la dictadura." A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.) *La transició democràtica als Països Catalans: Història i memòria*. València: Universitat de València, 2011, pp. 31- 50.

²⁹³ Que tanmateix no suposarà l'anul·lació o modificació del Concordat.

²⁹⁴ Vegeu YSÀS i SOLARES, PERE.: "L'antifranquisme i la crisi de la dictadura." A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.) *La transició democràtica als Països Catalans: Història i memòria*. València: Universitat de València, 2011, pp. 31- 50.

²⁹⁵ Vegeu FULLANA i PUIGSERVER, P.: "L'Església Mallorquina (1973- 1979): el compromís dels catòlics amb el procés democratitzador" A: PAGÈS I BLANCH, P (Coord.), *La transició democràtica als Països Catalans: Història i memòria*. València: Universitat de València. 2011, pp. 151-162.

allò que els afecte. Un dels cavalls de batalla serà la defensa de la llibertat d'ensenyament, sobre tot amb els governs socialistes de la primera etapa.

b) Catalunya

Si hem de destacar alguna zona on l'activisme i col·laboració de les bases de l'església amb la societat civil representen un cert trencament amb el passat, aquest territori és Catalunya. Segons Joan Bada, un dels factors que explicarien el canvi de posicionament és precisament la influència dels moviments apostòlics que tenen lloc a altres indrets d'Europa.²⁹⁶ Gràcies a la revista religiosa, *Nova Terra* (1957) i a l'Editorial Estela (1958), el clero català tindrà accés a les obres contemporànies més importants que tracten sobre política, filosofia i sociologia, des d'un enfocament crític. Conceptes com la justícia social, la pobresa i l'exclusió, aporten una manera diferent d'entendre l'acció social des del cristianisme.

A partir de 1960 i fins a l'entrada de la democràcia, les tensions entre l'Església catalana i el govern franquista seran constants. Aquesta escalada de tensió provocarà clars enfrontaments, amb el suport d'una part de l'episcopat en els seus moviments de base. Entre els episodis més sonats que mostren el divorci amb el règim destaquem:

“La campanya volem bisbes catalans (1966)²⁹⁷ després del nomenament de l'arquebisbe Monsenyor González; la Caputxinada dels estudiants amb el recolzament dels jesuïtes de Sarrià; la manifestació de 130 capellans per Via Laietana en protesta pels maltractaments de la policia a un estudiant; el moviment de renúncia a la paga de l'Estat (1968); la vaga de fam d'un grup de capellans davant la carta de la Conferència Episcopal Espanyola sobre la Declaració de l'Estat d'Excepció imposat pel govern l'any 1969; i la creació d'un grup cristià de suport als Drets Humans, que culminarà amb el naixement de Justícia i Pau (1970), entre moltes altres actuacions.”²⁹⁸

²⁹⁶ Ibídem. Com diu Pere Fullana, a partir de 1950 l'església catalana comença a traduir obres sobre pensament polític i filosòfic que arriben especialment de França. El bisbat també enviarà a religiosos a estudiar a l'estranger i quan retornen ho fan profundament imbuïts pel que han après de diferent i que contrasta amb les injustícies que imposa la dictadura. Pàg. 151.

²⁹⁷ Sobre aquesta qüestió vegeu MARTÍNEZ HOYOS, F.: "Mayo del 68 y los católicos catalanes." *Hispania Sacra*, nº 65, 2011, pp. 425-445.

²⁹⁸ Vegeu BADA, JOAN, BADA, JOAN: "L'actitud de l'Església catòlica davant el procés democratitzador". . Pàg. 141-145. A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.), *La transició democràtica als Països Catalans: Història i memòria*. València: Universitat de València, 2011, pp. 139- 150.

Són anys de lluita al carrer al costat dels desposseïts, dels treballadors i treballadores, de les associacions veïnals i també d'algunes formacions polítiques clandestines a les quals es dóna cobertura logística.

Això no significa que tota l'Església estigui alineada amb els moviments progressistes, existeixen sectors reaccionaris i molt conservadors que no s'identificaran amb un apostolat obrer tant militant. En qualsevol cas, es produeix una important secularització de clergues vinculats a les barriades obreres en consonància amb el compromís social i la desafecció amb el poder (la jerarquia de la institució catòlica i l'Estat franquista).

b) Mallorca

En una escala menor però en una direcció semblant, la darrera etapa de la Dictadura donarà lloc a la divisió de l'Església mallorquina en dues corrents oposades: una progressista i transformadora i l'altra immobilista i continuista, que en un moment donat es decantarà a favor de la primera.²⁹⁹

Però anem a veure com i per què es desencadena la fractura. Fins a ben entrada la dècada dels anys 60, a Mallorca tenim una església de tall conservadora, protectora de la moral cristiana i les tradicions, fidel al règim i resistent als canvis. Els sectors que millor representen i defensen la consolidació i reproducció d'aquest model estan formats pels diferents bisbes que s'han succeït a la diòcesi des de l'inici de la dictadura,³⁰⁰ el clero que dirigeix les parròquies més importants de Palma, les ordres religioses dedicades a l'ensenyament, les entitats benèfiques vinculades a Acció

²⁹⁹ Per ampliar informació vegeu BENNÀSSAR, B.: *Iglesia y sociedad en Mallorca: de la dictadura a la democracia (1974-1979)*. Palma de Mallorca: Leonard Muntaner, Editor, 2004.

³⁰⁰ Es pot dir que tant el bisbe Enciso (1955-1964) com el Bisbe Álvarez (1965- 1972) foren bisbes conservadors. A més, els llocs de major poder a la diòcesi després del bisbe, que eren els vicaris generals estan ocupats per persones dels sectors més reaccionaris Vegeu FULLANA PUIGSERVER, P.: "L'Església de Mallorca durant el darrer franquisme: repressió, resistències i canvis (1960-1975)". A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.), *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939- 1975)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2004, pp. 249-250.

Catòlica i els moviments apostòlics ultraconservadors que sorgeixen i evolucionen a l'empara d'aquesta i s'estenen a partir de 1960.³⁰¹

A tot això cal afegir la funció adoctrinadora del seminari de la Porciúncula,³⁰² amb una falta de crítica absoluta al franquisme i des d'on es defensa l'aliança de l'ideari Nacional- Catòlic.

Pere Fullana, resumeix amb precisió les posicions que millor defineixen a l'Església en el període just anterior al “*tardofranquisme*”, que són: “*..la defensa dels privilegis de la pròpia institució, el rigorisme moral davant la incursió del turisme, la cristiandat, entesa com la religió de masses, de grans actes, viscut només cap a fora, sense preocupar-se de la fe personal, l'hostilitat contra els clergues que reclamen la introducció dels canvis propiciats pel Concili Vaticà II i l'empara de l'Església oficial als sectors que volen estendre el castellà com a llengua vehicular a la litúrgia.*”³⁰³

Les primeres esclètxes neixen en sectors afins a Acció Catòlica i l'apostolat obrer que passaran d'una actitud assistencial i un servei de caràcter benèfic, a veure's desbordats per la problemàtica social, reivindicant la professionalització de serveis, la

³⁰¹ Ens referim a moviments apostòlics com *Los Cursillos de Cristiandad* i *Verbum DEI*, que impulsats inicialment des d'Acció Catòlica, i per un grup de religiosos locals de Palma de Mallorca, s'estendran ràpidament a tot l'Estat (al llarg dels anys 60). Amb una estructura molt semblant als grups de catequesis que organitzaven les parròquies, *Encuentros graduales de diferente envergadura (cursillos, reuniones de grupo, ultreya, incluso ultreyas mundiales desde 1966 en Roma, ...)* donde el testimonio personal y la creación de un clima apropiado tenían tanta importancia como la estricta comunicación de doctrina. Vegeu ANDRÉS-GALLEGO, José. Los «movimientos» en la historia religiosa reciente. In: *L'histoire religieuse en France: Colloque international (Casa de Velázquez, 2-5 avril 2001)*. Casa de Velázquez, 2004. pp. 321-332. Pàg. 324.

³⁰² La Porciúncula. Casa religiosa de franciscans del Tercer Ordre Regular, situada en la barriada des Pil-larí de Palma. Les 33 quarterades de terreny foren adquirides el 1914. El 1918 es destinà la casa a centre d'estudis per a aspirants a clergues de l'ordre, i fou inaugurat el 1925. El 1928 ja hi havia una seixantena de seminaristes. El 1962 hi havia 130 alumnes de batxillerat en el seminari menor, en règim d'internat. El 1968 es començaren a matricular alumnes externs. El 1970 el centre passa a ésser col·legi seminari de segon ensenyament. El 1979 es tanca el pensionat. A partir de 1993 s'integra a la xarxa de centres concertats i s'imparteixen classes d'EGB i BUP. Actualment l'escola ofereix estudis de primària i ESO.

³⁰³ Vegeu FULLANA PUIGSERVER, P.: “L'Església de Mallorca durant el darrer franquisme: repressió, resistències i canvis (1960-1975)”. A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.), *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939- 1975)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2004, pp. 249-250.

igualtat d'oportunitats, drets laborals per a la classe treballadora i un nou ordre de convivència que respecti els principis de llibertat i democràcia.³⁰⁴

Recordem també que la introducció de l'escoltisme entre els capellans més joves aporta idees noves i maneres distintes de mirar la realitat. En conseqüència se situaran tots plegats en la corrent progressista i transformadora d'una nova església. L'exemple de Miquel Julià és paradigmàtic del que estem afirmant.

Ara bé, si hi ha un factor al qual puguem atribuir un canvi de rumb en l'orientació de la institució catòlica és el Concili Vaticà II. Iniciat per Joan XXIII i finalitzat per Pau VI, incideix de manera decisiva en l'obertura del pensament religiós, social i polític de moltes diòcesis que faran una aposta inequívoca per lluitar contra la pobresa i a favor de la dignitat de les persones.

A l'illa es veu clarament una evolució i una tendència al canvi de posicionament ideològic, unit en paral·lel a fets concrets:

- El naixement de Càritas de Mallorca i de l'Escola de Treball Social, molt actius durant els anys 60 i 70³⁰⁵ marquen un punt d'inflexió en la tipologia de serveis socials. Es traça el camí de la professionalització d'un nou sector que en els primers temps dedicarà molts esforços a la contenció de la pobresa en zones urbanes.
- L'impacte del maig francès del 68, que esperona a les bases cristianes de tot arreu i en especial a casa nostra, reclamant menys acció caritativa i més justícia social.
- La pèrdua de vocacions en el seminari i la secularització d'una part del món catòlic illenc que no se sent còmode actuant en nom de l'Església, molestarà als preveres més conservadors, utilitzant aquest fet com argument per rebutjar el gir cap a la corrent progressista.

³⁰⁴ Es passarà de la lleialtat absoluta durant el règim a desenvolupar posicionaments crítics i desafectes amb el sistema d'una part molt vinculada a Caritas de Mallorca, que es crearà durant el mandat del Bisbe Jesús Encino. Vegeu FULLANA, PUIGSERVER, P.: "Caritas Diocesana de Mallorca: acció, formació i cohesió social a Mallorca" A: *XX Jornades d'Història de l'Educació: cohesió social i educació*. Girona: Universitat de Girona, 2012, pp. 351-370.

³⁰⁵ L'Escola de Treball Social de Palma es constitueix l'any 1959, mentre que Caritas neix el 1961.

- Els abusos del sector hotel·ler i l'exploració sistemàtica de la classe treballadora en general, animen a una implicació major dels moviments d'apostolat obrer.³⁰⁶
- Al voltant de Càritas es promouen institucions dedicades a intervenir en situacions d'extrema necessitat i desigualtat social: el Secretariat Gitano (1971), la Llar dels Transeünts (1972), La Fundació Social de la Sapiència, en són només alguns exemples.

Del que hem dit fins ara es desprèn, en part, el clima de tensió que es viu dins la diòcesi i l'enfrontament existent entre les dues sensibilitats. Un escenari difícil de dominar i que desemboca en la dimissió del bisbe Álvarez (1972), donant pas a Teodor Úbeda,³⁰⁷ un bisbe més jove, molt pròxim a les tesis aperturistes i progressistes dins l'Església espanyola.³⁰⁸

Tot i que es segueix la política d'anomenar algú de fora per dirigir el destí de la comunitat cristiana de Mallorca, l'entrada del nou administrador apostòlic serà molt beneficiosa per decantar la balança cap a l'esquerra. Donarà suport a les iniciatives de renovació social que es produeixen dins la institució i assignarà els llocs estratègics i de major responsabilitat a clergues joves que sintonitzen amb els valors sorgits del concili vaticà. Però no només, també bloquejarà l'entrada de nous moviments apostòlics conservadors i serà favorable a la introducció de la llengua de Mallorca a la litúrgia i a tota la vida parroquial.

Prendre part d'una manera tan evident farà que ben aviat li ploguin les crítiques des de la corrent més reaccionària, que per altra banda és i serà encara molt extensa. És per això que la conciliació i l'apropament entre "les ovelles del mateix ramat" esdevindrà el repte principal que haurà de fer front durant tot el seu mandat, com a

³⁰⁶ A finals dels 60 i principis dels 70 serà freqüent trobar religiosos/es treballant en el sector hotel·ler com una manera d'estar més a prop de la classe treballadora (veure els casos de Francesc Obrador i Jaume Santandreu). FULLANA, PUIGSERVER, P.: "Caritas Diocesana de Mallorca: acció, formació i cohesió social a Mallorca" A: *XX Jornades d'Història de l'Educació: cohesió social i educació*. Girona: Universitat de Girona, 2012, pp. 351-370. Pàg. 367.

³⁰⁷ D'origen valencià (Ontinyent 1931- Palma de Mallorca, 2003), va ser ordenat prevere el 1961 i assumí el bisbat de Mallorca l'any 1973. Coneixedor i parlant del la llengua catalana, es va mostrar favorable a la seva reintroducció a l'Església mallorquina. Serà recordat principalment per l'esforç en implementar la doctrina del Concili Vaticà II durant el seu mandat. Per ampliar informació vegeu BESTARD i COMAS, J.: "Teodor Úbeda, un bisbe ben arrelat a Mallorca." *Revista del Centre d'Estudis Teològics de Mallorca*, Palma de Mallorca, 2011. 3: 17-19.

³⁰⁸ *Ibidem*"

pastor i cap de l'Església. No obstant, des d'un principi queda palesa la posició immobilista de la majoria de congregacions religioses (vinculades a l'ensenyament) i dels preveres fidels als valors del passat.³⁰⁹

En només 15 anys es passarà de la connivència a la denúncia, de la distància amb la població a la proximitat, de la preocupació de l'ànima a ocupar-se de les necessitats més bàsiques i més humanes (habitatge, alimentació, sanitat, treball, ..). Secularització, discurs polític antifranquista a les bases, renovació de les cúpules amb una orientació més propera a les reivindicacions ciutadanes, respecte per la llengua i la cultura autòctones, són característiques que l'Església mallorquina compartirà amb la catalana i amb altres diòcesis de l'Estat a les portes de la democràcia. Just quan es constitueix l'EMM.

2.4.2. L'evolució de la relació entre l'Església i la llengua de Mallorca. De la negació a l'acceptació i la promoció.

Durant 700 anys i fins a la II República, la llengua de l'Església a més del llatí havia estat el català. La pregunta és doncs, per què i com es produeix la substitució al castellà? Per respondre amb fidelitat als fets hem de retrocedir en el temps i situar-nos en els anys del bisbat de Josep Miralles i Sbert (1930- 1947), qui reemplaça a Pere Joan Campins³¹⁰ al capdavant de la diòcesis de Mallorca. L'inici del seu mandat es caracteritza per una voluntat continuista de l'apostolat lingüístic de Mossèn Alcover.

De nou, després de la victòria del Moviment Nacional en el 36 i les pressions del règim per castellanitzar la institució més antiga de Mallorca, el bisbe Miralles aconsegueix preservar l'ús del català a la catequesis i la predicació, però cedeix a la substitució en totes les altres tasques (litúrgia i publicacions religioses).

³⁰⁹ Vegeu FULLANA PUIGSERVER, P.: "L'Església de Mallorca durant el darrer franquisme: repressió, resistències i canvis (1960-1975)". A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.), *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939- 1975)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2004, pp. 249-250. Pàg. 251.

³¹⁰ (1859- 1915) El Bisbe Campins va tenir una actitud favorable al nacionalisme illenc i a la defensa de la llengua. Durant el seu mandat es va publicar un catecisme en català i va fer un esforç per arrelar la institució a la Illa, a la seva gent i a la seva idiosincràsia cultural. Recordar també que Antoni M. Alcover fou el vicari capitular de Mallorca i ma dreta de Campins. Per ampliar informació vegeu FULLANA PUIGSERVER, P.: *El catolicisme social a Mallorca (1877-1902)*. Barcelona: L'Abadia de Montserrat, 1990, pp.32-35.

Especialment important va ser l'atac frontal que va patir l'escola seminarista, on es suprimeix d'un dia per l'altre, el català com a llengua vehicular a les aules,³¹¹ a més de les assignatures de llengua, literatura i història de Mallorca que fins aquell moment havien format part del programa d'estudis. En compensació i ben entrada la dècada dels 50, Francesc de Borja Moll, tindrà l'oportunitat d'impartir algun curset de llengua i literatura, enmig de les vacances d'estiu, per a un grup de joves entre els quals hi trobem a Blai Bonet i a Miquel Julià.³¹²

Mai millor dit, serà una oportunitat d'or per despertar l'interès i la curiositat de futurs preveres cridats a fer quelcom important en defensa de la llengua, només uns quants anys més tard.

Un procés similar es farà a tots els àmbits formals de la societat illenca i en un temps rècord, la llengua pròpia quedarà desplaçada a la vida domèstica i a un ús exclusivament oral.

Per garantir l'èxit del pla i invalidar qualsevol intent per redreçar la situació a la diòcesi, la Conferència Episcopal s'encarrega que els tres bisbes que succeiran a Josep Miralles siguin castellanoparlants, per tant, aliens i distants a una realitat cultural i lingüística diferenciada. La substitució està servida.³¹³

Entre els anys 40 i 50 del segle XX es pot constatar una llarga travessia pel desert pel que fa a la presència del català a l'Església. Llevat d'algunes honroses excepcions com Josep Sureda i Blanes,³¹⁴ mossèn Guasp o mossèn Joan Rotger, que s'atreveixen a escriure i publicar alguna obra en llengua pròpia, la immensa majoria de la comunitat religiosa en renega o prefereix no fer-ho.³¹⁵ Per altra banda, les escoles

³¹¹ Es dona una absoluta situació de disglòssia entre estudiants i professors, tothom parla en català a l'àmbit privat i informal i en canvi tota l'activitat acadèmica i litúrgica del seminari és en castellà. Vegeu JULIÀ i PROHENS, M.: *Clarobscurs. L'església dels mallorquins*, Palma de Mallorca: Ed. Documenta Balear, 2003. Pàg. 272

³¹² Miquel Julià explica, com a vivència personal, que a l'època del seminari va tenir accés a les obres de costa i Llobera i Antoni Mª Alcover. No s'explicaven ni ensenyaven a classe però es podien trobar encara alguns exemplars a la biblioteca.

³¹³ Segons Miquel Julià durant el bisbats d'Hervas i Enciso es varen posar les bases perquè quan s'apliqués el Concili Vaticà II en relació a l'ús de les llengües vernacles per a la litúrgia s'acabés imposant el castellà. Va ser la que més es va utilitzar i impulsar no només al seminari, sinó també a les parròquies, la catequesis, les escoles confessionals, ...
Ibidem.

³¹⁴ També va participar, al costat d'Antoni Pons i Pastor, mossèn Nadal Batllori, Llorenç Riber i el mateix Bartomeu Guasp, en l'organització d'algunes trobades literàries i curset de llengua en petit comitè. Les reunions varen tenir lloc durant els anys 50 a Can Colom, Can Ferran i Can Massot, principalment. Ídem. Pàg. 273.

³¹⁵ Ídem. Pàg. 274.

confessionals assimilen el nou model i seran estrictes en l'acompliment de les normes, vetllant per esborrar qualsevol rastre de català a les aules.

En un context tan desfavorable com el descrit, té lloc a nivell mundial el Concili Vaticà II impulsat pel papa Joan XXIII, que no tan sols afavoreix un gir social, sinó que amb la idea d'acostar la institució al poble donarà llibertat als bisbes per aplicar i adequar la litúrgia i l'activitat parroquial en la llengua pròpia de cada territori:

“Dictats de les constitucions conciliars sortides del concili Vaticà II. La primera titulada Sacrosanctum Concilium, aprovada el 4 de desembre de 1963, dóna entrada, en substitució parcial del llatí, a les llengües vernacles, o sigui la llengua autòctona i via de cada poble en els actes litúrgics de la missa i els sacraments.”³¹⁶

La primera instrucció per a la seva aplicació assenyala la data del 7 de març de 1965 per començar a fer les misses en llengua vernacle. Per respectar l'esperit de la mesura i per raons òbvies, amb una societat majoritàriament catalanoparlant, és una oportunitat idònia per restaurar la llengua de Mallorca. En canvi, la jerarquia, seguint l'actitud servil amb el règim dels darrers 30 anys, adopta el castellà a l'Església.

No era l'única opció possible, el mateix any, a Catalunya els textos dels documents consulars i els de la litúrgia s'aniran traduint també al català, a efectes de la seva introducció i aplicació a les parròquies. Per contra, ni a València ni a Mallorca es respecta la realitat lingüística i les motivacions històriques.

Sembla ser que no fou tant el bisbe Enciso, malalt i convalescent a Madrid, sinó el vicari capitular que el substituï temporalment, Francesc Payeras i Mulet, qui va orquestrar la implantació del castellà a la diòcesis mallorquina, retardant la traducció dels textos en català i impulsant-los només en castellà.

Tanmateix no tota la comunitat cristiana aplaudeix la decisió, ans el contrari, membres de l'OCB, i una part del clergat mallorquí s'enfrontaran, sol·licitaran i aconseguiran que el nou bisbe Álvarez (1965), accepti crear una comissió destinada a la traducció dels textos litúrgics en català.

El camí no serà gens fàcil, la majoria de parròquies ja han introduït les misses en castellà abans del concili i la forta onada migratòria que ha rebut la illa des dels anys 50 ha tingut un impacte considerable sobre la realitat sociolingüística.³¹⁷ En aquest sentit,

³¹⁶ Vegeu JULIÀ i PROHENS, M.: *Clarobscurus. L'església dels mallorquins*, Palma de Mallorca: Ed. Documenta Balear, 2003. Pàg. 277.

³¹⁷ No va existir cap pla d'acollida en matèria d'aprenentatge del català, ni a l'escola ni a les parròquies, ni enlloc.

la comunitat castellanoparlant considera que ara tothom entén el castellà i per facilitat és millor no emprendre cap canvi.

S'ha de dir que el bisbe Rafael Álvarez va mantenir el seu compromís, i de manera lenta però progressiva, la llengua catalana es torna a introduir a l'eucaristia i a la catequesis. Les dades ens poden ajudar a veure la desigualtat existent dels primers anys, i quina intensitat tindrà el procés. Així la programació de les misses a Palma l'any 1967 dóna com a resultat 347 sessions en castellà i només 45 en català, d'aquestes 40 foren en horari matutí, abans de les 9 del matí, quan menys assistència hi havia de feligresos.³¹⁸ L'any 1979 de les 412 misses celebrades a la diòcesis 156 foren només en castellà.³¹⁹ Després de no poques dificultats, el català sembla que es converteix en la principal llengua d'ús de l'activitat religiosa a Mallorca.

En opinió de Miquel Julià, la institució catòlica a les Illes va renunciar a la integració de la població nouvinguda. Es va apostar pel bilingüisme en la programació de les misses i es va permetre que en actes com les cerimònies de matrimoni, batejos o funerals fossin els propis interessats els qui decidissin en quina llengua volien que es celebrés.³²⁰

Possiblement la pèrdua de fidels i de vocacions en els anys 70, dins un context social molt més bel·ligerant i reivindicatiu, ens ajuda a entendre per què es va optar per unes posicions més conservadores en qüestió de llengua, mentre es mantenia una actitud decidida en relació al discurs de justícia social i d'aproximació a la població. Però no seria just, desmerèixer l'aposta sincera del bisbe Teodor Úbeda que en múltiples ocasions es va manifestar a favor de la introducció del català. Fins i tot, es va adherir a les veus que recolzaren la proposta de l'EMM, l'any 1973.

*“Aplauzo la iniciativa de Manacor de crear una escuela para la enseñanza del mallorquín. Todo lo que sea ayudar al reconocimiento y el desarrollo de los valores autóctonos, es bueno y está en la línea de la salvación de todo hombre.”*³²¹

³¹⁸ Vegeu JULIÀ i PROHENS, M.: *Clarobscurs. L'església dels mallorquins*, Palma de Mallorca: Ed. Documenta Balear, 2003. Pàg. 288.

³¹⁹ Vegeu SOLÉ PALÀ, MANUEL, “L'Església nostra, Església i part forana”. *Lluc: revista de cultura i idees*. n° 683, Palma de Mallorca, 1979, pp. 28- 29.

³²⁰ Vegeu JULIÀ i PROHENS, M.: *Clarobscurs. L'església dels mallorquins*, Palma de Mallorca: Ed. Documenta Balear, 2003. Pàg. 293.

³²¹ (ANÒNIM) “Una fita Cultural: S'Escola de Mallorquí.” *Manacor Comarcal*, n° 1828, Manacor, 7 de juliol de 1973. Pàg. 5. Pàg. 11.

És de rebut reconèixer el paper protagonista d'un conjunt de persones de la comunitat cristiana que contribuïran a la recuperació de la identitat lingüística i cultural durant els anys 60 i 70, afavorint el canvi de posició dins la jerarquia. Els noms més destacats són: Pere Orpí, Pere Riutort, Cristòfol Veny, Pere Xamena, Josep Capó, Miquel Julià, i especialment dues persones, Pere Llabrés³²² i Rafel Ginard. El primer, assumeix l'encàrrec de traduir tots els textos litúrgics del llatí al català i es posa a l'esquena el lideratge per impulsar la recuperació de la llengua a la diòcesi.³²³ El segon publicarà entre 1966 i 1975 el *Cançoner de Mallorca*, un recull de la cultura popular de l'illa, comparable a la feina feta per Alcover amb les *Rondalles Mallorquines*.

Si parlem de protagonisme, no ens podem oblidar de L'OCB que mantindrà una col·laboració molt estreta amb el grup de clergues esmentats, entomant una nova etapa a través de la publicació de la revista *Lluc*. I a Francesc de Borja Moll, que amb la seva expertesa revisarà i traduirà textos religiosos i s'enfrontarà en més d'una ocasió amb els sectors més reaccionaris de l'Església.

2.4.3 El primer curs de català per adults a la Parròquia de la Mare de Déu dels Dolors de Manacor.

El primer curs de català a Manacor, adreçat principalment a adults i seguint uns certs criteris formals quant a horari, continguts i proves de nivell s'organitza sota l'aixopluc de l'Església l'any 1964 de la mà de mossèn Miquel Julià, essent Jesús Enciso encara bisbe de Mallorca. I per tant, en el marc d'una diòcesi favorable a la política de castellanització de tota la comunitat cristiana.

Pocs anys abans, el mateix Julià havia engegat la primera experiència escolta en el municipi. No és d'estranyar doncs, que les seves inquietuds el portessin a posar-se en

³²² Vegeu LLABRÉS, P.: "Les versions litúrgiques i bíbliques en català, adaptades per a les Balears." A: MALLAFRÈ, J. (Coord.), *II Jornades per a la Cooperació en l'Estandardització Lingüística*. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2002, pp. 62- 75.

³²³ En paraules de mossèn J. Massot "el pare Llabrés des de sempre ha estat el qui ha lluitat més per la introducció del català a la litúrgia i el qui ha fet possible l'existència de textos adaptats a la varietat dialectal de les Illes, sempre dins la unitat de la llengua comuna". Vegeu JULIÀ, M.: *Claroscurs. L'església dels mallorquins*, Palma de Mallorca: Ed. Documenta Balear, 2003. Pàg. 290.

contacte amb l'OCB i amb Francesc de Borja Moll, amb el suport dels quals es va fer realitat aquella experiència.³²⁴

Si tenim en compte el que serà després l'EMM i en paraules de Gabriel Barceló, la iniciativa de Miquel Julià representa el precedent fonamental, la llavor que donarà peu al naixement de la Institució a l'any 1973.³²⁵

L'espai que es va habilitar per a realitzar el curs era propietat eclesiàstica, conegut amb el nom de Saló Fènix, es tracta d'un departament de la parròquia de la Mare de Déu dels Dolors.³²⁶

El primer any hi van assistir entorn a uns 20- 25 alumnes, homes i dones indistintament.³²⁷ Cal recordar que no era gens habitual que persones de diferent sexe compartissin el mateix espai en actes públics de caràcter educatiu. No seria molt atrevit considerar aquest curs com una de les primeres experiències de coeducació en el municipi de Manacor des de l'inici del franquisme. De fet, no serà fins a la dècada següent que s'introduirà com a pràctica habitual a diferents centres d'ensenyament (EGB, FP i BUP).

Respecte a la publicitat i difusió que se'n va fer es pot dir que fou molt reduïda, no consta cap fulletó informatiu adreçat als ciutadans de Manacor i només s'ha trobat una breu ressenya informativa a la revista *Manacor Comarcal* corresponent a l'any 1966.³²⁸ Entre l'alumnat del primer curs trobem persones sensibles i receptives cap a l'aprenentatge de la llengua. El mateix Gabriel Barceló va ser alumne el curs del 64. El boca a boca entre amics, gent pròxima al món de la cultura, etc... facilitaren la difusió i el bon nombre d'alumnat que hi participa finalment.³²⁹

Quant a la didàctica i l'organització estrictament pedagògica de les sessions, el professor Julià només disposava d'un llibre de *Gramàtica Catalana* de Francesc de Borja Moll i un *Diccionari Enciclopèdic Català* d'Edició Reduïda (Salvat-Editores)

³²⁴ Entrevista enregistrada a Gabriel Barceló Bover, 10 de novembre del 2000, en el seu despatx del Departament de Política i Normalització Lingüística de l'Ajuntament, Manacor.

³²⁵ Ídem.

³²⁶ Entrevista enregistrada a Miquel Julià Prohens, 23 de novembre de 2000, en el seu domicili del C/ Pérez Galdós, nº 28-8b, Palma de Mallorca.

³²⁷ Entrevista enregistrada a Gabriel Barceló Bover, dissabte 9 d'abril de 2005, en el seu domicili del carrer Ronda de Felanitx, 69, Manacor.

³²⁸ (ANÒNIM) "Curs de Mallorquí." *Manacor Comarcal*, nº 131, Manacor, octubre de 1966. Pàg. 9.

³²⁹ Entrevista enregistrada a Catalina Gelabert, dissabte 23 d'abril de 2005, en el seu domicili del Carrer Olesa nº 17, Manacor.

amb data de l'any 1938, que va caure en les seves mans durant els anys del seminari. Des de la precarietat, mossèn Julià anava preparant cada sessió a partir de l'esquema següent:

“preparàvem les normes d'ortografia i els exercicis i així anàvem fent, anàvem avançant, afegint a cada classe algun precepte gramatical nou i algun verb amb els seus corresponents exercicis. Els alumnes escrivien a mà, copiaven allò que anàvem dient, no hi havia cap llibre. Fèiem lectures que teníem en el mateix llibre de Gramàtica Catalana. En definitiva, donàvem una norma d'ortografia, posàvem l'exemple i després fèiem pràctica sobre aquella norma mitjançant exercicis. I quan acabàvem començàvem amb la següent i així fins a donar-les totes. Això era tot.”³³⁰

Amb pocs recursos i amb una didàctica molt rudimentària, però impulsats per un voluntarisme i una elevada motivació, es van superant les dificultats, obtenint resultats positius i una assistència regular al llarg de tot el curs.

Des del primer any l'alumnat anava a examinar-se a Palma a través de les proves organitzades per l'Obra.³³¹ I tal com s'ha explicat en el capítol referit a les classes del col·legi Municipal Ramon Llull, a la fi de cada edició els membres de l'entitat cultural baixaven a Manacor i s'organitzava una gran festa amb la recepció de diplomes acreditatius – recordem que sense cap valor oficial – per part de l'alumnat. Els primers anys Òmnium Cultural ajudava en el finançament dels premis i la dotació era molt interessant, ja que si bé amb un aprovat s'obtenia un lot de llibres de l'editorial Moll, es premiava amb 500 pessetes l'obtenció d'un notable i treure un excel·lent suposava guanyar un viatge a algun territori dels Països Catalans.³³²

Això es va fer el primer any i possiblement el segon, però no es va poder mantenir massa temps donat l'elevat cost. Finalment els premis es varen limitar a lots de llibres.³³³

³³⁰ Entrevista enregistrada a Miquel Julià Prohens, 23 de novembre de 2000, en el seu domicili del C/ Pérez Galdós, nº 28-8b, Palma de Mallorca.

³³¹ Entrevista enregistrada a Gabriel Barceló Bover, dissabte 9 d'abril de 2005, en el seu domicili del carrer Ronda de Felanitx, 69, Manacor.

³³² Entrevista enregistrada a Catalina Gelabert, dissabte 23 d'abril de 2005, en el seu domicili del Carrer Olesa nº 17, Manacor.

³³³ Entrevista enregistrada a Aina Moll Marquès, 9 de març de 2006, en el seu domicili del Camí d'es Terrer Blanc, polígon 11, parcel·la 19. Biniali.

En aquell primer curs del 64 Gabriel Barceló s'examinarà del nivell de llengua en Grau Superior, obtenint una nota final d'excel·lent i en conseqüència és premiat amb un viatge a Catalunya. L'any següent mossèn Julià no pot seguir fent-se càrrec del curs, doncs el temps que li ocupa el desenvolupament de les seves funcions a la vicaria no li ho permet, i poc després acabarà abandonant el municipi, l'any 1967.³³⁴ És aquí quan el professor Barceló assumeix la direcció de les classes de català per adults.

El segon any es torna a reeditar, celebrant-la de nou al Saló Fènix, des d'on es traslladarà els cursos successius al col·legi Centre Eucarístic.³³⁵ Ara, Gabriel Barceló ja és l'home de l'Obra destinat a dirigir la tasca educativa de l'ensenyament del català en el municipi de Manacor. Un bon grapat d'adults i joves passaran per les seves mans durant la segona meitat de la dècada dels seixanta i principis dels setanta.

La importància de la primera experiència d'ensenyament de la llengua en població adulta organitzada per mossèn Julià rau en el fet de convertir-se en la base sobre la qual es posaran els ciments de la futura institució municipal. Indica una direcció a seguir, adreçat a un col·lectiu, l'adult, que finalment, quan el català s'implantarà com a matèria obligatòria dins els centres educatius, serà el que conformarà el seu alumnat durant les quatre dècades següents. I finalment, és també el curs que dóna la possibilitat al professor Barceló de continuar la tasca docent en llengua i implicar-se molt més en el projecte compartit amb l'OCB, erigint-se com una peça clau en el procés històric de naixement de l'EMM i posterior consolidació.

³³⁴ Entrevista enregistrada a Miquel Julià Prohens, 23 de novembre de 2000, en el seu domicili del C/ Pérez Galdós, nº 28-8b, Palma de Mallorca.

³³⁵ Entrevista enregistrada a Gabriel Barceló, dissabte 9 d'abril de 2005, en el seu domicili del carrer Ronda de Felanitx, 69, Manacor.

2.5 Manacor, el pes de la seva història.

Una de les preguntes que ens hem fet en capítols preliminars és per què té lloc a Manacor la constitució de l'EMM i no pas a Palma on ja fa anys que l'OCB s'encarrega de l'organització i gestió de cursos de llengua i cultura? Qualsevol altra localitat reunia les condicions per haver acollit el projecte? En realitat, Barcelona intentarà engegar una iniciativa semblant l'any 1975 que no prosperarà per la manca de suport del govern municipal.³³⁶ Mentrestant a la capital del llevant mallorquí ja fa 2 anys que l'Escola ha iniciat la seva singladura, sense gaires traves polítiques o administratives.

Ens deixariem quelcom si identifiquéssim les causes d'una fita tan insòlita com aquesta, només amb els esdeveniments succeïts durant els anys 60 i 70, que són els que majoritàriament s'han anat explicant.

Una opció més coherent és tenir en compte precedents de gran valor. No són pocs els qui coincideixen en destacar el pes cultural que té Manacor en el conjunt de l'illa, especialment pel lligam amb mossèn Antoni Maria Alcover,³³⁷ figura cabdal de les lletres catalanes del segle passat. Aina Moll, per exemple, estableix clarament la relació entre la ciutat i el seu fill més il·lustre

*“Manacor és la capital de la mallorquinitat i la figura de mossèn Alcover té un paper essencial, no només a Manacor o a Mallorca, sinó a totes les terres catalanes. Tu comences a pensar què seria del conjunt de la llengua sense la seva acció i no ho pots explicar. Perquè, primer la idea de reunir tot el cabal lingüístic, després organitzar un congrés, també la capacitat d'apostolat que feia que tothom si aboqués. Per tant, sense mossèn Alcover no sabem què podria ser de la llengua catalana, però realment no s'assemblaria gens al que és ara, no tan sols la llengua a Mallorca, sinó en el conjunt dels països de parla catalana.”*³³⁸

³³⁶ Un dels regidors de l'ajuntament de la Ciutat Comtal, Soler Padró- considerat inicialment addicte al règim- va presentar una proposta amb un cost de 50 milions de pessetes (1975) perquè l'àrea d'educació del consistori posés en marxa classes de català. 9 regidors hi varen votar a favor i 18 en contra. MARÍN, MARTÍ: *Els ajuntaments franquistes a Catalunya*, Lleida: Pagès Editors, 2000. Pàg. 445.

³³⁷ Vegeu MIR FULLANA, A. I ALTRES: “NOMINACIÓ, 25 anys en defensa de la llengua i la cultura”. pàg. 13 a 21, *Papers de sa Torre, Aplecs de Cultura i Ciències Socials*, Patronat EMM (Impremta Llopis), Manacor, 1998.

³³⁸ Entrevista enregistrada a Aina Moll Marquès, 9 de març de 2006, en el seu domicili del Camí d'es Terrer Blanc, Polígon 11, parcel·la 19. Biniali.

Seguint el mateix argument s'uneixen altres persones rellevants en el procés per fer possible el projecte de l'Escola. És el cas de Josep Maria Salom,³³⁹ que l'any 1970 retorna a Manacor per exercir com a mestre en el col·legi públic Sa Torre, i que en la condició de testimoni privilegiat d'aquells anys de transformació, ens apunta la següent reflexió:

“I jo com a director de la revista local Manacor Comarcal, ja pensem amb això, i en un moment determinat, quan parlem sobre si hi ha d'haver una escola que ensenyi català, ens emparem amb el fet que Manacor és la terra de mossèn Alcover i que, per tant, si algú havia d'anar al capdavant era aquest municipi. No ens havien de crear massa problemes.”³⁴⁰

Una llengua és un instrument al servei d'una societat per construir coneixement i cultura, però amb massa freqüència s'ha utilitzat per generar confrontació política des de la demagogia més absoluta. Alcover no va defugir d'expressar públicament els seus posicionaments ideològics, va ser un polemista destacat del seu temps. Molt dur i contrari als moviments d'esquerra, va coincidir però, en el reconeixement de la unitat lingüística dels països catalans i en la necessitat de defensar i promoure l'oficialitat de la llengua de Mallorca al costat de polítics d'Esquerra Republicana, en un moment tens, marcat per la bel·ligerància i l'anticatalanisme que envaïa tot l'espectre polític conservador, amb els quals compartia la resta de discurs.

El projecte de l'Obra del DCVB i el recull dels contes de tradició oral publicats sota el títol de “Les Rondalles Mallorquines d'en Jordi des Racó” (Alcover), l'han convertit en un personatge clau del món de la cultura de les Illes. Gaudeix de gran prestigi com a lingüista i juntament amb Pompeu Fabra mereix el reconeixement de pare de la llengua catalana contemporània. I és manacorí! No se'n va amagar mai, ans el contrari, sempre va mantenir el vincle amb el poble i la seva gent.

³³⁹ El 1970, quan arriba a Manacor, després d'anys destinat com a mestre a Artà, assumeix també la direcció de la revista local, *Manacor Comarcal*, des d'on impulsà la publicació d'alguns articles en català. Coincideix amb Joaquim Gual de Torrella, qui aleshores és director del col·legi on és destinat el mateix any (col·legi Sa Torre). Gual de Torrella, simpatitzava amb posicions de defensa i impuls de la llengua catalana. Va publicar alguns articles a la revista local i va facilitar les instal·lacions del centre que ell mateix dirigia perquè l'ajuntament disposés d'un local on ubicar l'EMM els primers anys. I finalment, va presentar a Josep Maria Fuster al Sr. Salom i a través d'ells dos, coneix en darrer lloc al professor Barceló. Tots tres seran els principals impulsors i valedors del projecte de l'Escola. Entrevista enregistrada a Josep Maria Salom, el 27 de maig de 2005, en el Palau de la Premsa, Manacor.

³⁴⁰ Ídem

L'EMM al llarg dels darrers 40 anys ha contribuït a fer una divulgació didàctica de l'escriptor i lingüista, engrandint la seva obra i convertint-lo amb el fill il·lustre més universal que hagi tingut mai el municipi en el terreny cultural. Un exemple il·lustratiu és la creació de la Institució Pública Antoni Mª Alcover (2006).³⁴¹

Durant la Guerra Civil i els primers anys de postguerra la ciutat es converteix en una caça de bruixes on les execucions sumàries i les denúncies sense fonament es repetiran per desgràcia de molts. Però la duresa de l'època no serà obstacle perquè durant els anys 60 i principis dels 70 s'iniciï una represa cultural de primer ordre. Manacor comença a disposar d'un conjunt d'autors que escriuen i produeixen cultura en català i a poc a poc, s'anirà conformant un cultiu propici per a la decisió final del consistori vers l'Escola. Escriptors com Antoni Mus,³⁴² Jaume Vidal i Alcover,³⁴³ Miquel Àngel Riera,³⁴⁴

³⁴¹ L'Ajuntament de Manacor, conscient de la grandesa d'Antoni M. Alcover i Sureda i de la seva obra, acordà crear una Institució Pública amb el seu nom que fos acte d'homenatge, mostra dels seus records, estímul d'estudi i ciència, manifestació d'afecte cap a la nostra terra i els nostres valors i llavor d'un gran arbre de cultura i harmonia.

La Institució té com a principals finalitats, d'una banda, la conservació, reunió i aprofitament científic de tot el legat d'Antoni M. Alcover i, de l'altra, l'estudi, recerca, coneixença i promoció de la cultura popular de Mallorca. A partir d'aquestes finalitats bàsiques treballa dues línies paral·leles:

Una línia científica, que pretén oferir un espai per a l'estudi filològic i l'alcoverisme a través del Bolletí de la Institució Pública Antoni M. Alcover, de Beques d'investigació, etc.

Una línia divulgativa, que vol acostar al públic general la figura d'Antoni M. Alcover, la cultura popular i, especialment, les rondalles.

http://www.institucioalcover.org/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=1&Itemid=1&lang=ca: consultada dijous 27 de març de 2014.

³⁴² Mus López, Antoni (Felanitx, desembre de 1926 – Manacor, març de 1982). Va ocupar un alt càrrec a l'empresa Majòrica a Manacor, però la seva vida la va dedicar sobretot a l'escriptura i al teatre. En la parcel·la literària, destacar obres com: *La Lloriguera*, Premi Ciutat de Manacor 1967; *Diafora* (1975) i fonamentalment, *La senyora*, Premi Sant Jordi 1979. En la seva faceta de dramaturg, destaquen obres com *La lluita de l'usurer*, *Teranyines*, *Munpare és un bon partit* o *Un dia a qualsevol hora*, entre d'altres. Va rebre el Reconeixement de Mèrits de l'EMM l'any 1977.

³⁴³ Vidal i Alcover, Jaume (Manacor, 29 de maig de 1923 – Barcelona, 2 de gener de 1991) Llicenciat en Dret i en Filosofia i Lletres, és un dels grans autors mallorquins en narrativa i poesia en llengua catalana. Fou professor de la Facultat de Filologia i Lletres de la Universitat de Barcelona, obtingué el títol de Doctor en Filologia Romànica (1976) i la Càtedra de Filologia Catalana (1984) a la mateixa Universitat. Entre les seves obres, trobem títols tan reconeguts com: *Sonets a Euridice*, Premi Mossèn Alcover; *Dos viatges per mar*, Premi Ciutat de Palma de Poesia, 1962 o *Les quatre llums*, Premi Víctor Català, 1968.

³⁴⁴ Riera Nadal, Miquel Àngel (Manacor, 29 d'abril de 1930 – Palma, 20 de juliol de 1996). Llicenciat en Dret, va destacar com escriptor i poeta. Entre les seves obres literàries es troben: *Poemes de Miamar*, Premi Ciutat de Palma 1972; *Morir quan cal*, Premi Sant Jordi 1973; o *L'Endemà de mai*, finalista dels Premis Joseph Pla de Novel·la i Premi Nacional de la Crítica Narrativa Catalana 1979. Va rebre el Reconeixement de Mèrits de l'EMM l'any 1984.

compositors com Guillem d'Efak³⁴⁵ o una jove creadora, Maria Antònia Oliver, que es descobrirà al llarg dels anys successius amb una important obra narrativa en llengua catalana (1973, *Cròniques del mig estiu*),³⁴⁶ entre d'altres, li donaren un pes literari a la ciutat, que ampliarà la bandera representada per mossèn Alcover.

L'Ajuntament hi contribuirà inaugurant a partir de l'any 1972 els premis Ciutat de Manacor, uns guardons que donaran peu al debat quan des del mateix consistori regidors compromesos com Josep Maria Fuster defensin l'exclusivitat i la participació d'obres escrites només en llengua catalana.

*“Manacor era un poble on hi havia molts escriptors. Nosaltres ja ens havíem plantejat en relació en els premis Ciutat de Manacor, que els fèiem en castellà, de fer-los en català, i només en català. Jo ho havia plantejat i ho discutia amb Antoni Mus ... també hi havia en Miquel Àngel Riera que no estava d'acord. Tot i que jo penso que era més per fer la contrària. Bé, en definitiva hi havia un ambient catalanista favorable a la creació d'aquesta Escola.”*³⁴⁷

Per concloure, accentuem el fet que en només 30 anys la ciutat recupera la iniciativa i el lideratge en la defensa de la llengua a la part forana, i esdevé un centre neuràlgic de la cultura a tota la comarca. En nom de mossèn Alcover, la iniciativa ciutadana i el consistori entomaran de nou l'apostolat lingüístic que el seu fill més il·lustre va deixar inacabat. Això sí, des d'una perspectiva diferent i en un context on quasi tot resta per fer.

³⁴⁵ Fullana Hada D'Efak, Guillem (Rio Muns, Guinea Equatorial, 23 de març de 1930 – Palma, 15 de febrer de 1995). Fill d'un guàrdia civil destinat a la colònia espanyola a l'Àfrica, arriba a Manacor amb només 2 anys. Va estudiar al col·legi Ramon Llull (1940- 1947). Destaca com a músic, cantautor, compositor i poeta. També fou autor d'obres de teatre i de narrativa. Va rebre el Sant Jordi d'Or, de radio el 1967 i el Premi Ciutat de Palma de Teatre el 1973. L'EMM li va retre homenatge amb el Reconeixement de Mèrits l'any 1992.

³⁴⁶ Vegeu MIR FULLANA, A. I ALTRES: “NOMINACIÓ, 25 anys en defensa de la llengua i la cultura”. *Papers de sa Torre, Aplecs de Cultura i Ciències Socials*, n° 46, Patronat EMM (Impremta Llopis), Manacor, 1998, pp. 13- 21

³⁴⁷ Entrevista enregistrada a Josep Maria Fuster, 22 d'abril de 2005, en el seu domicili de la Costa dels Pins, Son Servera

2.6 La situació de l'ús social de la llengua durant el tardofranquisme i la transició a Mallorca.

Ja hem abordat molts elements que ens ajuden a entendre millor el context social, polític, educatiu i religiós en el moment del naixement de l'EMM. L'objectiu del present capítol és contribuir a l'esclariment de les condicions en les quals té lloc el fet històric a Manacor, però també en el conjunt de l'illa de Mallorca. L'accent, aquest cop, ho posem en la persecució del català durant el franquisme, el procés de normalització de l'ús social i formal en els darrers anys de dictadura i la situació de partida quan inaugurarem el nou règim democràtic a finals dels anys 70. L'anàlisi estableix una comparativa entre el procés que es viurà a Catalunya i a Mallorca per tal d'identificar les diferències substancials quant al recorregut dels dos territoris.

Farem un vol d'ocell per conèixer l'estat dels mitjans de comunicació a partir de la Llei de Llibertat de Premsa de 1966 i veurem el canvi que es produirà en el camp de la divulgació i la informació passant d'una societat on s'exerceix el control dels mitjans, a una altra on ja no és possible coartar la llibertat d'expressió amb facilitat. També ens interessa saber quin rol ocupen els nous i els vells canals en el procés de defensa de la llengua i la cultura pròpies.

Ja per acabar, explicarem l'actitud proactiva que manté la revista local *Manacor Comarcal* per afavorir la posada en marxa del projecte i promoure una bona acollida entre la població.

2.6.1 La societat mallorquina en un context de diglòssia.

Abans d'entrar a fons, fem una puntualització històrica: tots els territoris de parla catalana arrosseguen la persecució de les senyes d'identitat més importants d'una nació, la llengua i la cultura, des del Decret de Nova Planta (1716) i és amb la fragilitat del desprestigi com a llengua culta i de ciència que s'inicia, primer la Renaixença a finals del S. XIX i després els intents per recuperar un pes institucional i social durant el primer terç del S. XX.

Si bé el poble català tancarà el breu període de la II República amb avenços importants en matèria de llengua, havent aprovat un Estatut d'Autonomia que reconeix l'oficialitat del català com a llengua pròpia i un Decret de Bilingüisme que n'afavoreix

el seu ús en tots els àmbits, a Mallorca la llengua no passarà de ser més o menys tolerada i valorada en determinats ambients. El professor Antoni Alomar i Canyelles³⁴⁸ apunta que la incidència a l'ensenyament serà baixa, només un grup organitzat de professors imparteix lliçons amb l'autorització dels pares, però l'idioma oficial i més generalitzat és el castellà. En l'àmbit administratiu, es valora el domini del català escrit i de fet hi ha constància a molts ajuntaments que les actes municipals s'escriuen en la llengua de Mallorca.³⁴⁹ Es poden trobar articles publicats en català, però la majoria dels mitjans de premsa i revistes especialitzades preferien el castellà. I en l'apartat polític, no hi ha consens i tan sols una força parlamentària, Esquerra Republicana, demana un Estatut propi per a l'illa que inclogui la cooficialitat de la llengua. Fets que constaten la manca de consolidació en els àmbits formals i que situen el català en posició de debilitat i desigualtat respecte a l'idioma de l'Estat en el moment que encetem el llarg període franquista.

Tant a Catalunya com a Mallorca, en canvi, es dona la paradoxa i la coincidència de l'ús massiu del català com a llengua d'expressió oral i col·loquial en la immensa majoria de la població. Hom la parla i /o l'entén, però són només uns pocs els qui en dominen la lectura i l'escriptura.³⁵⁰

Tanmateix, totes les passes endavant a Catalunya acaben en paper mullat i la desfeta de la República comporta una *espanyolització*,³⁵¹ és a dir, l'aplicació de mesures repressives amb força duresa contra la cultura i la llengua pròpies, que obliguen a un retrocés considerable. La llengua catalana és sotmesa a una persecució ferotge: és prohibeix l'ús en qualsevol document oficial, per descomptat és reprimida durament a l'ensenyament, es canvien els noms de carrers i places, així com de les principals institucions polítiques, socials i culturals de Catalunya, mentre els rètols, anuncis i la nomenclatura de comerços, bars, hotels... només es poden expressar en castellà. En definitiva, i com molt bé diu la Dra. Elena Yeste Piquer:

³⁴⁸ Vegeu ALOMAR i CANYELLES, A.: "La repressió franquista de la llengua i la cultura catalanes a Mallorca." A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.), *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939- 1975)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2004, pp. 159-180. Pàg. 162.

³⁴⁹ *Ibíd.*

³⁵⁰ Una situació que podem explicar pel fet que existia encara una elevada taxa d'analfabetisme i l'idioma que hom parlava era, per norma general, la llengua materna. En el cas de les classes populars, molt més nombroses en nombre, aprenien el català per tradició oral.

³⁵¹ Expressió encunyada pel primer governador civil de Franco a Catalunya, Wenceslao González Oliveros. *Ídem*. Pàg. 148.

“La consigna era molt clara, el català havia de proscriure de la vida pública”.³⁵² I afegeix:

“Del 1944 fins al 1947, la persecució de la llengua i la cultura va estar caracteritzada per “una estratègia d’assimilació” i de “terror blanc”, que exercia una “pressió ideològica sobre qualsevol activitat cultural”.³⁵³

Paral·lelament Mallorca pateix quelcom semblant, fruit d’una estratègia clara i planificada de les noves autoritats civils (especialment falangistes) i militars per arraconar el català a l’entorn familiar, desposseir-la com a llengua de cultura i suprimir els lligams que existeixen amb la resta dels països catalans.³⁵⁴ Durant els anys de la postguerra predominarà la por a utilitzar la llengua autòctona en públic, especialment en situacions on abans era freqüent el seu ús. Un exemple és l’Ajuntament de Palma, que a partir de 1936 suprimeix el català de qualsevol document administratiu i de les actes municipals, al temps que funcionaris i regidors es cuiden molt de no expressar-se en la seva llengua, tot i que no existeix cap norma que així ho mani.

Es fa efectiva la prohibició a l’ensenyament i es duu a terme una política cultural orientada a castellanitzar la societat a través dels mitjans de comunicació, l’escola, les institucions de l’Estat i l’Església. La pressió és constant i té lloc a qualsevol indret de l’illa, on s’observa la supressió de rètols en català a comerços, restaurants i oficines. Fins i tot s’hi troben missatges escrits amb l’objectiu d’inhibir el seu ús oral: “*Si eres español, habla en español.*”³⁵⁵

A Catalunya l’aplicació de les polítiques repressives comença a relaxar-se a partir de 1945, moment en què finalitza la II Guerra Mundial. Franco queda aïllat amb la victòria dels aliats i necessita traslladar una imatge de bonhomia, de certa tolerància, per tal d’establir relacions exteriors amb les democràcies europees. Aquest canvi d’orientació s’inicia durant el mandat del governador civil de Barcelona, Bartolomé Barba Hernández (1945- 1947). I en qualsevol cas no afecta les línies mestres de la dictadura respecte a la política lingüística, senzillament es tolera un cert ús del català

³⁵² Vegeu PIQUER YESTE, E.: *Revisionisme històric i negacionisme. La persecució política de la llengua catalana (1874- 2011)*. Barcelona: Universitat Ramon Llull, 2011. Pàg. 97.

³⁵³ Ídem, pp. 98- 100.

³⁵⁴ Teoria defensada per l’historiador mallorquí Josep Massot i Muntaner. Ídem. Pàg. 160.

³⁵⁵ Vegeu ALOMAR i CANYELLES, A.: “La repressió franquistes de la llengua i la cultura catalanes a Mallorca.” A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.), *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939- 1975)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2004, pp. 159-180. Pàg. 179.

sempre que estigui vinculat a cultura popular i folklore, però no es permet encara la introducció a l'ensenyament, a l'administració o a la premsa escrita.

Val a dir que el poble de Catalunya mai va resignar-se a acceptar del tot la imposició del castellà, ni tan sols a partir de l'onada migratòria dels anys 50 i 60. Serà precisament a la dècada de 1960 que la llengua pròpia rebrà un important impuls de la societat civil, guanyant de nou terreny i pes en àmbits fins aleshores prohibits pel règim, el qual mantindrà el control pel que fa a les polítiques culturals però es mostrarà permissiu amb qüestions lingüístiques. La campanya “català a l'escola” (1967), l'organització d'exàmens oficials per a l'exercici de l'ensenyament en català promogut per la Diputació de Barcelona (1967), l'autorització oficial que rep l'Orfeó Català per cantar en la llengua autòctona, exemplifiquen un cert recorregut en la direcció de normalitzar la situació de la llengua en el territori, però lluny encara de l'escenari desitjat.

A mesura que ens aproximem a l'etapa de la transició les manifestacions de suport en la seva defensa es repeteixen, convertint-se en una qüestió de país, aconseguint cohesionar totes les forces polítiques en la clandestinitat, els moviments socials emergents, les entitats cíviques i culturals, etc.³⁵⁶ En definitiva, la societat catalana se sent més forta, s'identifica amb una terra, una història i una llengua pròpies i reivindica el dret al seu ús normalitzat. Mentrestant, el franquisme ha viscut un relleu generacional i ha passat d'un govern molt ideològic a un de més pragmàtic, preocupat per l'economia i la utilització del poder en benefici propi, més que no pas per la imposició d'un model cultural homogeni.³⁵⁷ Amb tot, el problema de la diglòssia perviu, especialment en els àmbits cultes i formals. Segons dades de 1975 només un 11% de 5,6 milions d'habitants residents a Catalunya dominen el català a nivell escrit.³⁵⁸

³⁵⁶ La campanya “Català a l'escola” reuneix el suport de 2500 entitats; segons l'Informe FOESSA el 95% dels pares volen que els seus fills aprenguin català i el 56% ho volen com a primera llengua (dada important tenint en compte que l'any 1970 el percentatge de població immigrant arriba al 36% del total de la població); el 1973 170 científics signen un manifest a favor del català com a llengua d'ús en el camp científic; 1976 Josep Maria Puyal retransmet els partits de futbol en català a radio Barcelona i TVE ja emet noticiaris en la llengua pròpia a Catalunya. Vegeu ESPINET BURUNAT, F.: “Memòria de la transició (1966-1979). Paraules introductòries a una cronologia arbitrària.” *Història Moderna i Contemporània*, n°3, Barcelona, 2005, pp. 19, 27 i 39.

³⁵⁷ Un exemple del canvi de cicle són les eleccions familiars de 1970 a Catalunya, on podem distingir com la publicitat i la propaganda electoral es fa en castellà i en català per part de la majoria d'aspirants a càrrecs elegibles. Aquesta decisió no és tant per posicionar-se en defensa de la llengua, sinó per aconseguir mobilitzar a més electors sensibilitats per la qüestió del català. Ídem. Pàg. 382.

³⁵⁸ Ídem. Pàg. 34.

Si passem a Mallorca, la segona etapa del franquisme es caracteritza per un procés més lent en relació a la recuperació de l'ús de la llengua i la cultura, menys actiu políticament, però ben articulat en un nivell pràctic i operatiu. Les persones que impulsaran l'OCB i l'Estudi General Lul·lià no són sospitoses de pertànyer a cap moviment d'oposició al règim, tot el contrari, existeix bona relació amb les autoritats i en ocasions es permet l'activitat per promoure el coneixement del "mallorquí" més com un tema folklòric i popular que no pas nacionalista o amb connotació política.³⁵⁹ Des del nostre punt de vista, aquest fet serà clau per entendre la debilitat amb la qual ens plantarem en els anys de la transició democràtica, ja que per una banda la població autòctona és analfabeta en la pròpia llengua i ha après a menystenir-la davant del castellà que sí domina majoritàriament, i per altra banda la població nouvinguda amb el boom turístic dels anys 60 no ha percebut la necessitat d'aprendre la llengua i la cultura de Mallorca com a mitjà d'integració dins la comunitat. El que passarà és que la diglòssia es farà més present a la societat de la transició que potser a l'etapa de la postguerra. La gent continua parlant a nivell col·loquial, en espais de socialització: cafès, places, a la feina.. però ara el castellà li menja terreny també en l'àmbit informal.

La prohibició de l'ensenyament de la llengua a l'escola serà cada cop més permeable, com hem vist en les experiències d'Aina Moll i Biel Barceló, tot i que no podem parlar en cap cas d'un fet generalitzat. I segur que l'esforç de l'OCB per revertir la situació i advertir a la gent de la necessitat d'adquirir consciència crítica i identitat cultural serà clau per entendre els moviments en defensa del català a la dècada dels anys 70, que s'estenen principalment en el món educatiu i en el ventall de reivindicacions de les formacions polítiques emergents al final de la dictadura. Però si ens referim a muscle, els catalans han exercitat més temps, amb més intensitat i amb major grau de consciència que els mallorquins la lluita a favor de la normalització lingüística.

En plena transició a Catalunya tothom coneix el castellà, el parla i l'entén i en canvi la situació del català continua essent desigual: un 69% ho parla, un 46% ho llegeix i només un 18% domina la forma escrita i els elements culturals propis (literatura, història, ...).³⁶⁰ Les fites legislatives seran cabdals per revertir la situació. El

³⁵⁹ Vegeu SERRA BUSQUETS, S.: "Les dificultats d'articulació de l'oposició antifranquista: el cas de Mallorca." *Cercles: revista d'història cultural*, n°14, Palma de Mallorca, 2011, pp. 38-54. Pàg. 50.

³⁶⁰ Vegeu ESPINET BURUNAT, F.: "Memòria de la transició (1966-1979). Paraules introductòries a una cronologia arbitrària." *Història Moderna i Contemporània*, n°3, Barcelona, 2005, Pàg. 44.

primer pas implica l'aprovació de la constitució, que reconeix la co-oficialitat de les llengües autòctones en les nacionalitats històriques. El segon pas és l'obtenció de l'Estatut d'Autonomia (1979), que té categoria de llei orgànica. En el seu article tercer s'indica clarament que el català és la llengua oficial de Catalunya igual que el castellà ho és de tot l'Estat. Existeix, per tant, l'obligació de facilitar a tota la ciutadania el coneixement i domini de les dues llengües i progressivament assolir una situació d'equitat quant a drets i deures. La tercera gran fita és la Llei de Normalització Lingüística que la Generalitat de Catalunya tira endavant el 1983.³⁶¹

Al llarg dels anys 70 l'esforç i compromís vers la recuperació de la identitat cultural és fa palesa també en l'àmbit editorial, així és com l'any 1979 s'assoleix la xifra rècord de 1321 llibres publicats en català.

Paral·lelament Mallorca viurà un procés semblant però més lent. Utilitzarà l'experiència i el lideratge de Catalunya per anar fent el seu propi camí. Recordem que les Illes Balears serà la darrera comunitat autònoma en aprovar l'Estat d'Autonomia (1983) i fins el 1986 no es farà realitat la Llei de Normalització Lingüística a Mallorca i a la resta d'illes.

El debat preautonòmic no va ser fàcil, com ja hem apuntat en capítols anteriors, i a diferència del principat on tots els esforços s'orientaven a posar en funcionament una maquinària prou potent per normalitzar la situació de la llengua, a la nostra terra s'obrien de nou debats interessats i demagògics, amb intencionalitat política sobre la unitat de la llengua: català versus mallorquí. Josep Maria Llompart exposa de manera magistral les raons que expliquen la negació de la pròpia identitat per part d'un grup reduït de la població. En un article publicat a la revista *Lluch* (1979) va desmuntant un a un els arguments utilitzats per justificar el mallorquí com a llengua independent. Indica que la idea dels mots territorials diferenciats no és un motiu prou sòlid, posant exemples de situacions semblants en altres llengües. Opina que les causes del rebuig cal cercar-les en la sociolingüística, és a dir, “ *en les estructures mentals de la societat davant del fet lingüístic.*”³⁶² En altres paraules, la principal raó d'aquest debat no és altra que la

³⁶¹ La Llei s'aprova essent Aina Moll Directora de Política Lingüística del Govern de la Generalitat. Va exercir el càrrec des de 1980 fins a 1988, temps que li va permetre formar part de l'equip que va dissenyar la norma i també va participar en el seu desplegament durant els 5 primers anys. Vegeu MOLL i MARQUÈS, A.: "La política lingüística de la Generalitat de Catalunya." *Lluc*, n° 698, Palma de Mallorca, 1981, pp. 122-123.

³⁶² Vegeu LLOMPART, J. M. . "Cap a la normalització de la llengua catalana: Divagacions sociolingüístiques." *Lluc*, n° 686, Palma de Mallorca, 1979, pp. 99-102. Pàg. 4.

situació de diglòssia que ha viscut Mallorca des de fa 200 anys, amb la coexistència de dues llengües en un mateix territori, on el castellà ocupa un lloc de privilegi, essent la llengua de prestigi, per sobre del català, que té la consideració de llengua baixa, d'ús col·loquial i reservada a l'àmbit privat.

Una altra contradicció defensada i mantinguda de manera residual fins a l'actualitat, és l'admiració i respecte d'obres escrites en dialecte, com el teatre popular de Pere Capellà i les rondalles mallorquines d' Antoni Maria Alcover, en contraposició a les obres d'altres autors que publiquen en català normatiu i culte, com era el cas de Costa i Llobera, i que no compten amb el mateix grau d'acceptació, comenta Llompart.³⁶³

Si la situació de diglòssia s'hagués mantingut unes quantes generacions més, amb el nivell de desigualtat d'aleshores, és probable que el castellà hagués substituït definitivament al català de Mallorca com a llengua única del territori. Però afortunadament el món acadèmic, constituït entorn a la UIB (1978) i l'Institut de Ciències de l'Educació, mai varen donar suport a la desintegració de la llengua, ans el contrari, en el temps d'edificar un marc legal nou i democràtic, varen unir els seus esforços amb l'OCB i altres institucions com l'EMM o l'STEI per tal de recuperar reconeixement i ús formal de la llengua catalana i configurar un model de bilingüisme que ha arribat fins els nostres dies.

2.6.2 La influència dels mitjans de comunicació. L'empenta de la Llei de Premsa i Impremta de 1966.

Durant l'etapa prèvia a la transició i al llarg dels primers anys de democràcia els mitjans de comunicació desenvoluparan un rol important en el procés de normalització de la llengua i la cultura tant a Catalunya com a Mallorca. Per a que el canvi sigui possible i es creï un mercat competitiu i divers en l'àmbit de la comunicació serà necessari, però, certa relaxació dels mecanismes de control de l'Estat. No oblidem la intransigència i la intolerància a la crítica que fins aquell moment havia caracteritzat al franquisme.

L'any 1966, coincidint amb una etapa de creixement econòmic i aperturista a nivell polític i social, es comença a materialitzar un nou escenari amb la promulgació de

³⁶³ Ídem. Pàg. 5.

la Llei de Premsa i Impremta. El Ministeri d'Informació i Turisme encapçalat per Manuel Fraga Iribarne,³⁶⁴ pretén liberalitzar el sector de la informació i per fer-ho factible substitueix el mecanisme de censura vigent i aplicable a qualsevol publicació, per un codi de límits que hauran de conèixer i respectar tots els mitjans que vulguin operar a l'Estat Espanyol.³⁶⁵

I efectivament, es produeix una transformació en el país, amb conseqüències imprevistes pel règim que influiran en la generació de debat polític dins la societat i despertaran consciència crítica en una ciutadania en procés de canvi, caracteritzada per una creixent disconformitat amb les polítiques oficials.

Però anem a veure amb més detall quines són les principals repercussions de la Llei de “llibertat” de Premsa. La primera i més significativa va ser la proliferació de nous diaris i revistes de tirada periòdica, especialitzades en temàtiques diverses.³⁶⁶ En aquest sentit podem assenyalar *Destino* (1937- 1980),³⁶⁷ *Triunfo* (1946- 1982)³⁶⁸ o *Serra D'Or* (1959),³⁶⁹ entre d'altres, que representen un punt i a part en l'Espanya del blanc i negre, aportant matisos i connectant amb la sensibilitat de la majoria de la gent. Ja en els anys 70 amb la Transició a les portes, neixen *Taula de Canvi* (1974), *El País* (1976), *el Diari Avui* (1976), *El Periódico de Catalunya* (1978), *Cambio 16* (1971) i *Diario 16* (1976).

Tant els nous actors com alguns dels vells,³⁷⁰ són conscients del moment històric que està vivint Espanya i tenen la voluntat d'influir en l'opinió pública a partir de bases

³⁶⁴ Pertanyia a la línia reformista i tecnòcrata del govern.

³⁶⁵ Vegeu YSÁS i SOLARES, PERE.: “L'antifranquisme i la crisi de la dictadura.”. A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.) *La transició democràtica als Països Catalans: Història i memòria*. València: Universitat de València, 2011, pp. 31- 50. Pàg. 39.

³⁶⁶ Moltes d'aquestes revistes s'enfocaven a temes d'interès polític, social, cultural, veïnal, sindical o de lluita obrera.

³⁶⁷ Ens referim sobretot a la segona etapa de la revista, quan la línia editorial passa a ser un referent liberal, catalanista i democràtic.

³⁶⁸ Inicialment tractava temàtica cultural, però en una segona etapa, a partir de 1962 i especialment a rel de la llei de Llibertat de Premsa del 66 es va convertir en un referent de l'esquerra política i ideològica, abordant les principals qüestions de l'actualitat política de l'època.

³⁶⁹ Té una evolució semblant a *Triunfo*, inicialment orientada a temes culturals, esdevé una plataforma de difusió del pensament polític nacionalista. En l'apartat 2.6.3 del present capítol hi entrarem més a fons per la rellevància que té en la defensa de la llengua i la cultura dels països catalans.

³⁷⁰ Molts dels empresaris que es varen fer amb les propietats de mitjans de premsa escrita entre els anys 60 i 70 (*El Noticiero Universal*, *La Vanguardia*, *El Correo Catalán*, ...) tenien vinculació amb el Règim, però amb la finalitat de guanyar diners de la compra del periòdic varen orientar les editorials dels respectius rotatius intentant connectar amb

ideològiques distants, malgrat coincidents a l'hora de tibar el foc de la tensió i la reivindicació social, fixant les crítiques cap al govern.

Més enllà de l'àmbit nacional, també existeix un creixement de les publicacions regionals i comarcals³⁷¹ que no defugiran, en molts casos, la problemàtica social dels municipis, comarques o províncies on s'ubiquen.

Dóna igual que siguin de nova creació, que hagin evolucionat i reorientat la línia editorial, que siguin locals, regionals o nacionals, tota aquesta amalgama de mitjans que actuen sota l'empara de la nova Llei irrompen amb força i trenquen amb el seguidisme o el sotmetiment que s'havia imposat fins aquest moment. La reacció de les autoritats davant el descontrol que suposa la transgressió sistemàtica dels límits informatius imposats, no és altra que l'obertura d'expedients disciplinaris o les sancions econòmiques dictades pels Tribunals d'Ordre Públic a tots els mitjans que desobeeixen les coordenades oficials.³⁷² Resultat, s'acumulen els expedients i es tanquen publicacions, però tanmateix ja no hi ha volta de fulla, el procés de democratització i la demanda de llibertat d'expressió és imparable.

Finalment, el 1977 es suprimeix el Ministeri d'Informació i Turisme i es deroga la Llei de Censura. Acte seguit, l'any 1979 es produeix el desmantellament de l'aparell propagandístic de la dictadura, els principals mitjans de comunicació que han estat al seu servei durant 40 llargs anys, tanquen: Radio Peninsular, *La Prensa*, *Solidaridad Nacional* i *La Codorniz*.³⁷³

els lectors potencials. Vegeu MARÍN, MARTÍ: *Els ajuntaments franquistes a Catalunya*, Lleida: Pagès Editors, 2000. Pàg. 425.

³⁷¹ Les revistes *Presencia* (1965) a Girona, *Guinardó* i la *Revista de les Corts* (1973) a Barcelona o *Flor de Card*, (1971) *Bellpuig* i *Manacor Comarcal* a Mallorca, en són alguns exemples.

³⁷² El 1967 a revista *Presencia* de Girona és multada sistemàticament i prohibida el 1970. Per altra banda, la revista *Destino* també és clausurada per uns mesos (1967). Vegeu ESPINET BURUNAT, F.: "Memòria de la transició (1966-1979). Paraules introductòries a una cronologia arbitrària." *Història Moderna i Contemporània*, nº3, Barcelona, 2005. Pàg. 48.

³⁷³ Ídem. Pàg. 49.

2.6.3 El paper dels mitjans de comunicació en relació a la qüestió de la llengua: del procés català a la realitat mallorquina.

Dins el context de transformació que hem descrit en relació als mitjans, l'eliminació progressiva de la censura i la intenció de connectar amb la realitat, una pregunta se'ns presenta inevitable: com i quin d'aquests agents s'impliquen en defensa de la normalització lingüística? Òbviament, el primer pas és incorporar el català com a llengua d'expressió i comunicació, arribant a una àmplia majoria de la població i abastant temàtiques de tipologia ben diverses.

A grans trets, i seguint amb la descripció comparada entre Catalunya i Mallorca, ens hem de remuntar a 1946 per trobar la primera publicació en llengua catalana, *Ariel, la revista de les arts*.³⁷⁴ Nascuda a Barcelona, de tirada molt reduïda i dirigida a un lector culte, és tolerada per les autoritats civils i pelsensors de l'època que no hi veuen cap amenaça a l'ordre establert.³⁷⁵

Poc temps després apareix la revista *Occident* (1950), que sense abandonar la temàtica, analitza i aproxima les obres de poetes i escriptors catalans exiliats. Podem dir que tant una com l'altra, obrin una petita escletxa a l'esperança.

Ara bé, el màxim exponent en la divulgació cultural, la defensa de la llengua i la construcció de país a Catalunya, ha estat la revista *Serra d'Or* (1959). Es tracta de la primera publicació en català després de la Guerra Civil que assoleix una tirada quasi bé normal.³⁷⁶ Una dada, en el 1967 llença entorn a 17.000 exemplars al mercat. Molt vinculada durant els anys 60 i 70 a l'activitat d'Òmnium, la revista forma part de les

³⁷⁴ Es va publicar entre 1946 i 1951 i es va centrar en la defensa de l'essència dels autors clàssics i els valors de la mil·lenària cultura mediterrània. Vegeu GALLEN, E.: "Sota la bota de Franco: Apunts sobre la cultura clandestina." A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.), *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939-1975)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2004, pp. 159-180. Pàg. 153.

³⁷⁵ En el canvi d'actitud de les institucions franquistes influeix la finalització de la II Guerra Mundial i el perill d'aïllament d'Espanya respecte a la resta d'Europa.

³⁷⁶ Vegeu FERRE PAVIA, CARME: "*Serra d'Or*, intel·lectualitat i cultura resistent durant el segon Franquisme (1959- 1977)." IX Conferència Anual de la SCC – *Publicació de la Societat Catalana de la Comunicació*, nº 12, Barcelona, 1999, pp. 57- 61.

publicacions de l'Abadia de Montserrat. Concretament serà l'aixopluc de l'Església catalana la que evitarà la seva prohibició.³⁷⁷

Un dels seus objectius principals i més ambiciosos va ser la voluntat de contribuir a la reconstrucció nacional en plena vigència de la dictadura.³⁷⁸ Durant els anys 60 *Serra d'Or* és la única publicació periòdica en català que té un cert impacte a tots els territoris. Aquest fet, la col·loca en la necessitat d'aglutinar moltes sensibilitats, siguin del signe polític que siguin, mentre comparteixin la idea d'un país amb una llengua pròpia i una tradició cultural que s'ha de reivindicar i normalitzar.

Tot sovint vinculada a sectors religiosos i conservadors de la societat catalana, sempre va intentar un equilibri per integrar posicions que poguessin acontentar a sectors d'un i altre costat, conservadors i progressistes o d'esquerres, des d'un punt de vista polític i social.³⁷⁹ És així com es va convertir en una plataforma molt útil per grups d'oposició antifranquista per tal de traslladar un ideari democràtic i de llibertats.

La majoria dels articles, però, – més de 211 números publicats entre la dècada dels 60 i 70- fan referència a temes de literatura, teatre, cinema, arts plàstiques, música i arquitectura en els que hom pot seguir l'evolució del món artístic i cultural català d'aquells anys.

*“ ... vol ser un inventari de la cultura catalana, de manera conscient i amb un aire de transcendència, fa un producte de qualitat que aposta per l'opció culturalista i intenta ser un substitut de totes les publicacions possibles. ”*³⁸⁰

En certa manera, es pot afirmar que *Serra d'Or* va ser un importantíssim testimoni del seu temps, no només dedicat a la transmissió de la tradició cultural heretada, sinó també a les noves manifestacions que s'estaven gestant amb força.

³⁷⁷ Si bé *Serra d'Or* no va ser aprovada oficialment, tampoc es va prohibir. La influència inicial de l'església ho va facilitar. Ídem. Pàg. 58.

³⁷⁸ L'element catalitzador de tots els seus lectors era l'intent de promoure “.. un ideari nacional català, basat en la idea de Països Catalans”. Ídem. Pàg. 59.

³⁷⁹ A tall d'exemple, fou habitual trobar poesia i arquitectura de caràcter social i temes relacionats amb l'interès ciutadà d'aleshores.

³⁸⁰ Vegeu FERRE PAVIA, CARME: “*Serra d'Or*, intel·lectualitat i cultura resistent durant el segon Franquisme (1959- 1977).”IX Conferència Anual de la SCC – *Publicació de la Societat Catalana de la Comunicació*, nº 12, Barcelona, 1999, pp. 57- 61.

Per altra banda, destaquem la revista de contes juvenils *Cavall Fort*,³⁸¹ que des de 1961 ha estat una referència en la vida de diverses generacions. La seva aparició va introduir infants i joves per primera vegada a la lectura en llengua catalana.

Amb lentitud, però amb decisió, es va percebent un canvi de tendència en els mitjans de comunicació escrits a Catalunya, especialment en les publicacions regionals, comarcals i locals. A finals dels anys 70 un total de 250.000 exemplars de diferents revistes i diaris apareixen només en català o en les dues llengües (català i castellà).³⁸²

En qualsevol cas, no hem de perdre la perspectiva i reconèixer que quan entrem en democràcia les firmes editorials més importants es segueixen expressant en castellà,³⁸³ sota molts pretextos, un dels quals de tipus econòmic, doncs la majoria de lectors no dominen la lectoescriptura en llengua catalana.

A més dels mitjans escrits, la ràdio i la televisió esdevenen els canals de comunicació de masses més populars i amb més seguidors durant el franquisme. Com passa en periòdics i revistes, el castellà és la llengua predominant a la ràdio a principis dels anys 60. Però la situació experimentarà un gir precisament en aquesta dècada, quan s'inicia la introducció progressiva de les emissions en català, claus per avançar cap a la normalització.

Podem distingir dues fases en el procés, que a més s'implementen simultàniament. La primera correspon a la introducció de programes radiats en llengua catalana dins la programació d'emissores amb capacitat per arribar a tot el territori (Catalunya). Noms com *Radio Peninsular*³⁸⁴ o *Radio Barcelona*,³⁸⁵ obriran pas a la

³⁸¹ Es tracta d'una revista que va aparèixer per primer cop l'any 1961, sota l'empara dels Secretariats Catequístics de Vic, Solsona i Girona, que varen constituir la necessària cobertura legal, car en aquells moments era impossible obtenir el permís oficial per a la publicació d'una revista en català. El primer director fou Josep Tremoleda (1932-1999), un dels fundadors i principals impulsors. Es tracta d'una revista per a infants i joves, que es va iniciar amb un tiratge de 10.000 exemplars, únicament disponibles per mitjà de subscripció. El contingut de *Cavall Fort* ha estat sempre determinat per un consell de redacció, constituït inicialment pels fundadors, i s'ha anat renovant al llarg de la seva existència.

³⁸² Vegeu ESPINET BURUNAT, F.: "Memòria de la transició (1966-1979). Paraules introductòries a una cronologia arbitrària." *Història Moderna i Contemporània*, n°3, Barcelona, 2005. Pàg. 48.

³⁸³ A més de *La Vanguardia*, amb una tirada de més de 226 mil exemplars diaris l'any 1976, la revista amb més lectors i amb molta diferència de la resta és *Hola*. Publicada en castellà i dedicada a narrar la crònica social i del cor de la classe alta, aquell any assoleix una tirada de 550 mil exemplars només a Catalunya. Ídem. Pàg. 38.

³⁸⁴ Inaugurada l'any 1939 amb el nom de Radio Nacional d'Espanya, en el 1966 passa a denominar-se Radio Peninsular i a finançar-se fonamentalment de la publicitat. Però continua depenent dels òrgans gestors de l'emissora pública i del Govern. La programació és fonamentalment musical, i també hi ha rotatius d'informació. En els anys 60, però especialment en els 70 ja emet part de la seva programació en català. L'any 1984 es tanca l'emissora.

resta de cadenes locals i comarcals que neixen estimulades per la Llei de Premsa i Impressió de 1966.

De fet, són aquestes les que més impulsaran l'ús del català. En poc temps ja trobem 13 emissores que emeten part de la seva programació en la llengua pròpia, 7 de les quals són comarcals (1969). La tendència serà creixent i en la mateixa línia durant la dècada següent. A partir de l'any 1975 el pes del català a la ràdio es dispara i en el 1979 emissores com *Ràdio Olot*, *Ràdio Vic* i *Antena de Catalunya* ja retransmeten totes les franges horàries en llengua autòctona.³⁸⁶

Respecte a la televisió, el repàs és ràpid. Durant la dictadura només va existir Televisió Espanyola (TVE), que es posa en marxa per primera vegada un 28 d'octubre de 1956. La cadena va revolucionar definitivament el món de la comunicació i va tenir una incidència clara en els hàbits i costums de la gent. En els anys 60 el consum d'aquest mitjà va anar en augment creant en poc temps tota una indústria de l'entreteniment i la informació. Fins a les acaballes del règim va ser un instrument al servei del Ministeri d'Informació i Turisme, que controlava els informatius i la pràctica totalitat de la programació. Per descomptat, els primers anys tot es feia en castellà.

L'any 1959 s'obri a la ciutat de Barcelona una delegació territorial de TVE que s'ocuparà també de la producció de continguts. Les primeres emissions regulars en català comencen en el 1964 i estan dedicades a obres de teatre, festes populars o altres continguts culturals. Després de 20 anys, el 1979 la cadena pública estatal emetrà 15 hores de programació en català. És un gir significatiu. Malgrat tot no és el que persegueix molta gent a Catalunya, que de la mà de la Facultat de Ciències de la Informació (UAB) obri un debat sobre la necessitat de crear una ràdio televisió pública pròpia i en català.³⁸⁷ 4 anys més tard neix TV3.

³⁸⁵ Fundada per l'Associació Nacional de Radiodifusió comença les seves emissions l'any 1926. Des del principi la seva programació i els/les locutors/es tenen molt èxit i popularitat. Durant la Guerra Civil passa a dependre del Govern de la Generalitat. Amb la dictadura, tota la programació es castellanitza, però a partir dels anys 50 s'hi comencen a permetre retransmissions de teatre en català, i durant els anys 60 els anomenats artistes de la Nova Cançó, trobaran en el programa Radioscope de Salvador Escomilla una plataforma estable des de la qual arribaran a la majoria de llars. Una anècdota per a la història va ser la retransmissió del primer partit de futbol en català per part del periodista i locutor Josep Maria Puyal (1976).

³⁸⁶ Vegeu ESPINET BURUNAT, F.: "Memòria de la transició (1966-1979). Paraules introductòries a una cronologia arbitrària." *Història Moderna i Contemporània*, n°3, Barcelona, 2005. Pàg. 49.

³⁸⁷ Vegeu ESPINET BURUNAT, F.: "Memòria de la transició (1966-1979). Paraules introductòries a una cronologia arbitrària." *Història Moderna i Contemporània*, n°3, Barcelona, 2005. Pàg. 50

Mitjançant aquest repàs constatem de quina manera la societat catalana anava per davant de les seves institucions (restituïdes en els anys de transició) i havia recorregut els primers quilòmetres d'un camí que es prometia llarg.

Fins ara hem vist quin rol varen jugar els mitjans en defensa de la llengua a Catalunya, ara proposem una revisió semblant però posant el focus d'atenció a Mallorca. L'anàlisi que ens ocupa segueix l'esquema anterior: els mitjans de suport escrit, la ràdio i la televisió.

Dels primers es pot dir que amb l'esclat de la guerra moltes publicacions queden interrompudes o clausurades. I totes les que es mantenen o van sorgint en la primera etapa de la dictadura, sense excepció, s'alinearan al costat del poder. *La Nostra Terra* (la revista de l'Associació per a la Cultura de Mallorca), que utilitzava el català com a llengua vehicular en tots els seus números, desapareix. La mateixa sort corre el *Butlletí del Diccionari de la Llengua Catalana* que anys enrere havia iniciat A. M. Alcover i fins més endavant no reactivarà Francesc de B. Moll.³⁸⁸ El mateix que impulsarà dues col·leccions d'un valor històric indiscutible, vist en perspectiva molts anys després; *Les Illes d'Or* (1941) i *Biblioteca Raixa* (1954). Ambdues permeten la publicació d'obres d'autors en català com Manuel Sanchis i Guarner, Jaume Vidal, Miquel Dolç, Joan Coromines ... , però amb edicions molt reduïdes i per un públic molt selecte.³⁸⁹

D'entrada podem classificar la pràctica totalitat dels mitjans de suport escrit en tres tipologies diferenciades: els de caràcter i propietat de l'Església, els que responen a una realitat comarcal o local i finalment els que tenen un afany informatiu provincial. A banda, la resta de mitjans de tirada nacional, que són els més consumits a Mallorca i només publiquen en castellà.

Pel que fa a la premsa de temàtica religiosa, tres noms ressalten durant la primera meitat del S. XX: *El Correo de Mallorca* (1910- 1953), *El Heraldo de Cristo* (fins el 1974) i la revista *Lluch*³⁹⁰ (1921). En relació a les dues primeres, només dir que

³⁸⁸ Vegeu ALOMAR i CANYELLES, A.: "La repressió franquista de la llengua i la cultura catalanes a Mallorca." A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.), *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939- 1975)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2004, pp. 159-180.. Pàg. 172.

³⁸⁹ Vegeu SERRA BUSQUETS, S.: "Les dificultats d'articulació de l'oposició antifranquista: el cas de Mallorca." *Cercles: revista d'història cultural*, n°14, Palma de Mallorca, 2011, pp. 38-54. Pàg. 49.

³⁹⁰ La revista es va fundar l'any 1921 en format bilingüe per la congregació religiosa dels Missioners del Sagrat Cor. Els principals continguts de la revista durant aquells anys versaren sobre religió, història, ciència, poesia i crònica del Santuari de Lluc, centre espiritual de Mallorca. Des de 1974 la revista, tot i conservar la titularitat original, és administrada per l'OCB que la converteix en vehicle de comunicació cultural i social, a més de defensa de la llengua

foren plataforma de l'Església més conservadora, fent poc o cap servei a favor de la normalització de la llengua pròpia.³⁹¹ Després de la postguerra cauen en decadència i oblit, fet que exigirà a la diòcesis replantejar-se l'estratègia de comunicació i adoctrinament, com ja veurem quan entrem a descriure la importància de la ràdio en els anys 60.

Quant a la tercera, després d'una primera època en la qual combina articles de poca transcendència en castellà i català, es produeix una reconversió l'any 1968 i la revista passa a nomenar-se *Lluc*.³⁹² Sota el lideratge inicial de l'ordre dels missioners del Sagrat Cor (Monestir de Lluc), cobrarà una dimensió totalment diferent, convertint-se en plataforma referent del món intel·lectual de Mallorca en els anys de transició.

Presenta molts paral·lelismes amb *Serra d'Or*, i com aquesta aprofita el clima aperturista dels anys 60, la defensa de les llengües vernacles que predica el Concili Vaticà II i la Llei de Llibertat de Premsa per fer un tipus de periodisme més crític amb el règim i proper a les reivindicacions dels sectors més progressistes.

Després d'uns primers anys on la direcció i la línia editorial pateix diversos canvis, l'OCB es fa càrrec de la redacció i continguts de la revista. És aleshores quan es converteix en altaveu i plataforma dels objectius que defensa l'entitat i que resumim en la recuperació de la identitat lingüística i cultural del poble mallorquí. En coherència amb les seves idees, la publicació passa a ser majoritàriament en català.³⁹³ Segons J. Burgués i Mestre, es tracta de la primera etapa evolutiva de *Lluc* en aquesta nova època que s'acaba d'encetar, i que va des de 1974 fins a 1978. Però Burgués n'identifica 2 més, una que correspon als anys de naixement de la UIB i on la revista assumeix la funció de divulgació científica, amb la presentació d'estudis i investigacions

catalana, fent-se ressò de les diferents fases, en clau progressista, que es succeïren en l'etapa de transició democràtica. L'any 1987 es va rompre l'acord i la revista va tornar a ser editada per la congregació propietària de la capçalera. Durant l'època en què va estar en mans de l'OCB la revista passa a ser publicada totalment en català.

³⁹¹ Vegeu FULLANA PUIGSERVER, P.: "L'Església de Mallorca durant el darrer franquisme: repressió, resistències i canvis (1960-1975)". A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.), *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939- 1975)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2004, pp. 249-250. Pàg. 252.

³⁹² Fou dirigida per Cristòfol Veny Melià i pel periodista Gabriel Fuster Mayans fins el 1970, els quals ja aprofiten la relaxació de la censura per connectar la revista amb les transformacions que s'estan produint dins la societat balear.

³⁹³ Recordem també els llaços i vincles de *Serra d'Or* amb *Òmnium cultural* i el fet d'utilitzar de paraigües a l'Església per exposar públicament opinions que d'altra manera potser s'haguessin reprimides. Ambdós, podríem considerar-los paral·lelismes clars amb *Lluc*.

pedagògiques molt vinculades al Departament de Pedagogia (1978- 1983), i l'altra a l'anàlisi i crítica política a partir de l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia.³⁹⁴

Val a dir que *Lluc* és una peça clau en l'engranatge que l'OCB posa en funcionament en el marc de la seva estratègia de comunicació, però no deixa de ser una publicació de tirada minoritària en comparació amb altres molt més servils amb "l'establishment".

Seguint el repàs, fem una breu aturada per la premsa local i comarcal, la qual podem dividir en dues etapes. La primera la situem a finals del s. XIX i durant el primer terç del s. XX. Els articles que s'hi publiquen fan esment a qüestions de tipus cultural i d'opinió política. Comprovem com el castellà és la llengua d'ús majoritari pels col·laboradors i redactors que hi participen, però no és gens estrany trobar també qui opta per redactar en català.³⁹⁵

La segona etapa comença a la dècada dels anys 50, estenent-se amb més força en els anys 60 a molts municipis mallorquins. Associacions de veïns, entitats culturals, consells parroquials i els mateixos consistoris estaran al darrere de la gestió i l'impuls d'aquesta nova premsa local.³⁹⁶ El setmanari *Manacor Comarcal, Perlas y Cuevas* a Manacor, *Bona Pau* a Montuïri, *Bellpuig a Artà*, o *Flor de Card* a Sant Llorenç, entre moltes altres, conformen el paisatge de la premsa de la part forana que floreix en aquest període. Reflexa de la situació de diglòssia que viu l'illa, la majoria dels articles que s'hi publiquen són en castellà, però és freqüent també trobar-ne d'altres en la llengua autòctona.

Catalunya, que també viurà el procés expansiu de les publicacions locals i de proximitat, farà una aposta més decidida per l'ús de la llengua catalana que no pas la premsa de Mallorca.

Per altra part, no podem oblidar els diaris provincials de major tirada, que seguint raons econòmiques tampoc faran l'aposta per la defensa de la llengua i la

³⁹⁴ Vegeu BURGUÉS MESTRE, J.: "Transició democràtica a les illes Balears. Una perspectiva educativa des de la revista *Lluc*." *Educació i Cultura*, nº 18, Palma de Mallorca, 2005, pp. 101-116. Pàg. 115.

³⁹⁵ Tant *El manacorense*, com els setmanaris *Aurora*, *Sóller* i *Felanitx* corresponen en aquesta primera etapa.

³⁹⁶ Vegeu CARRIO I TRUJILLANO, B; COMPANY I MATAS, A.; SERRA I BUSQUETS, S. "La premsa mallorquina: actituds culturals i polítiques des de principis del S. XX", *Butlletí de la Societat Arqueològica Lul·liana: Revista d'Estudis Històrics*, nº 52, Palma de Mallorca, 1996, pp. 421-434.

normalització del seu ús. L'actual *Diari de Mallorca*, fundat l'any 1953³⁹⁷ es decideix sense embuts pel castellà. Tot i que en els anys 70 la redacció permet que alguns col·laboradors publiquin articles en català doncs entén que no afecta als seus interessos i a més, sintonitza amb les corrents progressistes de la societat balear, amb els quals ideològicament s'identifica.

Serà aquesta voluntat per contribuir en la lluita sense mullar-se del tot la que donarà peu a experiències ben interessants, com el *curs d'ensenyament de català a distància* que impulsaran Joan Quetglas, Antoni Ramis, Antoni Socies i Gabriel Bibiloni. Tots 4 reconeguts activistes per la llengua de Mallorca i vinculats a l'OCB. De la notícia se'n fa ressò el mateix diari informant els lectors que cada divendres sortirà un capítol de gramàtica amb exercicis i les correccions de la setmana anterior.³⁹⁸ Repassant la font primària, es poden comprovar les mostres de suport a l'acció que fan institucions tan representatives com el Ministeri d'Educació- encara sota la direcció d'un govern franquista- i l'Església mallorquina. Sembla paradoxal que animin la gent a defensar, utilitzar i aprendre la llengua pròpia, i en cap moment utilitzin el terme: "Català" i ho substitueixin per "llengua materna" o "mallorquí". En l'apartat 2.6.4 analitzarem les possibles causes d'aquest fet.

Molt poc temps després, Biel Barceló durà a terme una experiència idèntica a Manacor, amb el suport de la revista *Manacor Comarcal* i en nom de l'EMM, com tindrem oportunitat d'explicar.

Ara bé, ni la premsa local, ni la provincial varen arribar a tenir tanta popularitat ni tants seguidors com la ràdio, veritable mitjà de comunicació de masses, juntament amb la televisió. A Mallorca Ràdio Popular³⁹⁹ serà la primera emissora en radiar en català part de la seva programació. Nascuda l'any 1959 com estratègia de la Conferència Episcopal Espanyola per connectar de nou amb la ciutadania i continuar transmetent la doctrina catòlica vista la decadència de la premsa escrita de la seva

³⁹⁷ és fruit de la fusió entre *El Correo de Mallorca*, propietat de l'Església i de signe conservador, i el periòdic més emblemàtic de Ciutat, *L'Almudaina*.

³⁹⁸ Vegeu (ANÒNIM): "Mallorquí a tot vent, presentació", *Diari de Mallorca*, Palma de Mallorca, 22 d'octubre del 1971. Pàg. 12.

³⁹⁹ La cadena pertany a Ondas Populares Españolas (COPE).

titularitat,⁴⁰⁰ des del principi va tenir l'encert de combinar una programació confessional amb altres programes que posaven de relleu elements culturals de la terra, com la llengua, el teatre popular, la història local o la literatura de tradició oral. En gran mesura, la responsabilitat que això fos així la podem atribuir a alguns dels col·laboradors que durant els anys 60 i 70 aconseguiren convertir-la en una de les emissores amb més oients de l'illa. Parlem de Francesc de Borja Moll, que fent d'actor improvisat, va donar a conèixer les *Rondalles Mallorquines* d'Antoni Mª Alcover; de Josep Mª Llompart col·laborador habitual en diferents programes i tertúlies i de Gabriel Bibiloni qui va conduir el magazine *Siau qui sou*,⁴⁰¹ de gran èxit a principis dels anys 70.

Gràcies a la plataforma que va suposar Ràdio Popular, l'Obra va poder disposar d'un instrument molt potent per fer valer el seu missatge i avançar cap a un ús social i sense complexos de la llengua,⁴⁰² mentre es preparava el debat per reivindicar la cooficialitat i l'entrada del català a les institucions públiques i a l'ensenyament.

Igual que a Catalunya les emissores locals adoptaran majoritàriament el català com a llengua de comunicació però el seu naixement i consolidació serà posterior.

Finalment hem de fer alguna referència a TVE, el mitjà de comunicació amb més seguidors a les Illes i en la darrera etapa de la dictadura. Per aquells anys a Mallorca només arriba la senyal de Madrid i una programació única per a tot el país, retransmesa exclusivament en castellà. És el model del franquisme, basat en la centralització i el control de la informació, que no serà obstacle perquè Catalunya consolidi la seva delegació territorial. Aquí, en canvi, ens situem de nou en una posició de debilitat, doncs no aconseguirem una programació pròpia i en català fins al 15 de novembre 1979, data en què s'inaugura la delegació de RTVE a les Balears, amb 15 anys de retard si ho comparem amb la introducció a Catalunya.

En resum, veiem que els mitjans de comunicació tenen un paper significatiu en el procés de recuperació i normalització de la llengua i la cultura tant a terres catalanes

⁴⁰⁰ Vegeu FULLANA PUIGSERVER, P.: "L'Església de Mallorca durant el darrer franquisme: repressió, resistències i canvis (1960-1975)". A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.), *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939- 1975)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2004, pp. 249-250. Pàg. 252.

⁴⁰¹ El programa tractava temes de llengua i cultura, tenint com a objectiu principal despertar la consciència col·lectiva i de pertinença a una identitat pròpia.

⁴⁰² *Un tret de normalitat és l'inici d'un informatiu diari en català a Ràdio Popular a partir de 1975.*

com a Mallorca. Una part de la premsa escrita, la ràdio i la TV es varen convertir no només en símbols de normalitat pel que fa a l'ús formal de la llengua de manera obertament pública, sinó que també esdevingueren importants plataformes des d'on expressar reivindicacions històriques relacionades amb la identitat cultural i les aspiracions d'autonomia política. Dit això, els interessos econòmics de les principals empreses del món de la comunicació s'acaben imposant quan estrenem la democràcia, i el castellà guanya parcialment la batalla. Persisteix una situació desigual entre les dues llengües ara cooficials.

Hem vist que Catalunya ha estat capdavantera en la majoria d'experiències i iniciatives relacionades amb l'evolució i el creixement dels mitjans de comunicació, i en canvi Mallorca, tot sovint ha anat a remolc i s'ha beneficiat de l'impuls català per tal de construir un model propi i orientat a les mateixes finalitats. En part, aquestes diferències es deuen al rebuig que hagués provocat una actitud, clara i sense embuts, a favor de la llengua catalana i al reconeixement d'una història i una cultura compartida amb el Principat.

2.6.4 La revista *Manacor Comarcal*. Una plataforma informativa i d'opinió per defensar la proposta de l'EMM.

Tal com s'ha fet esment, la premsa local experimenta un notable creixement a partir dels anys 60 i, en uns municipis més que no pas en uns altres, assumeix el compromís en favor de la normalització lingüística. A Manacor la tradició periodística ve de lluny, recordem el naixement del setmanari *La Aurora* (1906) a principis del segle passat i la seva continuació durant la dictadura mitjançant la revista *Arriba*, que serveix com a mitjà de difusió oficial i propagandístic del partit únic en el poder. Mentre en el primer cas es poden localitzar articles publicats en català, en el segon el castellà dominarà des de la primera fins a la darrera lletra impresa. La revista depenia jeràrquicament i per sistema, del Delegat Local del *Movimiento Nacional*, és a dir, l'alcalde de torn.

A partir dels anys 60 es decideix substituir el nom del setmanari i passa a dir-se: *Manacor Comarcal*. Aparentment no hi ha grans canvis en el seu funcionament ja que la propietat i el control continuen estant en mans del partit i del consistori, tots els col·laboradors utilitzen el castellà com a llengua de comunicació escrita i el redactor en cap és anomenat a dit pel mateix alcalde. Val a dir que la revista s'autofinançava a

través dels ingressos que obtenia per publicitat d'empreses i comerços locals, a més de la venda de cada exemplar.

Generalment el contingut s'estructura en seccions fixes dedicades a notícies culturals, esportives, política municipal i altres informacions relatives a serveis ciutadans.

En realitat, el clima de relativa pau social que es viu a Manacor i la llunyania de la guerra són factors que faciliten un funcionament independent i en llibertat del setmanari a on el redactor en cap compta amb la confiança de l'autoritat local per triar els seus col·laboradors.⁴⁰³ Serà amb aquestes condicions i en el context exposat que Josep Maria Salom accedirà a la direcció de la revista, deixant enrere els anys de magisteri a Artà, municipi on ja havia tingut contacte en el camp periodístic, col·laborant amb el setmanari *Bellpuig*.

Salom és una peça clau en el disseny i les gestions perquè el projecte de l'EMM arribi a bon port. Compta amb la simpatia del batlle Pere Galmés i entre altres estratègies, utilitzarà la revista per defensar públicament la proposta i posar-la al servei de molta gent que s'hi adhereix amb entusiasme.

Mesos abans de la inauguració oficial es posa en marxa una campanya oberta de suport en resposta a l'aprovació municipal d'una institució inèdita i pionera. Persones de reconegut prestigi social en el món cultural, educatiu i religiós de tots els recones de l'illa fan seva la iniciativa i rubriquen en diferents articles el seu reconeixement a la valentia del consistori manacorí. El recull d'aquests articles s'emmarca sota el títol: ***EMM, una fita cultural***,⁴⁰⁴ i es converteix en gairebé una secció més del setmanari, abans, durant i després de la inauguració el mes de setembre de 1973.

Analitzat amb perspectiva, les contínues mostres d'agraïment i suport contribueixen a l'assoliment d'un seguit d'objectius:

- Per una banda, es vol fer palesa la necessitat de legitimitat, justificant i reivindicant el dret de tota la població del municipi a dominar la llengua pròpia del territori. Les manifestacions de Bernat Nadal i Joaquim Gual de Torrella apunten en aquesta direcció:

⁴⁰³ Tots els col·laboradors ho fan de manera desinteressada, sense rebre res a canvi, més enllà del reconeixement dels i les lectores.

⁴⁰⁴ La secció es va mantenir aproximadament 5 mesos, de juny de 1973 a octubre del mateix any, un cop s'inaugura oficialment l'escola.

“L’escola és una necessitat. El nostre poble necessita prendre consciència del que significa la possibilitat de saber parlar i escriure correctament la nostra llengua, aquest idioma que fins i tot els qui saben lletra parlen perquè així ho feien els seus pares i padrins. És precís que tots hi aportem el nostre gra (Bernat Nadal).”⁴⁰⁵

“Quan un nin foraster comença a parlar mallorquí ha donat la primera passa per deixar de ser-ho i integrar-se en la comunitat social en la que viu i creix. Si un peninsular no aprèn el Mallorquí se sent inferior, no s’integra. Se sent, per desgràcia, desplaçat i no progressa culturalment (Joaquim Gual de Torrella).”⁴⁰⁶

- Per altra banda, a través de les declaracions de persones properes al municipi, que ocupen llocs professionals de prestigi social, es pretén reduir o eliminar dubtes i prejudicis que puguin albergar determinades persones a l’hora d’acostar-se a la nova escola.

Citem literalment l’escrit de Sebastià Perelló Vadell, aleshores delegat de la Caixa d’Estalvis i Montepio de les Balears:

“L’acord municipal em sembla d’una transcendència extraordinària per a la cultura mallorquina, no solament pel fet en si de què funcioni una escola per a l’ensenyament del Mallorquí, sinó precisament per ser l’ajuntament qui la crea.”⁴⁰⁷

⁴⁰⁵ (ANÒNIM) “Una fita Cultural: S’Escola de Mallorquí.” *Manacor Comarcal*, nº 1825, Manacor, 16 de juny de 1973. Pàg. 15. Bernat Nadal Nicolau és escriptor i va obtenir el premi literari Ciutat de Manacor en poesia.

⁴⁰⁶ Joaquim Gual de Torrella, conegut amb el sobrenom *des Mestre Vell*, va néixer a Palma l’any 1916 i va morir a la mateixa ciutat l’any 2005. Participà activament a la Guerra Civil com a militar, però després del conflicte es decidí per la formació de mestre i dedicà gairebé tota la seva vida professional a la docència. Va exercir el magisteri a molts indrets (Palma, Gironella, Barcelona, Prat de Lluçanés, Sóller, Son Espanyolet, Terol, Banyalbufar i Manacor), i sempre amb un elevat compromís pedagògic. També va ocupar el càrrec de vicepresident de la Real Acadèmia d’Estudis Històrics, Heràldics i Genealògics de Palma. Mestre i director de l’escola pública de primera ensenyança de Sa Torre a Manacor des de 1961, va demostrar en nombroses oportunitats la fidelitat a l’EMM, sobre tot els primer anys quan encara l’ajuntament no li havia trobat una seu pròpia. Vegeu, (ANÒNIM) “Fallece el estudioso Joaquín Gual de Torrella.” *Diario de Mallorca*, 18 de novembre de 2015 i <http://www.beatramonllull.org/planes/op6assoc/exalum/full10xgual.htm>: consultada el 30 d’octubre de 2014. .

⁴⁰⁷ (ANÒNIM) “Una fita Cultural: S’Escola de Mallorquí.” *Manacor Comarcal*, nº 1826, Manacor, 23 de juny de 1973. Pàg. 5

Lluís Ripoll, escriptor i publicista apunta el següent:

*“Gran cosa enrengar lo nostro!, res més important que la llengua.”*⁴⁰⁸

Martí Mascaró, director de l’Institut Nacional Mixt Mossèn Alcover (1973), dóna la seva opinió favorable:

*“Considero que és una idea extraordinària. Ho comunicarem a tots els alumnes. Esperem que la seva acollida sigui tan entusiasta com la nostra. Si us podem ajudar estem a la vostra disposició.”*⁴⁰⁹

L’escriptor i poeta, fill il·lustre de Manacor, Miquel Àngel Riera Nadal beneeix la proposta:

*“Era una necessitat que s’arrossegava des de fa molt de temps. No cal dir, doncs, fins a quin punt em sembla oportuna la creació d’aquesta escola.”*⁴¹⁰

- A més, implícitament el suport de moltes personalitats del món cultural illenc té molt a veure amb el fet d’estar davant una iniciativa pionera, que obri una porta prèvia al reconeixement del català com a llengua oficial a Balears. Posant en valor la decisió del consistori de Manacor hi ha l’expectativa que tingui un efecte exemplificador i multiplicador en altres localitats.

Antoni Mus i López, autor de teatre i poeta:

*“És un gran encert. Molt més encara, considerant que l’Escola la fomenta l’ajuntament, oferint, a la fi, un aspecte oficial a l’ensenyança de la nostra llengua. ... ens convertim en capdavanters d’un fet lògic que, tard o prest, ha d’arribar. I seguim l’exemple de mossèn Alcover, jornaler del Mallorquí, malgrat en Pompeu Fabra.”*⁴¹¹

⁴⁰⁸ Ibídem.

⁴⁰⁹ Ibídem.

⁴¹⁰ (ANÒNIM) “Una fita Cultural: S’Escola de Mallorquí.” *Manacor Comarcal*, nº 1833, Manacor, 11 d’agost de 1973. Pàg. 4.

⁴¹¹ Vegeu (ANÒNIM) “Una fita Cultural: S’Escola de Mallorquí.” *Manacor Comarcal*, nº 1827, Manacor, 30 de juny de 1973. Pàg. 5.

Gabriel Janer Manila, pedagog i escriptor:

*“Penso que cal felicitar amb entusiasme el Consistori Manacorí. És una passa que haurien d’imitar molts altres ajuntaments, però només és una passa, no ens oblidem, de cap a la normalització de la nostra cultura.”*⁴¹²

Gabriel Fuster Mayans⁴¹³ “Gafim”, escriptor i periodista:

*“... tots els ajuntaments de Mallorca haurien de seguir l’exemple del de Manacor. Molt bé Galmés i companys del consistori!”*⁴¹⁴

Josep Melià⁴¹⁵, escriptor, polític i periodista:

“La notícia és sensacional. I no ho dic ara com ara. Quan la vaig llegir em vaig apressar a telefonar al batlle de Manacor. A Mallorca sempre hi ha hagut un tipus de política imitativa, sense nervi, descaradament culpable de manca d’horitzons. La decisió de l’Ajuntament de Manacor, en canvi, va molt més lluny. Suposa una concepció dinàmica i integradora del present i del futur. És tot un test polític i cultural. I que en bona lògica, hauria de servir per dissipar

⁴¹² Vegeu (ANÒNIM) “Una fita Cultural: S’Escola de Mallorca.” *Manacor Comarcal*, n° 1833, Manacor, 11 d’agost de 1973. Pàg. 4.

⁴¹³ Fuster Mayans, Gabriel (Palma de Mallorca, 1913- 1977), escriptor i periodista, cursà la seva formació acadèmica en Dret a la universitat de Barcelona i Saragossa, on es va llicenciar. Durant l’etapa dels estudis superiors a la Ciutat Comtal va establir relació i amistat amb Bartomeu Rosselló Pòrcel, amb els germans Miquel i Josep Vilallonga i amb Salvador Espriu, entre altres. Retorna a Palma, on s’incorporà a la revista *Brisas* l’any 1934 com a periodista. Pocs anys més tard (1941) passaria a treballar en el diari *Balears*. En el 1951 fa fer un salt a la política com a regidor de l’Ajuntament de Palma pel terç en representació de les entitats econòmiques, culturals i professionals. Durant aquest període va ser l’impulsor dels premis literaris *Ciutat de Palma*, i en va ser secretari durant molts anys. Tot i escriure una gran quantitat d’articles al llarg de la seva vida professional, només va publicar una obra: *Tres viatges en Calma per l’illa de la calma* (1952), prologat per Llorenç Vilallonga. Per ampliar informació vegeu MARÍN, Carles: “Gabriel Fuster Mayans (Gafim), un periodista a la Mallorca franquista.” Ed. Lleonard Muntaner, Palma de Mallorca, 1999.

⁴¹⁴ ANÒNIM) “Una fita Cultural: S’Escola de Mallorca.” *Manacor Comarcal*, n° 1833, Manacor, 11 d’agost de 1973. Pàg. 4.

⁴¹⁵ Josep Melià Pericàs (Artà, 1939 -). Advocat, polític i escriptor. Llicenciat en dret (1962) i en periodisme (1965) a la Universitat de Madrid. El 1974 i després d’ocupar diferents càrrecs dins l’administració pública, fou elegit procurador a Corts pel terç familiar en representació de Balears. Va participar en el govern de transició d’Adolfo Suárez i va ocupar el càrrec de Governador General de Catalunya entre 1980 i 1981. Després de militar en el CDS es va inscriure a tesis polítiques més nacionalistes i fou cofundador el 1991 de Convergència Balear. Ha escrit diferents obres d’assaig i anàlisi en clau nacionalista com *La nació dels mallorquins* (1977), *La renaixença a Mallorca* (1968), *Els mallorquins* (1963), obres de poesia i narrativa i d’anàlisi polític, com ara *Así cayó Adolfo Suárez* (1981). Ha col·laborat publicant articles a diaris com *L’Avui*, *ABC*, *Última Hora* i *El País*, entre altres. Se li va concedir la Creu de Sant Jordi i la Gran Creu del mèrit Civil.

complexes i perquè altres corporacions s'animin a defensar la cultura del nostre país.”⁴¹⁶

Gaspar Sabater, escriptor i periodista:

“Estim molt lloable l’acord pres per l’Ajuntament de Manacor de crear una escola per a l’ensenyament de la llengua que es parla aquí. És a més, comprensible i lògic. Crec que Manacor, amb això, ha donat un exemple que tindrà imitadors.”⁴¹⁷

Josep Maria Llompart, poeta, professor i membre de la direcció de l’OCB:

“La meva opinió és, naturalment, del tot favorable sense cap casta de reserves. .. l’Ajuntament d’aqueixa ciutat, acordant obrir una escola per a l’ensenyament gratuït de la nostra llengua, ha donat una lliçó sensacional que caldria que fos entesa i apresada a tot arreu de l’illa. En pot estar ben orgullós. I fins i tot convé que en presumeixi una mica, a veure si els altres consistoris els entra l’enveja i procuren imitar-lo.”⁴¹⁸

I Francesc de Borja Moll:

“És una decisió que honra el Consistori que l’ha presa. És significatiu que una ciutat capdavantera en la creació de tantes fonts de riquesa, hagi volgut fonamentar-les creant una escola que pot servir per retrobar la nostra personalitat cultural. Si no tendeix a millorar l’home en tots els aspectes, la riquesa no té cap sentit i acaba per destruir-se ella mateixa. Manacor, pàtria de Mossèn Alcover, ha donat la primera passa. Esperem que els altres ajuntaments vulguin seguir aquest exemple tan encoratjador.”⁴¹⁹

⁴¹⁶ Vegeu (ANÒNIM) “Una fita Cultural: S’Escola de Mallorca.” *Manacor Comarcal*, nº 1833, Manacor, 11 d’agost de 1973. Pàg. 4.

⁴¹⁷ Vegeu (ANÒNIM) “Una fita Cultural”: S’Escola de Mallorca.” *Manacor Comarcal*, nº 1828, Manacor, 7 de juliol de 1973. Pàg. 5.

⁴¹⁸ *Ibidem*.

⁴¹⁹ *Ibidem*.

- Per últim, la campanya persegueix, per suposat, mobilitzar al màxim d'alumnat i arrancar en força el primer any.⁴²⁰

Entre totes les mostres de suport, n'hi ha una que resulta il·lustrativa del canvi d'època, ens referim a les paraules que Bartomeu Pastor, màxim representant del Ministeri d'Educació i Ciència a Balears, va fer públiques a la secció extraordinària que el setmanari Manacor Comarcal li va dedicar a l'Escola l'estiu de 1973.

“Una vegada més, l'Ajuntament de Manacor ens demostra la seva sensibilitat pel que afecta a la cultura. Per això el felicito i amb ell a tot el poble de Manacor. Aquesta escola li ajudarà al compliment d'un dels preceptes de la nova Llei d'ensenyament: el cultiu de la llengua nativa, vehicle necessari per a la incorporació de les peculiaritats regionals, fi que la mateixa llei assenyala.”⁴²¹

Unes manifestacions tan explícites haguessin sigut impensables només 15 anys enrere i certament s'alineen amb una política educativa més receptiva a la diversitat cultural de l'Estat o més ben dit, menys centralista i homogeneïtzadora. Però el que no se'ns escapa i és comú a totes les declaracions d'uns i altres, és la cura per no utilitzar en cap moment el terme “català”, llengua o cultura catalana. L'evitació per reconèixer els vincles evidents entre els dos pobles, es circumscriu a un context concret: la pervivència, ja molt debilitada, d'un règim autoritari i contrari a qualsevol símptoma de nacionalisme perifèric i la possibilitat que sectors conservadors i anticatalanistes de Mallorca boicotegin el projecte de l'EMM fent servir la seva influència amb el poder franquista.

⁴²⁰ Entrevista enregistrada a Josep Maria Salom, el 27 de maig de 2005, en el Palau de la Premsa, Manacor.

⁴²¹ Vegeu (ANÒNIM) “Una fita Cultural: S'Escola de Mallorca.” *Manacor Comarcal*, n° 1827, Manacor, 30 de juny de 1973. Pàg. 5

2.7 La gestació i la inauguració de l'EMM.

Al llarg d'aquest capítol s'intentarà desglossar els esdeveniments i les motivacions principals que acabaran amb les gestions per a la creació d'una escola dirigida a l'ensenyament de la llengua i la cultura de les Illes i per extensió de tots els països catalans, a càrrec d'una institució municipal que formava part de l'entramat del mateix règim franquista que tan ferotgement havia combatut durant dècades el fet lingüístic diferencial. Per tal de seguir una certa cronologia, es seguirà la següent estructura:

- En primer lloc contextualitzarem la institució local en època franquista, analitzant les característiques, l'evolució general, les principals dificultats i els canvis legislatius que es donen en la darrera etapa.
- En segon lloc s'analitzaran les causes més directes que es poden lligar a la decisió final de l'Ajuntament en el moment de donar suport i aprovar el projecte.
- Tot seguit, s'explicaran les passes, negociacions i gestions, algunes d'elles de caràcter merament burocràtiques, que varen ser necessàries perquè fos realitat la inauguració de l'Escola a l'octubre del 1973.
- S'ha considerat interessant incloure un episodi, que qui sap fins a quin punt va condicionar la balança perquè l'Escola iniciés la seva singladura sense excessives traves institucionals. Ens referim al debat entorn a la denominació que havia de tenir la Institució i com es va resoldre.
- Finalment ens detindrem en els objectius fundacionals, la missió de l'Escola i les expectatives dels primers cursos seran exposats en el present capítol, doncs conformen l'esperit amb el qual neix la nova Institució, traçant les línies mestres del seu futur desplegament.

2.7.1 El funcionament dels ajuntaments franquistes. Característiques i condicionants del poder local.

Abans d'abordar els passos i gestions que es varen emprendre per fer realitat la idea d'una escola pública dedicada a l'ensenyament de la llengua catalana, ens convé conèixer les característiques històriques i el funcionament de l'administració local que ho va fer possible. Una revisió del context ens permetrà atorgar el valor real que va suposar la decisió de l'equip de govern, decisió que va tirar endavant amb un esquema de jerarquia molt semblant a l'inici de la dictadura i amb uns recursos absolutament insuficients com anirem explicant.

Un repàs pel concepte i el rol dels ajuntaments durant el franquisme ens obliga a fer un viatge en el s. XIX i endinsar-nos en el model liberal que proposen les Corts de Cadis, ja que serà la base sobre la qual es construirà l'estructura de l'administració pública després de liquidar, literalment els avenços progressistes de la II República.

La proposta del model liberal es fonamenta en la idea de la unitat nacional, amb una divisió per províncies i uns ajuntaments que es sotmetien a l'elecció dels seus regidors de manera periòdica, depenent en última instància del poder executiu central. En certa manera, les corporacions locals s'autogovernaven, però ho feien dins un esquema centralitzador, amb poc marge de maniobra a nivell econòmic, de fiscalitat pròpia i de decisió política. Els batlles no eren càrrecs elegits per designació democràtica, sinó que en cada província, el Governador Civil tenia la potestat de posar a persones de la seva confiança o destituir-les.

Les tasques principals dels ajuntaments eren la seguretat ciutadana, la sanitat, l'ensenyament, la beneficència, l'urbanisme i la gestió del patrimoni local. La paradoxa era que no disposaven dels recursos econòmics per desenvolupar aquestes competències.

Amb tot, el control dels ajuntaments era molt apreciat pels partits polítics del règim liberal, ja que els càrrecs municipals influïen en el vot dels seus conciutadans i això sí que tenia un impacte en les eleccions generals i la configuració de forces a les Corts. Aquesta és la lògica que permet el desenvolupament del caciquisme i que arribarà fins a l'època franquista, sobrevivint a altres períodes de major protagonisme i democratització de les administracions locals.

Tanmateix és manifest el menyspreu deliberat i existent pel que fa a la capacitat dels consistoris a l'hora d'incidir i transformar el seu àmbit d'acció. El comte de Tornero ho exposa amb meridiana claredat:

*“Los ayuntamientos no son más que unos agentes del poder ejecutivo para el gobierno económico de los pueblos (...), son esencialmente subalternos del poder ejecutivo: de manera que solo son instrumentos de éste, elegidos de modo particular, al mismo tiempo para dejar que no se deslicen y propendan inserviblemente al federalismo, como es su natural tendencia, se hace necesario ponerles el freno del jefe político, que nombrada inmediatamente por el Rey, los tenga a raya y conserve la unidad de acción en las medidas del Gobierno.”*⁴²²

Sense gaires canvis aquest esquema té continuïtat fins a la proclamació de la II República, que afavorirà la descentralització de l'Estat amb l'aprovació dels Estatuts d'Autonomia⁴²³ i l'aplicació d'un model d'ajuntament democràtic, insòlit fins llavors a Espanya. Curiosament serà enmig del conflicte armat que dividirà el país, quan més quota d'autonomia experimentaran alguns consistoris en regions com Catalunya: la gestió per col·lectivitats, la socialització de part de la propietat privada, l'ensenyament públic i universal per a tothom, els comitès de salut pública, l'emissió de moneda, etc., són alguns dels àmbits d'intervenció de la política municipal en temps d'excepció.⁴²⁴

A Balears, l'Estatut d'Autonomia no arriba a la tramitació a les Corts durant la República i per tant no hi ha un desplegament real de la descentralització en la gestió de serveis públics. Quant a l'aixecament militar del 36, la dreta falangista i el nou règim s'instal·len d'immediat, impeding qualsevol experiment en la gestió dels governs locals.

A partir de la victòria del Front Nacional i la instauració de la dictadura, el nou règim es fonamenta en l'esquema i l'estructura del sistema liberal, és a dir, govern central, govern civil, ajuntaments i diputacions. Els canvis o les diferències respecte al

⁴²² Vegeu Diario de sesiones, n.ºm. 464, 10-I-1812, pp. 90-91.

⁴²³ Segons el nou Estatut d'Autonomia de Catalunya (1932) les corporacions locals podien elegir lliurement als seus batlles, la gent podia participar en la política municipal mitjançant iniciatives populars i referèndums locals, i els ajuntaments es podien ajuntar per determinats serveis a través de les mancomunitats. El fet és que les mesures descrites no varen tenir massa recorregut ja que l'any 1934 la dreta va tornar a guanyar les eleccions i dos anys més tard va esclatar la Guerra Civil. Vegeu MARÍN, MARTÍ: *Els ajuntaments franquistes a Catalunya*, Lleida: Pagés Editors, 2000. Pàg. 49.

⁴²⁴ Ídem. Pàg. 56.

model en el qual s'emmiralla el franquisme les identifiquem en el procediment per designar o nomenar càrrecs – ara respon a una lògica jeràrquica de relació d'autoritat i confiança⁴²⁵ i en la supressió del dret democràtic a vot. És a dir, no només es retrocedeixen unes dècades, sinó que alguns dels avenços més importants que aportava el liberalisme polític, quedaven esmicolats en el que anomenarem la primera etapa del franquisme. Una etapa, per altra banda, que es presenta marcada per un accés generalitzat a càrrecs de responsabilitat en l'administració provincial i local de persones afins al règim: excombatents del bàndol guanyador, militars de carrera i militants del partit FET- JONS.

El control polític del Govern Executiu persegueix homogeneïtzar a tot l'Estat en base a un únic sistema, eliminant les particularitats perifèriques o regionals. En molts aspectes s'assolirà aquesta finalitat, però com veurem en la segona i la tercera etapa no aconseguim un resultat definitiu, i tant a Catalunya com a Mallorca hi ha focus de resistència. Un exemple, l'Ajuntament de Manacor publicarà totes les actes dels plenis en castellà fins a l'entrada en el nou ordre democràtic, però la llengua d'expressió per defensar, oposar-se o simplement exposar un tema qualsevol, serà habitualment el català de Mallorca.

Pel que fa a les principals funcions atribuïdes al poder local, es pot dir que jugaven un paper de control social. Passaven informes al FET- JOS respecte a les idees polítiques dels conciutadans que ingressaven en el servei militar obligatori, per tal que fossin vigilats durant la seva estada. Per altra banda, també recolzaven a l'Església en el control religiós, especialment quan es tractava de l'alumnat que assistia a les escoles municipals.⁴²⁶

Una altra decisió rellevant del govern franquista va ser limitar la capacitat d'endeutament dels ajuntaments i les diputacions. Així, es va aconseguir controlar el desplegament de l'autonomia local, però en canvi se'ls va abocar a la inoperància i l'ofec financer, en especial els anys de desenvolupament i creixement urbanístic (dècades dels anys 60 i 70). A Manacor el fenomen migratori també té un impacte

⁴²⁵ El Ministeri de Governació designava els governadors civils de cada província i aquests anomenaven alcaldes i regidors a cada ajuntament dins el seu àmbit de competència territorial. Aquest sistema va fer possible el control de qualsevol moviment d'oposició a la línia oficial i l'exercici del poder de dalt a baix, i es va mantenir pràcticament inalterable durant tota la dictadura, fins al període de la transició. Ídem. Pàg. 138.

⁴²⁶ Vegeu MARÍN, MARTÍ: *Els ajuntaments franquistes a Catalunya*, Lleida: Pagès Editors, 2000. Pàg. 183.

considerable amb el naixement de dues noves barriades, “*Es Serralt*” i “*Son Fangos*”. Es tracte de dos testimonis representatius de les dificultats que hauran de fer front els diferents equips de govern per donar resposta al creixement demogràfic de la ciutat. I en part, les penúries de l’EMM durant els anys d’inici i consolidació de la institució a l’hora de disposar de local propi i pagar les remuneracions del cos docent, responen al sistema injust heretat de la primera etapa.

Finalment, la decisió que va atacar més directament en el cor del poder i l’autonomia municipal, fou la d’establir que ajuntaments i diputacions havien de sol·licitar per normativa, el vistiplau del Govern Central en la majoria d’actuacions que es volien engegar (ensenyament, cultura, sanitat, seguretat...). En l’apartat 2.7.3 d’aquest capítol veurem com l’equip de govern municipal va obtenir l’autorització i el suport a la iniciativa d’obrir un centre d’ensenyament de la llengua i la cultura regionals, després d’haver seguit escrupolosament el procediment jeràrquic corresponent.

La segona etapa pel que fa a la situació i els canvis produïts en la política municipal la situem a partir de la “Llei de Bases de Règim Local” promulgada el 17 de juliol de 1945. En conjunt, no es pot dir que els ajuntament sortissin ben parats amb les mesures que regulava la nova llei, ans el contrari, l’aplicació efectiva anul·lava la facultat d’imposar i recaptar impostos. La via de finançament venia regulada per una política fiscal centralitzada allà on l’Estat rebia tots els ingressos i decidia a posteriori com els re-assignava a les administracions locals. Aquesta dependència dels recursos, els subordinava totalment i els hi restava autonomia. Tot plegat va fomentar formes de fer política de clientelisme i de submissió.⁴²⁷

Les conseqüències més apreciables d’un model com aquest, tan pervers com erroni, es varen començar a notar amb els moviments demogràfics interns dels anys 50 i varen esclatar a través de les manifestacions i l’organització ciutadana de la dècada següent. Les associacions de veïns foren molt combatents i actives en ciutats on s’estava sostenint una forta pressió urbanística davant la impotència d’uns consistoris que poc podien fer per donar resposta a les noves necessitats socials. Palma i Barcelona en són clars exemples.

⁴²⁷ Vegeu MARÍN, MARTÍ: *Els ajuntaments franquistes a Catalunya*, Lleida: Pagès Editors, 2000. Pàg. 327.

La llei també establí canvis en el sistema d'assignació de càrrecs. Es mantenia el nomenament dels alcaldes per decisió governativa discrecional,⁴²⁸ però s'introduïen novetats quant a l'elecció de regidors. Apareix per primera vegada el concepte de *democràcia orgànica*, un eufemisme, si tenim en compte que es canvien les formes però no el fons. En la pràctica, això significava que la població pogués elegir els càrrecs menors (regidors i diputats en ajuntaments i diputacions provincials). Es tractava d'un fals model democràtic, pensat només per netejar una mica la imatge del país de cara a l'exterior, ja que tant el Governador Civil com l'alcalde de cada municipi s'encarregaven que guanyessin persones fidels al franquisme i de confiança personal.

Les primeres eleccions segons aquest sistema tenen lloc l'any 1948. El plantejament és senzill, existeixen tres terços de participació en la configuració dels càrrecs polítics: el terç familiar, on només podien votar els ciutadans que estaven registrats en el cens electoral de caps de família,⁴²⁹ el terç sindical; i el terç municipal, que donava la possibilitat als alcaldes⁴³⁰ i als regidors substituïts per relleu a proposar candidats amb algun signe de notorietat i reconeixement social (empresaris, professionals lliberals, membres d'entitats culturals, professors...). Va ser gràcies a la via del terç municipal que Josep Maria Fuster⁴³¹ va accedir a la plaça de regidor a l'Ajuntament de Manacor. Providencial, si tenim en compte que la seva actuació fou clau en la defensa del projecte de l'EMM en el consistori de 1973.

Val a dir que els càrrecs municipals i els alcaldes no rebien retribució alguna per la seva dedicació pública.⁴³² Així ho marcava la llei. En realitat, era una mesura elitista que només permetia l'accés a persones amb mitjans econòmics i temps lliure disponible. Però també hi havia altres motivacions, doncs negant la condició de funcionaris mentre

⁴²⁸ Per ser batlle les úniques condicions normatives que s'expressaven a la llei eren: ser home, major de 25 anys i reunir les condicions d'idoneïtat, competència i arrelament a la localitat. És a dir, tot ben difuminat perquè no quedessin clars els motius reals del nomenament. Ídem. Pàg. 146.

⁴²⁹ Fins a 1971 això significava homes majors de 21 anys i emancipats.

⁴³⁰ L'alcalde participava en el sistema d'elecció proposant una llista de candidats àmplia que després era retallada pel governador Civil. Al final cada 3 regidors havien de ser de la confiança del cap municipal. Ídem Pàg. 151.

⁴³¹ Fuster Perelló, Josep Maria. Nascut a Manacor el 22 de desembre de 1937. Llicenciat en Filosofia i Lletres per la Universitat de Madrid (1962). Fou professor del col·legi Ramon Llull (1962), de l'Institut Femení de Ceuta, de l'Institut de Lluçmajor (1981) i de l'Institut Mossèn Alcover de Manacor. Va ocupar el càrrec de regidor de l'Ajuntament de Manacor (1970) i Delegat de Cultura (1974). Ha col·laborat com articulista a la revista *Perlas y Cuevas*.

⁴³² Només en els municipis de més de 10.000 habitants els alcaldes i regidors podien accedir a un màxim de l'1% del pressupost anual.

s'exercia la funció del càrrec, el règim s'estalviava un cost pressupostari importantíssim i es reservava el dret de destitució segons conveniència.⁴³³

Pel que fa a la figura de batlle, al llarg de les tres etapes en què distribuïm l'evolució de la política local, va mantenir un pes i una autoritat real si ho comparem amb la resta de regidors. Sovint era l'alcalde qui recomanava i decidia quins projectes s'enviarien a Madrid per sol·licitar la seva aprovació o quines serien les persones que entrarien a la llista de l'equip de govern. Ho podríem resumir dient

*".. que era un gestor executiu de confiança que havia de comandar, en el sentit militar de la paraula, el conjunt del consistori."*⁴³⁴ Segons paraules de Martí Marín, exposades a l'estudi sobre el poder local a Catalunya durant el franquisme.

Portat en el nostre terreny, s'ha d'assenyalar que les relacions personals exercien una influència notòria en l'activitat quotidiana d'un ajuntament qualsevol, i en el de Manacor la relació d'amistat entre Josep Maria Fuster i el batlle Pere Galmés, existia des d'abans que el primer assumís el càrrec, doncs tots dos havien exercit professionalment en el mateix claustre docent del Col·legi Ramon Llull, essent aquest encara de titularitat municipal. Personalment, penso que estem davant una amistat que tindrà un pes especial en el moment en què es produeix el debat i la defensa del projecte de l'EMM, enfront de l'oposició d'un regidor amb més influència i història política.

La tercera etapa comença a mitjans dels anys 50 i finalitza amb les primeres eleccions democràtiques municipals de 1979. Podem diferenciar aquest període dels dos anteriors per una sèrie de fets i característiques que a continuació exposem:

- En primer lloc, es dona un relleu generacional en la composició dels càrrecs polítics de finals dels anys 50 i la dècada dels anys 60. Entren persones joves, moltes de les quals han pogut formar-se i estudiar a la universitat i no han viscut la Guerra Civil. Encara que instruits a l'escola franquista, la majoria no pertanyen al partit falangista. Parlem principalment d'enginyers, economistes i llicenciats vinculats a corporacions empresarials i sectors econòmics que estaven en expansió durant l'època del "Desarrollismo". L'entrada d'aquesta nova fornada de polítics va provocar que els ajuntaments, fossin tot sovint espais on es

⁴³³ Vegeu MARÍN, MARTÍ: *Els ajuntaments franquistes a Catalunya*, Lleida: Pagès Editors, 2000. Pàg. 147.

⁴³⁴ Ídem. Pàg. 149.

jugaven ambicions i interessos privats, mentre l'interès ciutadà passava a ser insignificant o el darrer en ser atès. És una pràctica habitual de l'època la concessió de permisos i llicències sense control ni garanties jurídiques.⁴³⁵

- En segon lloc, es constitueixen els tribunals d'ordre públic com a resposta a l'increment de la conflictivitat i la reivindicació als carrers. Amb poder per sancionar, es planteja com una mesura dissuasiva que tanmateix no tindrà l'efecte esperat i l'escalada de violència no s'aturarà fins a les acaballes de la transició. L'explicació és fàcil i ja l'hem apuntada en diverses ocasions durant el present estudi, molts ajuntaments (i aquí podem incloure Barcelona i tot el cinturó industrial del Vallés, a més de Palma, Manacor i Inca, a les Illes) varen rebre un allau d'immigració rural i del sud d'Espanya que els va generar moltes necessitats a les quals no varen poder fer front amb els raquítics pressupostos de què disposaven. Queda clar que el sistema d'organització municipal s'ha quedat obsolet i és necessari entomar canvis profunds.
- Finalment, cada cop és més evident que la participació de la població en les eleccions municipals pel terç familiar generen poc interès. La ciutadania no veu que el seu vot serveixi per canviar res en la gestió dels serveis bàsics que li afecten en la qualitat de vida i això es tradueix amb una baixa participació electoral. Malgrat els intents del règim per fomentar el dret de vot, la gent sent llunyana la tasca del regidor. A Catalunya, l'activisme social i el renaixement del nacionalisme polític i cultural, afavoreix actituds més flexibles i comprensives dels candidats, amb la intenció de captar el vot d'una població molt nombrosa que exigeix canvis en matèria lingüística i educativa.⁴³⁶ A Mallorca, és dins la tercera etapa que l'OCB desenvoluparà tota l'activitat docent i de

⁴³⁵ Vegeu MARÍN, MARTÍ: *Els ajuntaments franquistes a Catalunya*, Lleida: Pagès Editors, 2000. Pàg. 353.

⁴³⁶ Entre 1975 i 1977 ajuntaments catalans s'adhereixen a reivindicacions socials en matèria de llengua, com per exemple la petició dels topònims del municipi en català. Alguns casos eren lògics, ja que hi havia alcaldes i regidors que habitualment freqüentaven espais i entitats culturals catalanistes, però molts altres foren accions oportunistes de persones addictes al règim que veien com la dictadura arribava a la seva fi i la transició portaria democràcia i el nacionalisme els podria passar factura per l'actitud de repressió que durant molts anys havien aplicat i fet complir.

reivindicació en qüestió de llengua i cultura. Ho farà, en ocasions, comptant amb el suport d'ajuntaments sensibles a les tesis de l'entitat d'en Moll i companyia. Manacor és segurament l'exemple més il·lustratiu d'aquesta col·laboració.

Arribem així a l'any 1979, moment en què es duen a terme les primeres eleccions democràtiques i municipals. Majoritàriament guanyen les esquerres, especialment a ciutats importants del territori espanyol, gràcies a la força dels moviments socials, les associacions veïnals, etc.⁴³⁷ A Manacor el PSOE, encapçalat per Jaume Lull accedeix a l'alcaldia 43 anys després de l'execució sumària del darrer alcalde d'esquerres que havia tingut el municipi.

En definitiva, després de l'anàlisi descriptiva que acabem de fer és més fàcil interpretar el context i els factors condicionants pel que fa a la política local a principis dels anys 70. Podem entendre doncs, raonable i possible un projecte com el de l'EMM durant la tercera etapa, precisament pels aires de canvi que es presumien. Amb tot, no pensem que això li resti mèrit al Consistori dirigit per Pere Galmés, quan s'aprova la proposta, encara queda pendent tota la transició i molts canvis que no seran pas fàcils d'anticipar l'any 1973.

2.7.2 Els factors que varen influir en la decisió dels regidors i l'alcalde de l'època.

Es poden argumentar una sèrie de factors que propiciaren, facilitaren o influïren perquè existís un ambient procliu a Manacor i es constituís aquí una escola que presentava unes característiques tan especials per l'època. Entre els protagonistes de tot el procés, testimonis imprescindibles en l'elaboració de l'estudi, no existeix un acord unànime respecte a si varen ésser uns o uns altres els factors més determinants, però sí, en canvi, es troben moltes coincidències a l'hora d'analitzar un conjunt de fets que marcaren els futurs esdeveniments. En realitat, al llarg d'aquest segon bloc, hem explicat els principals factors que podem associar als orígens de l'Escola, no obstant, en farem un breu repàs per tal de clarificar i fonamentar la seva apertura.

⁴³⁷ Vegeu PAGÈS I BLANCH, P.: "La transició democràtica, història d'un temps d'incertesa" A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.), *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939- 1975)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2004, pp. 249-250. Pàg. 27.

Podem començar per recordar la important tasca que s'havia anat realitzant durant tota la dècada dels anys 60. El professor Barceló havia sembrat moltes llavors, primer amb les classes "clandestines" al col·legi Municipal Ramon Llull i després donant continuïtat a les classes per adults engegades uns anys més tard per Miquel Julià. Tot un conjunt de ciutadans joves i no tant joves, s'influenciaren de l'interès per la llengua i el seu coneixement. Aquesta població que cada cop era més nombrosa, va ser la mateixa que va protestar amb força quan les classes es varen interrompre al nou Institut Nacional Mixt l'any 1972. De fet la demanda va ser recollida i exposada en una carta escrita pel regidor de l'Ajuntament Josep Maria Fuster i presentada a la junta de govern municipal, en motiu del debat sobre la creació d'una escola municipal d'ensenyament de la llengua autòctona:

*"Las reiteradas solicitudes recibidas de manacorenses que se mueven y trabajan en favor de nuestra cultura...."*⁴³⁸

En segon lloc, hem dedicat tot un capítol a identificar el pes històric que presentava el municipi de Manacor pel fet de ser la terra que va veure néixer mossèn Antoni Maria Alcover. Un fet que legitima l'existència d'una tradició literària i lingüística en aquest municipi que no es trobà a cap altre indret de l'illa en aquells moments. Tant en Gabriel Barceló, com les persones que l'ajudaren a fer possible el projecte, argumentaven l'estreta relació del canonge i lingüista amb la capital de la comarca de Llevant. Borja Moll ho sap i reconeix que és el millor lloc possible on es podria albergar una institució tan particular. Endemés, una llarga tradició literària dóna més arguments als qui reivindiquen un ajuntament valent i compromès amb la llengua i la identitat pròpia. I ja sabem que el municipi compta amb primeres espases de l'època en l'àmbit cultural com Jaume Vidal i Alcover, Antoni Mus, Guillem d'Efak

A tot això, el moment en què s'inicia el procés de gestació coincideix amb un govern local presidit per un batle molt sensible respecte els temes educatius. Recordem que dins el mandat de Pere Galmés es constitueix la xarxa educativa més important que

⁴³⁸ Fuster, Josep M^a: *Al Pleno del Ayuntamiento, propuesta para la creación de una Escuela Municipal de Lengua y Cultura*, 1 foli (no numerat), mecanografiat, Signatura 854/5 de l'Arxiu Municipal de l'Ajuntament de Manacor. Pàg.1.

havia viscut Manacor en tota la seva història i que ha restat sense grans modificacions fins als nostres dies.⁴³⁹

També s'ha de tenir present, com molt bé assenyala l'escriptor Gabriel Mesquida, que en qualsevol iniciativa és necessari que hi hagi persones que les encapçalin i que són aquestes les que mouen i representen el motor que fa falta en cada moment perquè es realitzin molts projectes.

Així, ell apunta a la figura de Gabriel Barceló com la peça clau de tot l'engranatge que es va posar en marxa:

*“Jo crec que a través de tota la feina de Gabriel Barceló hi havia una sèrie de gent que es va posar al seu costat i varen crear com una massa crítica, com un llevat i és aquest llevat el que finalment fa pujar la massa.”*⁴⁴⁰

Òbviament, el professor Barceló resta importància a les seves gestions en aquell moment considerant que no fou el promotor, sinó que foren els mateixos alumnes els que varen fer la petició a l'Ajuntament, mentre ell es limitava a impartir les lliçons i a donar continuïtat a tot el que s'havia iniciat durant els anys 60.⁴⁴¹ Hi haurà temps en el present estudi per puntualitzar i situar en el lloc que correspon la figura de Gabriel Barceló, també en l'afer de les accions concretes per presentar un projecte seriós a l'equip de govern municipal. En qualsevol cas i on es pot comprovar la convicció i l'aposta perquè fos el consistori qui assumís els costos i la responsabilitat del projecte és quan es fa palesa la dificultat de l'OCB, a principis de la dècada dels 70, per continuar finançant les despeses de professorat als diferents municipis de l'illa. Era necessari aconseguir l'estabilitat de les classes més enllà de les pròpies possibilitats de l'Obra com entitat promotora.

Finalment, dos fets més es poden afegir en aquest seguit de factors que influïren, amb major o menor intensitat, en la fundació de l'Escola tal com avui la coneixem. Per una banda, l'any 1972, un any abans que comencés a funcionar la nova institució, s'havia inaugurat l'Escola Municipal de Música. Es tractava d'una escola pagada amb

⁴³⁹ “Per mi qui va tenir un paper clau per la sensibilitat que tenia en relació a tots aquests temes va ser el batle Pere Galmés”. Gravació enregistrada a Josep Maria Salom, el 27 de maig de 2005, en el Palau de la Premsa, Manacor.

⁴⁴⁰ Entrevista enregistrada a Gabriel Mesquida, dimarts 7 de març de 2006, en el seu despatx de l'Edifici “Sa Riera” de la Universitat de les Illes Balears. Palma de Mallorca.

⁴⁴¹ Entrevista enregistrada a Gabriel Barceló Bover, dissabte 9 d'abril de 2005, en seu domicili del carrer Ronda de Felanitx, 69, Manacor

fons públics, per a tota la ciutadania de Manacor que volgués aprendre a tocar algun instrument, però no disposés de mitjans econòmics per poder pagar-se lliçons privades. Disposava d'un reglament i uns estatuts i d'un patronat que s'encarregaria de vetllar pel seu bon govern i la seva gestió. Aprofitant aquest fet, el disseny de l'Escola Municipal de Mallorca adoptaria molts dels preceptes de la seva antecessora, fent més justificable tant les raons com els procediments per engegar-la des del mateix consistori.⁴⁴²

Per altra banda, cal reconèixer l'esforç fet per Josep Maria Salom, en les seves funcions de redactor en cap de la revista *Manacor Comarcal*, posant a l'abast de persones que representaven una autoritat dins del món cultural, literari i religiós de l'illa una via d'expressió pública, mitjançant la revista, que setmanalment arribava als habitants del municipi. Els articles, com ja hem explicat en capítols anteriors, versaven entorn a la defensa del projecte, aplaudint i reconeixent el mèrit del consistori, abans fins i tot que fos aprovat, exercint molt probablement una certa pressió en la decisió final de l'Ajuntament. Però aquesta és més l'exposició d'una opinió que la constatació d'un fet. En qualsevol cas se'n ha volgut deixar constància, ja que varen esser moltes les personalitats que signaren algun article de suport.⁴⁴³

En conclusió, el seguit de factors que s'acaben d'exposar van anar generant un clima favorable a l'aprovació de l'Escola i en bona mesura varen propiciar la decisió final del consistori.

2.7.3 Les gestions a l'Ajuntament.

Les primeres gestions s'inicien a final de l'any 1972, en unes converses informals, en les quals varen participar els tres principals protagonistes d'aquesta part de la història: Josep Maria Salom, el professor Barceló i el regidor Josep Maria Fuster. Inicialment el primer, davant el fet de la interrupció de les classes de català el curs 1972-1973, suggereix al professor Barceló sol·licitar a l'Ajuntament la fundació d'una

⁴⁴² "L'any 1972 s'havia fundat l'Escola Municipal de Música i l'Ajuntament va dir que ja no tenia com a despesa l'Escola Municipal Ramon Llull i, per tant, podia dedicar un fons a fundar una escola municipal dedicada a l'ensenyament de la llengua catalana". Entrevista enregistrada a Josep Maria Salom, el 27 de maig de 2005, al Palau de la Premsa, Manacor.

⁴⁴³ "Vàrem fer una campanya des de la revista *Manacor comarcal* de bastants mesos de recavar opinions, per tenir arguments i poder presentar-los a l'Ajuntament. Aquests articles de suport que es publicaren a la revista amb el títol de "*Manacor, una fita cultural*", alguns d'ells son anteriors a l'aprovació de l'ajuntament en la sessió plenària de juny del 73. Els articles eren un element de pressió, de fer veure que això podia ésser una bona operació." Ídem.

escola municipal amb les mateixes característiques que l'Escola de Música, però amb un objectiu diferent: l'ensenyament de la llengua catalana.⁴⁴⁴

Arrel d'aquesta conversa s'estableix un primer contacte amb el batlle i amb el delegat de l'àrea de cultura, Llorenç Femenies. I aquest darrer, possiblement per tal de defugir la polèmica i que el debat no anés creixent, els demanà la redacció d'un projecte.⁴⁴⁵

En essència l'esborrany inicial era força rudimentari, escrit amb senzillesa i no massa llarg en la seva redacció. Es marcava la finalitat i els objectius que havia de perseguir l'Escola. S'exposava la necessitat d'oferir classes de català a alumnat dels centres educatius del municipi, sempre fora de l'horari escolar, així com organitzar classes de llengua i cultura, obert a la ciutadania, en horari nocturn, un cop finalitzada la jornada de treball. En definitiva, s'intentava justificar que l'ensenyament de la llengua no havia d'estar en mans del voluntarisme de determinat professorat i que si es volia que tot plegat tingués continuïtat i es consolidés era necessari sistematitzar l'ensenyament i pagar al personal qualificat i pertinent. En tot moment es va comptar amb l'assessorament de l'Obra, amb qui Gabriel Barceló mantenia una fluïda comunicació.⁴⁴⁶

Un cop finalitzada la redacció del projecte, es va presentar al delegat de cultura, el qual simplement el va deixar en espera d'estudi. La impressió general i coincident dels tres protagonistes era que el procés s'estava retardant molt en el seu tràmit per arribar al plenari municipal i se sospitava que potser s'havia deixat de banda com a proposta poc interessant per part de la Comissió de Cultura.⁴⁴⁷

Passat un temps prudencial i vist que Llorenç Femenies no prenia la iniciativa, el regidor Josep Maria Fuster va decidir assumir la responsabilitat de presentar-lo en el ple municipal, tot i no ésser un projecte de la seva competència directa. Així doncs, el 7 de

⁴⁴⁴ Entrevista enregistrada a Gabriel Barceló Bover, dissabte 9 d'abril de 2005, en el seu domicili del carrer Ronda de Felanitx, 69, Manacor.

⁴⁴⁵ *"El Delegat de Cultura, Sr. Llorenç Femenies, ens va encarregar l'elaboració d'un projecte: feu un projecte i així acabarem les discussions. Ens ho va encarregar a mi mateix, al Sr. Salom i al regidor, Sr. Fuster. I vàrem fer un projecte mirant els estatuts que ja hi havia a l'Escola de Música, els vàrem adaptar una mica..."* Ídem.

⁴⁴⁶ Entrevista enregistrada a Josep Maria Salom, el 27 de maig de 2005, en el Palau de la Premsa, Manacor.

⁴⁴⁷ *"Quan ho vàrem tenir mirat i revisat (es refereix al projecte de l'Escola) i crèiem que podria anar bé, li vàrem donar al regidor de cultura, i aquest ho va agafar i el va posar dins un calaix, com dient: ja veurem!"* Entrevista enregistrada a Gabriel Barceló Bover, dissabte 9 d'abril de 2005, en el seu domicili del carrer Ronda de Felanitx, 69, Manacor.

juny de 1973 va defensar el projecte d'una escola municipal de mallorquí explicant allò que es volia fer i com es volia dur a terme:

“Le da cuenta a los reunidos de una propuesta del concejal don José Mª Fuster Perelló en orden a la creación de una Escuela Municipal de Lengua y Cultura cuya principal misión sería la de impartir lecciones sobre lengua viva de Mallorca.”⁴⁴⁸

Davant d'aquell fet, el delegat de cultura es va sorprendre força i es va trobar descol·locat, ja que una proposta que era competència del seu departament i que la tenia en estudi des de feia uns mesos era presentada en el plenari sense haver estat informat prèviament.

En posterioritat a la data de la sessió, Llorenç Femenies va fer arribar un escrit amb la còpia adjunta de l'esborrany que estava en les seves mans, adreçat al ple municipal, en el qual intenta explicar les raons que feien que continués en estudi, en un intent dissortat de recobrar la iniciativa perduda en el plenari anterior:

“Tinc l'honor de presentar, perquè s'adjunti a la de l'amic, l'estudi que ja fa temps vaig encomanar a persones de la meua confiança per a posar a la consideració dels demás Consellers i Batlle la important tasca de creació d'una Escola Municipal de Català, amb la seva variant de Mallorquí” I afegeix: *“A l'hora del Ple Municipal, ho present perquè acompanyi a la proposta que jo personalment esperava fer quan el temps fos més oportú, en vistes del nou curs escolar de l'any que ve.”⁴⁴⁹*

En realitat, no es podia esperar gaire més, si la voluntat era que el projecte tingués forma de cara al nou curs 1973- 1974. Per extreure un element positiu de la carta disculpa del delegat de cultura i en reconeixement seu, cal mencionar que estava redactada en català, essent com era un document de caràcter oficial que s'adreçava al ple municipal.

La major part de la documentació consultada a l'Arxiu Municipal de Manacor està redactada en castellà i només alguns documents i manuscrits ho estan en català. Curiosament, del propi Llorenç Femenies s'ha pogut trobar més d'un escrit.

⁴⁴⁸ Acta de la proposta d'una Escola Municipal de Llengua, llibre d'actes del Ple de l'Ajuntament de Manacor, sessió del 7 de juny de 1973, pàg. 11, signatura 733/1, AMM.

⁴⁴⁹ Femenias, Llorenç: *A l'Ajuntament en Sessió Plenària*, Manacor, 7 de juny de 1973, 4 folis, signatura 854/5 de l'AMM.

A la carta hi trobem adjunta la proposta del projecte i algunes argumentacions interessants que justifiquen, en conjunt, el deure de l'Ajuntament de donar el seu suport.⁴⁵⁰ A més, en la redacció es pot llegir com s'anuncia la voluntat de què el govern de l'Escola estigui en mans d'un patronat presidit per l'alcalde i es compti amb l'assessorament de l'OCB en qüestions d'organització educativa i tècnica.

El desenvolupament d'aquell plenari ens aporta informació respecte a la recepció del projecte per part dels membres que formaven el govern municipal.

En general, la proposta va ser ben acollida i només un regidor hi va exposar la seva oposició per considerar que hi havia projectes de major interès general:

“Replicando el Sr. Muntaner que el presupuesto presentado lo considera muy elevado por lo que pregunta si realmente es de interés municipal la iniciativa.”

Davant aquesta oposició s'obri un debat interessant, a l'hora que intens, entre aquest regidor i Josep Maria Fuster:

*“Le contesta el Sr. Fuster diciendo que la función del ayuntamiento es la de llevar a cabo aquellas iniciativas que por cualquier causa los particulares no pueden llevar a cabo, adhiriéndose a ello el Sr. Femenias.”*⁴⁵¹

A la rèplica Rafel Muntaner respon:⁴⁵²

*“..... considera que no debe crearse una Escuela más, sino por el contrario solicitar la ayuda de la Obra Cultural Balear subvencionando el Ayuntamiento en la forma que crea conveniente.”*⁴⁵³

⁴⁵⁰ “El firme convencimiento de que, dentro de las actividades culturales de la Comisión de Asuntos Sociales, ésta pudiera y debiera ser una de las más positivas y fructíferas.” “...la confianza de que todos los miembros del consistorio, sin excepción alguna, verán con afecto la enseñanza de nuestra propia lengua y cultura”. La proposta de projecte està firmat pels senyors Josep Mª Salom i Gabriel Barceló Bover, en data de 25 de gener de 1973. Fuster, Josep Maria: *Al Ayuntamiento Pleno, propuesta para la creación de una Escuela Municipal de Lengua y Cultura*, 1 foli (no numerat), mecanografiat, Signatura 854/5 de l'AMM.

⁴⁵¹ Acta de la proposta d'una Escola Municipal de Llengua, llibre d'actes del Ple de l'Ajuntament de Manacor, sessió del 7 de juny de 1973, pag 11, signatura 733/1, AMM.

⁴⁵² Muntaner Morey, Rafel. Nascut a Manacor l'1 de febrer de 1936. Ha actuat en diverses disciplines al llarg de la seva vida, entre les quals destaquen l'esport (basquet, natació i atletisme), el món de l'empresa i la política. Va iniciar la seva trajectòria a l'Ajuntament com a regidor l'any 1970 i fou nomenat batle el 9 de novembre de 1975 fins el febrer de 1979. Va continuar vinculat a la política com a regidor municipal fins el 1987.

⁴⁵³ Acta de la proposta d'una Escola Municipal de Llengua, llibre d'actes del Ple de l'Ajuntament de Manacor, sessió del 7 de juny de 1973, pag. 11, signatura 733/1, AMM.

La insistència en la seva posició fa que al final de la sessió encara deixi constar que l'aprovació de la iniciativa hauria de quedar pendent o en espera de veure els estatuts i el pressupost.

Al llarg de tot el debat el batle, Pere Galmés, escoltava atentament a un i altre sobre la conveniència de l'Escola i va prendre la paraula al final, dient que es presentés un projecte a la pròxima sessió plenària amb objectius i sobretot amb un pressupost definitiu.

Segons la percepció i el record que d'aquella sessió li quedava a Josep Maria Fuster, l'únic a qui s'ha entrevistat i que va viure en primera persona el plenari del 7 de juny, no estava clara la posició del consistori, hi va haver debat i al final el suport del delegat de cultura al projecte presentat i la decisió del batle d'ordenar un projecte més complet, varen decantar la balança al seu favor.

Més optimista es mostrava Josep Maria Salom respecte al debat suscitat:

*“Personalment recordo aquell fet com espectador, al marge de l'ajuda impulsant i fent pressió mitjançant la premsa. En el moment del ple jo ho tenia clar. Hi havia altra gent que passava més pena. Per diferents raons estava relacionat amb regidors, no hi havia aleshores grups polítics, però sí hi havia diferents regidors i sabia que el batle estava d'acord amb el projecte, per tant, que majoritàriament allò sortiria endavant. Sabíem qui es podia oposar, però també que no suposava una majoria dins l'Ajuntament.”*⁴⁵⁴

Després del primer debat plenari, només quedaven tres passes més en el tràmit administratiu per fer realitat la proposta: l'aprovació d'un reglament per a la nova escola, d'un patronat per governar-la i l'autorització del Govern Central. Respecte a Madrid, li dóna el vistiplau considerant que es tracta d'un tema local, inofensiu i de caràcter folklòric.

El Reglament és aprovat en sessió plenària el 14 de juliol de 1973 amb algunes modificacions per part de la Comissió d'Assumptes Socials al pressupost presentat inicialment.⁴⁵⁵

⁴⁵⁴ Entrevista enregistrada a Josep Maria Salom, el 27 de maig de 2005, en el Palau de la Premsa, Manacor.

⁴⁵⁵ Certificat de Bartomeu Tous Aymar, Secretari General de l'Ajuntament, Manacor a 16 de juliol de 1973, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat pel Batle de Manacor, Senyor Pedro Galmés Riera, Signatura 854/5 de l'AMM. El Certificat està escrit en castellà.

El darrer pas es produeix el 10 d'octubre de 1973. El ple municipal que va tenir lloc en aquesta data va aprovar el primer Patronat de l'EMM de Manacor.⁴⁵⁶

2.7.4 El debat sobre la denominació de l'Escola.

El nom de la Institució no és un fet casual, ni molt menys trivial. No respon de forma literal als continguts que allà s'ensenyaven, però tampoc és un nom simbòlic o al·legòric. És en realitat fruit d'una decisió estratègica, analitzada amb deteniment per tal d'evitar problemes de diferent ordre.

En un primer moment, quan la iniciativa ja comença a tenir forma i ha passat pels tràmits administratius corresponents, es troben en diferents documents escrits dues denominacions prèvies a la que finalment es decidirà posar.

La primera s'inclou a la proposta que presenta el regidor Josep Maria Fuster, al ple municipal en motiu del debat sobre la conveniència d'una escola d'ensenyament de la llengua. En aquesta proposta el nom elegit és el següent: "*Escuela Municipal de Lengua y Cultura.*"⁴⁵⁷

En un segon moment, es localitza una carta signada pel mateix protagonista i adreçada a una entitat bancària de forta implantació a les Illes, en un intent d'establir relacions de col·laboració amb entitats privades pel que fa al finançament del projecte. El nom que hi apareix és: "*Escola Municipal de Llengua Vernacle.*"⁴⁵⁸

El primer cop que trobem el nom definitiu de l'Escola en un document escrit i amb caràcter oficial és en un certificat redactat pel secretari de l'Ajuntament i signat per l'alcalde, amb data de 16 de juliol de 1973.

Però com es va arribar al consens i de qui va ser la idea per a la denominació definitiva? En realitat tot cobra sentit en la mesura que el/la lector/a sigui capaç de situar-se en el context polític i social de l'època. El professor Barceló, assessorat pel

⁴⁵⁶ Certificat de Bartomeu Tous Ayamar, Secretari General de l'Ajuntament de Manacor, Manacor a 11 d'Octubre de 1973, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat pel Batle de Manacor, Senyor Pedro Galmés Riera i pel Secretari Bartomeu Tous Ayamar, Signatura 854/5 de l'AMM.

⁴⁵⁷ "En un primer momento, en esta propuesta, se plantea denominar a la Escuela, Escuela Municipal de Lengua y Cultura". Fuster, Josep M^a: *Al Ayuntamiento Pleno, propuesta para la creación de una Escuela Municipal de Lengua y Cultura*, 1 foli (no numerat), mecanografiat, Signatura 854/5 de l'AMM.

⁴⁵⁸ Carta de Josep Mª Fuster Perelló al Senyor Director de la Caixa d'Estalvis de Catalunya i Balears, a Barcelona, sense data, 1 foli, (sense numerar), mecanografiat, signat per Josep Mª Fuster Perelló, Signatura 854/5 de l'AMM.

secretari de l'Ajuntament, el Sr. Tous Aymar,⁴⁵⁹ consulta amb l'OCB quina podria ser la millor opció i entre Francesc de Borja Moll i Josep Maria Llompart⁴⁶⁰ es decideix que "Escola Municipal de Mallorquí" reuneix les condicions per evitar, per una banda aixecar temors en les altes instàncies de Madrid per on hauria de passar el projecte de l'Escola si volia ser aprovat i, per altra banda, evitar també que una part de la ciutadania s'allunyés pel fet d'estar vinculada a la llengua i la cultura catalanes.

Com molt bé indica en Josep Maria Salom, fa massa temps que es confonen els termes entre català procedent de Catalunya amb la llengua catalana i amb tot el que inclou aquesta darrera denominació. Prudència i temps varen ser les consignes seguides.⁴⁶¹

En aquesta mateixa tesi si adhereix l'escriptor Gabriel Mesquida, qui considera que hi havia raons històriques que justificaven la decisió presa en el seu moment respecte al nom de l'Escola:

*"Jo sempre he denunciat que existeix un profund analfabetisme en la nostra societat que fa que haguem d'anar molt alerta a dir veritats. Aquest analfabetisme forma part d'una inèrcia històrica. Bàsicament ens ve de fora, però el franquisme va arrancar tota la feina que s'havia fet en temps de la República, que tanmateix no va tenir quasi oportunitat de començar. Els processos històrics sempre són molt lents."*⁴⁶²

A tot plegat cal afegir que Francesc de B. Moll havia viscut una experiència amb elements semblants l'any 1937, quan en plena Guerra Civil va poder publicar el llibre

⁴⁵⁹ "El secretari que hi havia a l'Ajuntament, el Sr. Tous, va ajudar molt. Va fer tot el possible, però em sembla que aquell reglament anava a Madrid i va començar a veure "bubotes" i ens va recomanar que ens estudiéssim bé el nom i ens va advertir d'una sèrie d'aspectes. I el Sr. Moll i el Sr. Llompart varen quedar per acordar el nom i els estatuts, i li varen posar Escola municipal de Mallorquí." Entrevista enregistrada a Gabriel Barceló Bover, 10 de novembre del 2000, en el seu despatx del Departament de Política i Normalització Lingüística de l'Ajuntament, Manacor.

⁴⁶⁰ Josep Maria Llompart de la Peña (Palma 1925 – 1993). Destaca com a escriptor i poeta, també es va dedicar a la docència. L'any 1947 es llicencia en dret per la Universitat de Barcelona. Entre 1969 – 1972 exerceix com a professor de literatura catalana a la Delegació de la UB a Palma de Mallorca. És autor de diverses obres de poesia, entre les quals destaquen: *Poemes de Mondragó* (1961), *La Terra d'Argensa* (1972) i *La Capella dels Dolors i altres poemes* (1981). Durant la dècada dels anys 80 va estar vinculat a la UIB com a professor associat.

⁴⁶¹ "Si aquí haguéssim posat català, hi hagués hagut només una dotzena d'alumnes matriculats a l'Escola, perquè existia un rebuig entre mallorquins i catalans, que encara ara es pot observar" Entrevista enregistrada a Josep Maria Salom, el 27 de maig de 2005, al Palau de la Premsa, Manacor.

⁴⁶² Entrevista enregistrada a Gabriel Mesquida, dimarts 7 de març de 2006, al seu despatx de l'Edifici "Sa Riera" de la Universitat de les Illes Balears. Palma de Mallorca.

de text: *Ortografia Mallorquina*, superant els controls i la censura que ja existia bàsicament perquè el títol era en castellà i no apareixia en cap moment la paraula “català”.⁴⁶³ És molt probable que tingués present l’anècdota quan va donar la seva opinió respecte a la denominació de l’Escola.

En qualsevol cas, el nom no determinava en absolut la concepció que tant el professor Barceló, com els membres de l’Obra tenien quant a la unitat lingüística i a la dimensió de l’ensenyament de la cultura, incloent la geografia, la història i la literatura pròpia de les Illes i dels territoris de parla catalana. No de bades, des del primer dia, com explica la professora Aina Moll, s’il·lustrava als alumnes entorn al fet que la llengua i la cultura de Mallorca no es poden entendre al marge de la llengua catalana:

*“La senyal que encara no hi havia una consciència, i tal vegada millor que anés així, va ser que es denominés Escola de Mallorquí. És clar, jo també anunciava classes de català a l’institut dient: “voleu aprendre mallorquí?” i després a la primera lliçó els explicava que el mallorquí era un tros de la unió de la llengua, la llengua agafa quin és l’àmbit lingüístic i per què és així. L’endemà al matí sempre venia alguna alumna que deia: el meu pare diu que català no, i li tornava a explicar i sovint l’alumna venia dient: encara diu que no, doncs saps que, digues-li que vingui que jo li explicaré. I a vegades havia vingut algun pare i l’havia arribat a convèncer.”*⁴⁶⁴

Així mateix, hi havia algunes persones, com ara el regidor Josep Maria Fuster, que consideraven adient el nom d’Escola de Mallorquí, no només perquè es podien evitar incidents a Madrid, sinó perquè consideraven raonable que si l’Escola s’ubicava a Mallorca, tot i saber que s’ensenyaria la llengua catalana “..era català de Mallorca i per tant tenia sentit deixar aquest nom a l’Escola.”⁴⁶⁵

A l’altre extrem es varen situar determinades persones del món de la cultura que no entenien que es decidís per aquell nom, amb un postulat molt clar, si el que s’ensenyava és la llengua catalana, aleshores ha de ser Escola Municipal de Català. Durant

⁴⁶³ Vegeu ALOMAR i CANYELLES, A.: “La repressió franquistes de la llengua i la cultura catalanes a Mallorca.” A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.), *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939-1975)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2004, pp. 159-180. Pàg. 167.

⁴⁶⁴ Entrevista enregistrada a Aina Moll Marquès, 9 de març de 2006, en el seu domicili del Camí d’es Terrer Blanc, Polígon 11, parcel·la 19. Biniali.

⁴⁶⁵ Entrevista enregistrada a Josep Maria Fuster, 22 d’abril de 2005, en el seu domicili de la Costa dels Pins, Son Servera.

anys varen mantenir aquesta actitud, però amb el temps, alguns, com el mateix Gabriel Mesquida, reconeixen que el nom es va elegir amb seny i que ells estaven equivocats, donat que va ser una estratègia útil i necessària.

En paraules de Josep Maria Salom:

“No havíem de generar temors, sinó que es tractava de sembrar vocacions, crear afició entre la gent i captar al ciutadà normal i senzill.”⁴⁶⁶

En resum, el debat sobre la denominació de l'Escola es va resoldre d'una forma encertada, així s'ha pogut comprovar anys més tard. La visió i perspectiva que varen tenir Francesc de Borja Moll, Josep Maria Llopart i les persones que engegaren el projecte des de Manacor s'ha d'interpretar en clau política, històrica i des del coneixement de la societat que els va tocar viure i que els indicava la necessitat d'actuar amb prudència però amb convenciment, ja que sabien molt bé el que estaven fent i per a què.

2.7.5 Els objectius fundacionals.

Aquest apartat té una importància significativa en la investigació de reconstrucció històrica del que va ser la posada en marxa de la Institució. És important perquè ens indica quin és el diagnòstic de sortida i quin el camí a seguir.

El seu valor rau en el fet de poder destriar els objectius explícits, mitjançant els documents primaris (els estatuts de l'Escola, les memòries anuals i altres documents relacionats) i els objectius implícits, mitjançant les entrevistes que s'han aconseguit fer a testimonis i protagonistes en la fase prèvia a la redacció de l'estudi.

Pel que fa a la valoració de la situació de partida, analitzant la proposta que el regidor Josep Maria Fuster va presentar en el ple municipal per debatre la seva creació, es poden extreure elements molt clars respecte a la finalitat marcada.⁴⁶⁷

- Per una banda es planteja que la gent que parlava català en el dialecte mallorquí, pogués aprendre a llegir i escriure en correcció la seva llengua.

⁴⁶⁶ Entrevista enregistrada a Josep Maria Fuster, el 27 de maig de 2005, en el Palau de la Premsa, Manacor.

⁴⁶⁷ Fuster, Josep M^a: Al Ayuntamiento Pleno, propuesta para la creación de una Escuela Municipal de Lengua y Cultura, 1 foli (no numerat), mecanografiat, Signatura 854/5 de l'AMM, pàg. 1.

- I per altre banda, que la gent nouvinguda de diferents indrets del territori espanyol i de parla castellana tingués l'accés a l'aprenentatge de la llengua catalana.

A la proposta es diu clarament que la llengua que s'ensenyarà és el català.⁴⁶⁸ Es té clara la unitat de la llengua i el fet d'utilitzar termes com "llengua viva de Mallorca" i "Escola Municipal de Mallorquí", intentant fer referència a una qüestió autòctona, té molt a veure amb les circumstàncies històriques i polítiques del moment.

Tant a la proposta presentada pel regidor Fuster, com en els estatuts es fa un esment específic al fet que no només es dedicaran els esforços a l'ensenyament de la llengua, sinó també a la difusió cultural.⁴⁶⁹ Queda reflectit en els dos documents el caràcter gratuït del servei, per tal que la ciutadania hi tingui accés.

Es plantejava com a objectiu la implantació progressiva en dues etapes: en una primera s'inclourien els graus elemental i mitjà en llengua i el curs d'introducció per a persones de parla castellana. I en una segona, si els resultats acompanyaven, la previsió contemplava introduir el curs de grau superior en llengua i la introducció de la formació de professorat en el grau elemental i mitjà.⁴⁷⁰

Sense entrar en massa detall, es pot analitzar com es varen plantejar alguns dels objectius del primer curs. Així, en el cas del curs de grau elemental, la finalitat era ensenyar a llegir i escriure amb correcció "la llengua viva de Mallorca". Es tractava de proporcionar les bases gramaticals bàsiques en llengua catalana, terme aquest que eludeixen anomenar. Com a complement d'aquest objectiu i a la memòria del primer any, apareix escrit que:

*"Estan previstes conferències per ampliar els coneixements d'història, literatura, geografia ... relatives al nostre país."*⁴⁷¹

⁴⁶⁸ Fuster, Josep M^a: Al Ayuntamiento Pleno, propuesta para la creación de una Escuela Municipal de Lengua y Cultura, 1 foli (no numerat), mecanografiat, Signatura 854/5 de l'AMM, pàg. 1.

⁴⁶⁹ "L'Escola impartirà gratuïtament, l'ensenyança de la llengua catalana, naturalment amb la varietat viva de Mallorca, i també cuidarà de l'extensió cultural autòctona." President de la Comissió de Cultura: *Aprovació del nou Patronat de l'EMM i adjunt del Reglament de l'Escola de 1973*, 7 foli (sense numerar), mecanografiat, signatura 854/6 de l'AMM. Pàg. 2.

⁴⁷⁰ Fuster, Josep M^a: Al Ayuntamiento Pleno, propuesta para la creación de una Escuela Municipal de Lengua y Cultura, 1 foli (no numerat), mecanografiat, Signatura 854/5 de l'AMM. Pàg. 1.

⁴⁷¹ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria del curs 1973-74, Ajuntament de Manacor, pàg. 1 a 15, mecanografiat. Manacor, 1974, carpeta Memòria original curs 73-74, sense nom. Arxiu del Departament de Política i Normalització Lingüística de l'Ajuntament de Manacor. Pàg. 4.

En relació al curs per a gent de parla castellana, l'objectiu era fonamentalment introduir la població diana en la comprensió i domini verbal de la llengua (els documents encara es refereixen al mallorquí) i ensenyar-los nocions d'escriptura per tal de facilitar la seva integració dins la comunitat de catalanoparlants que era la majoritària.⁴⁷²

Aquests objectius estaran clars els dos primers exercicis, però de cara al tercer any es planteja l'extensió de l'ensenyament als centres educatius (vegeu capítol 3.3.6 *La introducció de l'EMM en els centres escolars*, pp. 266-271):

*“Plantegem introduir la nostra llengua en els centres de la Ciutat i terme municipal. Per aconseguir aquest objectiu seria necessari desplaçar inicialment professors de l'Escola als mateixos centres, i això podria suposar un cost de mig milió de pessetes.”*⁴⁷³

L'objectiu, molt ambiciós, es va exposar al batle de Manacor en una reunió oficial de la Comissió el dia 24 de novembre de 1975.

La Llei General d'Educació, aprovada pel Ministre Villar Palasí el 1970, deixa un marge legal perquè les regions del territori espanyol amb llengua pròpia es plantegin introduir el seu ensenyament en el context escolar. És per aquesta via que l'Escola comença a dissenyar la nova línia d'actuació.

D'aconseguir la fita, les persones que formaven part del Patronat i el professorat de la Institució tenien molt clar que es posarien unes bases sòlides per a la consolidació de l'ús de la llengua en el territori. Així s'arribaria a molta més gent i als joves que representaven el futur de la llengua.

Per tal d'assolir-ho, primer era necessari formar al professorat encarregat de portar-ho a terme. I aquí, l'Escola va saber fer molt bé la feina, preparant a professors/es del mateixos centres de Manacor i de la comarca a través dels cursos de grau elemental i

⁴⁷² PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria del curs 1973-74, Ajuntament de Manacor, pàg. 1 a 15, mecanografiat. Manacor, 1974, carpeta Memòria original curs 73-74, sense nom. Arxiu del Departament de Política i Normalització Lingüística de l'Ajuntament de Manacor. Pàg. 4.

⁴⁷³ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1975-76. Ajuntament de Manacor, pàg. 1 a 39, mecanografiat. Manacor, 1976. Signatura 854/2 de l'AMM. Pàg. 3.

mitjà i coordinant-los després en la introducció dels cursos de llengua ja adreçats a la població escolar.⁴⁷⁴

Era el camí a seguir, el diagnòstic no va ésser errat, com veurem quan s'analitzin els resultats obtinguts respecte a la formació i l'extensió de l'ensenyament del català en els centres del municipi.

Finalment, i pel que fa als objectius implícits, cal destacar que tota la publicitat i gran part de la documentació consultada els primers anys de singladura indica molta precaució a l'hora de vincular la llengua i la cultura de Catalunya amb els continguts proposats al nou centre. De fet, s'intenta destacar el fet autòcton en tot moment. Però els que lideraven el projecte, és a dir, el seu director, l'OCB, la majoria dels membres del Patronat i el mateix consistori de Manacor, sabien que s'ensenyava la llengua catalana, utilitzant la mateixa gramàtica que a qualsevol altre indret de Catalunya. S'ensenyava cultura de les Illes Balears, això sí, a més d' història, geografia i literatura dels països catalans en el seu conjunt. De forma discreta se sensibilitzava als alumnes respecte a la unitat, no només lingüística, sinó també cultural.⁴⁷⁵

⁴⁷⁴ *“Els objectius de l'Escola pel curs 76/77 són: continuar l'ensenyament en els graus elemental, mitjà i superior, de la primera etapa, i la preparació de professorat elemental i mitjà específica de la segona... i continuar l'ensenyament de la llengua als centres d'EGB i BUP de la Ciutat i de posar en pràctica la coordinació i ajuda que s'especifica a la reunió de la Comissió de Cultura del dia 13 de gener de 1976.”. PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1976-77. Ajuntament de Manacor, pàg. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977, Signatura 854/ 3 de l'AMM. Pàg. 3.*

⁴⁷⁵ Entrevista enregistrada a Gabriel Barceló Bover, 10 de novembre del 2000, al seu despatx del Departament de Política i Normalització Lingüística de l'Ajuntament, Manacor.

2.7.6 A la recerca de la col·laboració institucional més enllà de l'Ajuntament de Manacor.

Com es veurà més endavant quan s'analitzi l'apartat referit al finançament, les dificultats a les quals s'havia d'enfrontar l'EMM, si es volia posar en marxa amb unes mínimes garanties de continuïtat, passaven per obtenir la col·laboració d'entitats privades, del teixit associatiu i fundacions, més enllà del compromís adquirit pel consistori de Manacor. Amb l'objectiu ja traçat, el regidor Josep Maria Fuster i el delegat de cultura Llorenç Femenias des de principis de setembre del 1973 varen començar un procés de contactes i gestions que hauria de culminar amb la col·laboració del sector privat.

Diferents cartes adreçades al director delegat de La Caixa d'Estalvis de Catalunya, abans coneguda com "Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorros", perseguïen un compromís de col·laboració que es veurà traduït els primers anys amb l'ajuda per finançar part de les conferències que es varen presentar en el marc del Cicle d'Extensió Cultural.⁴⁷⁶ Aquest suport s'estendrà també a despeses materials, infraestructura bàsica i donacions per al fons de la biblioteca.

Com no podia ésser d'altra manera, l'Ajuntament també es va posar en contacte amb l'Obra per sol·licitar ajuda en relació a diferents despeses que es començaven a preveure en l'organització del primer curs escolar:

"Per ventura la seva ajuda es podria traduir amb el següent:

- 1) Patrocini de despeses d'uns quants conferenciants que proposats pel Patronat Municipal vendrien a donar unes conferències als alumnes utilitzant la seva biblioteca a tal fi.*
- 2) Premis pels alumnes de fi de curs.*
- 3) Possibilitat de viatge de fi d'estudis als alumnes avantatjats a Catalunya."*⁴⁷⁷

La resposta epistolar a la demanda de col·laboració va arribar per part de l'OCB amb la rúbrica de Francesc de Borja Moll, en el seu càrrec de secretari de l'entitat, on

⁴⁷⁶ Carta de Josep Maria Fuster Perelló al Senyor Director de la Caixa d'Estalvis de Catalunya i Balears, a Barcelona, sense data, 1 foli, (sense numerar), mecanografiat, signat per Josep Maria Fuster Perelló, Signatura 854/5 de l'AMM.

⁴⁷⁷ Carta de Josep Maria Fuster al president de l'Obra Cultural Balear, sense data, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat per Josep Maria Fuster, Conseller Delegat, Signatura 854/5 de l'AMM.

felicita a l'Ajuntament per l'aprovació de l'Escola i accepta, en nom de l'Obra, assumir el compromís respecte a l'assessorament tècnic i pedagògic i a la vessant més cultural, mitjançant l'ajuda econòmica per a l'organització de conferències al llarg del calendari escolar.⁴⁷⁸

Així doncs, l'Ajuntament es va fer càrrec de la despesa destinada a l'organització dels cursos d'ensenyament de llengua, mentre La Caixa i l'Obra assumiren la part més vinculada a cultura.

Quan s'analitzi l'apartat de material escolar i de biblioteca,⁴⁷⁹ es comprovarà la importància que ha tingut l'ajuda d'associacions i entitats, a l'hora, per exemple, d'incrementar la dotació en llibres, taules i mobiliari divers, tot apuntant que l'Escola gairebé sempre s'ha dolgut d'una insuficiència crònica de recursos.

Destacar que si només s'hagués comptat amb l'ajuda de l'Ajuntament de Manacor haguessin estat molt més complicats els inicis i la consolidació del projecte durant la primera dècada d'existència.

⁴⁷⁸ Carta de Francesc de Borja Moll Marquès a Josep Maria Fuster, Palma de Mallorca a 9 de juliol de 1973, i foli (sense numerar), mecanografiat, signat per Francesc de Borja Moll Marquès, Secretari, signatura 854/5 de l'AMM.

⁴⁷⁹ Vegeu capítol 3.1.6 del Bolc III, Infraestructures i recursos materials, pp.201-207.

BLOC III:

INICI DE LA SINGLADURA, FUNCIONAMENT DE

L'ESCOLA

(1973 – 1979)

“En Gabriel i l’EMM han estat com una pluja lenta, produïda per una gent que ha dedicat molta part de la seva vida i del seu temps a l’ensenyament, que ha anat amarant aquesta societat tan endurida, tan analfabeta, tan resseca i on no hi creix ni una llavor.”

Biel Mesquida i Amengual,

Escriptor i poeta

Entrem ara en el tercer i darrer bloc de l'estudi. Si bé fins ara ens hem dedicat a establir les característiques del context i els fets i factors que més incidència tingueren en el procés de recuperació de la identitat lingüística i cultural a la Mallorca de finals dels anys 50 i 60, tenint especialment en compte els precedents de l'EMM i les causes de la seva constitució, a partir d'ara ens endinsarem en la primera etapa de l'Escola. El bloc està estructurat en 4 capítols, cadascun dels quals ens aportarà una mirada diferent i cronològica de la institució, cercant la integralitat de les actuacions que es varen dur a terme, no només de portes cap endins, sinó també de cara a l'exterior.

- En el primer capítol l'accent es posarà en les qüestions pedagògiques i organitzatives amb l'objectiu de situar-nos en el moment històric concret i entendre que el principal repte aleshores era formar i instruir en el domini de la llengua a quantes més persones millor. Per tant, primer aspectes quantitius per sobre d'altres més metodològics o qualitius.
- En el segon capítol es descriu l'estructura de govern de l'Escola, és a dir, quin model de gestió i de direcció es va seguir i per què es va optar per aquest i no pas per un altre.
- En el tercer capítol la mirada és molt més oberta. Veurem quines actuacions es varen impulsar des de l'Escola per implicar tota la societat en el projecte i es va anar construint un model d'intervenció comunitari allunyat de les institucions educatives tancades i hermètiques del franquisme.
- Per acabar el bloc, ens centrarem en la figura de Biel Barceló, el director i la persona que es va posar al timó del projecte en tot moment. Coneixerem una mica més la seva biografia personal i professional i recollirem la valoració que testimonis molt autoritzats han fet sobre la seva figura i el valor de la tasca desenvolupada.

3.1. Planificació i organització del centre.

El contingut del següent capítol versarà sobre el funcionament de l'Escola en el seu dia a dia, la planificació i l'organització escolar i els criteris que es varen seguir per a la millora contínua en la gestió del centre durant els primers anys de singladura.

Amb l'objecte de realitzar una exposició lògica i ordenada es seguirà l'esquema que es presenta a continuació:

- L'estructura i organització dels cursos, fent referència a la idea de l'OCB d'implantar un sistema d'ensenyament graduat. Inclosa la formació de professorat en llengua catalana. També es tractarà la complexa organització de l'horari i l'oferta formativa de l'Escola.
- L'alumnat i la matrícula. Es presentaran les dades de l'evolució interanual de l'alumnat sempre dins el període d'acotació de l'estudi i s'afegirà l'anàlisi de la matrícula: com es feia, amb quines condicions, quin tipus de difusió ...
- L'avaluació. S'explicarà com, quan i on es realitzaven les proves per acreditar l'adquisició dels continguts de cada nivell i es valoraran els resultats acadèmics, també amb una comparativa interanual, tant des del punt de vista del grau d'assistència, com des de l'escala de valoració establerta.
- A continuació, s'analitzaran les dificultats derivades de la infraestructura utilitzada i els recursos, tant materials com didàctics, posats a disposició de la institució.
- Així mateix, es donarà compte de les principals fonts de finançament de l'Escola i les dificultats per fer front a l'activitat del dia a dia.

3.1.1 Estructura i organització dels cursos.

Inicialment la qüestió de l'organització dels grups no resulta gaire complexa, atenent que el primer any només es durà a terme la primera de les dues etapes que es contempla en el projecte inicial. Aquesta etapa consta de cinc cursos:⁴⁸⁰

- Grau elemental en llengua catalana, que inclou lliçons d'escriptura, ortografia, lectura i vocabulari.
- Grau mitjà en llengua, que implica un coneixement més profund de gramàtica normativa, traduccions, etc..
- “Curs per a gent de parla castellana” o Preparatòria, concebut per a facilitar la integració lingüística i cultural dels immigrants peninsulars.
- Curs de professorat en grau elemental.
- Curs de professorat en grau mitjà.

La segona etapa, prevista en el projecte inicial, implica mantenir els mateixos ensenyaments que durant l'etapa anterior, introduint el curs de grau superior en llengua catalana.

També, des d'un inici, es proposa una ràtio alumnat/professorat que no superi els 30 participants per grup i amb la intenció de rebaixar-la en funció de les possibilitats de l'Escola.⁴⁸¹

Ja aleshores existeix la lluita en defensa de la qualitat en l'atenció pedagògica versus les fites quantitatives. Ensenyar una llengua sovint requereix de grups de treball reduïts per tal de garantir la major participació de l'alumnat i les activitats destinades a practicar la destresa oral, com la lectura o la conversa. Però la realitat també exigia formar ràpidament a molta població, doncs estava tot per fer i no hi havia mitjans econòmics per contractar més professorat ni aules per impartir les lliçons. En altres paraules, aquesta batalla la guanyarà inicialment l'objectiu quantitatiu i la millora quant a la qualitat de l'ensenyament haurà d'esperar encara uns anys.

⁴⁸⁰ Fuster, Josep Maria: *Al Ayuntamiento Pleno, propuesta para la creación de una Escuela Municipal de Lengua y Cultura*, 1 foli (no numerat), mecanografiat, Signatura 854/5 de l'AMM. Pàg. 1.

⁴⁸¹ President de la Comissió de Cultura: *Aprovació del nou Patronat de l'EMM i adjunt del Reglament de l'Escola de 1973*, 7 foli (sense numerar), mecanografiat, signatura 854/6 de l'AMM. Pàg. 2.

Tot canviarà quan s'introdueix l'ensenyament en els centres escolars, l'activitat docent s'intensifica, el nombre d'alumnes pateix un increment desbordant i la complexitat a l'hora d'organitzar els horaris, la coordinació del professorat que ensenya català en els centres i l'ampliació dels grups amb població adulta, res té a veure amb els dos primers anys de vida de la Institució.

En canvi, l'estructura i la sistematització de l'ensenyament de la llengua en sis graus (Preparatòria I, II i III, més el nivell elemental, mitjà i superior), així com la formació de professorat en el grau elemental (del grau superior s'examinaven a l'Estudi General Lul·lià) no hi haurà canvis significatius durant tota la dècada dels anys 70.

3.1.2 L'horari.

L'evolució en l'organització de l'horari reflecteix òbviament la transformació i el creixement accelerat de l'Escola durant els seus primers anys de vida. L'augment d'activitats educatives, de difusió en diferents àmbits i col·lectius anava complicant cada cop més la seva planificació, any rere any.

L'increment de professorat es succeeix molt ràpidament i la necessitat de controlar, en clau d'eficàcia, aquests canvis complicaran, i molt tot el disseny de la programació anual. Es veurà a mesura que s'analitzin les dades com no sempre es va seguir una coherència en l'organització, degut en part als recursos disponibles en cada moment, tant d'aules com de professorat, sense oblidar que quan es va introduir el curs de fonament de llengua als centres educatius el nombre d'hores que s'hi destinà va oscil·lar cap amunt o cap a baix en funció de la sensibilitat dels equips directius que els regien.

La primera edició, el curs 1973/74, es va programar un horari de dilluns a divendres, des de les 18 fins a les 20 hores de la tarda per als primers cursos (dies alterns) i des de les 20 a les 22 hores per als restants. Estava pensat per respectar tant l'horari escolar com els horaris de treball. El primer any hi assistien alumnes que continuaven dins el sistema educatiu realitzant estudis de secundària i persones adultes del municipi que mogudes per l'interès hi dedicaven part del seu temps de lleure, després de llargues jornades laborals.⁴⁸²

⁴⁸² Llibre d'Actes del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorquí, Manacor de 17 d'octubre de 1973 a 28 de juliol de 1987, pàgines de la 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM. Pàg. 15.

Per altra banda, el director, amb el suport d'una única professora compaginava la feina a l'Escola amb altres activitats professionals en horari diürn, doncs no disposaven d'un sou ni una jornada completa de feina que els permetés la dedicació exclusiva. Així va ser durant la primera edició de 1973/74.

En canvi, el curs escolar següent, 1974/75, l'horari es veu ampliat gràcies a la incorporació de Francesca Santandreu, com a professora de l'Escola a mitja jornada i per primera vegada s'ofereixen cursos en horari diürn.⁴⁸³ Així, l'oferta de preparatòria es va realitzar de 12 a 13 hores del migdia, els dilluns, dimecres i divendres en un local posat al servei de l'activitat per part de Miquel Àngel Riera i ubicat en el C/ Soledat. En horari nocturn, el director es va encarregar de la resta dels cursos.

L'any següent, durant la planificació de l'edició de 1975/76 l'horari es complica, l'Escola s'anima i l'activitat s'incrementa considerablement. Un nou professor, Guillem Morey, amplia la plantilla i s'encarrega en horari nocturn de les lliçons de Preparatòria i de les tutories del curs de correspondència, juntament amb Francisca Santandreu. El professor Barceló, per la seva banda i com ja havia fet els dos primers anys, assumeix la docència dels cursos de llengua en els diferents graus i els de professorat. L'horari de l'Escola s'inicia a les 19 hores de la tarda i conclou a les 22 hores, de dilluns a divendres.

Va ser un any molt actiu pel director, amb un promig de 10 hores setmanals de docència, les tasques pròpies de la direcció del centre i, a més, la coordinació del curs de correspondència i del centre de correcció de reciclatge per a professorat impartit a l'estiu.⁴⁸⁴

Per altra banda, es detecta que la preparació dels cursos de professorat de grau elemental i mitjà s'imparteixen simultàniament dins la mateixa aula, per una qüestió d'espai i d'optimització de la plantilla docent, davant la insuficiència de finançament per ampliar la partida de professorat.

⁴⁸³ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1974-75. Ajuntament de Manacor, pàg. 1 a 17, mecanografiat, Manacor, 1975. Signatura 854/1 de l'AMM. Pàg. 9.

⁴⁸⁴ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1975-76. Ajuntament de Manacor, pàg. 1 a 39, mecanografiat. Manacor, 1976. Signatura 854/2 de l'AMM. Pàg. 20.

L'edició de 1975/76 l'activitat d'ensenyament en horari diürn es veu fortament modificada per l'inici del curs de fonament en llengua en els centres educatius d'EGB del municipi. En la següent taula es pot apreciar aquest impacte:

Taula 1.1.

Hora	Dilluns	Dimarts	Dimecres	Dijous	Divendres
12 -13		Col·legi Sa Torre		Col·legi Sa Torre	
12 -13		Col·legi Antoni Maura		Col·legi Antoni Maura	
10 -11	Col·legi Sant Vicenç de Paül		Col·legi Sant Vicenç de Paül		
11 -12		Col·legi Sant Vicenç de Paül			Col·legi Sant Vicenç de Paül
16 -17			Col·legi Sant Vicenç de Paül		Col·legi Sant Vicenç de Paül
15 -16	Col·legi Sant Vicenç de Paül			Col·legi Sant Vicenç de Paül	
16 -17	Col·legi S. Vicenç de Paül, Porto Cristo		Col·legi S. Vicenç de Paül, Porto Cristo		
10 -11		A. Ponça		A. Ponça	
12 -13		Son Seiart		Son Seiart	
17 -18				Institut Mossèn Alcover	

Per primera vegada es realitzen classes de català incloses dins l'horari lectiu en alguns centres educatius, tota una fita impulsada per l'EMM. A Son Seiart, a l'Institut Mossèn Alcover i als col·legis de Sa Torre i Antoni Maura s'imparteixen fora de la programació oficial. Els cursos s'ofereixen a l'alumnat en el context d'una activitat voluntària.

Dins l'exercici corresponent a 1976/77 no hi ha canvis quant a l'horari de classes nocturnes, tampoc pel que fa a l'oferta dels cursos i del professorat en aquesta franja de la programació.

Per altra banda i en el torn diürn es continua impartint l'acció de fonament de llengua als diferents centres d'EGB. La relació de col·legis que hi participen s'amplia amb els centres d'es Canyar, Simó Ballester, l'Acadèmia de Sant Ferran, l'escola de Son Serra de Marina i de Son Carrió. Tots ells imparteixen dues hores de llengua catalana dins l'horari escolar. La importància d'aquest punt es troba en el fet que l'Ajuntament ja havia manifestat mitjançant el delegat de cultura no poder fer front als costos de professorat en el conjunt d'escoles que participaven en el programa i la solució era que cadascuna incorporés el curs dins la programació pròpia del seu centre.⁴⁸⁵

Estem en el moment on s'obre un debat molt interessant impulsat per l'Obra i una part del cos de professorat de l'ensenyament públic de l'illa que reclamaven la introducció de l'assignatura de català entre les matèries del currículum oficial i dins del sistema educatiu.

Sense sortir de l'exercici de 1976/77 es pot remarcar l'organització d'una acció formativa per a professorat i realitzada en el col·legi públic es Canyar en horari diürn, de les 17 fins a les 18 hores de la tarda. El dilluns per al grau mitjà i el divendres per al grau elemental, impartits pels professors Francesca Santandreu i Gabriel Barceló, respectivament.

L'activitat d'extensió de l'oferta formativa i la implicació de mestres i professorat del municipi varen fer possible el que semblava impossible.

Dins de l'estratègia d'introducció del català a l'ensenyament formal es va dur a terme una nova iniciativa a l' Institut Mossèn Alcover, mitjançant el curs accelerat d'ortografia que la Institució va impartir a alumnes de COU (Curs d'Orientació a la

⁴⁸⁵ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1976-77. Ajuntament de Manacor, pàg. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977, Signatura 854/ 3 de l'AMM. Pàg. 30.

Universitat), fora de l'horari escolar. Es va realitzar durant els mesos d'abril i maig amb una distribució de dos grups, i un horari que anava des de les 15 hores fins a les a 17 hores de la tarda, dos dies i 4 hores per setmana amb cada grup.⁴⁸⁶

Les dificultats del professorat col·laborador a l'hora d'impulsar cursos de llengua dins els seus respectius centres es feia evident contínuament. A l'Institut la càrrega dels horaris lectius i la poca predisposició d'una part considerable del claustre, (fonamentalment professorat arribat de la península) feien molt complicat introduir les accions formatives dins la programació oficial, obligant a impartir la docència un cop finalitzada la jornada laboral i per tant, posant a disposició i desinteressadament el seu temps.⁴⁸⁷

L'any 1977/78 s'incrementa en una hora més diària l'oferta de la programació nocturna. S'introdueixen les classes de cultura com a complement de les de llengua, que comptaran amb 3 hores setmanals distribuïdes entre el dilluns i el dimecres.⁴⁸⁸

A banda, el curs de llengua per a funcionaris de La Caixa es realitza durant els mesos d'abril, maig i juny, tres dies per setmana amb sessions d'una hora.

El curs de fonament i sensibilització es continua desplegant en els col·legis d'EGB i amb horaris que oscil·len entre una i tres hores setmanals, en funció de les possibilitats i la predisposició de cada centre.

Finalment l'edició de 1978/79 no experimenta canvis significatius respecte a l'horari dels dos anys anteriors. Només remarcar que el curs adreçat a personal funcionari de l'Ajuntament impartit dins l'oferta de l'EMM es va realitzar des del 2 de juliol al 30 d'agost, 4 dies per setmana a la biblioteca pública de Manacor.⁴⁸⁹

Durant els primers anys d'activitat i fins a la inclusió de l'assignatura de català al currículum oficial en els centres educatius de primària i secundària, es treballava de dia i de nit. L'horari diürn fonamentalment s'adreçava a alumnat escolar, mentre que el nocturn s'enfocava més a un perfil adult. L'any 1979 l'ensenyament del català als centres escolars és assumit per l'Administració Educativa i l'Escola el suprimeix de la seva planificació, deixant de coordinar la seva introducció en els col·legis del municipi.

⁴⁸⁶ *Ibidem*.

⁴⁸⁷ Llibre d'Actes del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca, Manacor de 17 d'octubre de 1973 a 28 de juliol de 1987, pàgines de la 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM.

⁴⁸⁸ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1977-78. Ajuntament de Manacor, pàg. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977. Signatura 6/12 de l'AMM. Pàg. 17.

⁴⁸⁹ *Ídem*. Pàg. 21.

A partir d'aquest moment es centrarà amb el reciclatge de professionals, en especial, treballadors/es de l'administració pública, alumnat adult i professorat.

3.1.3 L'oferta educativa.

Per seguir un ordre cronològic, comencem per l'any inaugural, en el qual s'organitzen cinc cursos, en base a l'estructura i sistematització de graus proposat per l'OCB. Així, tenim una acció de grau elemental i una altra de grau mitjà. No s'ofereix encara el grau superior i s'introdueix un curs d'iniciació per a gent de parla castellana.⁴⁹⁰

En quant als requisits d'accés a l'oferta formativa, podem assenyalar que en el grau elemental és el següent:

*"... qualsevol persona que ho desitgi (per tant absolutament voluntari), sempre i quan tingui un mínim de coneixements gramaticals equivalents a un cinquè d'Ensenyament General Bàsic)."*⁴⁹¹

Pel que fa al curs d'iniciació per a gent de parla castellana, l'únic requisit és la motivació per aprendre la llengua del territori d'acollida.

I finalment, pel que fa als cursos de professorat les condicions d'accés resten clares: haver obtingut la titulació que acredita el grau superior en llengua o el grau elemental de professorat en cas d'accés al curs de professorat en grau mitjà. De forma habitual se seguia un procés esglaonat.

Molt alumnat procedia dels cursos de llengua del Saló Fènix i de l'Institut Mossèn Alcover i amb la inauguració de l'Escola varen poder continuar la seva formació.

Durant el segon curs es posen en marxa els grups de preparatòria, dividits en tres nivells i destinats a l'alumnat que no té cap noció de l'idioma.

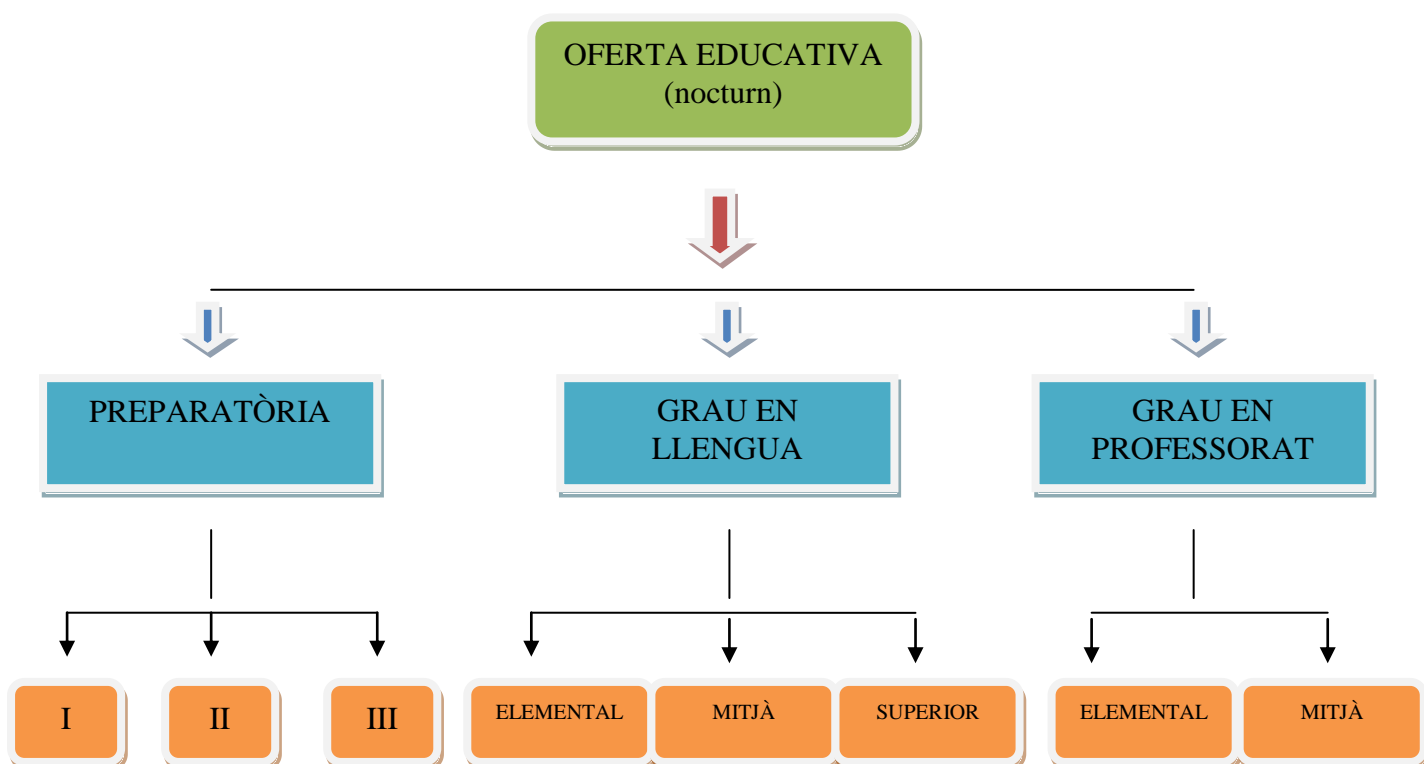
S'inicia el grup de grau superior en llengua, com a continuació lògica del grau elemental i mitjà realitzat l'any anterior i de nou el curs especial per a gent de parla castellana.⁴⁹²

⁴⁹⁰ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria del curs 1973-74, Ajuntament de Manacor, pàg. 1 a 15, mecanografiat. Manacor, 1974, carpeta Memòria original curs 73-74, sense nom. Arxiu del Departament de Política i Normalització Lingüística de l'Ajuntament de Manacor. Pàg. 4.

⁴⁹¹ Ídem.

Seguint amb la revisió de la programació, l'any 1975/76 s'amplia considerablement l'oferta de l'Escola. Per una banda, en horari nocturn i enfocat més a població adulta, es dona continuïtat a la línia bàsica dissenyada el curs passat: preparatòria I, II i III, grau elemental, mitjà i superior en llengua i professorat de grau elemental i mitjà. Aquesta és i serà l'estructura i columna vertebral durant la primera etapa de consolidació.

Taula 1.2

La novetat d'aquesta edició és, indiscutiblement, la posada en marxa del programa pilot - “curs d'iniciació experimental” - en els centres d'ensenyament primari i secundari del municipi. L'objectiu és l'adquisició de les primeres nocions en llengua catalana (gramàtica i lèxic) i suposa un esforç molt important de tots els organismes implicats per tal que els resultats siguin, a la fi, els desitjats.

Si es vol estendre l'ensenyament del català a la població més jove, el

⁴⁹² PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1974-75. Ajuntament de Manacor, pàg. 1 a 17, mecanografiat, Manacor, 1975. Signatura 854/1 de l'AMM. Pàg. 1.

pas previ és comptar amb professorat qualificat per impartir la nova assignatura a cada centre i per això es fa necessari organitzar cursos de reciclatge i formació permanent. En base a les directrius de Francesc de Borja Moll i de l'Obra, l'Escola organitza un primer curs d'estiu (1975/76) orientat en aquest fi, en el qual es matricula professorat que es prepararà en els graus elemental i/o mitjà. El format de l'acció és per correspondència, utilitzant la revista *Manacor Comarcal* com a mitjà de publicació de les diferents lliçons. El repte és molt clar, formar els/les professionals dels propis centres perquè una vegada autoritzat l'ensenyament del català a les escoles, assumeixin la funció. A més, hi ha dubtes en relació al fet de si l'Escola podrà proporcionar el professorat que es necessita a tot el municipi.

Cal indicar que el reciclatge del personal docent no és una iniciativa de la Institució de Manacor estrictament, sinó de l'OCB i que gradualment es va reproduir en altres indrets de l'illa.⁴⁹³

La direcció del centre té com a missió la correcció de les lliçons, l'orientació de l'alumnat i la realització de les entrevistes i tutories que siguin necessàries.

També, amb el model d'ensenyament a distància arrenca el "curs especial de grau elemental" per correspondència, adreçat als lectors de la revista *Manacor Comarcal*, amb un èxit de seguiment considerable.⁴⁹⁴ El curs va començar el 15 de novembre de 1975 i va finalitzar el 12 de juny de 1976, amb una estructura didàctica basada en la publicació d'una lliçó setmanal. Així mateix, cada lliçó contenia una subestructura o un seguit de seccions:

*"Lectura (els nostres escriptors d'ara: nascuts o relacionats amb Manacor), Coneixements gramaticals (Observem com s'ha escrit), Exercicis (vegem si ho he entès), Observem l'entorn (El racó dels artistes), Enriquiment del lèxic i correcció de barbarismes (El joc de les paraules)."*⁴⁹⁵

L'Obra Cultural de La Caixa va valorar molt positivament aquesta iniciativa i el material didàctic que Biel Barceló va elaborar a tal efecte, i va decidir editar-lo tant per

⁴⁹³ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1975-76. Ajuntament de Manacor, pàg. 1 a 39, mecanografiat. Manacor, 1976. Signatura 854/2 de l'AMM. Pàg. 3.

⁴⁹⁴ *Ibidem*.

⁴⁹⁵ (ANÒNIM): "Curs elemental de llengua publicat per l'OBRA CULTURAL de LA CAIXA", *Lluc*, Palma de Mallorca, 1979. Pàg. 14 (174).

ús d'alumnat en altres accions d'iniciació a la llengua, com també per professorat,⁴⁹⁶ de cara al seu reciclatge, considerant que presentava una estructura didàctica i pedagògica atractiva per a l'aprenentatge de la llengua. Entenem, entre d'altres aspectes, que el contingut era proper, partia de la realitat i per tant era més fàcil significar-lo.⁴⁹⁷

El curs 1976/77 l'oferta de programació de l'Escola era la que segueix:

Taula 1.3⁴⁹⁸

<p>Curs de grau elemental en llengua catalana .</p> <p>Curs de grau mitjà en llengua catalana .</p> <p>Curs de grau superior en llengua catalana</p> <p>Professorat de grau elemental.</p> <p>Professorat de grau mitjà.</p> <p>Als centres d'EGB i BUP, en règim diürn: curs de fonament.</p> <p>Curs de professorat en grau elemental. Col·legi Es Canyar.</p> <p>A l'Institut Nacional Mossèn Alcover, en règim diürn: curs accelerat d'ortografia, per als alumnes del curs d'Orientació Universitària (COU).</p> <p>A la residència de la Colònia de Sant Pere, d'Artà, per a alumnes de 11 fins a 13 anys, en convivència estival: curset d'informació (llengua i literatura)</p>
--

Destacar de la programació anterior el curs accelerat d'ortografia que es va impartir a alumnat de COU i que fou iniciativa de Maria Teresa Perelló, membre del Patronat i professora de l'Institut Mossèn Alcover. Va aconseguir la implicació del centre educatiu, autofinançant la formació a través d'una petita quota de matrícula que pujava 100 pessetes per alumne.⁴⁹⁹

⁴⁹⁶ "... d'aquest curs elemental se n'han fet dues edicions: una en les cobertes vermelles per als alumnes i l'altra en marró que inclou un solucionari per als Mestres." *Ibíd.*

⁴⁹⁷ *Ibíd.*

⁴⁹⁸ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1976-77. Ajuntament de Manacor, pàg. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977, Signatura 854/ 3 de l'AMM. Pàg. 4.

⁴⁹⁹ *Ídem.* Pàg. 42.

La necessitat d'estimular l'interès en l'aprenentatge de la llengua catalana era tal, que la proposta d'accions formatives sovint arribava a espais més lúdics, com les colònies d'estiu. En l'àmbit del lleure l'ensenyament de la llengua no seguia una estructura tan formal i l'ús oral, els jocs de vocabulari, la introducció a la literatura mitjançant els contes i la lectura d'obres en català formaven els continguts principals d'un enfocament molt més actiu i participatiu, des d'un punt de vista didàctic. Recordem que l'escoltisme havia sigut un importantíssim aliat en la recuperació de la identitat lingüística i cultural.

Dins el balanç de les primeres edicions pel que fa a l'oferta formativa i al contingut dels cursos, es fa evident el pes de l'ensenyament de la llengua, centrat en la gramàtica, el vocabulari i la sintaxi. En canvi no es posa l'accent en l'aprenentatge de la cultura que l'envolta, la seva història i la que es comparteix amb la resta dels països i regions de parla catalana. La conclusió seria que es va prioritzar un cos de continguts per sobre d'altres per mera necessitat, calia que el major nombre de població amb el menor temps possible sabés parlar, escriure i llegir en correcció en llengua catalana, abans d'endinsar-se en el coneixement de la cultura que els era pròpia. Així ho varen considerar els qui foren responsables de l'estratègia de l'Escola en aquest inici.

Amb l'objectiu d'incorporar l'ensenyament d'elements culturals, tradició popular, història de les illes i dels països de parla catalana i la seva literatura com a continguts amb entitat pròpia, el Patronat va promoure tot un seguit d'accions en aquesta línia, des del Cicle d'Extensió Cultural (a partir de 1973/74 en endavant),⁵⁰⁰ adreçat a alumnes del propi centre i obert a la ciutadania de la comarca, fins a un curs de cultura que es va oferir a partir de l'any 1977/78 dins l'oferta de la programació anual en horari nocturn. El curs anava destinat a tot l'alumnat de l'Escola.

La programació de l'oferta pel que respecta al curs 1977/78, dins l'horari nocturn manté l'estructura bàsica de l'ensenyament iniciat des del primer any: els cursos de llengua distribuïts en graus i la preparació de professorat. També hi trobem el "curs de fonament i sensibilització", adreçat als centres d'EGB i a l'Institut, continuant la important tasca de difusió dels dos anys anteriors.⁵⁰¹

A tot això, es realitza per primera vegada un curs especial adreçat a treballadors/es de La Caixa de Pensions per a la Vellesa o d'Estalvi. La Caixa havia

⁵⁰⁰Dedicarem un apartat complet a explicar el funcionament i l'oferta del Cicle d'Extensió Cultural.

⁵⁰¹ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1977-78. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977. Signatura 6/12 de l'AMM. Pàg. 6.

esdevingut un aliat i col·laborador molt important en l'època inicial i aquesta era una forma de retornar part d'aquesta lleialtat, amb el millor que sabia fer, ensenyar a llegir i escriure al personal de l'entitat financera.⁵⁰²

Amb el curs 1978/79 es completa l'etapa d'inici i de consolidació. L'Escola programa per aquest any una oferta que inclou un ventall prou ampli d'activitats dirigit a un públic molt diferent:

Taula 1.4⁵⁰³

Els cursos de preparatòria I, II i III i els graus elemental, mitjà i superior en llengua impartits en horari nocturn.

Els cursos de formació de professorat en grau elemental i mitjà.

Un curs especial per a gent de parla castellana.

Un curs destinat a alumnes que estudiaven el graduat escolar en horari nocturn en la modalitat d'educació de persones adultes (EPA), al col·legi públic Simó Ballester.

El curs de fonament i sensibilització als centres d'EGB, BUP i COU i Formació Professional de la comarca.

Un curs especial per a funcionaris de l'Ajuntament de Manacor impartit a la biblioteca pública en horari diürn.

Un curs elemental de llengua per correspondència mitjançant el setmanari *Manacor Comarcal*.

Un curs intensiu per a mestres i professors realitzat al Col·legi Simó Ballester.

I finalment a l'EMM i a la Delegació del Ministeri de Cultura, el cicle de conferències d'extensió cultural ja realitzat l'any anterior.⁵⁰⁴

⁵⁰² *Ibidem*.

⁵⁰³ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1978-79. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977. Signatura 6/3 de l'AMM. Pàg. 5.

⁵⁰⁴ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1978-79. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977. Signatura 6/3 de l'AMM. Pàg. 5.

Es destaca de la programació anterior una oferta àmplia que arriba a gairebé totes les edats, des d'infants i joves escolaritzats dins el sistema educatiu formal (l'assignatura de català no formava encara part del currículum oficial), passant per adults que assistien als cursos de llengua o de formació cultural organitzats en horari nocturn, fins a arribar al reciclatge de mestres, professorat i treballadors/es de l'administració pública, com s'evidencia amb una acció formativa adreçada a personal funcionari de l'Ajuntament.

Respecte al curs intensiu per a docents, la seva organització serà a càrrec del Consell General Interinsular i coordinat per l'Escola, arribant a les poblacions de la comarca de Llevant i reunint fins a 124 alumnes de localitats properes: Manacor amb 54 docents, Artà amb 16 i Felanitx amb 22 són els municipis que més alumnat varen presentar.⁵⁰⁵ El curs es realitza durant la primera quinzena de setembre, amb un horari diari i intensiu de 16 a 21 hores. S'ofereixen diferents nivells als assistents, en funció dels coneixements que presenta cada alumne/a, així hi ha grups de nivell en llengua elemental i mitjà i grups de professorat dels mateixos nivells. L'alumnat assisteix a un seminari didàctic amb l'objectiu d'utilitzar una metodologia comuna en la posterior tasca d'ensenyament en els centres educatius respectius.⁵⁰⁶

Com a resultat d'aquesta acció varen sortir 48 professors/es novells, 24 iniciats/des a nivell de grau elemental i 26 de grau mitjà.

Finalment, el curs elemental en llengua catalana per correspondència dut a terme l'any 1978/79 és el segon d'aquestes característiques que s'organitza amb el patrocini de l'OCB i La Caixa. Les lliçons es comencen a publicar el 20 de gener amb una duració de 21 setmanes consecutives. Va ser tanta l'acceptació per part dels seguidors que es desbordaren totes les previsions i el setmanari es va veure obligat a augmentar el tiratge de la revista.⁵⁰⁷

⁵⁰⁵ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1978-79. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977. Signatura 6/3 de l'AMM. Pàg. 19.

⁵⁰⁶ Ídem. Pàg. 23.

⁵⁰⁷ Ídem. Pàg. 23.

3.1.4 Alumnat i matrícula.

Dos són els aspectes més significatius de l'apartat que ara comencem:

- El primer respon a l'anàlisi de la publicitat i difusió dels diferents cursos escolars inclosos en el període d'estudi, així com el caràcter públic de l'oferta d'ensenyament.
- El segon aspecte respon a l'anàlisi de les dades d'alumnat matriculat dins el període 1973 - 1978.

Respecte al primer punt, l'Escola, amb el Patronat al capdavant, va fer un esforç molt important els primers anys per donar a conèixer l'existència de la institució docent, l'oferta formativa i la seva finalitat. Varen entendre perfectament que era necessari un impuls més oficial, a través dels diferents mitjans de comunicació existents a l'època i un impuls informal, que confiaven es donaria i que depenia fonamentalment de la resposta de l'alumnat, fent publicitat, a cop de veu, entre els habitants del municipi.

L'impuls formal es va donar des del primer any d'obertura del centre mitjançant cartells informatius que es deixaven en els espais públics de major concurrència (bars, el mateix Ajuntament, centres d'ensenyament del municipi, barberies i perruqueries. comerços, entre d'altres).⁵⁰⁸

S'indicaven els llocs on es podia fer efectiva la matrícula - bàsicament a les dependències de l'Ajuntament o en el local escollit per a la ubicació de l'Escola - l'horari d'atenció per aquesta gestió (matí o tarda, en funció del lloc on es decidís realitzar-la) i el preu de la mateixa.⁵⁰⁹

Les revistes *Manacor Comarcal* i *Perlas y Cuevas*, que aleshores arribaven a la immensa majoria de la ciutadania, varen ésser bones aliades en la tasca de difusió.

El primer curs la matrícula es va deixar oberta fins gairebé dos mesos després del seu inici, entenent que molta gent s'assabentaria de l'existència de la nova escola un cop ja es posés en marxa.⁵¹⁰ Motiu pel qual es va posar en mans de la direcció el seu tancament. Estava clar, no es volia deixar ningú fora i es volia obrir l'Escola a tothom.

⁵⁰⁸ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1974-75. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 17, mecanografiat, Manacor, 1975. Signatura 854/1 de l'AMM. Pàgina 1.

⁵⁰⁹ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria del curs 1973-74, Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 15, mecanografiat. Manacor, 1974, carpeta Memòria original curs 73-74, sense nom. Arxiu del Departament de Política i Normalització Lingüística de l'Ajuntament de Manacor. Pàgina 4.

⁵¹⁰ Llibre d'Actes del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca, Manacor de 17 d'octubre de 1973 a 28 de juliol de 1987, pp. 2 a 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM Pàg. 4.

L'esforç per captar el major nombre de persones possible va portar als membres del Patronat i a la direcció a dissenyar eslògans d'un cert impacte per tal de no passar desapercebuts. Així trobem exemples com el següent:

*“Pares! No vulgueu que els vostres fills siguin analfabets en la llengua que parlen. Saber llegir i escriure bé mallorquí els completa l'ensenyament obligatori, els facilita l'aprenentatge d'altres idiomes, i els dona la normal expressió que els majors no han tinguda. Aprofitant l'avinentesa que us ofereix, l'Ajuntament.”*⁵¹¹

En aquest fragment d'informació corresponent a la matrícula del curs 1975/76, per una banda, es justifica per què els seus destinataris s'haurien d'apuntar a les classes, mentre per l'altra, s'adreça clarament un missatge als pares ja que són els qui més poden oposar-se a que els seus/seves fills/es estudiïn la llengua catalana. Fou durant el curs del 75 que s'inicia el desplegament de l'ensenyament del català als centres educatius del municipi. No és d'estranyar doncs, la intencionalitat per sensibilitzar des del primer moment, àdhuc aprofitant la informació de donar a conèixer les dades més rellevants de la matrícula.

També és interessant rescatar un altre eslògan corresponent a la matrícula de l'exercici de 1976/77, on apareix la informació següent:

*“... si mai és tard per aprendre ara és l'hora a punt per millorar els coneixements de petits i grans en la nostra llengua. L'Escola Municipal de Mallorca està al servei del poble per donar aquesta ajuda.- Matrícula: a partir del dia 18 de setembre, de 8 –9 del vespre al Col·legi La Torre.”*⁵¹²

De l'anàlisi del contingut es pot extreure amb claredat que no es limita a donar informació, es vol convèncer, motivar, s'intenta sempre transmetre algun argument per captar l'atenció del lector.

Finalment, en el repàs de la publicitat d'aquells anys i a tall d'exemple, es rescata el contingut d'un altre fragment informatiu que suscita cert interès en l'autor del present estudi. Correspon a l'exercici de 1977/78 i diu així:

⁵¹¹ Ídem. Pàg. 15.

⁵¹² PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1976-77. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977, Signatura 854/ 3 de l'AMM, pp. 2-3.

*“Manacor Lluita per la nostra llenguaL’Escola Municipal de Mallorca en té les armes millors. Veniu-hi i lluitarem plegats!. Matrícula i informació ...”*⁵¹³

Gairebé pareix un crit de guerra. El missatge és el mateix que els anteriors, és fresc, directe, escrit utilitzant algun dels verbs en imperatiu i amb una voluntat clara d’arribar amb força als destinataris.

Per altre banda, totes i cada una de les informacions referides a la matrícula que es publicaven en cartells o s’anunciaven a la premsa escrita local indicaven el caràcter gratuït de l’Escola amb un preu únic de matrícula per a tot l’any. El primer curs el cost va ésser de 150 pessetes. Però el segon any, i després de comprovar les dificultats econòmiques que suposava la posada en marxa del projecte i tots els recursos que es necessitaven, no prou coberts ni per l’Ajuntament ni per entitats privades, es va decidir pujar a 200 pessetes.⁵¹⁴

Amb tot, s’ha de reconèixer l’empenta de la Institució i l’objectiu d’arribar al màxim nombre d’alumnat possible, sobretot a les generacions més joves que poblaven els centres educatius del municipi. Amb visió estratègica es va assumir, per part del Patronat, que els 302 alumnes que participaren del “curs experimental d’iniciació al català” en els centres educatius no paguessin matrícula.⁵¹⁵

Pel que fa al segon aspecte analitzat, resulta molt interessant comprovar l’espectacular augment pel que fa a l’atenció d’alumnes i ampliació d’oferta d’ensenyament els primers 4 cursos, d’ençà la inauguració oficial.

Així, el primer any, 1973/74 consten matriculats 38 persones distribuïdes de la següent manera i en relació a l’oferta d’ensenyament existent en aquell moment:

⁵¹³ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1977-78. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977. Signatura 6/12 de l’AMM. Pàg. 4.

⁵¹⁴ Llibre d’Actes del Patronat de l’Escola Municipal de Mallorca, Manacor de 17 d’octubre de 1973 a 28 de juliol de 1987, pp. 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l’AMM. Pàg 15.

⁵¹⁵ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1975-76. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 39, mecanografiat. Pàg. 36.

Tabla 1.5

Curs de Preparatòria	4
Curs de Grau Elemental	20
Curs de Grau Mitjà	6
Curs de Preparació de Professorat Grau Elemental	7
Curs de Professorat de Grau Mitjà	2
Total alumnes matriculats	39

Si observem les dades de la taula 1.5 podem comprovar que el curs amb més alumnat inscrit és el de grau elemental. En canvi, no hi va haver durant el primer any cap curs de grau superior en ensenyament de llengua. Aquest fet es corregeix lògicament l'any vinent, on es podrà passar del grau mitjà al grau superior.⁵¹⁶

També s'observa que es varen organitzar dos cursos de professorat, un en grau elemental i l'altre en grau mitjà. Es tracta d'un fet important, ja que molts assistents passaran després a formar part activa com a docents de la Institució, tant en els cursos nocturns, com en els centres educatius del municipi, on s'iniciarà l'oferta d'ensenyament de la llengua catalana el curs 1975/76.

A la fi del primer exercici, el Patronat i la direcció de l'Escola ja preveuen l'augment d'alumnat per a la implantació de la segona etapa prevista en el Reglament. Així trobem la distribució dels grups durant l'any escolar de 1974/75 de la següent manera:

⁵¹⁶ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria del curs 1973-74, Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 15, mecanografiat. Manacor, 1974, carpeta Memòria original curs 73-74, sense nom. Arxiu del Departament de Política i Normalització Lingüística de l'Ajuntament de Manacor. Pàg. 8.

Taula 1.6

Curs de Preparatori I	2
Curs de Preparatori III	9
Curs Grau Elemental	15
Curs de Grau Mitjà	22
Curs de Grau Superior	3
Curs d'Iniciació per a castellanoparlants	3
Total alumnes matriculats	57⁵¹⁷

Segons es pot apreciar a la taula 1.6 existeix un increment general de l'alumnat respecte a l'any anterior. Vist en detall, el creixement es localitza en els cursos de base-preparatòria més iniciació per a població de parla castellana – i els d'ensenyament del grau en llengua. A més, gairebé tot l'alumnat que el curs passat va participar en el grau elemental continua la seva formació en el grau mitjà.⁵¹⁸

Amb tot, serà a la tercera edició on es produirà el primer bot quantitatiu a conseqüència de la introducció de l'ensenyament del català en alguns centres educatius del municipi, com s'exposa tot seguit:

⁵¹⁷ El resultat de la suma total d'alumnat a la taula 1.6 dona 54 persones i no 57, però a la memòria d'activitats del curs 1974/75 les dades exactes que s'hi poden trobar són les que publiquem aquí. Desconeixem el motiu de la desviació.

⁵¹⁸ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1974-75. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 17, mecanografiat, Manacor, 1975. Signatura 854/1 de l'AMM. Pàg. 7.

Taula 1.7

Preparatori I	4
Preparatori II	8
Preparatori III	1
Grau Elemental	11
Grau Mitjà	12
Grau Superior	5
Professorat de Grau Elemental	4
Professorat de Grau Mitjà	6
Centre Nacional Antoni Maura	35
Centre Nacional La Torre	29
Escola Nacional Son Seiart	11
Escola Nacional Santa Ponsa	12
Institut Mossèn Alcover	66
Sant Vicenç de Paül del Port	73
Curs de Grau Elemental Correspondència	33
Curs d'Estiu de Professorat	10
Total alumnes matriculats	353⁵¹⁹

Es poden diferenciar tres blocs d'alumnat en funció del lloc on realitzen la formació. Per una banda, i per primera vegada d'ençà que s'inicien les classes l'any 73, s'ofereix tot l'ensenyament graduat en llengua, entenent que aquesta graduació i sistematització contempla els tres anys de preparatòria, el grau elemental, mitjà i superior i pels qui encara vulguin arribar més enllà, la preparació per obtenir el títol de professorat en grau elemental i mitjà en llengua catalana.⁵²⁰

Per altre banda la matrícula experimenta un augment molt significatiu per l'entrada de l'Escola en els centres educatius indicats a la taula 1.7. El conjunt

⁵¹⁹ El resultat de la suma total d'alumnat a la taula 1. 7 dona 323 persones i no 353, però a la memòria d'activitats del curs 1975/76 les dades exactes que s'hi poden trobar són les que publiquem aquí. Desconeixem el motiu de la desviació.

⁵²⁰ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1975-76. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 39, mecanografiat. Manacor, 1976. Signatura 854/2 de l'AMM. Pàg. 18.

d'alumnat procedent d'ensenyament representa una quantitat de 226 alumnes del total de 353 que consten inscrits, és a dir, arriba a un percentatge del 64%.⁵²¹

Finalment podem diferenciar els cursos de correspondència que s'imparteixen a distància mitjançant la revista *Manacor Comarcal*, des d'on la Institució va publicant les lliçons que conformen els cursos d'introducció. Es tracta d'una iniciativa força interessant que va permetre a molta gent poder formar-se en l'aprenentatge de la llengua catalana, salvant les dificultats de mobilitat o de disponibilitat horària per motius laborals, familiars i/o personals. Els 33 alumnes que s'hi van matricular representaven un 9,3% del total de la matrícula d'aquella edició.

El curs 1976/77 queda palesa aquesta tendència cap a un increment molt significatiu del nombre d'alumnat. Es tracta de l'augment més important des que l'Escola es va obrir. Com ja va ocórrer el curs passat, l'increment es pot atribuir als centres educatius que multipliquen les dades positives de l'any anterior. En la següent taula s'indica la distribució de l'alumnat en funció del lloc on s'imparteixen els cursos:

Taula 1.8

EMM (nocturn)	71
Col·legi Nacional La Torre	248
Sant Vicenç de Paül	172
Acadèmia Son Ferran	75
Col·legi Nacional Es Canyar	255
Residència Colònia de Sant Pere	61
Total alumnes inscrits	852⁵²²

Hom pot observar com l'augment d'alumnat és molt pronunciat en els centres educatius arribant a un total de 811, molt per sobre dels 226 del curs 75/76. Les dades reflecteixen el paper protagonista assolit per l'ensenyament de la llengua a les escoles

⁵²¹ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1975-76. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 39, mecanografiat. Manacor, 1976. Signatura 854/2 de l'AMM. Pàg. 18.

⁵²² El resultat de la suma total d'alumnat a la taula 1.8 dona 882 persones i no 852, però a la memòria d'activitats del curs 1976/77 les dades exactes que s'hi poden trobar són les que publiquem aquí. Desconeixem el motiu de la desviació.

en només dos anys, passant a ocupar un percentatge del 95,1% del total de la matrícula.⁵²³

Per altra banda, de l'observació i comparació de les dades respecte a les de la taula 1.7 es pot apreciar un increment significatiu d'alumnat en els cursos d'adults que es donen en horari nocturn a la pròpia Escola. L'augment és de 20 persones més, reforçant la tesi que, any rere any, la institució creada el 1973 s'està consolidant com el principal referent cultural i d'ensenyament de la llengua dins la comarca de Llevant.

El curs de 1977/78 segueix amb la tendència a l'alça, sobretot pel que fa a la població escolar:

Taula 1.9

EMM (Nocturn)	71
Acadèmia Sant Ferran	74
Col·legi Sant Francesc	97
Col·legi La Salle	240
Rambla Salvador Joan (més tard conegut com Col·legi Simó Ballester)	524
Col·legi Es Canyar	408
Institut Mossèn Alcover	65
Curs per a funcionaris	20
Assistents a conferències dins el marc de Cicle d'Extensió Cultural organitzat per l'EMM	250
Total	1888⁵²⁴

A la taula superior s'observa com no hi ha cap moviment en la matrícula pel que fa als cursos d'horari nocturn. Es manté exactament en el mateix llindar. En canvi, el nombre d'alumnat en els centres educatius continua experimentant un creixement

⁵²³ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1976-77. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977, Signatura 854/ 3 de l'AMM. Pàg. 29.

⁵²⁴ El resultat de la suma total d'alumnat a la taula 1.9 dona 1749 persones i no 1888, però a la memòria d'activitats del curs 1977/78 les dades exactes que s'hi poden trobar són les que publiquem aquí. Desconeixem el motiu de la desviació.

espectacular que arriba a les 1408 persones, en comparació als 811 registrats durant el curs 76/77. En resum, s'avança ràpid en la formació del jovent, clar objectiu de l'Escola durant els anys 70.⁵²⁵

De la taula 1.9 cal subratllar el curs per a funcionaris, donat que va ser el primer que consta a les memòries i serà un dels col·lectius als quals més s'adreçarà durant els anys posteriors al període establert en el present estudi. Per tant, la col·laboració entre la Institució i l'administració per a la formació permanent i el reciclatge del seu personal serà una constant d'ara en endavant.

Un altra dada prou significativa és la que ens aporta la matrícula relativa al Cicle d'Extensió Cultural (en endavant CEC). Aquest espai, reservat a l'organització de conferències i seminaris sobre cultura, geografia, història i literatura dels Països Catalans i de les Illes Balears, té un promig d'assistència per sessió de 50 persones. D'entrada, l'alumnat que assisteix regularment als cursos de llengua n'és el principal destinatari, però la convocatòria és oberta a altres persones no matriculades en el centre.

Finalment analitzarem les dades del curs 78/79. Anem a veure quina és la tendència:

Taula 1.10

EMM (Nocturn)	106
EPA (adults- Col·legi Simó Ballester)	65
Centres educatius de EGB, BUP i FP	2234
Curs per a Funcionaris (EMM)	15
Curs de Correspondència	65
Curs intensiu per a ensenyants	124
Cicle d'Extensió Cultural	250
Total alumnes	2859

En primer lloc, s'observa com l'evolució en els cursos nocturns, continua essent d'un increment positiu. Es consolida el projecte entre la població adulta i això és un punt fort, donat que més endavant, quan l'ensenyament del català s'inclogui dins el

⁵²⁵ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1977-78. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977. Signatura 6/12 de l'AMM. Pàg. 14.

currículum oficial dels centres educatius, l'Escola experimentarà una baixada molt important en la matrícula i dependrà fonamentalment de l'alumnat assistent als cursos en horari nocturn. És evident, per altra banda, la presència dins la comunitat que s'ha assolit amb només 5 anys de vida, convertint-se en tot un focus d'irradiació i posant les bases per tal que els centres educatius estiguin preparats per incorporar el català com una assignatura més en els programes d'estudi. El curs 78/79 l'EMM intervé damunt 2234 alumnes, un augment de 826 persones més respecte al curs anterior, i una incidència de població escolar que representa el 78,1% del total de la matrícula.⁵²⁶

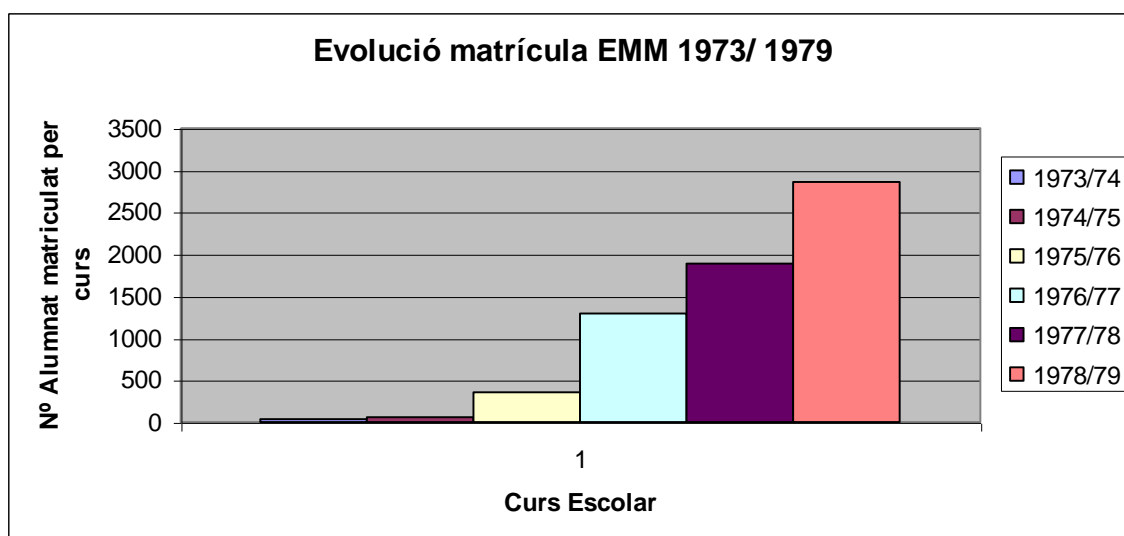
Continua oferint-se el curs per a funcionaris i el de correspondència, amb un increment respecte a la darrera edició. No experimenta cap canvi l'assistència d'alumnat al CEC.

Els primers anys de singladura es caracteritzen per una intensa activitat docent, amb un impuls i una voluntat d'estendre l'ensenyament del català a totes les capes de la societat, ja sigui població jove, clau perquè són el futur i la supervivència de la llengua, ja sigui població adulta.

Tant uns com els altres varen respondre d'una forma molt positiva a les expectatives de la direcció i del Patronat, que en molts moments es van veure desbordats per fer front a la creixent demanda de matrícula. Fins al punt que després de dos anys d'introducció dels cursos de llengua als centres educatius, l'Escola no va poder continuar assumint els costos en concepte de personal docent i l'any vinent, en el curs 77/78 el compromís es va limitar a coordinar i assessorar al professorat.

⁵²⁶ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1978-79. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977. Signatura 6/3 de l'AMM. Pàg. 19.

Taula 1.11

Com es pot veure en la gràfica superior, l'evolució de la matrícula al llarg dels primers sis anys de vida del centre és d'un èxit rotund, si posem l'atenció a l'indicador quantitatiu. I el punt d'inflexió ve donat, en aquest cas, per la tasca desenvolupada en la xarxa escolar públic- privada del municipi gràcies a la col·laboració inestimable de professorat compromès i activista. No obstant això, no serà l'únic motiu de satisfacció, n'hi haurà d'altres. A continuació explicarem quins són els resultats obtinguts en les avaluacions acadèmiques durant la primera etapa

3.1.5 Avaluació. Proves i resultats acadèmics.

Partint de l'anàlisi de la documentació consultada (fonamentalment memòries anuals i l'acte de les reunions del patronat de l'EMM), es pot treure la conclusió que tots els cursos d'ensenyament de llengua,⁵²⁷ eren avaluats mitjançant prova escrita i oral en convocatòria única que, per norma general, coincidia amb el fi de curs, durant el mes de juny. Per a l'elaboració de les proves el director es reunia amb membres de l'OCB per tal d'acordar els principals continguts de gramàtica, sintaxi, ortografia, vocabulari... que inclourien els diferents exàmens de nivell. Les reunions solien tenir lloc entre el mes de març i abril.⁵²⁸

⁵²⁷ Des de preparatòria I, II i III, passant pels graus elemental, mitjà i superior fins arribar al nivell de professorat de grau elemental i mitjà.

⁵²⁸ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1977-78. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977. Signatura 6/12 de l'AMM. Pàg. 11.

L'alumnat que seguia estudis de professorat en grau elemental i mitjà a través de la institució no era avaluat en el mateix centre, sinó que es desplaçava a l'Estudi General Lul·lià ubicat a Palma de Mallorca, on eren directament valorats per l'entitat cultural mitjançant prova única en llengua i literatura.⁵²⁹

Pel que fa als resultats de fi de curs, analitzant les dades d'alumnat presentat i alumnat aprovat durant els primers sis anys, es pot observar un nivell de participació molt alt on els percentatges d'èxit són la nota predominant.

En aquesta línia, el curs de 1973/74 els resultats són els següents:

Taula 2.1.

	Alumnat matriculats	Alumnat aprovats	Alumnat amb un apte	Alumnat amb notable
Preparatòria III	4	4	2	2
Grau elemental en llengua catalana	23	10	5	5
Grau mitjà en llengua catalana	14	3	3	

De les dades de la taula 2.1 es pot deduir que el primer any va ser positiu, tot i que el percentatge d'alumnat no aprovat (un 41% del total matriculat) reflexa que per poder obtenir la titulació es necessitava regularitat a l'hora de treballar els continguts dels cursos. El fet d'impartir les lliçons en horari nocturn, va poder incidir en una menor assistència. Amb tot, la valoració que es va fer en aquell moment va ser positiva, sobretot pel que fa a la participació. En el curs de grau elemental, dels 23 alumnes matriculats n'hi va haver 17 que hi assistiren regularment, entorn un 78%, mentre que en el de grau mitjà de 14 alumnes 7 hi assistien amb normalitat, el que representava un

⁵²⁹ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria del curs 1973-74, Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 15, mecanografiat. Manacor, 1974, carpeta Memòria original curs 73-74, sense nom. Arxiu del Departament de Política i Normalització Lingüística de l'Ajuntament de Manacor. Pàg. 13.

50% del total, dades que en el seu conjunt eren molt acceptables i així es va valorar a la reunió de fi de curs del Patronat de l'Escola.⁵³⁰

El segon any es va incrementar el nombre d'alumnat assistent als diferents cursos i els resultats de les qualificacions evolucionaren positivament.

En la taula que es mostra a continuació s'indica la relació d'alumnat matriculat per curs i els resultats obtinguts en les proves de convocatòria final:

Taula 2.2

	Alumnat matriculat	Alumnat present.	Alumnat no presen.	Alumnat aprovats	Nota.	Excel.	No aptes
Preparat. I	2	2		2			
Preparat. III	9	6	3	2	4		
Elemental	15	12	3	5	6		1
Curs alumnat de parla castellana	3	1	2	1			
Mitjà Superior	22	12	10	3	5	3	1
TOTAL	57	38	19	17	17	3	2

⁵³⁰ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria del curs 1973-74, Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 15, mecanografiat. Manacor, 1974, carpeta Memòria original curs 73-74, sense nom. Arxiu del Departament de Política i Normalització Lingüística de l'Ajuntament de Manacor. Pàg. 7.

En comparació amb el primer curs, millora el nombre de persones que es presenta a la prova. Es passa d'un percentatge del 41% no presentat a un 31%, per tant un 68% de l'alumnat es va examinar durant aquell segon curs. També millora el percentatge de qualificacions positives, 94,7%, amb només un 5% d'alumnat que no supera els exàmens finals. Uns resultats molt estimables assolits en només dos anys de rodatge.⁵³¹

El curs de 1975/76, caracteritzat per un augment molt fort en la matrícula a conseqüència de la incursió de l'EMM en els centres educatius, ve acompanyat d'uns resultats molt elevats si ens atenem no només al còmput d'aprovat, sinó també al repte que suposava un augment tan considerable d'alumnat i la coordinació de tot el professorat implicat. En el quadre de sota podem analitzar els resultats en nombres totals i els seus respectius percentatges:

Taula 2.3.

Alumnat matriculats	379
Alumnat no presentats	116
Alumnat examinats	256
Alumnat amb nota excel·lent	29
Alumnat amb notable	80
Alumnat amb apte	102
Alumnat no aprovat	28
Percentatge alumnat no presentat	27,8%
Percentatge alumnat qualificat positivament	89%
Percentatge alumnat qualificat negativament	11%
Percentatge alumnat presentat	72%

Es manté un percentatge molt elevat de qualificacions positives. A més, cal indicar que de les persones presentades, un 46% va superar la prova amb un apte, un

⁵³¹ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1974-75. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 17, mecanografiat, Manacor, 1975. Signatura 854/1 de l'AMM. Pàg. 11.

31% amb un notable i un 10,9% amb un excel·lent.⁵³² En definitiva, uns resultats que fan pensar amb la bona marxa de l'Escola i l'interès de l'alumnat en el seguiment dels cursos, tot i el seu caràcter voluntari i no oficial.

Durant l'edició de 1976/77 l'acció formativa de fonament de llengua als centres educatius aglutina gran part de l'alumnat de l'Escola. Els resultats confirmen el seguiment generalitzat dels cursos i la consolidació de les qualificacions positives entre els seus participants. Val a dir que un percentatge molt elevat dels mateixos que assisteixen al curs de llengua en els centres escolars ho fan dins la seva jornada ordinària com una matèria més de l'horari establert.

Els resultats acadèmics d'aquest curs segueixen l'estela de les edicions anteriors, com es pot apreciar:

Taula 2.4

Alumnat matriculats	1290
Alumnat no presentats	73
Alumnat examinats	1217
Alumnat amb nota excel·lent	55
Alumnat amb notable	159
Alumnat amb aprovat	789
Alumnat no aprovat	214
Percentatge alumnat no presentat	5,6%
Percentatge alumnat qualificat positivament	82,4%
Percentatge alumnat qualificat negativament	17,59
Percentatge alumnat que s'ha presentat	93,4%

De l'anàlisi de les dades de la taula 2.4 s'observa que l'augment d'alumnat no ha reduït gairebé la tendència de qualificacions positives i tampoc s'ha notat cap disminució en el nivell de participació a les proves finals.

Pel que fa al curs de 1977/78 tampoc es registren canvis significatius:

⁵³² PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1975-76. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 39, mecanografiat. Manacor, 1976. Signatura 854/2 de l'AMM. Pàg. 33.

Taula 2.5

Alumnat matriculats	1888
Alumnat no presentats	406
Alumnat examinats	1482
Alumnat amb nota excel·lent	65
Alumnat amb notable	221
Alumnat amb aprovat	955
Alumnat no aprovat	241
Percentatge alumnat no presentat	21,51
Percentatge alumnat qualificat positivament	65,7%
Percentatge alumnat qualificat negativament	16,4%
Percentatge alumnat que s'ha presentat	78,4%

S'observa una lleugera caiguda del nombre d'alumnat que es presenta a la prova final. També baixa el percentatge de qualificacions positives respecte a l'edició anterior. Una de les possibles explicacions pot venir donada pel creixement interanual de la matrícula d'ençà que es va iniciar la tasca de l'Escola i les dificultats per mantenir un nivell i una coordinació elevades en relació a un professorat que en molt poc temps es qualificava i iniciava la tasca docent en els seus propis centres de treball.⁵³³

Si es valora en perspectiva l'immens esforç del personal docent, amb els reduïts mitjans i ajudes que tenien a la seva disposició en els anys de l'etapa inicial i l'increment de la població diana, es veurà que es varen obtenir uns resultats d'un nivell molt alt quant a participació i qualificacions positives. En diverses edicions es va fregar gairebé el 100% de presentació als exàmens finals, mentre que el percentatge d'alumnat que havia superat curs es movia entre un 60 i un 75%, molt per sobre de les notes que es poden trobar actualment entre l'alumnat dels centres educatius que cursen l'assignatura de català a la Comunitat Autònoma de les Illes Balears.

⁵³³ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1977-78. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977. Signatura 6/12 de l'AMM. Pàg. 32.

3.1.6 Infraestructura i recursos materials.

L'abordatge del present apartat l'estructurem a partir de l'anàlisi de dues categories diferenciades. Per una banda, tots els assumptes que tenen a veure amb la gestió de l'espai, les dificultats per obtenir un edifici propi i els efectes que tindrà sobre l'activitat docent.

Per altra banda, s'exposaran els recursos materials amb què compta l'Escola des del moment d'iniciar la singladura i quina és l'evolució al llarg dels primers anys i fins a la fi del període acotat d'estudi. Col·laboracions i mancances, són dues paraules substantives que defineixen un origen més complex d'allò que molts protagonistes haguessin desitjat.

a) La ubicació.

Després d'haver revisat gran part de la informació documental existent a l'AMM (actes del patronat de l'Escola, cartes del diferents delegats de cultura i del propi director) on es sol·licita, i gairebé s'implora la dotació d'un espai propi per a ubicar definitivament la institució, i havent contrastat amb informants clau, es pot indicar que, sinó l'únic, un dels eterns problemes que s'ha arrossegat des dels seus inicis ha estat la disponibilitat d'un espai propi.

Efectivament, l'aprovació del consistori d'engegar el projecte suposa una fita, pel valor simbòlic que representa el fet de donar costat a una causa prohibida i perseguida pel mateix règim polític que ara aprova assignar uns recursos en defensa de la llengua i la cultura de Mallorca. Dit això i una vegada realitzat el primer pas, es comencen a entreveure les dificultats.

L'Ajuntament no disposa l'any 1973 d'un local on ubicar el centre educatiu, malgrat que els estatuts redactats pel patronat, amb la rúbrica del batle, l'insten a fer-se càrrec de l'assumpte:

*“CAPÍTOL SEGON
DOMICILI DE L'ESCOLA*

*Article 3 er.- L'Ajuntament a proposta del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca, senyalarà el lloc escaient podent canviar-se o reduir-se segons les circumstàncies ho demanin.*⁵³⁴

En el mateix document s'indica la responsabilitat del manteniment de les instal·lacions elegides:

*"Article 4t. La conservació, neteja, mobiliari i material pedagògic serà a despesa de l'Ajuntament i els seus béns movibles adscrits a l'Escola seran degudament inventariats sota la responsabilitat del Director.*⁵³⁵

Tot i la declaració d'intencions, va ser l'actitud de generositat del director de l'escola pública de primera ensenyança de Sa Torre, Joaquim Gual de Torrella, qui va fer possible el començament del primer curs cedint les instal·lacions del centre que ell mateix gestionava. Va ésser una decisió personal, assumint els riscos que podia comportar i sense consultar la inspecció educativa, que finalment no va interferir en la decisió.⁵³⁶

En un principi, el col·legi de Sa Torre havia de ser un destí provisional, en espera de trobar una solució més adient per al curs vinent. Però no fou així, i l'EMM restà molts anys en aquella primera ubicació.⁵³⁷

L'experiència del primer curs posa de manifest les dificultats d'utilitzar unes instal·lacions que han estat emprades cada matí per l'alumnat del col·legi, amb les conseqüents molèsties que implica pel professorat de l'Escola arribar a la tarda i trobar-se amb l'aula desendregada, el material propi canviat de lloc i el renou del jovent jugant en el espais exteriors mentre es desenvolupen les sessions.⁵³⁸

⁵³⁴ President de la Comissió de Cultura: *Aprovació del nou Patronat de l'EMM i adjunt del Reglament de l'Escola de 1973*, 7 foli (sense numerar), mecanografiat, signatura 854/6 de l'AMM. Pàg. 2.

⁵³⁵ Ídem. Pàg. 2.

⁵³⁶ Entrevista enregistrada a Josep Maria Salom, el 27 de maig de 2005, en el Palau de la Premsa, Manacor.

⁵³⁷ Llibre d'Actes del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca, Manacor de 17 d'octubre de 1973 a 28 de juliol de 1987, pp. 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM. Pàg. 5.

⁵³⁸ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria del curs 1973-74, Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 15, mecanografiat. Manacor, 1974, carpeta Memòria original curs 73-74, sense nom. Arxiu del Departament de Política i Normalització Lingüística de l'Ajuntament de Manacor. Pàg. 16.

Per aquest motiu, el Patronat exposa la necessitat de canviar de local de cara al segon curs, 1974/75, i sol·licita que la ubicació del mateix sigui cèntrica per facilitar l'accés de l'alumnat.⁵³⁹ Restem encara molt lluny de la solució al problema.

La insistència del professorat i del director fan que es reculli de nou la demanda, gairebé, l'exigència de disposar d'un local apropiat i definitiu durant el curs 1975/76:

*“Previsions: Es segueixen sense resoldre els mateixos problemes dels tres anys anteriors: es necessita un LOCAL PROPI I DEFINITIU, on no hi hagi interferències amb altres activitats. S'han fetes promeses, però mai s'han convertides en realitat. Proposem es destini, encara que només sia una petita part de “Sa Torre de Ses Puntes”, o del “Claustre”, una vegada s'hi hagin fetes les millores que sembla haver-hi aprovades.”*⁵⁴⁰

Si llegim entre línies es pot comprovar com el to en què s'escriu la missiva porta implícita la queixa, el cansament, la impotència i la necessitat de trobar sortida al conflicte per part del professorat i dels membres del Patronat.

Aquesta demanda sembla obtenir resposta en una reunió del principal òrgan de govern de la Institució, durant la segona edició:

*“S'acorda traslladar l'escola per unanimitat a un local més idoni, el que hi ha al Claustre, vora el de Protecció Civil, evitant així que hi hagi interferència d'activitats a un mateix local, cosa que anava passant en el local provisional que s'emprava a sa Torre. El Sr. Francià (delegat de Cultura de l'Ajuntament) proposa que el local sembla immillorable quant a emplaçament i amplitud.”*⁵⁴¹

No serà més que un miratge i el desitjat trasllat no es produirà aquest curs, ni el següent, ni durant tota la dècada dels anys setanta.

El curs 1977/78 el col·legi públic d'EGB de Sa Torre és traslladat a la Rambla Salvador Joan (reconvertint l'edifici anterior en un centre municipal d'educació infantil) i l'Escola, aquell any, disposa de més espai per organitzar la seva activitat. Fins

⁵³⁹ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1974-75. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 17, mecanografiat, Manacor, 1975. Signatura 854/1 de l'AMM, pàg. 14.

⁵⁴⁰ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1975-76. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 39, mecanografiat. Manacor, 1976. Signatura 854/2 de l'AMM. Pàg. 37.

⁵⁴¹ Llibre d'Actes del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca, Manacor de 17 d'octubre de 1973 a 28 de juliol de 1987, pp. 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM. Pàg. 22- 23.

aleshores només s'havien utilitzat dues aules. Durant l'exercici en qüestió es va poder fer ús de 4 aules, 97 taules, 104 cadires, 2 taules i 4 cadires de professorat, 2 papereres i dues estufes, pel que fa al mobiliari.⁵⁴² No era pas la resposta a la demanda del patronat, però era un avenç. Així eren les coses, els èxits eren relatius i els processos, quant a adquisició de recursos, sempre eren molt lents.

Per tant i només durant un temps, es va trobar una solució d'estabilitat per a l'EMM, assignant part de les dependències de la planta baixa del col·legi Sa Torre i un espai d'ús per a la biblioteca. A més, l'Ajuntament va complir amb el compromís de fer-se càrrec del manteniment de les aules utilitzades.⁵⁴³

Al llarg de més de quatre dècades la ubicació ha anat variant. De la primera localització es va passar durant els anys 80 a un habitatge de grans dimensions, en el carrer Pere Llull de Manacor, reconvertit per l'ocasió en centre educatiu. I d'allà a l'antic quarter militar de la ciutat, una vegada aquest va ser desmantellat per l'exèrcit⁵⁴⁴ i cedit a l'Ajuntament. Les pèssimes condicions de l'edifici i la seva necessària reforma han fet que tampoc esdevingui l'espai on descansi definitivament el centre. L'IES Mossèn Alcover ha estat la penúltima parada d'un llarg trajecte. Recordant l'etapa inicial, ha compartit novament i durant uns anys les instal·lacions per seguir oferint la seva programació, tot esperant una ubicació més idònia. Finalment i després de molt trespasar, sembla que la Institució hagi trobat una seu estable gràcies a la inauguració l'octubre de 2010 del remodelat Molí d'en Beió.⁵⁴⁵

No resulta estrany trobar una explicació de caire econòmic a les raons de l'Ajuntament de Manacor a l'hora de desestimar les reivindicacions del patronat els primers anys. A les acaballes del franquisme seguia vigent un model de gestió de les administracions locals centralitzat, i amb molt poca capacitat de maniobra dels equips de govern consistorials. No obstant això, té difícil explicació que els equips successius, ja en democràcia no hagin atès les demandes dels òrgans de direcció. Tot fa pensar que

⁵⁴² PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1977-78. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977. Signatura 6/12 de l'AMM, pàg. 36.

⁵⁴³ Llibre d'Actes del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca, Manacor de 17 d'octubre de 1973 a 28 de juliol de 1987, pp. 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM. Pàg. 53.

⁵⁴⁴ L'any 2001 el Govern Aznar elimina el Servei Militar Obligatori i com a resultat moltes instal·lacions perden el seu ús o senzillament es tanquen.

⁵⁴⁵ Es tracte d'un emblemàtic molí de farina condicionat l'any 2010 per l'ajuntament de Manacor per donar cabuda a diferents associacions culturals del municipi. GUILLEM MAS: "El Molí d'en Beió se erige como sede de las asociaciones culturales." *Última Hora digital*, Manacor, 23 d'octubre de 2010.

la sensibilitat per la cultura, l'educació i la llengua no han format part de les prioritats dels responsables municipals durant el període de llibertat i autonomia més llarg que ha tingut la política local en la seva història. Un fet inexcusable que en els darrers anys sembla redreçar-se amb iniciatives com la creació de la Fundació Antoni Maria Alcover (2005) o la solució a l'etern problema de la ubicació de l'EMM (2010).

a) Recursos materials.

Realitzar el següent repàs és reconèixer la contradicció que ha viscut gairebé sempre la Institució cultural, per una banda amb l'encert pel que fa al suport i a l'impuls d'una iniciativa pionera, com era una escola dedicada íntegrament a l'ensenyament de la llengua i la cultura dels països de parla catalana, i per l'altra amb una precària situació respecte a les instal·lacions i al mobiliari adequat per les necessitats creixents del propi centre. En aquestes circumstàncies la direcció de l'Escola mai va deixar de reclamar tot el material que es considerava indispensable per desenvolupar la funció docent en unes condicions mínimes de qualitat, trobant com a resposta una negativa continuada, subjecte a l'argument de la insuficiència de recursos econòmics per part del Consistori.

El delegat de cultura, com a membre i representant municipal dins el patronat, es mostrava sensible i receptiu amb les demandes de mobiliari i equipament d'oficina, malgrat la seva eficàcia resta en evidència a l'hora de resoldre les dificultats materials, que any rere any i amb les mateixes reivindicacions, es feien des de la direcció.⁵⁴⁶

Quan s'engeguen les classes el primer curs, l'únic mobiliari d'adquisició pròpia del qual tenim registre, va ser un moble arxivador metàl·lic i una llibreria, això sí, pagats pel consistori i nous de trinca.

A l'inici del curs 74/ 75 la direcció demana l'adquisició de 15 taules i cadires d'ús exclusiu per al centre. La reclamació serà efectuada en els mateixos termes durant, almenys, els tres cursos següents sense obtenir una resposta afirmativa.

La reivindicació puja de to el curs de 1975/76:

⁵⁴⁶ “També és orejat el capítol del material d'oficina i escolar. Es demana que l'Ajuntament, com li pertany, li proporcionï una màquina d'escriure i altres elements d'oficina i d'arxiu que li són indispensables per al seu bon funcionament”. Llibre d'Actes del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca, Manacor de 17 d'octubre de 1973 a 28 de juliol de 1987, pp. 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM. Pàg. 51.

“Si en fem ús (fent referència a taules i cadires) és perquè gent amb massa seny ens ha volgut deixar. Ara bé, aquesta solució es pot considerar d'emergència i un tant vergonyosa per una entitat, que quan vol, sap ésser generosa i força despresa.”⁵⁴⁷

La despesa en dotació de material per a l'Escola no és un assumpte de primer ordre per a l'administració local, ni tan sols de segon.

Durant els cinc primers anys les condicions en relació al mobiliari d'oficina i l'equipament no milloraran, tan sols podem anotar la compra d'una estufa i un quadre amb la imatge de Francesc de Borja Moll el curs de 1975/76, un reproductor d'àudio i eines vàries (martell, estenalles, engramponador...) per tal d'atendre necessitats bàsiques de manteniment a les instal·lacions, adquirides el curs 1977/78.

Ni la demanda d'un telèfon propi pel centre, ni una màquina d'escriure per les gestions de caràcter administratiu o per l'elaboració de material didàctic, foren admeses els anys inicials de cert oblit institucional.⁵⁴⁸

Tot plegat il·lustre molt bé el grau d'implicació municipal en el projecte, quan més enllà de les paraules, calia apostar i materialitzar-se amb inversions necessàries.

En relació amb el material didàctic i l'arxiu de biblioteca pròpia, el curs de 1973/74 l'Ajuntament cedeix 10 toms del *Diccionari Català, Valencià, Balear*, ubicats anteriorment al col·legi Ramon Llull, també es disposa d'un diccionari català-castellà i castellà-català d'Albertí, de l'obra *Vocabulari Mallorquí* de Francesc de Borja Moll i finalment, d'una col·lecció de *Rondalles Mallorquines* de mossèn Antoni Maria Alcover (en Jordi d'Es Recó).⁵⁴⁹

El fons de la biblioteca va experimentar una important evolució al llarg dels primers 5 anys de vida, tant pel que fa a obres literàries, com a material d'estudi i ensenyament de gramàtica, vocabulari i sintaxi, entre d'altres temàtiques. L'increment es fruit de tres factors: les donacions d'associacions culturals i entitats públiques i privades; l'adquisició a través de compra per part de l'Escola mitjançant el finançament

⁵⁴⁷ Llibre d'Actes del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca, Manacor de 17 d'octubre de 1973 a 28 de juliol de 1987, pp. 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM. Pàg. 53-54.

⁵⁴⁸ “En quant al telèfon, només s'instal·larà a la Direcció del col·legi que acaba de ser reconvertit en centre de pre-escolar, si l'Escola necessita fer-ne ús que ho faci deixant constància de les factures i pagant les disponibilitats pròpies”. *Ibidem*.

⁵⁴⁹ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria del curs 1973-74, Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 15, mecanografiat. Manacor, 1974, carpeta Memòria original curs 73-74, sense nom. Arxiu del Departament de Política i Normalització Lingüística de l'Ajuntament de Manacor. Pàg. 14.

obtingut amb l'abonament de la matrícula i la cessió gratuïta d'exemplars d'obres de poesia, narrativa, assaig i història, obsequi dels mateixos autors.

Entre les entitats col·laboradores, La Caixa⁵⁵⁰ és una de les més destacades amb donació d'obres literàries, préstecs de la seva biblioteca i l'aportació al fons de l'arxiu de tots els números de la revista *Cavall Fort*.

L'OCB, per la seva banda, també col·labora molt activament en donacions i aportacions per a la millora de la biblioteca, ja sigui a través de material didàctic, guies de gramàtica de l'Editorial Moll o els exemplars mensuals de la revista *Lluc*.

Amb l'objectiu d'aconseguir material pedagògic d'ús habitual dins l'aula, guies i llibres de text pràctics, la Institució aconsegueix fer-se amb les següents obres: *Orientacions per a l'Ensenyament del Català a l'EGB*, dels autors, Carme Alcoverro i Enric Larreula (adquisició del curs de 1976/77); les *Fitxes Didàctiques*, publicades al butlletí interior dels Seminaris de la Coordinadora d'Ensenyament i Llengua (d'ara en endavant CELL); i *Curs accelerat d'Ortografia*, que fou escrita pel director, Gabriel Barceló, fotocopiada i enquadrada, passant a ser fons d'arxiu i d'ús del professorat.

El curs de 1978/79 la biblioteca ja compta amb més de 30 obres de narrativa i assaig, 6 dedicades a l'estudi de la literatura, prop de 30 exemplars d'autors/es reconeguts/es sobre gramàtica, ortografia i vocabulari, més de 20 d'estudi de la història i la cultura i gairebé una quinzena de lingüística i sociolingüística.

Unes dades que posen de manifest l'existència d'una important dotació de recursos didàctics al servei de l'alumnat i del professorat i que, amb seguretat, va incidir en una millora de la qualitat del propi ensenyament. Cinc anys abans Biel Barceló impartia lliçons de llengua utilitzant només un diccionari cedit per l'Obra i els llibres de gramàtica i ortografia (*La Lengua de las Baleares I, II i III*, de Francesc de B. Moll). La millora, per tant, és molt significativa. El professorat compta ja amb molts més recursos a l'hora de preparar els continguts i elegir la metodologia.

⁵⁵⁰ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1977-78. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977. Signatura 6/12 de l'AMM. Pàg. 26- 27.

3.1.7 El finançament.

A partir de la consulta de les fonts primàries i els testimonis de l'època, la primera conclusió a la qual hom pot arribar és que en el terreny econòmic la situació era força precària. Acabem de veure com l'Ajuntament no va aprovisionar d'un local propi i estable on localitzar el centre fins passats molts anys, ni tan sols va respondre amb celeritat a les reiterades demandes de mobiliari. L'extensió d'aquesta malmesa situació també va afectar al professorat.

Algunes veus des de dins del consistori es queixaven perquè la nova institució representava un cost important del pressupost de cultura i no es finançava per si sola.⁵⁵¹ Òbviament, era una postura impossible de portar a la pràctica. El primer curs el cost de la matrícula per alumne va ser de 150 pessetes. Un preu simbòlic, ja que l'objectiu era que l'ensenyament fos un dret i tingués un caràcter gratuït.

Durant l'etapa d'inici i consolidació, el preu de la matrícula variarà en dues ocasions, la primera el curs de 1975/76 que passarà a un cost de 200 pessetes i la segona el curs 1978/79 que arribarà a les 300 pessetes per any i alumne. En el cas d'alumnat assistent en els cursos de professorat, l'exercici escolar 78/79 té un preu de matrícula de 1000 pessetes anuals. Estem davant l'única font de finançament i ingressos pròpia de què disposava l'Escola. S'observa també una evolució molt significativa entre les dades del primer curs, on es van recaptar 3.075 pessetes, a raó d'aquest concepte i les 35.039 pessetes obtingudes l'any acadèmic de 1978/79, que marquen la data de tall de la investigació. L'augment respon a l'increment de la matrícula i l'alumnat d'ençà l'exercici de 1973.

És evident que amb 3.075 pessetes no es podien fer miracles i molt menys tirar endavant un projecte com l'EMM. En realitat la despesa municipal en l'àrea de cultura i educació era molt pobre, les prioritats dels diferents consistoris es destinaven a l'àrea d'urbanisme, manteniment de carrers, l'enllumenat públic, parcs i la neteja i recollida de fems, entre molts altres serveis. Quasi bé totes les necessitats que pogués tenir el poble, abans que la cultura i l'educació dels seus habitants.⁵⁵²

⁵⁵¹ Entrevista enregistrada a Josep maria Fuster, 22 d'abril de 2005, al seu domicili de la Costa dels Pins, Son Servera. Pàg. 6.

⁵⁵² Entrevista enregistrada a Joseph Maria Fuster, 22 d'abril de 2005, en el seu domicili de la Costa dels Pins, Son Servera. Pàg. 2.

Malgrat aquest punt on el suport de l'Ajuntament queda en evidència, cal recordar que l'Equip de Govern de l'alcalde Pere Galmés va aprovar i engegar l'EMM, l'Escola Municipal de Música i va tenir un paper molt important en la creació de la xarxa escolar pública.

Un dels factors que va generar més controvèrsies va ser el cost del professorat, doncs no deixava de créixer, any rere any, entre personal contractat, no contractat i col·laborador. L'any de l'extensió de l'ensenyament de la llengua en els centres escolars del municipi el pressupost es va disparar, passant de les 207.000 pessetes⁵⁵³ el curs 73/74 a les 830.000 el curs 75/76.⁵⁵⁴

L'Ajuntament va instar al Patronat a dirigir una carta als diferents centres educatius d'EGB i de secundària (BUP i FP) per tal que introduïssin l'assignatura dins l'horari escolar, assumint així el cost del professorat.”⁵⁵⁵

Gairebé sempre que es produïen desacords entre l'Escola i l'Ajuntament que l'havia creada, hi havia en el centre del debat la qüestió del finançament.

El primer any, el Patronat va presentar un pressupost en el qual el cost mensual del professorat (només hi havia Gabriel Barceló en aquesta funció) seria de 14.000 pessetes i el suplement per les responsabilitats de direcció pujarien a 3.000 mensuals. Doncs bé, el consistori no ho va acceptar, rebaixant-ho a 9.000 pessetes mensuals pel desenvolupament de la primera funció i només 1.000 per a la segona.⁵⁵⁶ I gràcies! Ja que en opinió d'algun regidor les funcions directives bé es podien assumir de manera gratuïta, donat que el simple fet de ser nomenat director es podia considerar un honor gratificat amb el reconeixement del càrrec.⁵⁵⁷

⁵⁵³ President de la Comissió de Cultura: *Aprovació del nou Patronat de l'EMM i adjunt del Reglament de l'Escola de 1973*, 7 foli (sense numerar), mecanografiat, signatura 854/6 de l'AMM. Pàg. 3.

⁵⁵⁴ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1974-75. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 17, mecanografiat, Manacor, 1975. Signatura 854/1 de l'AMM. Pàg. 16.

⁵⁵⁵ Llibre d'Actes del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca, Manacor de 17 d'octubre de 1973 a 28 de juliol de 1987, pàgines de la 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM. Pàg. 34.

⁵⁵⁶ Certificat de Bartomeu Tous Aymar, Secretari General de l'Ajuntament, Manacor a 16 de juliol de 1973, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat pel Batle de Manacor, Pedro Galmés Riera, Signatura 854/5 de l'AMM. Pàg.1.

⁵⁵⁷ No és una actitud tan estranya si ens situem en el context, ja que els regidors i l'alcalde tenien remuneracions baixes segons establí la Llei de Bases de Règim Local de 1945. Fins i tot en els municipis de menys de 10.000 habitants, els càrrecs públics no obtenien cap retribució per la seva feina.

Així doncs, les dificultats derivades de l'obtenció d'ingressos propis i l'assignació d'una partida econòmica municipal sota mínims varen conduir a treballar en la direcció d'un model públic- privat, que donés al projecte la sostenibilitat i viabilitat necessàries.

3.2 Els òrgans de govern de l'Escola.

Donat el caràcter inèdit de l'EMM, quan es decideix tirar endavant el projecte no hi ha institucions en altres municipis o dependents d'altres estructures de l'Estat que puguin servir d'exemple a l'hora de dissenyar el millor model de gestió i govern possible. Tampoc existeix un reglament clar que marqui els principis pels quals s'ha de regir en el seu funcionament diari. És per això que s'acabarà agafant el mateix esquema que ja s'ha utilitzat per l'Escola Municipal de Música, inaugurada just un any abans (1972).

En les pàgines següents explicarem com es distribuïa el govern del centre, quines responsabilitats tenia cada òrgan i com es coordinaven per aconseguir els objectius perseguits.

- En el primer apartat es farà una anàlisi del màxim òrgan de gestió, el Patronat. Es veurà qui l'integrava, amb quina periodicitat es reunia, quines eren les seves competències i quines dificultats es varen detectar durant la primera etapa.
- En el segon apartat es descriurà la funció de la direcció, fent referència a la persona que ocupava aquest càrrec i les responsabilitats que tenia en el seu desplegament. Destacant les funcions d'administració i elaboració del pressupost anual.
- Per últim, es presentaran les dades de l'evolució del professorat durant els anys acotats a l'estudi, les categories amb les quals es subdividia aquest col·lectiu i el seu funcionament intern dins l'escola, pel que fa principalment a la coordinació, formació i actualització.

3.2.1 El Patronat.

Parlem d'un organisme consultiu, al que l'Ajuntament havia d'escoltar sempre, previ a qualsevol decisió que afectés al funcionament de la Institució. Segons els estatuts, les seves principals funcions eren:

*"...cuidar, dirigir i administrar l'Escola i els seus béns eventuais, així com aixecar a l'Ajuntament les propostes de despeses per a la inclusió en el Pressupost Municipal Ordinari."*⁵⁵⁸

D'aquest òrgan cal destacar la representació dels seus membres. Potser un dels valors més positius i un encert pel que fa al suport que es necessitava per aixecar una empresa com aquella. La composició era molt àmplia i heterogènia. L'alcalde era membre i president del mateix, segons marcaven els propis estatuts. Els membres de la Comissió de Cultura de l'Ajuntament també hi formaven part. L'OCB n'hi aportava un altre. I tant *La Caixa de Pensions* com *La Caixa d'Estalvis (Sa Nostra)* participaven amb un representant de cada institució respectivament.

Els estatuts també indicaven que s'havia de convidar un representant dels centres de primària (EGB)⁵⁵⁹ i un altre de l'ensenyament secundari (BUP o FP).⁵⁶⁰ El director n'era membre de ple dret, segons els estatuts de constitució. I finalment es va estendre la invitació a tres representants de la societat civil del municipi *de privada estimació a la llengua i excel·lent reputació ciutadana*.⁵⁶¹

De la configuració del primer patronat remarcar que no hi ha cap dona que en formi part. Tots els seus membres són homes. Aquest greuge, enquadrat en un context històric i social determinat, haurà d'esperar a ser resolt a l'any 1977, quan després d'una renovació, marcada pel propi reglament, apareix per primera vegada una dona, Maria

⁵⁵⁸ President de la Comissió de Cultura: *Aprovació del nou Patronat de l'EMM i adjunt del Reglament de l'Escola de 1973*, 7 foli (sense numerar), mecanografiat, signatura 854/6 de l'AMM. Pàg. 3.

⁵⁵⁹ Carta de Martí Mascaró, Batle de Manacor, al President de la "Junta Municipal de Enseñanza Básica", Manacor a 23 d'agost de 1973, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat per Martí Mascaró, signatura 854/5 de l'AMM. Pàg.1.

⁵⁶⁰ Carta de Martí Mascaró, Director del "Instituto Nacional de Bachillerato Mixto, al Secretario del Ayuntamiento de Manacor, Manacor a 8 de setembre de 1973, i foli (sense numerar), mecanografiat, signat per Martí Mascaró Galmés, signatura 854/5 de l'AMM. Pàg. 1.

⁵⁶¹ President de la Comissió de Cultura: *Aprovació del nou Patronat de l'EMM i adjunt del Reglament de l'Escola de 1973*, 7 foli (sense numerar), mecanografiat, signatura 854/6 de l'AMM. Pàg. 3.

Teresa Perelló, que hi participa en nom dels centres d'ensenyament secundari.⁵⁶² Els protagonistes del primer patronat es relacionen a continuació: Pere Galmés (batle i president), Antoni Serrà, Gabriel Vidal Balaguer, Guillem Morey, Llorenç Femenias, Martí Mascaró, Josep Mª Fuster, Miquel Àngel Llull Servera, Sebastià Perelló Vadell, Joan Parera Joan i Gabriel Barceló.⁵⁶³

L'estrena en una primera reunió es produeix el 17 d'octubre de 1973 en el saló d'actes de l'Ajuntament, lloc on es repetirien amb freqüència les convocatòries durant els primers anys. Durant la reunió els membres assistents varen acceptar els seus càrrecs i entre altres decisions, es va acordar realitzar una reunió mensual, almenys el curs 73/74 on tot estava per fer.⁵⁶⁴

La següent reunió es va repetir tres mesos i mig després. La realitat és que no sols no es complien els acords de periodicitat establerta, sinó que, a més, l'absència a vegades justificada i massa sovint injustificada d'una part dels seus membres, va suposar una constant dificultat.

El curs en qüestió, el Patronat es va reunir en quatre ocasions i una de les conclusions a les que arribà, va ser la necessitat de crear una comissió permanent, formada només per alguns representants que poguessin resoldre els afers més urgents.⁵⁶⁵ Josep Maria Fuster exposa nítidament la situació:

*“...proposa que es faci una consulta general per escrit a tots els membres del Patronat per veure la conveniència d'una possible modificació del mateix. S'ha d'interessar a cada un d'ells si és o no el seu desig de formar-hi part. De fer-se modificació, la faria el Ple de l'Ajuntament i el Patronat seria més reduït, però amb gent més entusiasta i amb ganes de participació.”*⁵⁶⁶

Malgrat les queixes reiterades els problemes d'assistència es varen allargar tota la dècada dels anys 70.

⁵⁶² Llibre d'Actes del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca, Manacor de 17 d'octubre de 1973 a 28 de juliol de 1987, pp. 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM. Pàg. 36.

⁵⁶³ Ídem. Pàg. 4.

⁵⁶⁴ Ídem. Pàg. 5.

⁵⁶⁵ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria del curs 1973-74, Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 15, mecanografiat. Manacor, 1974, carpeta Memòria original curs 73-74, sense nom. Arxiu del Departament de Política i Normalització Lingüística de l'Ajuntament de Manacor. Pàg. 10.

⁵⁶⁶ Llibre d'Actes del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca, Manacor de 17 d'octubre de 1973 a 28 de juliol de 1987, pp. 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM. Pàg. 17.

En relació a l'estructura que se seguia a les reunions, cada sessió començava amb la lectura i aprovació de l'acte anterior, valorant el nivell de compliment dels acords que s'havien pres. Acte seguit, es plantejaven nous temes i es prenen decisions al respecte.⁵⁶⁷ Per norma general, les reunions d'inici i fi de curs tenien un pes molt específic. Les primeres destacaven per una activitat intensa, sobretot en el període de matrícula oberta. A més, durant els anys de naixement i expansió de la institució es varen posar en marxa moltes iniciatives que suposaven un esforç de recursos, de coordinació institucional i de presa de decisions constant que no sempre s'adaptaven a un model de govern fonamentat en un òrgan poc dinàmic i dilatat en el temps.

Les reunions de fi de curs tenien una doble rellevància, per una banda es presentava un balanç de resultats, analitzant l'assoliment dels objectius plantejats, el grau d'incidències i de desviament respecte als mateixos i l'ajustament dels recursos aprovats. I per altra banda, amb les conclusions de la primera anàlisi es formulaven les propostes de millora cara el curs vinent, fent una detecció de les necessitats que requeria el centre i sol·licitant els mitjans humans i materials per assumir els reptes de futur.

L'any 1975 hi ha un canvi en els membres de la Comissió de Cultura que formen part del Patronat i entra un nou delegat, Manel Francià Parera. La importància del canvi radica en la postura que aquest mantindrà i que va molt lligada als compromisos socials de la institució i la lluita per a la seva consolidació. En nombroses ocasions es va mostrar a favor de les propostes presentades i acordades en el si de l'òrgan de govern. La seva defensa davant l'Ajuntament va ser insistent, però els resultats no eren habitualment els desitjats i havia de tornar a les reunions amb una mà davant i l'altra darrere.

El 20 d'abril de 1979 es produeix un fet que hagués pogut canviar el signe de l'Escola, ja que els integrants del Patronat en ple varen fer l'oferiment dels seus càrrecs davant el nou consistori sorgit de les primeres eleccions democràtiques municipals. L'acte simbòlic, mitjançant una carta escrita i dirigida al nou alcalde, on se'l felicitava i es posaven a disposició, va ser mal interpretat i el nou cap de l'equip de govern va donar per bona la seva intuïció, creient que no volien continuar pel color polític del

⁵⁶⁷ Llibre d'Actes del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca, Manacor de 17 d'octubre de 1973 a 28 de juliol de 1987, pp. 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM. Pàg 22.

partit al qual representava i que havia guanyat les eleccions.⁵⁶⁸ Les explicacions de Gabriel Barceló varen calmar els ànims i l'aigua va retornar al riu. L'Escola i el Patronat varen continuar amb la seva missió, ara ja dins un període de llibertats i democràcia.

3.2.2 La Direcció.

El director fou nomenat per l'Ajuntament en sessió plenària el 6 d'agost de 1973, prèvia consulta amb l'OCB.⁵⁶⁹ No va ser, en qualsevol cas, una qüestió a debatre, doncs Gabriel Barceló era la persona que més temps havia dedicat els darrers 10 anys a l'objectiu de la recuperació de l'ensenyament de la llengua catalana a Manacor.⁵⁷⁰

La seva funció com a director es traduïa en dissenyar i realitzar la proposta pedagògica, l'organització dels horaris i les funcions administratives necessàries pel bon funcionament del centre. També s'ocupava de la gestió del personal docent, així com de sol·licitar al Patronat la incorporació de nou professorat.⁵⁷¹

Se li encomanava tant la recerca de premis i distincions que la institució pogués oferir a l'alumnat per al sosteniment de la motivació i el seu reconeixement, com també proposar les mesures disciplinàries que en cada moment fossin necessàries, exposant-les també al Patronat per a la seva aprovació. El que avui coneixem com a reglament de règim intern en el sistema educatiu espanyol i que suposa l'autonomia dels centres educatius a l'hora de marcar els drets i deures de la comunitat educativa i les sancions pel seu incompliment.

A més, eren tasques de la seva competència elaborar les memòries anuals d'activitat. Es tractava de documents on s'analitzava el funcionament i els resultats

⁵⁶⁸ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1978-79. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977. Signatura 6/3 de l'Arxiu Municipal de l'Ajuntament de Manacor. Pàg. 7.

⁵⁶⁹ Femenias Duran, Llorenç: *PROPOSICIÓN DE NOMBRAMIENTO DE DIRECTOR DE LA ESCUELA MUNICIPAL DE MALLORQUIN*, Manacor, 6 de setembre de 1973, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat per Llorenç Femenias, Antoni Serra Fiol i Josep Mª Fuster Perelló, signatura 854/5 de l'AMM. Pàg. 1.

⁵⁷⁰ President de la Comissió de Cultura: *Aprovació del nou Patronat de l'EMM i adjunt del Reglament de l'Escola de 1973*, 7 foli (sense numerar), mecanografiat, signatura 854/6 de l'AMM. Pàg. 4.

⁵⁷¹ Ídem. Pàg.5

obtinguts al final de cada curs i es proposaven els canvis o les millores de cara a l'any següent.⁵⁷²

Com hem assenyalat abans, el director formava part del principal òrgan de govern i era sobretot en el Patronat on rendia comptes de la seva gestió. En les reunions que periòdicament s'hi realitzaven explicava les iniciatives orientades a la millora de la gestió o a la resolució de diferents dificultats, es donava la paraula a la resta de membres perquè es poguessin debatre i es recollia una proposta conjunta que era presentada pel delegat de cultura en els plenaries municipals esperant la seva aprovació.

Més o menys aquesta era l'estructura de funcionament bàsica. Tanmateix el que hi havia era una clara distribució de funcions i de poder. El director desenvolupava funcions i tasques de gestió i execució, fent complir el reglament i orientant la intervenció a l'assoliment dels objectius proposats anualment. El seu poder es limitava molt a l'apartat pedagògic.

El Patronat, en canvi, era un òrgan consultiu i de control, però no tenia poder en la presa de decisions final, sobretot respecte a l'adquisició de recursos i aprovació del pressupost. En matèria econòmica i institucional, la competència li pertanyia en exclusiva a l'ajuntament, que finalment regia el destí de l'Escola, a través de la sensibilitat i la voluntat política que cada consistori tingués vers la cultura i la qüestió lingüística.

3.2.3. L'administració econòmica del centre.

Per tal d'anar a qüestions més concretes i veure com funcionava el sistema d'administració es pot indicar que el director s'encarregava de la gestió de les entrades i les sortides, fent esforços importants de contenció de la despesa per obtenir saldos positius al final de cada exercici econòmic.

Entre les partides d'entrades es destaquen els ingressos procedents de la matrícula i els d'entitats com l'OCB, La Caixa de Pensions i La Caixa d'Estalvis. Amb aquestes quantitats es cobrien les despeses d'aprovisionament de llibres i material escolar per a la biblioteca de l'Escola i el cost del cicle de conferències que anualment

⁵⁷² President de la Comissió de Cultura: *Aprovació del nou Patronat de l'EMM i adjunt del Reglament de l'Escola de 1973*, 7 foli (sense numerar), mecanografiat, signatura 854/6 de l'AMM. Pàg. 4.

organitzava la institució. També es pagaven el material d'oficina i les activitats extraordinàries al llarg del curs acadèmic.

Entre les sortides, destacar que la direcció s'encarregava de pagar el professorat no contractat en funció dels ingressos procedents de les entrades. L'Ajuntament, per la seva banda, cobria amb càrrec al pressupost municipal el cost del professorat contractat i algunes inversions puntuals en equipament (mobiliari). En el cas d'haver-hi desajustaments entre els ingressos i les despeses dins de l'apartat d'administració ordinària també ho cobria a través dels pressupostos generals.⁵⁷³

Amb totes les dificultats exposades, els reptes de la primera etapa es varen saldar de forma molt positiva. En part, perquè el conjunt del professorat es va creure el projecte i s'hi va adherir amb una alta dosi d'altruisme. Altrament no es podria explicar la quantitat de professionals que sumaren hores de docència, preparació de sessions, formació permanent per estar actualitzats, coordinació amb la resta de companys/es i, tot plegat, sense rebre en molts casos cap retribució econòmica. Potser és una de les lliçons que es poden extreure de l'anàlisi d'aquest període de transformació social i de recuperació de la identitat cultural i lingüística, i és que hi ha esforços que val la pena realitzar sigui quin sigui el seu preu.

3.2.4 El professorat.

Es considera oportú iniciar l'apartat amb una reflexió entorn a la figura, en termes generals, del professorat i la funció significativa que va desenvolupar els primers anys de singladura. La Institució s'ha aixecat amb l'esforç de moltes persones, però cal mirar enrere per entendre la immensa tasca docent de l'etapa inicial, amb uns recursos molt limitats i amb la voluntat de moltes persones convençudes del que estaven fent i de la seva utilitat més enllà de les retribucions econòmiques, que en molts casos mai veren arribar. Per altra banda i vist en perspectiva, l'Escola es va convertir amb una veritable fàbrica de la qual en sortia professorat preparat directament per ensenyar català en els centres educatius del municipi. En molt poc temps va esdevenir l'espai d'estudi de la llengua i la cultura, la formació i reciclatge d'aquests/es professionals, on es decidia i

⁵⁷³ President de la Comissió de Cultura: *Aprovació del nou Patronat de l'EMM i adjunt del Reglament de l'Escola de 1973*, 7 foli (sense numerar), mecanografiat, signatura 854/6 de l'AMM. Pàg. 2.

reflexionava sobre el camí a seguir respecte a la didàctica i la coordinació docent a gran part de la comarca del llevant mallorquí.

Des d'un marc més oficial, en els estatuts aprovats l'any 1973 hi ha un apartat referit a la situació laboral del professorat que hauria d'incorporar-se en el projecte per implementar-lo:

“El director, i en el seu cas els professors adjunts, segons es cregui convenient, seran considerats com a funcionaris municipals adscrits a la Plantilla de l'Ajuntament o incorporats al servei com a personal contractat de l'Ajuntament.”⁵⁷⁴

Durant els primers 6 anys hi va haver 3 professors/es contractats/es de forma directe per l'Ajuntament. Sempre mitjançant contractes anuals que depenien de la previsió d'alumnes per a l'any següent, per tal que el consistori els renovés. Aquesta situació, sobretot pel que fa al director, comportava unes condicions de precarietat que tanmateix només es varen resoldre després d'un fort tira i arronsa amb l'administració local perquè es decidís a treure en convocatòria pública, una plaça de nova creació d'assessoria lingüística pel municipi, amb funcions associades de direcció de la Institució (de l'EMM). Fet que va ocórrer a l'any 1978.

Centrant de nou l'anàlisi en el primer any, el curs 1973/74, es va comptar amb un sol professor, el qual combinava l'ensenyament en els cursos de llengua amb la funció de direcció:

“.. l'únic professor amb el qual compta l'Escola el primer any per impartir els cursos de llengua és en Gabriel Barceló. Professor de llengua catalana per l'Estudi General Lul·lià, grau mitjà, en virtut del contracte amb l'Ajuntament de Manacor, signat el mes de gener de 1974.”⁵⁷⁵

Aleshores només existia una categoria de professorat, en condicions de contractat per l'Ajuntament.

⁵⁷⁴ President de la Comissió de Cultura: *Aprovació del nou Patronat de l'EMM i adjunt del Reglament de l'Escola de 1973*, 7 foli (sense numerar), mecanografiat, signatura 854/6 de l'AMM. Pàg. 4.

⁵⁷⁵ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria del curs 1973-74, Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 15, mecanografiat. Manacor, 1974, carpeta Memòria original curs 73-74, sense nom. Arxiu del Departament de Política i Normalització Lingüística de l'Ajuntament de Manacor. Pàg. 6.

Pel que fa a la preparació del curs següent (1974/1975) i en una de les reunions periòdiques del Patronat, la direcció proposa un augment de la plantilla recordant que l'any anterior hi va haver tres grups i només es va pagar a raó de dos, mentre que el curs que està pendent d'iniciar-se, pot arribar a les 7 classes si finalment és acceptada la proposta d'un altre grup de català per a gent de parla castellana (com en efecte s'aprovarà), a més del curs de grau superior en llengua.⁵⁷⁶ El capítol econòmic sempre ha pesat molt i qualsevol nova despesa ha requerit d'una raonada justificació, ara bé, cal reconèixer que els representants de l'Ajuntament dins l'òrgan de govern de l'Escola varen donar suport a moltes de les iniciatives que sortiren d'aquestes reunions. Serveixi d'exemple el curs 1974/75 a l'inici del qual es va incorporar una nova professora, comptant amb l'aprovació de tots els seus membres, inclosos els qui formaven part del consistori. Va ser així com Francisca Santandreu, que havia superat amb èxit el curs de professorat en grau mitjà impartit a la mateixa Institució de Manacor (gener de 1975), es va convertir amb la primera professora en sortir-hi per començar a servir-la, ara ja com a docent. Es va encarregar en el seu primer any de dirigir els grups de preparatòria en llengua.⁵⁷⁷

El segon any apareix la figura del professorat col·laborador. Una missió on identifiquem la labor desinteressada d'algunes persones com ara: Josep Maria Salom, membre del Patronat i director aleshores del col·legi Públic Sa Torre, el qual es va encarregar de la introducció de l'ensenyament de la llengua i primeres experiències al mateix col·legi que dirigia, així com de les explicacions sobre lingüística als alumnes del curs de llengua de grau superior.

A més del mencionat Salom, varen participar-hi en aquesta categoria també Guillem Morey Rosselló i Sebastià Puig Manresa (els dos posseïen el títol de professor en grau elemental), realitzant correccions i fent pràctiques amb algun dels grups de nivell.⁵⁷⁸

La direcció és molt conscient de la importància de donar continuïtat a l'alumnat que surt dels cursos de professorat en llengua i en la mesura de les possibilitats del

⁵⁷⁶ Llibre d'Actes del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca, Manacor de 17 d'octubre de 1973 a 28 de juliol de 1987, pp. 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM. Pàg. 14.

⁵⁷⁷ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1974-75. Ajuntament de Manacor, pp.1 a 17, mecanografiat, Manacor, 1975. Signatura 854/1 de l'AMM. Pàg. 8.

⁵⁷⁸ Ídem. Pàg. 8.

centre, els ofereix la realització de pràctiques, que fonamentalment desenvolupen amb el grup de llengua de grau mitjà.⁵⁷⁹

Durant el curs acadèmic de 1975/76 el professorat contractat no experimenta canvis respecte al seu nombre, tot i que es distribueixen de forma diferent les funcions o responsabilitats. Així, Francisca Santandreu s'encarrega de les lliçons del curs "experimental d'iniciació" a l'escola unitària de Son Seiart i de la correcció del curs "elemental especial per correspondència." Mentre que el professor Barceló continua combinant la seva funció de director a l'hora que s'encarrega de les classes de règim nocturn (això suposa tots els grups de nivell: elemental, mitjà i superior en llengua i de professorat de grau elemental i mitjà).⁵⁸⁰

És l'any de la introducció, per primer cop, amb caràcter formal i amb una organització prèvia, dels cursos de llengua catalana a diferents centres educatius del municipi. A tal efecte, es registra un increment considerable de professorat no contractat, però si adscrit a l'Escola. Es tracta de deu docents, tots/es ells/es amb disposició del títol de professorat en grau elemental, menys Josep Maria Salom, també inclòs dins aquest grup i que està en possessió del títol de grau mitjà.⁵⁸¹

Els centres on es va posar en marxa el "curs experimental d'iniciació en llengua catalana" varen ésser els següents:

- Col·legi Sant Vicenç de Paül.
- Col·legi Nacional La Torre.
- Col·legi Nacional d'EGB Antoni Maura
- Escola Unitària de Son Seiart.
- Institut Nacional de BUP Mossèn Alcover
- Col·legi Sant Vicenç de Paül del Port de Manacor.⁵⁸²

⁵⁷⁹ Llibre d'Actes del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca, Manacor de 17 d'octubre de 1973 a 28 de juliol de 1987, pp. 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM. Pàg. 18.

⁵⁸⁰ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1975-76. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 39, mecanografiat. Manacor, 1976. Signatura 854/2 de l'Arxiu Municipal de l'Ajuntament de Manacor. Pàg. 5.

⁵⁸¹ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1975-76. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 39, mecanografiat. Manacor, 1976. Signatura 854/2 de l'Arxiu Municipal de l'Ajuntament de Manacor. Pàg. 5 –6.

⁵⁸² *Ibidem*.

En dos anys l'Escola experimenta un increment de professorat molt important que serà necessari coordinar i que suposarà un augment inassolible del cost pressupostari. Només pel que fa a personal contractat i col·laborador la suma ascendeix a 492.000 pessetes de l'època.⁵⁸³ En termes comparatius, va significar realment una ruptura amb els cursos precedents i l'Ajuntament no va poder assumir els compromisos de pagament del professorat havent de fer-se enrere l'any següent. En conseqüència, es sol·licita a cada centre educatiu l'assumpció dels costos derivats de la implantació de la nova assignatura.⁵⁸⁴

El curs 1976/77 s'incorpora un nou professor a la plantilla en condició de professorat contractat. Es tracta de Guillem Morey Rosselló que també va cursar la seva formació a l'EMM. Durant les dues edicions precedents havia format part del professorat col·laborador. Amb aquesta nova condició va gestionar i impartir els cursos de preparatòria.

Per altra banda, Francisca Santandreu es va fer càrrec dels cursos de llengua en grau elemental i mitjà i va col·laborar en la preparació d'un curs de professorat realitzat en el col·legi públic Es Canyar i impartit a dues bandes entre el professor Barceló i ella mateixa, amb una freqüència de dos dies per setmana que va donar com a fruit, a la fi del mateix, quatre nous docents en llengua catalana.⁵⁸⁵

Finalment, Gabriel Barceló es va afegir a les seves competències directes, la preparació, redacció i experimentació d'un curs accelerat d'ortografia implantat a l'Institut Nacional Mixt Mossèn Alcover, un curs d'informació desenvolupat a la Colònia de Sant Pere d'Artà i un altre de fonaments de llengua a l'Acadèmia Sant

⁵⁸³ Llibre d'Actes del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca, Manacor de 17 d'octubre de 1973 a 28 de juliol de 1987, pàgines de la 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM. Pàg. 26- 27.

Respecte al sou que cobrava el professorat contractat i col·laborador, en quantitats fixes i per mesos era el següent:

- En Gabriel Barceló, 13.000 pessetes amb el complement de direcció inclòs.
- Na Francesca Santandreu, 4.000 pessetes.
- La resta de professors col·laboradors, havien de rebre una aportació mensual de l'Ajuntament de 2.000 pessetes per mes per centre educatiu on impartissin classe.

La suma d'aquests costos resultava a finals d'any unes despeses totals només en professorat de 492.000 pessetes.

⁵⁸⁴ Ídem. Pàg. 38.

⁵⁸⁵ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1976-77. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977, Signatura 854/ 3 de l'AMM. Pàg. 6.

Ferran - a més d'ocupar-se de l'oferta educativa en règim nocturn a l'Escola.⁵⁸⁶ És pot qualificar de frenètic el ritme del director durant els primers anys, on un riu d'activitats inundaven els cursos acadèmics. I a la majoria d'elles hi trobem la direcció, la planificació i el saber fer de Gabriel Barceló al darrere.

Pel que fa al professorat col·laborador, es dona un creixement durant el curs 1976/1977 fins arribar a les 15 persones, distribuïdes en 5 centres educatius diferents del municipi, la majoria del les quals ja han estat anomenats quan hem fet el repàs del curs anterior. Respecte a l'edició 75/76 se sumen tres nous col·legis que introduiran per primer cop el curs d'iniciació en llengua catalana: Son Carrió, Son Serra de Marina i Sant Llorenç des Cardassar.⁵⁸⁷

Del conjunt de professorat col·laborador del curs en qüestió s'extreu una dada interessant i és que dels 15 esmentats només dos són homes.

Rellegint la memòria apareix un altre llistat de la mateixa categoria, on consten el nom de vuit professors/es que s'afegeixen al grup dels 15 anteriors. No s'especifica el seu grau de col·laboració, però es fa referència a la participació de les sessions de coordinació i assessorament que realitza la Institució amb tot el professorat adscrit.⁵⁸⁸

Esdevé un punt importat en les previsions del curs 1977/78 la sol·licitud a l'Ajuntament per a la plena dedicació d'una part dels recursos humans de l'Escola. Els motius al·legats són els següents: la coordinació del professorat de català estès als diferents centres educatius del municipi i comarca, el contacte amb els centres per fer factible l'inici, des del parvulari i el primer curs de l'Ensenyament General Bàsic totalment en català, continuar impartint els cursos de grau elemental, mitjà i superior en llengua, així com els cursos de professorat en els graus elemental i mitjà, entre altres motius exposats.⁵⁸⁹

La realitat és que l'Ajuntament no va poder augmentar el pressupost previst per tal d'oferir més hores al professorat contractat i es va haver de fer front a tots els reptes projectats a l'horitzó d'aquell nou curs pràcticament amb els mateixos recursos en què es va tancar l'any anterior.

⁵⁸⁶ *Ibidem*.

⁵⁸⁷ *Ídem*, pp. 6 - 7.

⁵⁸⁸ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1976-77. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977, Signatura 854/3 de l'AMM. Pàg. 7.

⁵⁸⁹ *Ídem*. Pàg. 55.

L'equip de base continua format per tres professors/es en condició de contractats/des: Gabriel Barceló, Francisca Santandreu i Guillem Morey.⁵⁹⁰

Pel que fa al professorat no contractat, apareix la figura de Catalina Gelabert Bassa, qui es va encarregar d'impartir les lliçons de cultura. La seva aportació quant a hores i feina havia estat assumida de manera voluntària, però a petició de la direcció. Per aquest motiu a una de les reunions del Patronat es va voler agrair la seva tasca i se la va gratificar amb un abonament únic de 15.000 pessetes de l'època.⁵⁹¹

En relació amb el professorat col·laborador es fa la distinció entre fixos i altres col·laboradors. Els fixos ja portaven alguns anys adscrits a l'Escola i participant molt activament de tot l'engranatge del sistema d'extensió de l'ensenyament que s'havia posat en marxa. Els considerats "altres col·laboradors", s'havien incorporat més recentment i no tenien un grau d'implicació tan elevat. Amb tot, cap docent dins aquesta categoria rebia compensació econòmica per la seva participació. S'intentaven impartir les classes dins l'horari escolar en els diferents centres educatius on s'havia introduït el "curs experimental d'iniciació."⁵⁹²

El volum del professorat que actuava dins l'òrbita de l'EMM va arribar a ser molt elevat, superant la quarantena durant l'edició de 1977/78:

- Pro. Contractats: 3
- Pro. No Contractats: 1
- Pro. Col·laboradors fixos: 13
- Conferenciants: 5
- Altres Col·laboradors: 19
- Total professorat i conferenciants: 41 persones.⁵⁹³

Des del segon any (1974/ 1975), amb la incorporació de Francesca Santandreu, es varen anar fent reunions de coordinació periòdiques entre el professorat contractat. Ja amb l'entrada de Guillem Morey, les reunions varen consolidar-se i s'anaven fent quinzenalment. L'ordre del dia solia tenir un caràcter tècnic, és a dir, es tractava d'acordar criteris d'actuació conjunta, planificar noves activitats i garantir el bon

⁵⁹⁰ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1977-78. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977. Signatura 6/12 de l'AMM. Pàg. 5.

⁵⁹¹ *Ibidem*.

⁵⁹² *Ídem*. Pàg. 10 – 11.

⁵⁹³ *Ibidem*.

funcionament dels cursos existents. L'avaluació i la planificació tècnica també formava part del seu contingut. Amb l'entrada de l'Escola als centres educatius del municipi mitjançant professorat dels propis centres adscrits, es va fer més necessari aquesta coordinació. Per aquest motiu s'encarrega a Francesca Santandreu, per part de la direcció de l'Escola, la responsabilitat de coordinar tot el professorat col·laborador a partir de l'any 1977/78. Així, i juntament amb la resta de professorat col·laborador, alguns/es professors/es del col·legi de la Rambla Salvador Joan (més tard conegut com Simó Ballester) i del col·legi de La Salle formaren un equip de treball amb el qual elaboraren i experimentaren amb diferents centres d'interès. També es varen dur a terme fins a tres reunions extraordinàries de coordinació en finalitzar cada trimestre per tal d'avaluar resultats i intercanviar impressions.

Finalment i referit encara al desenvolupament del curs 77/78, es fa evident un malestar existent entre el professorat de l'Escola pel que fa a la seva formació permanent que fins aleshores havia estat en mans de l'Obra. Segons s'exposa en una de les reunions del Patronat:

*“Respecte al futur de l'Escola, es discuteix animadament la formació del professorat que hauria de tenir un programa més a nivell dels Països Catalans i amb més bagatge cultural que el que exigeix l'actual programa de l'Obra.”*⁵⁹⁴

En resposta al debat que s'havia generat, Pau Llabrés, com a representant de l'entitat balear dins el Patronat de la Institució de Manacor, explica que l'organització està passant per un moment de reestructuració interna i que aquests canvis implicaran també una modificació dels programes que hi ha per a la formació del professorat de llengua, a més de posar en marxa un secretariat de coordinació del professorat de català.

Les seves paraules varen servir per tranquil·litzar els ànims i que l'aigua tornés a circular en la mateixa direcció. Però va ser un dels moments de major tensió entre l'Escola i l'OCB, segons les fonts escrites i orals consultades.⁵⁹⁵

⁵⁹⁴ Llibre d'Actes del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca, Manacor de 17 d'octubre de 1973 a 28 de juliol de 1987, pp, 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM. Pàg. 46.

⁵⁹⁵ “S'acorda que si l'OCB no reestructura els seus programes d'estudi i no es posa a coordinar al professorat existent, millorar-ne la seva formació que de moment ha esdevingut una mica estantissa. I no és motiu per defensar els interessos del professorat que ella mateixa ha creat (convalidacions de títols o assignatures, distribució de feina, trobades periòdiques i cursets monogràfics, d'ajornament, etc.) es miri de coordinar els plans d'estudi de l'Escola amb els de la DEC, JAEC, etc., d'acord amb les directrius que assenyali la Coordinadora d'Ensenyament i Llengua.

El darrer any analitzat correspon al curs acadèmic 1978/79. És un moment en el qual no es registren canvis respecte a la classificació del professorat i el cos docent de l'Escola, queda distribuït de la següent manera:

- Pro. Contractats: 3
- Pro. No Contractats: 2
- Pro. Col·laboradors fixos: 23
- Curs intensiu: 9
- Conferenciants: 9
- Altres Col·laboradors: 24
- Conferenciants Curs Intensiu: 8
- Total professorat i conferenciants: 78 persones.⁵⁹⁶

Es va continuar amb la important tasca d'extensió i introducció de l'ensenyament del català a la majoria dels centres educatius de Manacor, incrementant el nombre amb 10 efectius més. El personal considerat dins la categoria d'altres col·laboradors també creix, així com la quantitat de conferenciants que varen participar en el marc del Cicle d'Extensió Cultural organitzat aquell any (gairebé es duplica el seu nombre).

En termes globals, es passa de 41 docents i conferenciants en el curs 1977/1978 a 78, l'any següent, establint un increment de 37 professionals que varen posar el seu gra d'arena per fer possible l'èxit d'alumnat atès i d'accions formatives organitzades.

Destacar que dins la categoria de professorat no contractat hi trobem un altre cop Catalina Gelabert, que a diferència del curs passat on havia gestionat les classes de cultura, aquell any en canvi es va fer càrrec de les lliçons de grau elemental i del curs de llengua per correspondència. A ella, s'hi afegeix una altra professora, Carme Ramírez, qui serà la responsable dels cursos de preparatòria, així com del curs de formació i

De totes maneres convé esperar a la pròxima trobada que es farà a Andorra per exposar-hi aquesta inquietud i veure com prenen les coses". Ídem. Pàg. 46- 47.

⁵⁹⁶ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1978-79. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977. Signatura 6/3 de l'AMM. Pàg. 10.

sensibilització a l'institut de formació professional de la localitat (més tard conegut com IES Na Camel·la).⁵⁹⁷

Pel que fa a l'apartat de coordinació, el curs 78/79 es continuen realitzant reunions ordinàries entre el professorat contractat i no contractat amb una freqüència quinzenal amb l'objectiu d'intercanviar impressions i comentar els afers propis del bon funcionament de les classes i activitats. Quant a reunions extraordinàries es constaten fins a 5 convocatòries, dues de les quals foren per a preparar els exàmens de fi de curs per correspondència i una altra per a la correcció dels mateixos.⁵⁹⁸

Respecte a la coordinació en els centres educatius del municipi (col·laboradors/es fixes i altres col·laboradors/es), s'insisteix de nou amb l'esforç que cal fer per garantir una línia pedagògica comú i la necessitat d'incrementar la coordinació, donada la incorporació de nous centres i l'ampliació de classes a altres ja participants: col·legi La Puresa, escoles de Porto Cristo i Son Macià i un primer contacte per introduir l'ensenyament a l'Institut de Formació Professional de Manacor.⁵⁹⁹

Val a dir que entre les activitats importants de la Institució el curs 1978/79 es va produir una reunió entre el professorat de català de Manacor i de la resta de Mallorca. La reunió va servir per discutir i debatre la planificació conjunta dels docents de l'illa i va tenir lloc el 20 de setembre de 1978 al col·legi Sa Torre. Entre les persones que hi varen intervenir més activament hi destaquem Aina Moll, Gabriel Barceló, Francesca Santandreu, Gabriel Oliver (Majoral) i Isidor Marí,⁶⁰⁰ entre d'altres.⁶⁰¹

Existia la consciència que per assolir l'objectiu d'introduir l'ensenyament de la llengua catalana arreu de l'illa era necessari una estratègia compartida, comú a totes les persones i professionals que s'hi estaven dedicant i que tanmateix no podien fer gran

⁵⁹⁷ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1978-79. Ajuntament de Manacor, pàg. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977. Signatura 6/3 de l'AMM. Pàg. 10.

⁵⁹⁸ Ídem, pp. 24.

⁵⁹⁹ Llibre d'Actes del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca, Manacor de 17 d'octubre de 1973 a 28 de juliol de 1987, pàgines de la 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM. Pàg. 61.

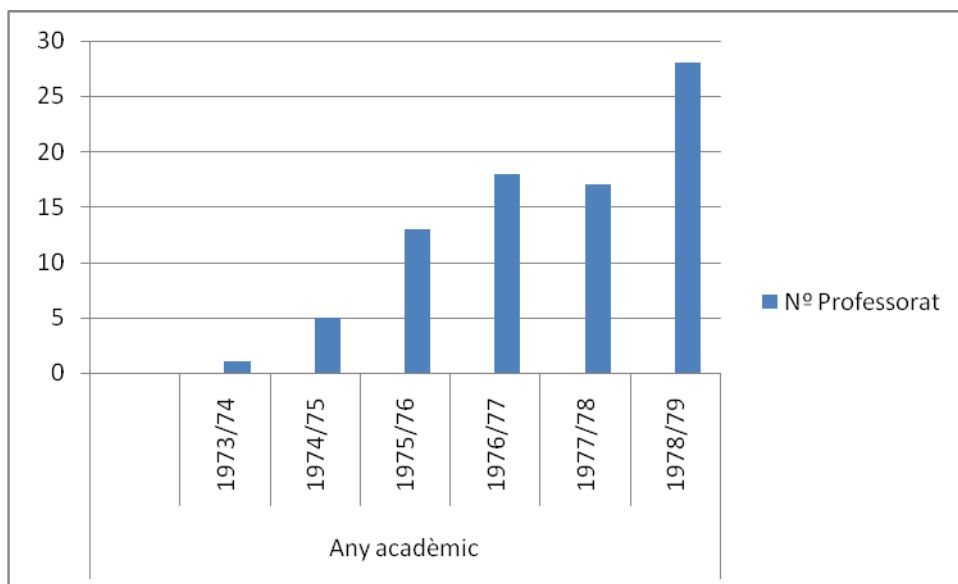
⁶⁰⁰ Isidor Marí Mayans (Eivissa, 1949). Escriptor i filòleg. Llicenciat en filologia catalana a la Universitat de Barcelona (1972), ha treballat de professor de llengua i literatura catalana a la UIB. Fou director del Centre de Terminologia per a la llengua Catalana (1988) i sots-director general de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya (1989). És membre de l'Institut d'Estudis Catalans (1989).

⁶⁰¹ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1978-79. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977. Signatura 6/3 de l'AMM. Pàg. 22.

cosa si s'abordava des de la iniciativa individual, sense comptar amb el suport de tothom, i especialment de l'assessorament de l'OCB.

En resum, dins l'apartat de professorat i en termes absoluts, es pot veure en el següent gràfic l'evolució que es va experimentar des de la primera edició fins el curs 1978/79:

Taula 3.1

Com es pot observar, l'increment és molt elevat en molts pocs anys de diferència, passant d'un sol professor a 28, des de 1973/74 fins a 1978/79. En aquesta taula només s'hi representa l'evolució del nombre de professorat contemplant les categories de personal contractat i personal col·laborador, però no s'hi ha inclòs ni la categoria de conferenciants ni la d'altres col·laboradors/es.

L'any que suposa una clara ruptura respecte a la tendència estable de les dues primeres edicions és el de la introducció de l'Escola en els centres educatius del municipi. Aquest fet explica la necessitat de comptar amb molts més professionals per arribar a una demanda que excedeix els recursos disponibles. L'any 1979 els centres assumeixen l'assignatura de català a les aules, com una més del currículum i la quantitat de professorat col·laborador disminueix ràpidament, tot i que n'hi haurà molts que continuaran lligats realitzant cursos de reciclatge i/o sol·licitant assessoraments puntuals per a la seva activitat docent.

3.3 L'EMM, un referent cultural i institucional a la comarca de Llevant. Construïnt els fonaments.

Finalment, el darrer capítol del bloc II aborda de manera àmplia l'impacte de la institució a l'entorn de la comarca i la funció de dinamització que va jugar en diferents estaments de la societat civil. En realitat l'Escola va ésser un punt de trobada d'una part de la ciutadania amb inquietud de canvi, de transformació i consciència d'identitat lingüística.

Des d'aquestes pàgines es tractaran els següents apartats:

- El Cicle d'Extensió Cultural, una iniciativa que des del primer any es va organitzar per complementar l'ensenyament de la llengua i de la qual es varen beneficiar molts ciutadans de Manacor que acudiren a les diferents convocatòries. Per entendre millor la funció d'aquest espai és convenient explicar els canvis i l'evolució del món cultural en català que s'estava produint durant els anys 70, quan l'Escola pren forma i es posiciona com a institució no només educativa, sinó també cultural.
- S'analitzarà la intensa activitat educativa dels primers anys que es tradueix en la realització de cursos organitzats, coordinats i impartits des de l'EMM que es situen al marge de la programació regular.
- Així mateix s'abordarà en profunditat la tasca cabdal que va suposar assumir l'extensió de l'ensenyament de la llengua als diferents centres escolars, no només del municipi de Manacor, sinó també a altres indrets de la comarca de Llevant on es registren col·laboracions importants. Per analitzar aquest episodi, de gran transcendència en la primera etapa de l'Escola, tindrem en compte la nova corrent pedagògica de les escoles d'estiu que s'activen a finals dels anys 60 a Mallorca i que tindran una força multiplicadora a l'hora de formar el professorat i reciclar-lo per a l'ensenyament en llengua catalana, així com per afavorir l'acceptació i suport del col·lectiu docent en relació a la causa de l'OCB i l'EMM de Manacor.
- Seguidament, es tractarà la recíproca col·laboració entre entitats socials i fonamentalment amb els mitjans de comunicació. Aquesta col·laboració permet

projectar la imatge de l'Escola i el seu missatge, arribant a molta gent del municipi i de l'illa.

- També s'analitzarà la relació amb la Coordinadora d'Ensenyament i Llengua dels Països Catalans, un organisme impulsat per les entitats culturals i professorat d'ambdós costats del Mediterrani, creat durant la transició democràtica i en els territoris de parla catalana, amb l'objectiu d'introduir la llengua dins el currículum oficial i unificar criteris metodològics entre el professorat.
- La promoció i consolidació d'una festa anual dedicada al reconeixement i a la figura de mossèn Antoni Maria Alcover, així com l'organització de dos actes oficials amb connotacions lúdiques, el d'inici i fi de curs, seran objecte d'una breu descripció i anàlisi, pel valor simbòlic i pel que representa a nivell de mobilització col·lectiva entorn al món de la cultura a Manacor.
- En darrera instància, es descriurà el procés de creació d'un departament de normalització lingüística per part del consistori municipal que va ser capdavanter a l'illa en la missió d'introduir l'ús de la llengua catalana dins l'Ajuntament, en els documents administratius, ajudant en el reciclatge del i de les funcionàries que allà hi treballaven, impulsant el canvi de noms dels carrers en català i assessorant particulars i empreses en el procés de normalització. Veurem, a grans trets, com Mallorca experimenta canvis que reflecteixen una llarga transició i convivència entre els noms propis del franquisme i la nova realitat social i cultural sorgida del nou marc democràtic i autonòmic.

En conjunt, el capítol pot despertar molt interès en el lector doncs és una evidència més del fet que l'Escola no va ser un fet aïllat, ni es va limitar a l'ensenyament de la llengua a alumnat adult i escolar, més bé va ser un agent actiu al servei d'una renaixença cultural, d'un despertar a una cultura rica, però desconeguda, a una llengua viva, però menyspreada, a una història que calia recuperar, i això ho varen fer molt bé tots els qui participaren del projecte, estenent com una teranyina l'ensenyament i la difusió de la cultural i reivindicant la llengua en tots els àmbits de la vida social.

3.3.1 Algunes claus per entendre la situació de la cultura dels països catalans en els anys previs i durant la transició democràtica.

Abans d'entrar a exposar l'aposta clara de l'EMM a favor de la divulgació i promoció de la cultura dels territoris de parla catalana i les accions que es varen activar a tal efecte, és necessari una certa contextualització prèvia en la qual quedi palesa la situació de canvi i creixement exponencial que experimenta el món de les lletres i la cultura en català durant els anys 70.

Per tal de seguir un cert ordre en la presentació del fets, primer assenyalarem l'evolució positiva pel que fa a l'interès en les manifestacions artístiques i culturals en català, no tan sols en l'àmbit territorial dels PP.CC, sinó també més enllà de les fronteres de l'Estat espanyol. I per últim, posarem l'accent a l'increment de la producció d'obres de signe ben divers.

Respecte al primer punt, l'interès que suscita la qüestió de la llengua es pot comprovar a través de l'organització de diferents jornades i congressos preocupats i ocupats en impulsar la seva recuperació i normalització. En aquesta línia destaquem principalment les *I Jornades d'Estudis sobre la Situació de la Cultura Catalana*.⁶⁰² Organitzades amb el suport d'Òmnium Cultural i promogudes per l'intel·lectual català Josep Benet, s'inauguraren el 8 de gener de 1966 a l'Ametlla del Vallès en un context de semi clandestinitat. Considerat per alguns com un moment clau per establir l'hegemonia del nacionalisme progressista que s'instaurarà a Catalunya en les dècades posteriors, sembla que representa un primer pas en la voluntat de la burgesia catalanista per elaborar una estratègia d'impuls i recuperació de la identitat nacional.

Molt més celebrat i participat serà el Congrés de Cultura Catalana dut a terme entre 1975 i 1977. Amb una inscripció de 12.400 persones el Congrés va repartir la seva activitat en diferents jornades i regions: València primer, Perpinyà, Palma, Andorra i Barcelona després, en foren les seus. Presidit per Jordi Rubio i Balaguer, els vicepresidents d'honor varen ser Joan Fuster (València) Joan Miró (Catalunya), Pere Ponsich (Catalunya Nord), Joan Martí Alanis (Andorra) i Francesc de Borja Moll (Illes Balears). Biel Barceló també hi va assistir, com a representant de l'EMM de Manacor.

⁶⁰² Vegeu ESPINET BURUNAT, F.: "Memòria de la transició (1966-1979). Paraules introductòries a una cronologia arbitrària." *Història Moderna i Contemporània*, n°3, Barcelona, 2005. Pàg.6.

Sens dubte aquests actes on es trobaven acadèmics, lingüistes, escriptors i totes les entitats que treballaven en defensa de la llengua catalana tenien una gran rellevància, però no eren l'únic termòmetre per agafar el pols de l'estat de la cultura a les acaballes del franquisme i l'inici de la transició.

La música feta en català i el boom de seguidors que aquesta arrossegava des de mitjans dels anys 60 i especialment a la dècada dels 70, serà un altre factor que jugarà a favor de la normalització, vinculant-se tot sovint amb els moviments de reivindicació culturals i polítics. El compromís de molts cantautors va permetre popularitzar cançons en català en diversos gèneres musicals. Tot i que la cançó protesta fou la més utilitzada i replicada entre els artistes.

L'any 1966 Maria del Mar Bonet, Lluís Llach i Rafael Subirachs es sumen al grup dels *Setze Jutges*;⁶⁰³ el 1970 Pau Riba organitza el primer i únic festival de música rock underground; cinc anys més tard, en el 1975 té lloc el festival de música en català de Canet de Mar, que es repetirà amb el mateix èxit d'assistència l'any següent; Joan Manuel Serrat s'erigeix com un dels millors representants de la *Nova Cançó*; mentrestant Raimon, Pi de la Serra⁶⁰⁴ i un llarg etcètera de músics aconsegueixen connectar amb una generació de joves que s'identifiquen amb la llengua i les descripcions de la realitat que arriben en forma de lletres plenes de poesia i crítica.⁶⁰⁵

Altres disciplines i gèneres artístics també s'apunten a la dinamització del món cultural català. L'assemblea d'actors i directors de teatre de Barcelona, per exemple, gestiona la primera edició del Festival d'Estiu del teatre GREC (1976),

⁶⁰³ El grup inicial estava format pel llibreter i crític de cinema Miquel Porter, el poeta Lluís Serrahima, la mestressa de casa Remei Margarit i l'escriptor Josep Maria Espinàs. Amb poc temps s'hi afegiren noms com Pi de la Serra, Joan Manuel Serrat, Raimon i els ja esmentats Rafel Subirachs, Maria del Mar Bonet i Lluís Llach, entre altres noms. Vegeu FERRER, D.: "Els Setze Jutges, 50 anys després." *Segell*, n° 20, Barcelona, 2012, pp. 12-14.

⁶⁰⁴ Vegeu ESPINET BURUNAT, F.: "Memòria de la transició (1966-1979). Paraules introductòries a una cronologia arbitrària." *Història Moderna i Contemporània*, n°3, Barcelona, 2005. Pàg.56.

⁶⁰⁵ Per entendre una mica l'evolució i la volada que va agafar la música feta en català, el primer disc que surt al mercat fou l'any 1961 i l'any 1965 ja s'han publicat 73 discos de 10 editores diferents. "Així successivament fins a disposar de prou massa musical en català com per tenir, ara, una revista mensual com *Enderrock* o la bimestral *Sons de la Mediterrània*, una producció musical en català impressionant i un circuit de concerts i presència regular en tota mena de festes arreu del país". Vegeu CARDÚS, S.: "Audiència Pública d'Els Setze Jutges." *Eines per a l'esquerra nacional*, n° 7, Barcelona, 2009, pp. 164-165.

“Hi havia una voluntat de fer espectacles en català de tots, per a tots i fets per tots. Aquell Grec de 1976 va tenir per lema «un teatre al servei del poble», impulsat per una Assemblea que ja mirava de canviar el rumb del teatre català.”⁶⁰⁶

Però si un àmbit és especialment actiu aquests anys frenètics de la transició, és el món editorial. Prolifera la creació i organització de premis literaris, recordem sinó la institució dels Premis d'Honor de les Lletres Catalanes (1969) promogut per Òmnium Cultural,⁶⁰⁷ o els Premis Ciutat de Palma (1958) i Ciutat de Manacor (1972), per citar-ne alguns de més propers, que potenciaren la literatura i la poesia en llengua catalana en aquells anys de renaixença. Sense oblidar la tradició anual de l'EMM encetada el curs 1976-77 per atorgar un *Reconeixement de Mèrits* a persones que haguessin contribuït amb la seva trajectòria professional i /o vital en favor de la cultura i de la llengua.

Una bona manera de comprovar la reactivació de la que parlem és conèixer l'interès que tot plegat es genera a l'estranger. França i Alemanya són dos països on les obres d'autors catalans hi troben una bona acollida. *Le probleme nationale català*,⁶⁰⁸ de Jaume Russinyol es publica a París l'any 1974, fent un repàs històric sobre la repressió de la llengua i la cultura de Catalunya dins el marc de l'Estat espanyol en els darrers dos segles, 4 anys abans es publica una antologia catalana en alemany i el 1977 s'organitzen uns *Jocs Florals* a Munic. Tot plegat posa de manifest el dinamisme que comença a tenir la cultura catalana en plena transició.

Per altra banda, entre 1967 i 1973 molts autors de diferents disciplines publiquen obres d'estudi i assaig en català (història, cultura i religió, cinema, música, ciències, economia ..). La tendència per a la divulgació des del món acadèmic seguirà creixent durant tota la dècada. L'any 1974 les editorials catalanes publiquen 611 llibres i en només 2 anys gairebé es duplica la producció (1015 llibres en català).⁶⁰⁹ Autors mallorquins comencen a sobresortir en el panorama de la cultura i les lletres catalanes,

⁶⁰⁶ Vegeu RAGUÉ-ÀRIAS, M. J.: “Festivals de teatre a Catalunya (1960-2008). Assaig de teatre”, *revista de l'Associació d'Investigació i Experimentació Teatral*, n° 68, Barcelona, 2008, pp. 50-56. Pàg. 52.

⁶⁰⁷ Ha esdevingut la més alta distinció del món cultural en català i continua vigent a l'actualitat. La primera persona que va rebre el premi fou l'escriptor Jordi Rubio i Balaguer l'any 1969. Vegeu MARÍ MAYANS, I.: “Òmnium Cultural: 50 anys al servei de la llengua, la cultura i el país.” *Estudis Romànics*, n° 35, Barcelona, 2011, pp. 637-638.

⁶⁰⁸ Vegeu PRAT i CARÓS, J.: “Jaume Russinyol: le problème national catalan.”, p. 141-143, *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia*, n° 1.

⁶⁰⁹ Vegeu ESPINET BURUNAT, F.: “Memòria de la transició (1966-1979). Paraules introductòries a una cronologia arbitrària.” *Història Moderna i Contemporània*, n°3, Barcelona, 2005. Pàg. 32.

amb noms com Josep Melià (*La Nació dels Mallorquins*, 1977),⁶¹⁰ Guillem Frontera⁶¹¹ (publica diverses obres de narrativa entre 1968 i 1979), Jaume Vidal i Alcover⁶¹² (poeta, escriptor i dramaturg especialment prolífic a la dècada dels anys 60) o Baltasar Pòrcel,⁶¹³ qui ja havia publicat algunes obres importants de la seva bibliografia. No són pas els únics, però en són representatius si més no del fet que la creació de cultura està també viva a les Illes.

3.3.2 El Cicle d'Extensió Cultural.

Ja hem vist, en el resum anterior, quan actiu està el món acadèmic i literari en català, ara es presenta l'aposta més clara i estructurada que es va posar en marxa a Manacor per recuperar la identitat, i no ens referim només a l'aprenentatge i reconeixement de la llengua pròpia. Durant el procés de gestació de l'Escola, dins el plantejament dels homes que l'encapçalaren, ja hi havia l'objectiu d'anar més enllà de l'ensenyament de la gramàtica, l'ortografia i la sintaxi, volien difondre coneixements de cultura, història i literatura entre altres blocs de continguts.⁶¹⁴

Per fer-ho es va pensar en organitzar sessions magistrals i convidar escriptors, especialistes, estudiosos, gent de renom del món de la cultura, que s'encarreguessin d'impartir conferències de temàtica diversa. L'ambició inicial era reunir-se amb una freqüència quinzenal.

Amb la posada en marxa del centre i les primeres reunions del Patronat, el "cicle d'extensió cultural" es comença a moure. De les pretensions inicials es passa a una proposta per organitzar tres conferències el curs 73/74.⁶¹⁵ Els destinataris seran els mateixos alumnes matriculats en els cursos de llengua, però es deixa oberta la invitació

⁶¹⁰ Vegeu MELIÀ, J.-: *La nació dels mallorquins*. Barcelona: Selecta, 1977.

⁶¹¹ Vegeu PONT, Jaume.; RIERA, Carme.; y FRONTERA, Guillem: "Signos de la Narrativa Mallorquina". *Ínsula*, nº388, Palma de Mallorca, 1979, pp. 3-4.

⁶¹² Vegeu SUNYER i MOLINÉ, M.: "Jaume Vidal i Alcover, l'humanista". *Revista del Centre de Lectura de Reus*, nº 32, Reus, 1991, pp. 10-11.

⁶¹³ Per ampliar informació vegeu PONS, Damià: "Baltasar Porcel i Pujol (Andratx, 1937-Barcelona, 2009)." *Estudis Romànics*, nº 33 Palma de Mallorca, 2011, pp. 564-571.

⁶¹⁴ President de la Comissió de Cultura: *Aprovació del nou Patronat de l'EMM i adjunt del Reglament de l'Escola de 1973*, 7 foli (sense numerar), mecanografiat, signatura 854/6 de l'AMM. Pàg. 2.

⁶¹⁵ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria del curs 1973-74, Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 15, mecanografiat. Manacor, 1974, carpeta Memòria original curs 73-74, sense nom. Arxiu del Departament de Política i Normalització Lingüística de l'Ajuntament de Manacor. Pàg. 6.

a qualsevol altra persona del municipi que pugui tenir interès, sempre i quan restin places lliures. Existeix la voluntat que la Institució es doni a conèixer a través d'aquests actes i aglutini àmplies sensibilitats i interessos dins la comunitat.

El segon any, algun membre del Patronat proposarà donar-li una dimensió major al cicle, convidant professionals molt reconeguts, amb l'objecte d'incrementar el nombre d'assistents. La rèplica li dona el regidor, Josep Maria Fuster, valorant positivament els conferenciants que hi han passat i recordant que la missió principal es la formació cultural de l'alumnat i "*pels preocupats per la nostra cultura, i això s'ha aconseguit plenament.*"⁶¹⁶

La Caixa de Pensions esdevé el principal promotor i és amb el seu finançament que l'Escola pot organitzar el primer cicle i tots els que el succeiran al llarg de la primera dècada. L'entitat financera col·laborarà també amb les instal·lacions del servei de biblioteca que té en el mateix municipi, lloc on finalment es duran a terme les conferències programades.⁶¹⁷

Així mateix la institució que dirigeix Biel Barceló s'ajudarà de l'OCB a l'hora de dissenyar la proposta de continguts i de ponents. Sovint serà un dels seus membres (aquell primer any l'interlocutor és Josep Maria Llompart) qui es posarà en contacte i realitzarà les gestions oportunes per garantir l'assistència i participació dels/ de les professionals als actes programats.⁶¹⁸ Per tant, resta clar, La Caixa de Pensions promou, l'OCB col·labora i assessora i l'Escola organitza.

Es determina que l'horari d'inici sigui a les 21'30 hores, entenent que l'auditori es conforma bàsicament de població adulta i treballadora. Tanmateix se cerca que l'alumnat també hi pugui assistir, sense que interfereixi en la resta de classes de llengua.

El llistat de ponents que varen impartir sessions magistrals és molt ampli, destacar que el primer any foren convidats a participar-hi; mossèn Pere Llabrés, que va parlar d'escriptura i espiritualitat, l'historiador de Manacor, Rafel Ferrer i Massanet⁶¹⁹ i el

⁶¹⁶ Llibre d'Actes del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca, Manacor de 17 d'octubre de 1973 a 28 de juliol de 1987, pp. 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM. Pàg. 11.

⁶¹⁷ Ídem. Pàg. 8.

⁶¹⁸ Ídem. Pàg. 9.

⁶¹⁹ Rafel Ferrer Massanet (Manacor, 30 de juny de 1929 – 13 d'agost de 2006). Destaca com a periodista, historiador, escriptor i novel·lista. Fou professor del col·legi Ramon Llull (1939- 1946). També va ser director de la revista *Perlas y Cuevas* des de 1963 fins a 1994). Va treballar com a corresponsal per l'agència EFE, *Diari de Mallorca*, diari *Última Hora*, entre d'altres. És autor de nombroses obres en història de les Illes Balears, entre les quals es poden destacar: *Iniciació a les rondalles mallorquines de Mossèn Alcover* (Premi Ciutat de Palma 1983). *Dos temes de*

propi Josep Maria Llompart, escriptor, poeta i enllaç de l'OCB. La llista de convidats es va anar estenent i durant aquells anys es registren, entre d'altres col·laboracions, les dels següents autors: el sociòleg, Antoni Tarabini, Antoni Galmés, estudiós del folklore de Mallorca, l'escriptor i poeta Miquel Àngel Riera, i Pere Xamena, historiador local, entre molts/es d'altres.⁶²⁰

S'intenta que hi hagi un alt component de continguts centrats en les Illes Balears, des d'història i literatura, passant per folklore, ecologia i geografia, fins a arribar al dret i la sociologia.⁶²¹ Aquests temes s'aniran estudiant durant els primers anys de consolidació, sense deixar mai de banda la relació de llengua i cultura, el que ens uneix i es comparteix amb la resta de PP.CC.

La participació, respecte al nombre d'assistents a les conferències organitzades va respondre a les expectatives. El curs de 1978/79 la mitjana és de 50 persones per sessió, un fet que és considerat de manera molt positiva per part dels membres que conformen el Patronat, inclosa la direcció de l'Escola.⁶²²

En conjunt, es varen assolir els objectius perseguits amb la iniciativa del CEC, com ara la fidelitat dels assistents els primers anys, la participació de ponents molt variats que exposaven temàtiques poc conegudes o inèdites, en molts casos, per la majoria d'assistents i la imatge de la pròpia institució que va sortir reforçada. Malgrat tot, el pes de l'ensenyament de la llengua estava molt per sobre de la formació cultural i per pal·liar-ho es va engegar un nou curs, lligat en el programa d'estudis regular, amb freqüència setmanal i adreçat a tots els alumnes de l'Escola: "les classes de cultura".

Porto Cristo (Premi Ciutat de Manacor de Periodisme 1967) o *La Cultura del Talaiot a la comarca de Manacor* (1955).

⁶²⁰ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria del curs 1973-74, Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 15, mecanografiat. Manacor, 1974, carpeta Memòria original curs 73-74, sense nom. Arxiu del Departament de Política i Normalització Lingüística de l'Ajuntament de Manacor. Pàg. 6

⁶²¹ Alguns dels títols que s'han trobat d'aquells primers anys, a tall d'exemple, són els següents:

- La medicina popular.
- Evolució de l'home comarcal respecte al medi. .
- L'escriptor, un escriptor vist per ell mateix.
- Inquisició a Manacor.
- El Regne de Mallorca.
- Dret foral mallorquí.
- Ecologia de Mallorca.

⁶²² PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1978-79. Ajuntament de Manacor, pàg. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977. Signatura 6/3 de l'AMM. Pàg. 19.

El cicle, per la seva banda, es va continuar reeditant fins a la meitat de la dècada dels anys 80, moment en el qual la participació va anar baixant i es va donar pas a noves iniciatives i activitats.

3.3.3 La influència del model d' escoles d'estiu.

Poc després d'haver iniciat el seu recorregut, l'EMM es converteix amb soci i gairebé apèndix d'algunes de les activitats que lidera el Secretariat Pedagògic de l'OCB. Parlem dels cursos de l'Escola d'Estiu dirigits al reciclatge en llengua de mestres i professors de les Illes. Però abans no entrem a explicar la col·laboració en qüestió, contextualitzem breument l'origen, introducció i evolució de l'EE a Mallorca.

Respecte a l'origen, fou el pedagog americà John Dewey⁶²³ (Vermont, 1859-1952), qui va impulsar una experiència per transformar la realitat educativa a l'ensenyament a partir d'espais de reflexió i anàlisi sobre l'acció docent amb grups reduïts de professors, fora del seu període d'activitat habitual. Preocupat per una ciutadania conscient i democràtica va apostar clarament perquè l'escola assumís un rol transformador de la societat a partir d'una educació activa i participativa. Per la seva banda, un altre pedagog, en aquest cas català, Eladi Homs i Oller (Valls, 1886- 1973)⁶²⁴ va seguir les idees i mètodes de Dewey⁶²⁵ i les va introduir a Catalunya essent impulsor de les primeres experiències d'EE l'any 1914.

Molts anys més tard, el col·lectiu de mestres Rosa Sensat, constituït com a tal l'any 1965, impulsa la represa de l'EE i organitza la primera edició a Barcelona el 1966.⁶²⁶ L'objectiu principal és establir un espai de trobada per reflexionar sobre la pràctica docent (la didàctica i els principis pedagògics que s'apliquen a l'ensenyament) i així poder millorar-la i transformar-la, però des del primer moment el compromís amb

⁶²³ Per conèixer el seu pensament pedagògic vegeu DEWEY, J. *Democracia y educación: una introducción a la filosofía de la educación*. Madrid: Ediciones Morata, 1995.

⁶²⁴ Pare d'Eladi Homs Zimmer, el qual recordem va protagonitzar la re- introducció de l'Escoltisme a Mallorca a finals de la dècada dels anys 50.

⁶²⁵ Entre 1907 i 1910 va passar una estada formativa a la Universitat de Chicago, on va mantenir contacte amb el professor Dewey d'aquí va aprendre nous mètodes i corrents pedagògiques vinculades a l'educació activa i els principis de l'Escola Nova.

⁶²⁶ Vegeu BASSA, R. i OLIVER, MIQUEL F. : *Les Escoles d'Estiu de Mallorca (1968- 1996)*, Palma de Mallorca: Edicions Ferran Cintes, 1997. Pàg. 15.

la llengua i la recuperació de la identitat cultural impregna tota l'activitat.⁶²⁷ De fet una de les característiques més destacades del posicionament ideològic de l'associació Rosa Sensat, encapçalat per Marta Mata, és sens dubte, la defensa sense embuts d'una escola pública forta, democràtica i en català.

A la primera edició hi participa també un grup de mestres de les Illes.⁶²⁸ Inquiets i compromesos, la majoria havien viscut l'experiència de l'educació activa mitjançant el moviment escolta de la mà d'Eladi Homs Zimmer.⁶²⁹ Animats per l'interès i la utilitat de les primeres edicions a Catalunya, s'engresquen en l'organització d'una experiència semblant a Mallorca l'any 1968.⁶³⁰

La primera EE té lloc al col·legi Lluís Vives, propietat de l'empresari Salvador Salas Garau, ben relacionat amb les autoritats del règim. A més, es compta amb el suport de l'Església, gràcies a la participació de Ramon Oro, director aleshores del col·legi del Sagrat Cor de Palma i membre de l'equip organitzador. Els dos factors esmentats fan possible els permisos i les autoritzacions del Govern Civil, no obstant això, no s'eviten certes suspicàcies i la vigilància de les activitats que allà s'hi realitzen.⁶³¹

Val la pena recordar que dins l'oferta formativa dels primers anys s'inclouen conferències i sessions magistrals relacionades amb temàtica cultural i sobre la llengua.⁶³² Francesc de Borja Moll i Marta Mata presentaren en l'edició del 68 una

⁶²⁷ Tant a la primera com a la tercera edició el focus d'atenció es posa en la metodologia didàctica, tot i que la qüestió de la llengua està ben present. Les sessions formatives i tot el material que s'aportava, sempre que es podia, era en català. Ídem. Pàg. 25.

⁶²⁸ Ens referim a Rosa Amengual, Maria Antònia Pujol, Ramon Oro, Mateu González, Ramon Prats i Jaume Bonet. Vegeu BASSA, R. i OLIVER, MIQUEL F.: *Les Escoles d'Estiu de Mallorca (1968- 1996)*, Palma de Mallorca: Edicions Ferran Cintes, 1997. Pàg. 20.

⁶²⁹ Recordem que la formació dels mestres en aquesta època (1968) era competència de l'Escola Normal de Palma. No es consideraven uns estudis de grau universitari i tot sovint la formació didàctica era deficitària i insuficient. Els mestres no coneixien les corrents pedagògiques més innovadores ni tampoc disposaven de recursos o estratègies educatives amplies a l'hora d'impartir docència. Vegeu més informació a MANILA, Gabriel Janer. *L'escola normal de mestres durant la postguerra. En Franquisme i transició democràtica a les terres de parla catalana: actes del 2n Congrés de la CCEPC (Palma, 16, 17 i 18 d'octubre de 1997)*. Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, 2001, pp.11-24.

⁶³⁰ Vegeu també SUREDA i GARCIA, B.: "La renovació educativa a les Illes Balears (1960-1980)." *L' Arc, Quadern informatiu de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de les Illes Balears*, vol. 5, Palma de Mallorca, pp. 59-64. Pàg. 60.

⁶³¹ Vegeu BASSA, R. i OLIVER, MIQUEL F.: *Les Escoles d'Estiu de Mallorca (1968- 1996)*, Palma de Mallorca: Edicions Ferran Cintes, 1997. Pàg. 21

⁶³² Molt en la línia del que pocs anys més tard serà la idea del Cicle d'Extensió Cultural de l'EMM.

conferència titulada “El problema del bilingüisme a l’escola”, mentre Josep Mª Llompart n’imparteix un altre sobre literatura de Mallorca.⁶³³

En definitiva, els primers cursos de l’EE a les Illes gaudiren d’una bona resposta del col·lectiu de mestres amb una participació que rondava les 300 persones entre els anys 1968 i 1971. A partir de 1972 l’assistència comença a minvar de manera significativa i una de les causes principals d’aquesta davallada la localitzem, segons el Dr. Ramon Bassa i Martín, en:

*“una manca d’alternatives atractives davant l’enlluernament burocràtic que els mestres mostraven pels ((cursets oficials)) organitzats pel Ministeri d’Educació i Ciència. Pensem que feia dos anys que s’havia aprovat la Llei general d’educació del ministre Villar Palasí, i que la propaganda oficial s’havia encarregat de presentar-la davant la societat com el canvi educatiu modern que calia al país. Ingènuament, més d’un mestre s’ho cregué.”*⁶³⁴

Durant 3 anys, del 1972 a 1975, no s’organitzen cursos de l’EE a Mallorca. La reactivació, després d’aquest breu recés, arriba en el moment que l’OCB i el seu Secretariat Pedagògic es posen al capdavant d’una nova edició l’estiu de 1975.⁶³⁵ Entre les activitats que es programen s’inclou el tractament de les llengües i la introducció del català a l’escola, com no podia ser d’una altra manera. Pendants d’un decret que permeti la introducció de la llengua pròpia a l’ensenyament, existeix la preocupació per anticipar la feina i preparar el món docent de les Illes per tal que es posin a favor del canvi legislatiu i a més siguin capaços d’implementar-lo.

A partir de 1979 el nou sindicat majoritari de professors de les Illes Balears, STEI, assumeix les funcions de continuar organitzant els cursos de reciclatge i formació del professorat, no sense polèmica, doncs es posa en dubte l’essència i l’esperit de l’EE, que per la naturalesa del seu origen havia de ser dels mestres i estar lliure d’influències polítiques i partidistes.⁶³⁶

⁶³³ Vegeu BASSA, R. i OLIVER, MIQUEL F.: *Les Escoles d’Estiu de Mallorca (1968- 1996)*, Palma de Mallorca: Edicions Ferran Cintes, 1997. Pàg. 22.

⁶³⁴ Vegeu BASSA i MARTIN, R. “Un moviment de renovació pedagògica: les escoles d’estiu a Mallorca (1968-1996)”, *L’Arc*, Vol. 5, Palma de Mallorca, 1998, pp. 50- 65. Pàg. 50.

⁶³⁵ Vegeu BASSA, R. i OLIVER, MIQUEL F. : *Les Escoles d’Estiu de Mallorca (1968- 1996)*, Palma de Mallorca: Edicions Ferran Cintes, 1997. Pàg.33.

⁶³⁶ Ídem. Pàg. 39.

De seguida veurem el paper que assumirà l'EMM, a petició de l'OCB, per assolir el repte de reciclar i capacitar els mestres i el professorat en la didàctica de la llengua catalana. Però abans de tancar l'apartat de l'EE, apuntar només alguna reflexió en la línia d'encaixar les peces del punt de partida de la tesi: sembla que els fets dibuixen un escenari en el qual la difícil tasca de recuperar la identitat lingüística i cultural, estenent l'ensenyament de la llengua a tot arreu i a totes les capes de la societat,⁶³⁷ s'incardina amb els moviments més progressistes que reivindiquen el canvi social, polític i educatiu a les acaballes del franquisme i durant la transició. Els professionals de l'ensenyament representen aquesta voluntat transformadora que es respira a les Illes en aquells anys i l'EE té un paper molt important per introduir i contagiar el germen necessari pel canvi de posicionament ideològic entre el col·lectiu docent.

3.3.4 Els cursos d'estiu de l'EMM.

Els estius de la primera etapa (curs de 1973/74 fins a 1978/79), al contrari del què es pugui pensar, es manté un ritme d'activitat alt. S'aturen les accions que es realitzen durant l'any escolar i s'activen iniciatives adreçades a destinataris molt diversos. Neix així el curs de formació de professorat per correspondència, a partir de la voluntat de l'OCB⁶³⁸ de preparar a quant més professorat millor, davant el repte i l'expectativa que s'aprovés un decret d'introducció de l'ensenyament del català als centres educatius.

L'Escola assumeix la petició de l'entitat cultural realitzant la coordinació i les tutories i establint un "centre de correccions comarcal". Durant la primera edició, l'objectiu se centra en facilitar l'obtenció del títol de professorat en grau elemental, per tal que passat l'estiu i davant el nou curs l'alumnat que en surti pugui estrenar-se impartint la docència en fonaments i/o introducció a la llengua en els propis centres educatius.

La primera experiència es registra l'estiu de 1975 amb una matrícula de 35 alumnes, i es repetirà l'any vinent en les mateixes dates i amb un volum major d'assistents.⁶³⁹ Va

⁶³⁷ Tasca engegada per Francesc de B. Moll i les persones que l'acompanyaren en el naixement i consolidació de l'OCB.

⁶³⁸ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1974-75. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 17, mecanografiat, Manacor, 1975. Signatura 854/1 de l'AMM. Pàg. 9 –10.

⁶³⁹ *Ibidem*.

ser una època molt intensa quant a preparació del col·lectiu docent. Com s'ha exposat abans, el Secretariat Pedagògic de l'OCB va protagonitzar i coordinar les accions a diferents comarques de l'illa i a Ciutat. També en el municipi de Manacor, però sempre a través de la l'Escola, des d'on Gabriel Barceló i Francesca Santandreu assumeixen directament la gestió dels cursos.

L'alumnat realitza les lliçons i exercicis a casa seva, mentre assisteix a tutories presencials un cop per setmana.⁶⁴⁰ Així, es facilita el descans estival i es dóna llibertat pel que fa a hores de dedicació, podent arribar a molta més gent que no pas mitjançant un curs en format presencial, limitat per l'espai, el temps i la disciplina de l'assistència. Tota una experiència d'ensenyament a distància.

En un ordre invers, també es produeix durant aquest període la formació i actualització del professorat de l'EMM. Un bon exemple fou la participació de Francesca Santandreu, Francesca Pasqual, Joana Maria Pasqual i Maria Teresa Perelló als "Cursos d'Estiu de Català a Mallorca", una iniciativa organitzada conjuntament per la Càtedra Ramon Llull de la Universitat de Barcelona i l'Estudi General Lul·lià a les dependències de l'escola seminarista de La Porciúncula i amb una voluntat de continuïtat.⁶⁴¹

Per altra banda, l'estiu de 1977 es duu a terme una iniciativa diferent, es tracta d'un curs dirigit a joves entre 13 i 14 anys que participen en unes colònies organitzades per la parròquia d'Artà.⁶⁴² El seu rector, mossèn Mateu Galmés,⁶⁴³ un home compromès i activista amb la represa cultural de Mallorca, va sol·licitar a la direcció un curs de llengua i literatura, amb la finalitat d'ensenyar nocions elementals en llengua i difondre de forma breu la vida i obra de personatges il·lustres de les lletres mallorquines com mossèn Antoni Maria Alcover, Joan Alcover, Costa i Llobera, etc.

⁶⁴⁰ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1975-76. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 39, mecanografiat. Manacor, 1976. Signatura 854/2 de l'AMM. Pàg. 23.

⁶⁴¹ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1977-78. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977. Signatura 6/12 de l'AMM. Pàg. 25.

⁶⁴² PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1976-77. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977, Signatura 854/3 de l'AMM. Pàg. 35.

⁶⁴³ Mossèn Mateu Galmés, home compromès amb la cultura de la seva terra i la recuperació de les tradicions, serà recordat per haver creat a Manacor el Patronat de les Festes de Sant Antoni l'any 1982, impulsant aquesta festa fins a convertir-la amb una de les més populars que es celebren avui a les Illes Balears. Vegeu <http://santantonimanacor.cat/2010/don-mateu-galmes/>: consultada el dimecres 24 de setembre de 2014.

Aquesta experiència es desenvolupa en el Campament de la Residència de la Colònia de Sant Pere (municipi d'Artà) durant la primera quinzena d'agost, 3 hores setmanals, de 16 a 17 de la tarda.

En conjunt, els primers estius vénen marcats pel dinamisme i l'activitat, no hi ha pas temps que perdre, el descans vindrà més endavant, i la premissa és clara: treball i dedicació, estendre, ensenyar i aprendre.

3.3.5 Fent camí cap a la normalització del català a l'escola mallorquina.

Segurament algú podria posar objeccions en el títol elegit per començar a tractar la introducció de la llengua i la cultura en els centres educatius de Mallorca. No és estrany, donada la peculiar situació de feblesa per la que està passant la nostra llengua a l'ensenyament en el moment d'escriure aquestes línies. Però no hi ha dubte que fa 40 anys qualsevol avenç per recuperar protagonisme en qüestió d'ús del català a l'escola es podia considerar una fita i una millora en contrast a la situació de repressió, prohibició i menyspreu a la qual se l'havia sotmès durant el franquisme i en períodes precedents.

El primer pas legislatiu que es fa en una direcció positiva és el Decret de 30 de maig de 1975, a través del qual el *Ministerio de Educación y Ciencia*:

“Regula la incorporación de las lenguas nativas en los programas de los centros de educación preescolar y general básica.”⁶⁴⁴

Per primer cop i després de molts anys de prohibició l'Estat reconeix l'existència d'una diversitat lingüística i cultural al territori espanyol.⁶⁴⁵ Aquesta via legal permet que apareguin diferents iniciatives d'ensenyament de la llengua autòctona en les regions de parla catalana, però sense dotar-la de la mateixa consideració que la resta d'assignatures del currículum i, per descomptat, oferint només l'ensenyament de manera voluntària.

Un any més tard, l'any 1976, es constitueix la Coordinadora d'Ensenyament i Llengua dels PP.CC (en endavant CELL) que agrupa entitats dedicades al foment de la

⁶⁴⁴ Vegeu Decreto 1433/1975, de 30 de mayo, por el que se regula la incorporación de las lenguas nativas en los programas de educación pre-escolar y general básica (B.O.E. 156/ 75, de 1 de julio de 1975).

⁶⁴⁵ Llibre d'Actes del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorquí, Manacor de 17 d'octubre de 1973 a 28 de juliol de 1987, pàgines de la 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM. Pàg. 23.

cultural i l'ensenyament de la llengua de les Illes, de Catalunya (Òmnium Cultural) i del País Valencià (Acció Cultural del País Valencià). La missió que se li encomana és,

*“coordinar les activitats de planificació de l'ensenyament de la llengua, la seva expansió, etc., promovent la formació del professorat per assolir un nivell tècnic, adequat i homogeni, afavorint el disseny i elaboració de material pedagògic adreçat al progrés de l'ensenyament de la llengua i de l'escola arrelada al medi.”*⁶⁴⁶

Els mecanismes de representativitat i participació dins la CELL estableixen la designació per part de cada regió, d'una delegació formada per experts i persones altament implicades en els objectius de treball. Aquestes delegacions es reunien un o dos cops l'any per marcar l'estratègia i coordinar l'acció. En el cas de les Illes Balears, la delegació estava conformada habitualment per membres de l'OCB i l'EMM.⁶⁴⁷

El Decret de Bilingüisme aprovat pel govern espanyol l'any 1978 suposa un segon pas en la construcció d'un marc regulador que transfereixi drets en els pobles amb llengua pròpia. El Decret compromet el *Ministerio de Educación y Ciencia* i el Consell Interinsular de les Illes i els insta a posar en marxa un pla d'introducció efectiu de la llengua pròpia en els centres educatius. Estem davant un fet històric, d'ençà el Decret de Nova Planta de 1714 que la llengua catalana no assolí la condició d'oficial en el conjunt de les institucions polítiques i del govern provincial.⁶⁴⁸

En paral·lel, l'any 1979 sorgeix la Comissió per a l'Ensenyament i Normalització del Català (en endavant CENC), fruit de la reestructuració del Secretariat Pedagògic de l'OCB, i per tant estretament vinculada a ella. Es tracta d'una associació de caràcter educatiu, que tenia per missió coordinar totes les persones i entitats que tinguessin per objectiu la normalització del català tant a l'escola com a altres àmbits de la vida social a les Balears.⁶⁴⁹ El CENC, en essència, era un organisme no oficial que es nodria fonamentalment de mestres i professors implicats amb la seva missió. Les funcions de la Comissió eren les següents:

⁶⁴⁶ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1976-77. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977, Signatura 854/3 de l'AMM. Pàg. 33.

⁶⁴⁷ Gabriel Bibiloni, Biel Barceló i Pau Llabrés foren els representants de la delegació balear en els anys 1976 i 1977.

⁶⁴⁸ Vegeu BURGUÉS MESTRE, J.: “Transició democràtica a les illes Balears. Una perspectiva educativa des de la revista Lluc.” *Educació i Cultura*, nº 18, Palma de Mallorca, 2005, pp. 101-116. Pàg. 108.

⁶⁴⁹ (ANÒNIM): “Coordinadora d'Ensenyants de i en català”, *Lluc*, Palma de Mallorca, 1979. Pàg. 18 (114).

“A) Elaborar i presentar a l’Administració pública bases de política lingüística, especialment en el camp de l’ensenyament. B) Elaborar i presentar directrius sobre la regulació legal de l’ensenyament de i en català a les Illes Balears. C) Oferir a qui correspongui assessorament sobre els aspectes tècnics de l’ensenyament de i en català, especialment en plans d’estudis, reciclatge de mestres, material didàctics, cursos d’adults, etc. D) Oferir a qualsevol institució o persona assessorament tècnic sobre aspectes concrets de la normalització lingüística, com redacció de documents oficials, vocabulari tècnic, descripció de formes lingüístiques adequades a cada àmbit, i altres de similars. E) Fomentar l’acció unitària de tots els ensenyants de i en català mitjançant la Coordinadora de Professors de i en Català.”⁶⁵⁰

Com es pot comprovar amb la lectura de les funcions, la CENC conjuga dues voluntats complementàries, la primera persegueix influir en el disseny i desplegament de les polítiques lingüístiques que s’apliquin en el territori, i la segona posar al servei del ciutadà les accions d’assessorament i suport necessàries per fer possible el procés real de normalització de la llengua i la cultura en tots els àmbits de la vida.

La institucionalització i la transformació en servei públic de part d’aquestes funcions i objectius arribarà en un primer moment dels organismes municipals, a través de serveis de normalització lingüística, públics i gratuïts, que alguns consistoris posaran a disposició de la ciutadania. Un dels pioners a Mallorca serà l’Ajuntament de Manacor amb la creació d’una plaça de funcionari per activar un servei d’aquestes característiques.

En posterioritat, i amb la configuració de l’Estat autonòmic, el Govern de les Illes Balears aprovarà la Llei de Normalització Lingüística (1986), i desplegarà nous serveis d’assessorament i suport per a la normalització del català, fonamentalment en el conjunt de les institucions públiques dependents del propi Govern.

Finalment, mereix unes línies a part qui va ser Conseller de Cultura del govern preautonòmic de les Illes Balears, Josep Francesc C. De Villalonga (1979-83). En un article publicat a la revista *Lluc* l’any 1979, assenyala els eixos principals de la seva política lingüística en l’àmbit educatiu, i també apunta els límits o les línies vermelles que segons el seu parer, no s’haurien de traspassar. Respecte a la primera qüestió, anuncia la posada en marxa de l’assignatura de català en els diferents nivells

⁶⁵⁰ Ibidem.

d'ensenyament: EGB, batxillerat i formació professional, amb 3 hores setmanals en els dos primers nivells i 2 hores a FP. Com a novetat, incorpora la idea d'una escola on el català sigui la llengua vehicular, però li posa condicions. Només en el supòsit que el centre educatiu s'ubiqui a un territori on l'alumnat sigui majoritàriament catalanoparlant i existeixi consens entre la comunitat educativa. Es prioritza la llibertat d'elecció dels pares, per sobre d'un model d'escola en català que permeti la immersió lingüística i una aposta ferma per a la normalització de la llengua.

En el fons, i malgrat s'accepti la veritat científica de la unitat de la llengua, es manté l'ideari anticatalanista que les elits polítiques mallorquines anteriors al franquisme ja practicaven públicament.⁶⁵¹

En resum, entre 1975 i 1979 la realitat educativa de Mallorca canvia substancialment en aspectes de forma i de fons. Segurament estem davant el període de major intensitat d'acció de la primera etapa de l'EMM de Manacor, una institució que defuig del paper de simple espectadora del pas dels esdeveniments i es converteix en protagonista: s'anticipa a les mesures legals i les aprofita quan arriben per abonar el terreny i assegurar una bona collita, com veurem a continuació.

3.3.6 La introducció de l'EMM en els centres escolars.

Amb el Decret del MEC sobre la incorporació de les llengües natives (1975), l'OCB veu l'oportunitat que estava esperant per arribar a la població més jove, dels quals dependrà la continuïtat de la llengua en les properes dècades i s'engresca en la formació del professorat. Val a dir que molts/es dels/ de les membres de l'entitat cultural exerceixen la seva professió habitual com a docents a centres públics i privats.

L'Obra assumeix doncs la tasca de dissenyar una programació per nivells i edat, com abans havia fet per estendre l'ensenyament principalment a la població adulta. El resultat és un model de formació gradual conformat pels següents cursos: preparatòria I (9 anys), preparatòria II (10 anys), preparatòria III (11 anys), grau elemental (12), grau

⁶⁵¹ Josep Francesc C. De Villalonga fa referència al debat entre mallorquí i català, separant el projecte polític que algunes persones o partits voldrien amb l'establiment d'un territori amb entitat política anomenat països catalans (Catalunya, València i Balears). Clarament es posiciona en contra i defensa l'autonomia del projecte polític balear. Vegeu CONRADO de VILLALONGA, J. F.: "El Reial Decret per a l'ensenyament de la nostra llengua." *Lluc*, N° 686, Palma de Mallorca, 1979. 2:103-104. Pàg. 8.

mitjà (13) i grau superior (14).⁶⁵² Aquest és el model que l'EMM seguirà per introduir l'ensenyament de la llengua en els centres educatius del municipi de Manacor.

Després de dos anys de singladura, a les portes del curs 1975-76 l'Escola té un nou repte per endavant. És evident que no pot rebre tot l'alumnat dels centres escolars dins les poques aules de què disposa i en horari nocturn. Per això s'opta per enviar professorat i coordinar la seva tasca en els col·legis de titularitat pública i privada del municipi.⁶⁵³

Abans d'aprovar la iniciativa el patronat sotmet a debat la proposta i demana al director que elabori un pressupost per saber quin cost haurà d'assumir l'Ajuntament en cas de donar-hi el vistiplau.

També s'acordà que:

*“es faci, amb caràcter d'urgència, una enquesta i escrit a tots els centres de la ciutat i del terme municipal per mirar de posar en funcionament en el curs que comença l'experiència que assenyala el Decret del MEC damunt les llengües vernacles. Com l'Ajuntament ha estat el pioner i avançat en aquest camí, no pot recular en un moment tan decisiu i es troba que ha de seguir abocant ajuda i facilitats en la preparació que li escau, seguint l'exemple de tants altres ajuntaments com són el de Palma, Barcelona, i molts altres del País Català.”*⁶⁵⁴

Així doncs, s'envia la carta als directors dels centres d'ensenyament adjuntant l'esmentada enquesta,⁶⁵⁵ amb la finalitat d'obtenir informació sobre la predisposició per

⁶⁵² Llibre d'Actes del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca, Manacor de 17 d'octubre de 1973 a 28 de juliol de 1987, pàgines de la 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM. Pàg. 12.

⁶⁵³ “Si l'Ajuntament vol que l'Escola sia dinàmica i compleixi els objectius perquè fou creada, l'experiència d'aquests dos anys ens aconsella que ha d'anar a les escoles a donar els ensenyaments bàsics als infants i joves, o sia, a sembrar el seu futur. La gent major que en tenia ganes ja es pot considerar alfabetitzada. Per això és necessari urgent posar planter dins els centres d'Ensenyament General Bàsic i de Batxillerat, pel dia de demà poder seguir amb tota normalitat, millorant els coneixements d'aquests joves que hauran esdevingut adults”. PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1975-76. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 39, mecanografiat. Manacor, 1976. Signatura 854/2 de l'AMM. Pàg. 37.

⁶⁵⁴ Llibre d'Actes del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca, Manacor de 17 d'octubre de 1973 a 28 de juliol de 1987, pp. 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM. Pàg. 23.

⁶⁵⁵ “Distinguidos Sr(a) le suponemos enterado del contenido del Decreto por el que se autoriza la incorporación, con carácter experimental, para el curso 1975/76, de las lenguas nativas en los programas de los centros de enseñanza, por cuyo motivo la Delegación de Cultura de este Ayuntamiento (pionero en la normalización de una enseñanza que afortunadamente ya ha merecido el refrendo del Gobierno) para que durante el 75/76 – de forma experimental- se logren unos resultados que merezcan la consolidación definitiva y nuestra lengua quede en el puesto que se merece.”

acollir l'ensenyament del català a les seves aules, identificant quins estarien disposats a incorporar la nova assignatura dins l'horari lectiu, amb quants grups podrien començar, la quantitat de professorat que els faria falta, les hores setmanals que cada centre permetria i en detriment de quines altres àrees del programa d'estudis es faria la incorporació de la nova assignatura.

La resposta va ser força positiva i es va planificar i dissenyar el procés per a la implantació de l'ensenyament durant el curs de 1975/76.

La capacitat, quant a recursos materials i humans de què disposa l'Escola aviat es mostra insuficient per afrontar aquell repte amb èxit, per això s'organitza una comissió integrada pel delegat de cultura, el director, els professors Guillem Morey i Francesca Santandreu. Tots plegats vetllaran per defensar el projecte i el cost econòmic que aquest representa, davant de l'alcalde d'aleshores, Rafel Muntaner. De la reunió en surt una partida de mig milió de pessetes per poder desplaçar professorat als centres escolars.⁶⁵⁶ S'inicia una nova etapa: la formació de les futures generacions i la preparació accelerada de professorat per fer-ho possible.

En aquest punt, cal recordar que quan es va presentar la iniciativa d'obrir una escola municipal dedicada a l'ensenyament de la llengua pròpia de Mallorca al ple municipal, un mes de juny del 1973, Rafel Muntaner era regidor, i es va manifestar en repetides ocasions contrari al projecte i poc sensible a la necessitat d'una institució de les característiques de l'EMM. Per tant, es pot deduir que no va ser una reunió dolça i que la posició del batle semblaria haver reulat significativament respecte a anys anteriors. Segurament, un miratge.

La col·laboració econòmica de l'Ajuntament no anirà massa lluny, i el curs de 1977/78 ja comunica al Patronat que no podrà fer front a la despesa que suposa l'extensió de l'ensenyament als centres educatius, sol·licitant que siguin els propis centres, amb els seus equips de professorat i dins l'horari escolar, els qui assumeixin el repte.⁶⁵⁷

PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1974-75. Ajuntament de Manacor, pàg. 1 a 17, mecanografiat, Manacor, 1975. Signatura 854/1 de l'AMM. Pàg. 15.

⁶⁵⁶ Llibre d'Actes del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca, Manacor de 17 d'octubre de 1973 a 28 de juliol de 1987, pp.2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM. Pàg. 25.

⁶⁵⁷ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1976-77. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977, Signatura 854/3 de l'AMM. Pàg. 2.

Davant la negativa municipal per continuar amb aquella empresa, l'Escola no desapareix i decideix mantenir el suport als centres educatius, coordinant les accions del professorat, assessorant en qüestions metodològiques, examinant i validant la formació, amb la omnipresent col·laboració de l'OCB.⁶⁵⁸

Tanmateix cal remarcar que el focus d'influència de l'Escola va més enllà del municipi de Manacor i s'escampa a diferents indrets de la comarca de Llevant. Sant Llorenç, Artà, Santa Margalida, Son Servera i fins i tot municipis tan allunyats com Alcúdia es posaran en contacte en algun moment per sol·licitar assessorament, coordinació del professorat o l'organització d'alguna activitat educativa conjunta.⁶⁵⁹ Constituïda com a referent territorial, influeix de forma decisiva en l'enfortiment del procés de recuperació de la llengua i la cultura en el llevant mallorquí.

Una de les funcions principals ja hem dit que és la coordinació del professorat implicat en la introducció de l'ensenyament als centres escolars. Francesca Santandreu esdevé la professora responsable de convocar periòdicament aquestes reunions, posant l'accent en la unitat de criteris didàctics, en l'exposició de dificultats o incidències esdevingudes i en l'organització d'una programació comú.

A tall d'exemple, el 20 de setembre de 1977⁶⁶⁰ va tenir lloc una d'aquestes trobades. Els temes centrals foren la planificació del nou curs i les serioses dificultats econòmiques per fer front als sous del professorat assistent. El 25 de gener de 1978⁶⁶¹ es repeteix la trobada, aquesta vegada amb el Sindicat de Treballadors de l'Ensenyament, exposant les dificultats per mantenir l'extensió de les accions formatives en els centres escolars. Fou una reunió constructiva, de la qual en va sortir la proposta d'un cicle de conferències adreçat a les escoles i posant l'accent amb la història, la geografia i la literatura de les Illes.

L'any 1979 amb l'entrada en vigor del nou decret que permet l'ensenyament del català, no com una assignatura voluntària, sinó com una àrea instrumental en igualtat de condicions dins el currículum oficial, i per tant un deure de tots els centres oferir-la en la programació educativa, la situació a Manacor presenta diferències substancials

⁶⁵⁸ Llibre d'Actes del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca, Manacor de 17 d'octubre de 1973 a 28 de juliol de 1987, pàgines de la 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM. Pàg. 56.

⁶⁵⁹ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1976-77. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977, Signatura 854/3 de l'AMM. Pàg. 33.

⁶⁶⁰ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1977-78. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977. Signatura 6/12 de l'AMM. Pàg. 17.

⁶⁶¹ Ídem. Pàg. 19.

respecte a altres comarques de l'illa, doncs ja s'han instruït en el domini de la llengua escrita uns quants milers d'alumnes i s'ha fet un esforç molt intens perquè part del professorat estigui també reciclat i qualificat per assumir la nova assignatura.

En un altre ordre de coses, anem a aprofundir amb la relació de l'EMM i la CELL. Ja hem esmentat amb anterioritat que la institució de Manacor hi participa enviant un representant,

*".. que elegit pel Patronat és finalment el seu director i s'acorda formar-hi part com entitat adherida."*⁶⁶²

Es considera que cal estar al costat d'aquelles iniciatives que aspiren a tenir un impacte més ampli i tenir veu en els espais de debat on es decidiran línies d'acció que uneixin els diferents territoris a partir de la seva identitat lingüística i els elements culturals compartits. Cal, en definitiva, estar present, ser protagonistes dels canvis que s'estan produint.

La col·laboració amb la Coordinadora prest aportarà beneficis, entre els quals es pot subratllar que d'ençà els primers contactes es va començar a rebre el *Butlletí Interior dels Seminaris* on el professorat podia,

*"posar-se al corrent de notícies, informacions, experiències innovadores, temes de llengua i didàctica, mètodes nous i materials d'ensenyament."*⁶⁶³

Durant el curs de 1976/77 el director va participar en tres reunions organitzades per aquesta plataforma a València, Barcelona i Perpinyà.

La presència de la Institució de Manacor es fa notar en la reunió de València (11 i 12 de setembre de 1976) quan el seu representant exposa una proposta per a que sigui debatuda:

"L'estudi de la formació del professorat de català amb unes directrius comunes, i un altre estudi d'homologació dels títols existents expedits a diferents llocs, moció que

⁶⁶² Llibre d'Actes del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca, Manacor de 17 d'octubre de 1973 a 28 de juliol de 1987, pp. 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM. Pàg. 49.

⁶⁶³ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1976-77. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977, Signatura 854/ 3 de l'AMM. Pàg. 33- 34.

fou presentada als representants de l'Institut de Ciències de l'Educació de Barcelona, València i Ciutat (fent referència a Palma de Mallorca)."⁶⁶⁴

En el paràgraf anterior es pot veure com una de les principals preocupacions és la validació de titulacions no oficials que havien emès entitats com Òmnium Cultural a Catalunya o l'OCB a les Illes. Si s'ensenyava la mateixa llengua, s'havia de garantir que tot l'alumnat sortís amb unes competències mínimes exigibles a cada nivell i que, a més, cada territori reconegués els coneixements, fos quina fos la regió dels països catalans on s'hagués cursat.

La col·laboració té continuïtat durant el curs de 1977/78⁶⁶⁵ amb la participació a 3 reunions més, aquesta vegada a Andorra, Vic i Barcelona entre el mes de febrer i el mes de juny de 1978. Els principals temes tractats són de nou, la formació permanent del professorat, la promoció de nous materials pedagògics i els criteris tècnics i d'homogeneïtat per tal d'assolir un ensenyament estàndard mínim i la validació de les titulacions entre els diferents territoris.

En definitiva, l'EMM, tot i saber-se una institució local al servei de la ciutadania de Manacor, participa en el desenvolupament d'organismes col·legiats i supra-regionals, amb la idea de sumar i optimitzar els esforços, en un moment històric per la llengua i la cultura dels països catalans.

3.3.7 Col·laboracions i adhesions des de l'EMM.

L'EMM juga un paper molt important en la normalització lingüística a tota la comarca de Manacor. No es limita únicament a l'ensenyament dins les seves aules, sinó que estableix una relació interactiva amb diferents agents socials i amb la ciutadania, amb la voluntat de fer efectiu l'ús de la llengua catalana en tots els àmbits i registres, siguin aquests formals o informals.

En la persecució d'un compromís tan ambiciós com necessari, identifiquem moltes accions on s'implicarà a professorat, alumnat i la direcció del centre. Entre les quals destaquem:

⁶⁶⁴ *Ibidem.*

⁶⁶⁵ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1977-78. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977. Signatura 6/12 de l'AMM. Pàg. 23.

- El curs de 1974/75 es trasllada una carta de suport a l'Ajuntament de Sant Llorenç des Cardassar, que va tenir la iniciativa de canviar el nom del poble i posar-lo en català.⁶⁶⁶
- Un any més tard, amb la col·laboració de la resta de centres educatius de Manacor, es fa arribar a la corporació municipal la petició perquè el nou centre d'Ensenyament General Bàsic (ubicat als terrenys des Canyar) rebí el nom de l'alcalde Pere Galmés, el qual va abandonar el consistori el 1975 i en reconeixement de mèrits per al seu compromís amb la cultura i l'ensenyament.⁶⁶⁷ La sol·licitud va ser rebutjada i l'escola va rebre finalment el nom de Col·legi Públic Es Canyar.
- És evident que l'Escola vol tenir veu, iniciar i animar cap al canvi, guiar i acompanyar totes aquelles experiències que contribueixin a la recuperació de la identitat cultural. En aquesta línia, es proposa, es redacta i s'envia a la comissió de cultura municipal una carta on es demana la normalització de les misses a la llengua pròpia de les Illes, sol·licitant l'adhesió del delegat de cultura i el batle del consistori.⁶⁶⁸
- L'1 de març de 1977⁶⁶⁹ té lloc una reunió de professorat de català de la comarca, sota la coordinació de la Institució, on signaran un escrit adreçat a l'Ajuntament amb la finalitat de demanar la cooficialitat de la llengua. Són els passos previs a un reconeixement legal necessari per garantir el dret de qualsevol persona a poder expressar-se i ser atesa en català.
- Afegit a tot el que s'ha dit, ressenyar que es va donar suport a un acte convocat pels parlamentaris de Balears en relació a la I Diada per a l'Autonomia, on es demana el reconeixement de la identitat cultural i lingüística de les Illes, reclamant un estatut propi.⁶⁷⁰ És a dir, el compromís de l'EMM és clar i

⁶⁶⁶ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1974-75. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 17, mecanografiat, Manacor, 1975. Signatura 854/1 de l'AMM. Pàg. 9.

⁶⁶⁷ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1975-76. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 39, mecanografiat. Manacor, 1976. Signatura 854/2 de l'AMM Pàg. 21.

⁶⁶⁸ *Ibidem*

⁶⁶⁹ Llibre d'Actes del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca, Manacor de 17 d'octubre de 1973 a 28 de juliol de 1987, pp. 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM. 41.

⁶⁷⁰ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1977-78. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977. Signatura 6/12 de l'AMM. Pàg. 18.

meridià, no s'amaga quant al posicionament polític, ni es limita a organitzar i impartir cursos.

Canviant de terç, però sense abandonar aquest perfil més obert d'acció i col·laboració de l'Escola amb la ciutadania, es troben inscrites una sèrie de experiències que varen tenir força continuïtat durant la primera etapa de consolidació. Una de les col·laboracions que va donar més fruit va ser la que es va establir amb els mitjans de comunicació. La relació s'explica a partir de dues vessants, la primera consisteix amb la revisió i la correcció d'articles publicats en català a revistes locals com ara *Manacor Comarcal* o *Perlas y Cuevas*. L'altra vessant, es refereix a l'ús dels mitjans de premsa escrita i ràdio com a plataforma per donar a conèixer les activitats de l'Escola i la seva missió.⁶⁷¹ És el cas de la participació de professorat a un programa a Ràdio Popular,⁶⁷² on durant un espai de mitja hora, varen poder explicar quines activitats s'havien fet des de la inauguració l'any 1973 i quin era el balanç registrat en el moment de l'emissió a la ràdio.⁶⁷³

La correcció i traducció de documents administratius, les actes dels plenis, les comunicacions que sortien amb el segell municipal, així com les obres de poesia i narrativa que es presentaven als *Premis Anuals Literaris Ciutat de Manacor*,⁶⁷⁴ constituïen les altres col·laboracions que es duïen a terme des de la Institució.

A més, cada any s'adreçaven persones del municipi, a títol individual, per demanar assessorament lingüístic a l'hora de batejar una finca, posar el nom a una embarcació, inscriure els rètols en català de negocis relacionats amb serveis o comerços

⁶⁷¹ “Durant tot el curs s’han corregit els originals del setmanari local *Manacor Comarcal* i la revista *Perlas y Cuevas* que s’havien de publicar en la nostra llengua, així com també s’han publicat escrits en català per mitjà de l’Escola als següents periòdics: *Programa fires i festes 1975*, *Revista Lluç*, *Diari Balears*, *Diari de Mallorca* i *Última Hora*.” PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1974-75. Ajuntament de Manacor, pàg. 1 a 17, mecanografiat, Manacor, 1975. Signatura 854/1 de l’Arxiu Municipal de l’Ajuntament de Manacor. Pàg. 9.

⁶⁷² Recordem que Ràdio Popular fou una emissora radiofònica fundada a Palma de Mallorca l’any 1959 per Guillem Fiol. Fonamentalment emetia programació musical i es considerada la primera cadena a Mallorca que radià en català.

⁶⁷³ Llibre d’Actes del Patronat de l’Escola Municipal de Mallorca, Manacor de 17 d’octubre de 1973 a 28 de juliol de 1987, pp. 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l’AMM. Pàg. 57.

⁶⁷⁴ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1976-77. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977, Signatura 854/3 de l’AMM. Pàg. 31.

d'alimentació,⁶⁷⁵ entre d'altres demandes que anaven creixent cada any i que justificaren l'any 1978 la creació d'un departament dedicat a l'assessorament en qüestions lingüístiques, en el marc de la cartera de serveis municipals.

3.3.8 La festa de commemoració del naixement de mossèn Antoni Maria Alcover.

Quan es parla de cultura, els símbols i la història tenen sempre un pes especial, i els homes i dones que participaren del projecte de l'EMM manifestaren en múltiples oportunitats el seu compromís en la recuperació dels elements culturals que li eren propis a la terra de Manacor i al territori de les Illes Balears. Durant el període de la dictadura franquista no només es va prohibir l'ús de la llengua catalana, sinó que també s'eliminaren molts dels esdeveniments culturals que li donaven una identitat pròpia al municipi, resultat de la seva història. A canvi, foren substituïts com a tot arreu, per una ideologia dominant, el Nacional- Catolicisme.

La festa en homenatge al naixement de la figura cabdal de mossèn Antoni Maria Alcover s'inscriu en aquest moment on els símbols tenen un valor necessari en favor de la recuperació d'una memòria històrica eliminada amb la desfeta de la Guerra Civil. La iniciativa sorgeix de l'alumnat i d'alguns redactors del *Diari Balears* i és recollida com a proposta per la direcció i aprovada pel Patronat, tenint lloc la primera edició el febrer de 1975.⁶⁷⁶

Inicialment es recull la voluntat d'instaurar aquesta data com un acte de celebració anual. I de fet, així és. En l'organització dels primers actes, s'inclou un reconeixement acadèmic amb la concessió dels diplomes a l'alumnat que ha aprovat els cursos de professorat durant l'any anterior.⁶⁷⁷

A poc a poc es converteix en la festa de l'Escola, un motiu per gaudir en un ambient de germanor, on tots, professorat i alumnat, amics i amigues de la institució, fan pinya per una mateixa causa, reconeixent i impulsant amb la seva presència diària a

⁶⁷⁵ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1978-79. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977. Signatura 6/3 de l'AMM. Pàg. 25- 26.

⁶⁷⁶ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1974-75. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 17, mecanografiat, Manacor, 1975. Signatura 854/1 de l'AMM. Pàg. 9- 10.

⁶⁷⁷ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1975-76. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 39, mecanografiat. Manacor, 1976. Signatura 854/2 de l'AMM. Pàg. 22.

les aules i en els actes que s'organitzen, el valor del que s'ensenya i es transmet en aquest centre.

Des de ben aviat, l'acte de celebració i commemoració de la figura de Mossèn Alcover esdevé també l'oportunitat de premiar la trajectòria de diferents personatges i personalitats de reconegut prestigi en el context literari i cultural de les Illes, mitjançant una proposta anual del Patronat. Els primers anys, algunes de les persones que reben el guardó són Francesc de Borja Moll, Climent Garau i Antoni Mus, entre d'altres.

L'any 1978 es vol donar major entitat a la festa i es constitueix oficialment un reconeixement de mèrits, on una comissió nomenada pel mateix Patronat distingiria les persones més destacades en l'àmbit de la cultura.⁶⁷⁸ Aquest acte es continua realitzant en l'actualitat i s'ha convertit en una de les fites i encontres culturals més importants en el municipi de Manacor. Des d'aleshores han estat reconegudes persones de renom, com Josep Maria Salom, Joan Mesquida,⁶⁷⁹ Guillem d'Efak, Miquel Àngel Riera, Andreu Llodrà,⁶⁸⁰ Miquel Julià i l'agrupació escolta de la localitat, mossèn Mateu Galmés i un llarg etcètera.

Un dels moments més commovedors, va ser l'any 1998 quan el Patronat va decidir reconèixer el mèrit del consistori en ple que va aprovar i recolzar la iniciativa d'obrir l'EMM. Vint-i-cinc anys després, aquell projecte ja era tot un símbol per a la ciutat de Manacor. Avui ja celebrem el 40 aniversari d'ençà la llunyana data d'octubre de 1973.

⁶⁷⁸ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1977-78. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977. Signatura 6/12 de l'AMM. Pàg. 19.

⁶⁷⁹ Mesquida Galmés, Joan (Manacor, 3 de setembre de 1898 – 10 de gener de 1983). Fou mestre constructor i un home compromès amb causes socials i altruistes. Va tenir un paper molt actiu en la política de Manacor durant la II República, vinculat a partits d'esquerra. Va ser l'impulsor del Col·legi d'Educació especial APROSCOM al municipi de Manacor. L'EMM li va concedir el Reconeixement de Mèrits l'any 1979.

⁶⁸⁰ Andreu Llodrà i Quetglas (11 d'abril de 1933 – Manacor, 15 de setembre 2004). Dedicat professionalment a la docència, com a professor de dibuix en ensenyament mitjà, la seva vocació va ser la pintura. És autor de gravats, olis, serigrafies i murals. Ha participat en 38 exposicions col·lectives i 27 individuals (Manacor, Valldemossa, Pollença, Madrid, Barcelona, etc.). Va rebre el Reconeixement de Mèrits de l'EMM l'any 2004. Gabriel Barceló Bover ha publicat la seva biografia: *Andreu Llodrà vist pels seus amics*.

3.3.9 L'acte d'inici i fi de curs.

De la mateixa manera que es va instaurar la festa de commemoració del naixement de mossèn Antoni Maria Alcover, també es va decidir realitzar un acte que representés l'obertura oficial del curs i una altre que suposés el seu tancament.

Els primers anys tots aquests esdeveniments s'enquadren en un context en el qual es vol donar a conèixer l'Escola, motivar l'alumnat, valorar l'esforç del professorat i de tots els qui hi col·laboren, consolidant el projecte dins la comunitat.

El primer curs la inauguració oficial va ser el 22 d'octubre de 1973 en el col·legi de Sa Torre, amb l'assistència dels membres del Patronat, de l'OCB i de l'Ajuntament de Manacor.⁶⁸¹ Amb l'acte s'obri l'any acadèmic per primer cop i hi ha molta expectativa, il·lusió i ganes de treballar a favor del nou centre.

Es decideix realitzar també una festa de fi de curs, una cloenda on es faci extensiu un agraïment a totes les persones que fan possible el dia a dia de l'Escola. A tal efecte, s'organitzaren activitats de caràcter lúdic i els membres de l'OCB convidats a l'acte concediren les titulacions de nivell a l'alumnat que havia superat amb èxit les proves del mes de juny.⁶⁸² Als qui havien obtingut millors qualificacions se'ls gratificava amb lots de llibres i aquell curs del 73, fins i tot es varen donar dos premis especials que consistiren amb un viatge de tres dies per l'illa de Menorca.⁶⁸³

Els anys següents s'unificarà l'acte d'inauguració de l'any acadèmic amb la cloenda del curs anterior, essent el lloc elegit en repetides ocasions, l'equipament des Jordi des Racó. L'estructura de l'acte no varia substancialment. Amb tot, l'increment d'alumnat influirà decididament en una reducció de la dotació i la quantitat dels premis que es concedeixen.⁶⁸⁴ I amb el temps, quan l'ensenyament del català serà tot un fet consolidat, la força d'aquests actes s'anirà reduint.

⁶⁸¹ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria del curs 1973-74, Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 15, mecanografiat. Manacor, 1974, carpeta Memòria original curs 73-74, sense nom. Arxiu del Departament de Política i Normalització Lingüística de l'Ajuntament de Manacor.

⁶⁸² "Els actes seran: Actuació del grup de mim Gest, compost per molts alumnes de l'Escola, repartiment de diplomes i premis, paraules de Don Francesc de Borja Moll i projecció de pel·lícules "ad hoc" per Antoni Riera Nadal". Llibre d'Actes del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca, Manacor de 17 d'octubre de 1973 a 28 de juliol de 1987, pàgines de la 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM. Pàg. 12.

⁶⁸³ Llibre d'Actes del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca, Manacor de 17 d'octubre de 1973 a 28 de juliol de 1987, pp. 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM. Pàg. 12.

⁶⁸⁴ Ídem. Pàg. 31.

La primera etapa de l'Escola està marcada per la reivindicació del dret a l'ensenyament en català a tota la xarxa pública i privada de centres educatius i a la normalització de la llengua en tots els àmbits d'ús social. La segona etapa, tindrà altres reptes i s'haurà de fer front a unes altres actituds i una motivació diferent dels joves formats ja en l'etapa democràtica. Però aquesta és una altra història.

3.3.10 Breu introducció a la situació dels topònims a Mallorca a l'inici de la democràcia.

Es pot dir que quan finalitza de facto el règim franquista i es comença la construcció d'un nou model de convivència democràtica encara existeix una realitat física als carrers, a les places i a les avingudes de tots els municipis illencs, que ens recorda el sistema polític anterior.⁶⁸⁵

Anem a fer una mica d'història, és interessant recordar que l'ordenació i senyalització dels pobles i les ciutats és una aportació del pensament racionalista francès imperant a Europa en els segles XVIII i XIX i respon a la necessitat de desenvolupament i creixement urbanístic que s'estava experimentant, sobretot a les ciutats. A Mallorca el nou model s'implanta per ordre del Governador Civil (1862), substituint o posant noms a les vies públiques i numeració a les cases particulars, baix determinats criteris. La nomenclatura i els topònims utilitzats no varien essencialment fins que entrem a la II República, moment en el qual es registren canvis importants.

Un tret característic i compartit en diferents etapes respecte a la nomenclatura de les localitzacions públiques és la utilització política dels governants per presentar una interpretació històrica o una altra.⁶⁸⁶ Durant la dictadura franquista queda palesa la voluntat de presentar la història sobre la base dels guanyadors, eliminant tot indici del període polític anterior i imposant la castellanització a tots els territoris de parla catalana. A tall d'exemple, la ciutat de Palma deu el nom de tres importants avingudes al suport dels aliats de Franco: Alemanya, Portugal i Roma.⁶⁸⁷

⁶⁸⁵ Vegeu GRUPO DE HISTORIA JOSÉ BERRUEZO: *Una ciutat dormitori sota el franquisme: Santa Coloma de Gramenet, 1939-1975*. Barcelona: Ediciones Carena, 2006.

⁶⁸⁶ Vegeu MIRALLES i MONTSERRAR, J.: "Cap a una nomenclatura popular dels nostres carrers." *Lluc*, n° 685, Palma de Mallorca, 1979, pp. 68-72.

⁶⁸⁷ Vegeu ALOMAR i CANYELLES, A.: "La repressió franquistes de la llengua i la cultura catalanes a Mallorca." A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.), *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939-1975)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2004, pp.159-180.

En un article publicat a la revista *Lluc* l'any 1979, el filòleg Joan Miralles i Montserrat (Montuïri, 1945) abordava la problemàtica amb la qual es trobaven els responsables municipals sorgits de les primeres eleccions democràtiques (1977) i aportava una sèrie d'idees que es podrien seguir per tal de realitzar els canvis de nomenclatura en les diferents localitats. Instava a fer-ho respectant la tradició, la cultura, la llengua i la història, segons major consens dels especialistes.⁶⁸⁸

En efecte, durant la dècada dels anys 80 hi haurà municipis capdavanters que transformaran substancialment la seva realitat, però d'altres, mantindran durant anys, noms ignominiosos que ens traslladen a una Espanya autoritària i intolerant.

L'Ajuntament de Manacor serà un exemple positiu iniciant el camí del canvi, com veurem a continuació.

3.3.11 La plaça d'assessor lingüístic a l'Ajuntament de Manacor.

L'any 1977 l'Escola porta un temps de singladura, amb un creixement de l'alumnat molt important, una ampliació progressiva del professorat que hi treballa o hi col·labora, les demandes d'assessorament en temes lingüístics de l'Ajuntament creixen en la mesura que augmenta l'expectativa d'aprovació de la cooficialitat de la llengua, i per si fos poc, ciutadans/es a títol individual, comerciants i gent del món de la petita empresa sol·liciten ajuda per normalitzar l'ús de la llengua en els seus establiments.⁶⁸⁹ I tot això amb un director que també fa de professor i treballa a la Institució només a temps parcial. L'increment de feina reclama canvis i aquests canvis vindran amb la proposta de la creació d'una plaça d'assessor/a lingüístic/a.

Es tractava d'una plaça gairebé desconeguda, venint com es venia d'una dictadura que havia esborrat qualsevol signe d'identitat lingüística diferent a la llengua de l'Estat. Aquesta era una figura municipal desconeguda, que tímidament només en alguns municipis es començava a plantejar.

⁶⁸⁸ Vegeu MIRALLES i MONTSERRAR, J.: "Cap a una nomenclatura popular dels nostres carrers." *Lluc*, n° 685, Palma de Mallorca, 1979, pp. 68-72.

⁶⁸⁹ Llibre d'Actes del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorquí, Manacor de 17 d'octubre de 1973 a 28 de juliol de 1987, pp. 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM. Pàg. 43.

Tots els membres del Patronat donen suport a la iniciativa, tot i que algunes veus anuncien que el camí serà difícil, doncs qualsevol nova plaça de funcionari, a més de passar pel suport del ple municipal, havia de superar el tall que s'imposava des de Madrid i no s'havien mostrat massa comprensius amb altres demandes fetes des del consistori al llarg de l'any 1977.⁶⁹⁰

Malgrat les reserves, el delegat de cultura posa en marxa l'engranatge i s'aprova la proposta en el marc del ple de la Comissió de Cultura. Però, el procés, tal com s'havia intuït, no acaba d'arrancar. És per això que passats uns mesos i després de no obtenir informació del consistori respecte a la situació actual de la petició, el Patronat decideix enviar una missiva al batle,⁶⁹¹ fins i tot, constitueix una petita delegació per mantenir una audiència pocs dies després.

És un moment crític en aquest procés, la decepció del professor Barceló, és evident quan comprova el desinterès que ha suscitat la proposta, donat que el primer edil del consistori municipal desconeixia l'existència de la iniciativa.⁶⁹² El desànim es fa palès en una reunió del principal òrgan de govern, on el director declara la seva resignació vers la creació de la plaça de funcionari, acceptant continuar en el càrrec en règim ordinari i convidant als seus membres a no destinar més esforços en aquesta qüestió.

Però ni el delegat de cultura,⁶⁹³ ni els/les membres del Patronat donen per morta la proposta, àdhuc es reconeixen disposats a lluitar i enfrontar-se al consistori si és necessari. Es parla de reaccions contundents, com ara no obrir les portes davant el nou curs o publicar un escrit de protesta en els mitjans de premsa.⁶⁹⁴

Afortunadament, res de tot això va ocórrer i en una reunió ulterior el batle en persona explica que el procediment administratiu per crear la plaça de funcionari segueix en marxa. Explica en quin moment del procés es troba i el temps restant que

⁶⁹⁰ Llibre d'Actes del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca, Manacor de 17 d'octubre de 1973 a 28 de juliol de 1987, pp. 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM. Pàg. 43.

⁶⁹¹ Ídem. Pàg. 49.

⁶⁹² Ídem. Pàg. 50.

⁶⁹³ "No sols, està disposat (fent referència a declaracions del Sr. Francià, delegat de cultura) i elevar-la al Ple del Consistori, sinó que vol que es faci, si és necessari, qualche viatge a Madrid, per pressionar i aconseguir, dins les seves possibilitats, sia creada (la plaça de funcionari), el farà gustosament." Ídem. Pàg. 44

⁶⁹⁴ Ídem. Pàg.46.

s'estima serà entre quatre i sis mesos.⁶⁹⁵ Efectivament, amb un poc de retard, el 17 de juliol de 1978 es du a terme l'oposició per cobrir una plaça pública a l'Ajuntament de Manacor com a professor/a de llengua catalana i assessor/a lingüístic/a, adscrit al Departament de Cultura, després de mesos de burocràcia i entrebancs.⁶⁹⁶

L'únic candidat a l'oposició que s'hi va presentar va ser Gabriel Barceló, qui va aprovar sense dificultat i es va convertir en funcionari de l'administració local, abandonant, ara sí, la seva feina anterior que compaginava amb les funcions de director i professor de l'EMM. El tribunal que va avaluar les seves competències per aquest càrrec va ser presidit per Francesc de B. Moll, com a persona que gaudia d'un alt reconeixement en temes de llengua, i entre els integrants també s'hi trobava Josep Maria Salom, en representació de l'administració educativa. Dues persones clau en el procés de gestació de l'Escola, que coneixien perfectament les condicions de vocació, capacitat i treball que durant 20 anys havien precedit l'esforç del professor Barceló per retornar a la normalitat la situació de la llengua catalana en el municipi de Manacor, qui sinó podia ser la persona més adient.

El 16 de juny de 1979, un any després d'aprovar aquelles oposicions, el nou assessor lingüístic va jurar el càrrec com a funcionari de l'Ajuntament.⁶⁹⁷ La tasca que durà a terme tindrà un impacte molt important en la normalització de la llengua a Manacor, reciclant professionals municipals perquè puguin atendre en català a usuaris dels servicis públics. El consistori comença aleshores a respirar en català, i això es tradueix de manera molt diversa: les actes dels plenaries passaren a ser redactades en català, la fisonomia del poble es va anar transformant, començant pels noms dels carrers i de les places, que en molts casos varen canviar-se pels de personatges il·lustres de les lletres i de la cultura de les Illes Balears i especialment fills il·lustres de Manacor. Tot un símbol del canvi que es va estendre als rètols d'alguns negocis dins la comunitat.

El valor de la creació d'aquest servei recau en el fet que el seu impuls és força anterior a l'aprovació d'una llei de normalització lingüística que hauria de facilitar les

⁶⁹⁵ Ídem. Pàg. 53.

⁶⁹⁶ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1977-78. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977. Signatura 6/12 de l'AMM. Pàg. 24.

⁶⁹⁷ PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1978-79. Ajuntament de Manacor, pp. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977. Signatura 6/3 de l'AMM. Pàg. 25.

modificacions descrites, per recuperar el lloc de la llengua catalana en tots els àmbits d'ús, els formals i els no formals.

Així doncs, Manacor també va ser pionera en posar aquestes bases. L'Escola s'erigeix de nou com l'espai des d'on va sorgir la idea d'anticipar-se als canvis que tanmateix acabarien arribant, va ajudar i molt a posar uns fonaments més sòlids i a preparar millor al municipi, a les seves institucions i els seus habitants per quan arribessin oficialment, esdevenint de nou un exemple per molts altres consistoris a l'hora d'engegar iniciatives semblants.

3.4 Trets biogràfics de Gabriel Barceló Bover. Impulsor, director i l'ànima de l'Escola.

Finalment acabem el bloc III centrant l'atenció en la figura personal i la trajectòria professional de qui va ser màxim exponent en la tasca d'ensenyament de la llengua i la cultura pròpies en el municipi de Manacor. Sobre Gabriel Barceló Bover interessa fer una aproximació biogràfica que ens ajudi a explicar com arriba al món de l'educació, quina és la seva formació docent, com s'implica en el projecte de l'EMM i quin paper històric li pertoca en el procés de recuperació de la identitat cultural i lingüística del poble de Manacor.

Per poder fer l'esbós que de seguida presentem, s'han mantingut dues entrevistes en profunditat amb el protagonista a través de les quals s'ha entrat en detall sobre el seu entorn familiar, les primeres experiències educatives i laborals, així com els fets puntuals que han marcat el seu caràcter i han influït en algunes de les decisions professionals que ha pres. En definitiva, una mirada aportada per Biel Barceló, que contrastem en alguns aspectes i episodis amb altres protagonistes que visqueren amb ell, molts dels fets i esdeveniments que s'han anat explicant en aquest estudi i posen de manifest el valor d'un home que sempre s'ha mostrat humil en les formes i lluitador en el fons.

3.4.1 Trets biogràfics.

Gabriel Barceló Bover va néixer a Manacor un 28 de novembre de l'any 1936, en el sinu d'una família humil dedicada al treball i conreu de la terra.⁶⁹⁸ La data del seu naixement coincideix amb l'inici de la Guerra Civil, que es va allargar durant tres intensos anys, i que marcarà la història i el destí del país durant els 40 anys següents.

L'etapa de la postguerra és el context en el que li toca créixer i formar-se. El seu primer contacte amb el món educatiu denota un record gairebé dramàtic, ja que va entrar a l'escola de les Monges de la Caritat de Manacor amb tres anys complerts i conduït a la força per les seves germanes, òbviament l'experiència no li va resultar massa gratificant. El record s'estén a la insuficiència de mitjans en què es trobava

⁶⁹⁸ Entrevista enregistrada a Gabriel Barceló Bover, 10 de novembre del 2000, en el seu despatx del Departament de Política i Normalització Lingüística de l'Ajuntament, Manacor.

l'escola, sense pràcticament aules, amb un grup d'al·lots molt nombrós i una carestia d'allò indispensable.

Una etapa infantil, per altra banda, que es va caracteritzar per la substitució de la funció educativa en favor d'una tasca més pròpia de la cura i la vigilància, això sí, on es vivia completament en la varietat dialectal del català propi del les illes. El castellà no era una llengua utilitzada ni interferia en l'aprenentatge d'una primera llengua, el català, que s'aprenia de forma natural, per via oral.

Un record a destacar durant l'etapa infantil és que el llibre que contenia la doctrina catòlica, mitjançant la qual es preparaven tots els al·lots per iniciar-se en la primera comunió, estava escrit en català.⁶⁹⁹ Aquest va ésser el primer document escrit en aquesta llengua que va arribar a les seves mans. Recordem que és l'època del Bisbe Miralles i Isbert⁷⁰⁰ el qual va tenir una actuació destacada, utilitzant la seva influència per mantenir i fomentar l'ús de la llengua en el conjunt de l'Església mallorquina, com abans ja havia fet un dels seus predecessors, el Bisbe Campins,⁷⁰¹ oposant-se a la imposició per part de Romanones del castellà a la catequesis.⁷⁰²

Als set anys va iniciar els estudis elementals al col·legi La Salle de Manacor, els Germans de les Escoles Cristianes, on hi va restar dos anys. Aquí ubiquem el punt de partida pel que fa a la seva travessia educativa i és també on comença a destacar com un alumne avantatjat. Una memòria brillant i la confiança dels seus professors encoratgen un esperit inquiet que tot just està començant a descobrir el món que l'envolta.

⁶⁹⁹ Entrevista enregistrada a Gabriel Barceló Bover, 10 de novembre del 2000, en el seu despatx del Departament de Política i Normalització Lingüística de l'Ajuntament, Manacor.

⁷⁰⁰ Miralles Asbert, Josep (palma 1860 – 1947). El 1884 fou ordenat sacerdot. Es llicencià en filosofia i lletres a la Universitat de Barcelona (1887) i es doctorà a la de Madrid (1892). El 1914 fou nomenat bisbe de Lleida. El 1926 passa a la Diòcesi de Barcelona. Partidari de l'autonomia de l'Església i de l'ús del català com a llengua de predicació, s'enfrontà a les autoritats de la Dictadura. Per aquesta causa fou traslladat a la Diòcesi de Mallorca (1930). Durant la II República mantingué, en general, bones relacions amb les autoritats governamentals. Promogué l'organització d'Acció Catòlica a Mallorca. L'estiu de 1936 s'adherí a l'aixecament militar contra el govern republicà. D'altra banda, atacà les doctrines racional- socialistes i defensà l'ús del català en la predicació i la catequesi. Regí la Diòcesi fins a la seva mort.

⁷⁰¹ Campins Barceló, Pere Joan (Palma 1859 – 1915). S'ordenà prevere el 1882. Es llicencià en Teologia i Cànon a Toledo (1885), fou rector de Porreres (1887 – 93) i canonge magistral (1893). A petició del clero mallorquí va ésser promocionat a Bisbe de Mallorca (4 de maig de 1898). Instaurà un nou pla d'estudis al Seminari i hi introduí l'ensenyament de la llengua i la literatura mallorquines i història de Mallorca. Protestà amb èxit contra un decret de Romanones, ministre d'Instrucció Pública, que manava que el catequisme s'ensenyés en castellà.

⁷⁰² Vegeu ALOMAR i CANYELLES, A.: *La Llengua Catalana a les Balears en el Segle XX*, Palma de Mallorca: Documenta Balear, 2002, pp. 7-8. i pàg. 21

La procedència humil de la seva família i les nombroses boques a alimentar (eren set germans i ell n'era el menor), presagiaven que el seu recorregut educatiu seria curt, però el cert és que als nou anys va continuar els estudis al col·legi de La Porciúncula de Palma, que també era l'escola seminarista.⁷⁰³ Allà hi va cursar l'ensenyament mitjà, una formació humanística, que pels continguts d'aleshores bé es podria anivellar a un batxillerat d'avui dia, salvant, com és lògic, la distància temporal i el mite de què qualsevol temps passat va ésser millor.

Tot i que la formació rebuda s'orientava a l'aprenentatge dels coneixements en ciències, lletres i filosofia propis del currículum de l'època, el fet de ser una escola seminarista li imprimia un caràcter religiós a l'ambient, així com la inclusió de molts continguts i missatges adreçats a l'alumnat amb una inequívoca intencionalitat proselitista.⁷⁰⁴

El següent pas va ser cursar un any de noviciat en el municipi d'Artà. Curs que va abandonar per manca de vocació en l'exercici de les funcions religioses i per convenciment personal, essent el primer de la seva promoció que va elegir un destí fora de l'Església.⁷⁰⁵

En el seu retorn, la vida a Manacor la va alternar els primers anys amb l'exercici de diferents oficis per guanyar-se els queviures (va fer de forner i de conreador), i la primera experiència docent, ensenyant a llegir i escriure, així com nocions de càlcul elemental, va ser a joves pagesos que vivien al camp. Molts d'ells es preparaven per partir cap al servei militar, un llarg període en el qual els resultarien molt útils aquelles

⁷⁰³ Entrevista enregistrada a GABRIEL BARCELÓ BOVER, 10 de novembre del 2000, en el seu despatx del Departament de Política i Normalització Lingüística de l'Ajuntament, Manacor.

“Les circumstàncies familiars varen permetre que pogués estudiar, ja que en aquells anys de la fam, la gent que estava i feia feina a fora vil·la podia pagar amb espècies, allò que no podia pagar amb diners. Per tant el meu pare enviava un pa cada setmana i pagava uns 20 duros cada mes, em pareix. D'aquesta manera la meva família podia pagar-me els estudis, però creu-me, era una excepció, la gent de la part forana no podia estudiar”.

⁷⁰⁴ Entrevista enregistrada a Gabriel Barceló Bover, dissabte 9 d'abril de 2005, al seu domicili del carrer Ronda de Felanitx, 69, Manacor.

“Tot i que els al·lots no estudiàvem per clergues, i els estudis eren els mateixos estudis d'humanitats que es poguessin trobar a qualsevol altre institut, amb les mateixes assignatures, ja hi havia una bona dosi d'enganxar”.

⁷⁰⁵ Ídem:

“jo vaig decidir que no, ...per moltes raons, familiars i per les raons que hi havia allà dins, per raons religioses, pors d'aquestes que et van inculcant, és a dir un rentat de cervell, en certa manera.”

nocions de lletra que varen aprendre per primera vegada, gràcies a les lliçons d'un jove, que tot just descobria una vocació que ja no abandonaria mai del tot.⁷⁰⁶

Amb el sou que va guanyar aquell any es va pagar una bicicleta de segona mà, que utilitzava per desplaçar-se fins al local habilitat per a la docència.

L'any següent va traslladar les classes a casa seva (Es Pou Nou), un fet que no era aïllat en el municipi, doncs hi havia més mestres que impartien lliçons al propi domicili o es traslladaven per les zones rurals on la majoria dels/de les nins/es no tenien accés a les escoles del municipi.⁷⁰⁷

Aquesta etapa inicial en l'exercici docent, un tant improvisat, es va veure truncada a conseqüència d'una malaltia (va patir una pleuresia) que el va obligar a mantenir repòs durant molts mesos.⁷⁰⁸ L'any en blanc va tenir una vessant positiva, el temps de repòs el va utilitzar per introduir-se en el món de la lectura, de la novel·la, la narrativa i com no podia ser d'altra manera, les "Rondalles Mallorquines" de mossèn Antoni Maria Alcover.

Un cop recuperat de la greu malaltia va ser cridat a files per a complir el servei militar a la secció d'artilleria. Comptava aleshores amb divuit anys.

Ja abans del servei militar (1955), la seva vida experimentarà un canvi molt important, donat que se li presenta l'oportunitat de treballar com a prefecte d'estudis al col·legi Ramon Llull de Manacor.⁷⁰⁹ La seva funció principal era com a responsable de la sala d'estudis, lloc on els alumnes preparaven i repassaven les lliçons després de cada classe. L'horari escolar combinava una hora de docència a l'aula i una altra d'estudi a la sala, de forma intercalada al llarg de tota la jornada. Com a responsable havia de

⁷⁰⁶ Entrevista enregistrada a Gabriel Barceló Bover, 10 de novembre del 2000, en el seu despatx del Departament de Política i Normalització Lingüística de l'Ajuntament, Manacor.

"... els alumnes que vaig tenir allà han fet una gran fortuna!!!, tots son avui uns grans terratinents i tenen negocis molt rentables, sempre que els veig els dic que ells a les matemàtiques, li varen treure tot el suc, i en definitiva estic molt content".

⁷⁰⁷ Entrevista enregistrada a Gabriel Barceló Bover, dissabte 9 d'abril de 2005, en el seu domicili del carrer Ronda de Felanitx, 69, Manacor.

Una de les persones que ensenyaven a casa seva al mateix temps que en Gabriel Barceló, era en Guillem D'Efak, reconegut escriptor i cantant en llengua catalana, que va viure gran part de la seva vida a la ciutat de Manacor.

⁷⁰⁸ Ídem.

⁷⁰⁹ *"Jo en aquell temps estudiava pel meu compte, llegia molt i anava ampliant coneixements. En un moment determinat record que hi havia un mestre de música, Antoni M^a. Servera, el qual treballava com a prefecte en el col·legi Ramon Llull, l'únic lloc on es podia estudiar el batxillerat a Manacor. El cas és que cantàvem plegats en el cor de la parròquia, i em va dir: Ara jo m'he de jubilar i si volguessis aquesta plaça sé cert que la podries dur bé i que te'n podries fer càrrec."* Ídem.

mantenir un ambient de silenci i donar el reforç necessari als alumnes que poguessin necessitar-ho en una o altra matèria.

Aquell any va ser de retrobament d'un entorn d'estudi anhelat, deixant enrere uns anys d'incertesa respecte al seu futur professional. La tasca de prefecte d'estudis li va proporcionar la segona oportunitat en la seva curta trajectòria. I és que a conseqüència de la baixa del professor de dibuix per raons laborals i econòmiques, el director li va proposar substituir-lo.⁷¹⁰ Dos factors ho varen fer possible: en primer lloc disposava de coneixements i destreses en relació al dibuix i la pintura adquirits els anys de formació a La Porciúncula, al costat de mossèn Joan Llabrés. En segon lloc, la plaça de professor de dibuix tenia una consideració diferent a la de la resta i el docent que l'impartia estava dins la categoria de professors especials, això volia dir que no necessitaven d'una titulació acadèmica oficial per impartir aquelles classes. Era suficient amb l'autorització de l'Inspector Provincial d'Educació,⁷¹¹ el qual va donar-li el seu vistiplau sense problemes.

D'aquesta manera Gabriel Barceló es va fer càrrec de la plaça de professor de dibuix, compaginant-la amb tasques administratives a la secretaria del mateix centre, tot plegat durant gairebé 15 anys, fins a principis dels 70. Val a dir que durant el temps que va treballar com a professor va dedicar-se a estudiar tossudament i preparar-se pels exàmens de Revàlida de Grau Superior a l'Institut Ramon Llull de Palma que va obtenir el 1971. Aquell mateix any va realitzar el curs Preuniversitari, examinant-se de la prova de revàlida (també anomenada, prova de maduresa) i de la Selectivitat.⁷¹²

El seu és un cas curiós, donat que va ésser primer professor i després va obtenir els estudis de batxillerat complets amb l'accés a la Universitat. Just el camí invers que seguien la majoria dels seus companys de professió.

⁷¹⁰ “*Les classes de dibuix les feia Antoni Riera Nadal, que suposadament per assumptes de diners, feia de delineant a Can Canova i això li devia proporcionar més rendiments, i per això va deixar de fer de professor.*” Entrevista enregistrada a Gabriel Barceló bover, dissabte 9 d'abril de 2005, al seu domicili del carrer Ronda de Felanitx, 69, Manacor.

⁷¹¹ Ídem

⁷¹² “*Em vaig matricular per lliure a l'Institut Ramon Llull de Palma i vaig fer la revàlida, vaig demanar una convalidació d'estudis dels religiosos – em pareix que em varen donar cinc anys - i aleshores vaig fer per lliure el quint, sisè i la revàlida de grau superior, i després vaig fer el pre universitari, l'examen de maduresa i la selectivitat que l'anàrem a fer a Barcelona quan havies superat tota la resta.*” Entrevista enregistrada a Gabriel Barceló bover, dissabte 9 d'abril de 2005, al seu domicili del carrer Ronda de Felanitx, 69, Manacor.

Si bé fins ara s'ha fet referència al seu procés de formació acadèmica i a la primera etapa d'exercici professional, és necessari retrocedir a l'any 1953 per situar el procés paral·lel que l'ha portat de les funcions de prefecte d'estudis i de professor de dibuix a la docència com a professor de llengua i cultura catalanes.

És durant aquell any quan la influència de mossèn Mateu Galmés i Galmés,⁷¹³ que complia funcions de vicari destinat a la Parròquia de la Mare de Déu dels Dolors a Manacor, va motivar Gabriel Barceló a participar en les seves primeres classes com a mestre de català, adreçades a un col·lectiu d'infants i organitzades al Saló Fènix. El mateix mossèn fou el responsable del curs.

Des d'un començament la llengua catalana va suscitar el seu interès, que va anar creixent durant els anys que seguiren a la primera experiència. Una de les reflexions que voltava en el pensament del professor Barceló era el fet de comprovar diàriament a les aules com els alumnes aprenien la gramàtica i el lèxic de llengües com el castellà i el francès amb un cert grau de domini, que per altra banda utilitzaven molt poc en la comunicació verbal quotidiana, i en canvi no sabien llegir ni escriure en la seva llengua materna. Cal recordar en aquest punt que a finals de la dècada dels 50 i principis dels 60 ja havia començat la important onada d'immigració procedent de la península, però la societat mallorquina i la població de Manacor encara eren majoritàriament catalanoparlants, de fet el català era la llengua de comunicació més estesa i la que s'utilitzava en gairebé tots els àmbits socials no formals de la vida diària.

L'interès per la llengua i la consciència del compromís que era necessari per capgirar la situació fa que a l'any 1961 es decideixi a introduir, d'una forma un tant clandestina, lliçons de llengua catalana al col·legi Ramon Llull. I així comença una activitat que més tard passarà a ser oficial i que amb el naixement de l'EMM es convertirà en la principal ocupació fins a la seva jubilació, l'any 2001.

La iniciativa partia d'un voluntarisme digne de ser reconegut, però estava mancat d'allò més important: el coneixement profund de la llengua, la seva gramàtica i la seva didàctica. No era pas lingüista i no havia rebut una formació sistematitzada en

⁷¹³ Galmés i Galmés, Mateu (4 de juliol de 1925 a Sant Llorenç d'es Cardassar – Manacor, 9 d'abril de 2005). Capellà des de 1949, va destacar també en el terreny de la música i va ser un agent actiu en el procés de recuperació de la cultura en el municipi de Manacor. Exercí com a professor al col·legi Ramon Llull de Manacor (1956) i va ser destinat a la parròquia d'Artà (1956 –68), a la parròquia dels Dolors de Manacor (1968 –82) i encarregat de l'Església de Fartarix del mateix municipi des de 1988, fins gairebé la seva mort. Serà recordat per la seva etapa de President del Patronat de les festes de Sant Antoni de Manacor, on va tenir un paper molt actiu en la seva reactivació, convertint-se avui dia en una de les festes més populars i reconegudes de la comarca.

aquesta matèria. Així doncs, aprofitant que l'any 1962 es va posar en marxa l'acció de l'OCB⁷¹⁴ i es varen organitzar els primers cursos graduals de llengua (nivell elemental, mitjà i superior) i de professorat (grau elemental, mitjà i superior), va presentar-se, obtenint unes notes excel·lents en els diferents nivells. L'any 1965 tenia a la seva disposició el Diploma de Llengua Catalana de Grau Elemental.

I el 1966 i 1967 obté els Diplomes de Professor de Grau Elemental i Mitjà respectivament.⁷¹⁵

La relació amb Francesc de Borja Moll comença a ser estreta. En Moll coneix i dóna suport a la iniciativa de les classes de català en el col·legi Ramon Llull i hi participarà més endavant d'una forma activa. L'assessora en temes lingüístics i de didàctica, de tal manera que es pot dir que aquelles classes al col·legi les imparteix per compte de l'OCB.⁷¹⁶

En Moll també influeix molt en tota la preparació posterior de Gabriel Barceló com a professor de llengua.⁷¹⁷ Tant és així que l'any 1972 aconsegueix el Diploma de Professor de Llengua Catalana de Grau Superior, dins els mateixos exàmens que l'Obra organitza a l'Estudi General Lul·lià (Palma de Mallorca), emparant-se en la Càtedra Ramon Llull de la Universitat de Barcelona. A partir d'aquest moment es precipiten els esdeveniments. El 1973⁷¹⁸ s'inicien les gestions que desembocaran amb la decisió de l'Ajuntament de Manacor per engegar l'EMM.⁷¹⁹ Gabriel Barceló, que va participar en

⁷¹⁴ Vegeu MOLL MARQUÈS, A.: *Francesc de Borja Moll, La Fidelitat Tossuda*, Palma de Mallorca: Ajuntament de Palma, 2003. Pàg. 120-121.

⁷¹⁵ Entrevista enregistrada a Gabriel Barceló Bover, 10 de novembre del 2000, en el seu despatx del Departament de Política i Normalització Lingüística de l'Ajuntament, Manacor.

⁷¹⁶ Entrevista enregistrada a Gabriel Barceló bover, dissabte 9 d'abril de 2005, al seu domicili del carrer Ronda de Felanitx, 69, Manacor.

⁷¹⁷ "Després vaig seguir amb els meus estudis i vaig fer les assignatures que el senyor Moll considerava més importants, que aleshores encara depenien de la Universitat de Barcelona. Primer vaig anar amb ell, després amb en Josep Antoni Grimalt, Isidor Marí i Joan Llabrés, entre altres. Parlem dels inicis dels anys 70 i d'assignatures necessàries per millorar el meu coneixement." Entrevista enregistrada a Gabriel Barceló bover, dissabte 9 d'abril de 2005, al seu domicili del carrer Ronda de Felanitx, 69, Manacor.

⁷¹⁸ Acta de la proposta d'una Escola Municipal de Llengua, llibre d'actes del Ple de l'Ajuntament de Manacor, sessió del 7 de juny de 1973, signatura 733/1, AMM, pàg. 11.

⁷¹⁹ Entrevista enregistrada a Josep Maria Salom, el 27 de maig de 2005, al Palau de la Premsa, Manacor.

el projecte inicial, és anomenat professor i director.⁷²⁰ Càrrec que ocuparà durant més de 30 anys ininterrompudament.

Al llarg del temps, la seva formació, en un procés continu d'actualització i perfeccionament, no s'ha aturat mai de créixer i són innumerables les accions que ha fet en aquesta direcció, serveixin d'exemple algunes de les següents:

- A través de la CELL, ha participat en jornades de treball a València (I Jornades, 1976), a Palma de Mallorca (III Jornades, 1977), a Vic i Barcelona (VI i VII Jornades respectivament, 1978), a Castelló de la Plana /IX Jornades, 1980), etc.
- Ha cursat vàries assignatures de la carrera de Filologia Hispànica, especialitat en llengua catalana, tant a la Universitat de Barcelona, com a la Universitat de Palma de Mallorca, entre els anys 1978 i 1979, sense finalitzar els estudis que donaven dret a la titulació completa.
- Ha realitzat nombrosos cursos amb l'Estudi General Lul·lià, dins la Càtedra Ramon Llull de la Universitat de Barcelona. Sobretot de temàtica relativa a literatura, sociolingüística, gramàtica i lexicografia.
- També ha participat en Jornades organitzades pel Gabinet de Didàctica del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya (1985 i 1986); per l'Escola d'Administració Pública de la Generalitat de Catalunya (1985); pel Servei de Assessorament Lingüístic de la Direcció General de Política Lingüística (1986); pel Consell Insular de Mallorca (1993) i així fins un llarg etcètera.⁷²¹

Alguns dels professors més destacats, sota els quals ha cursat part d'aquesta formació permanent i que han influït en la seva persona per l'alt magisteri que representaven, han estat: Francesc de Borja Moll, Isidor Marí, Gabriel Bibiloni, Antoni Maria Badia, Josep Maria Llompart, Joaquim Molas, Jhon Mc Dowel, Montserrat Gimeno, Josep Lluís Carod Rovira, Sebastià Serra o Aina Moll, entre d'altres companys de professió.⁷²²

⁷²⁰ Femenias Duran, Llorenç: *PROPOSICIÓN DE NOMBRAMINETO DE DIRECTOR DE LA ESCUELA MUNICIPAL DE MALLORQUIN*, Manacor, 6 de setembre de 1973, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat per Llorenç Femenias, Antoni Serra Fiol i Josep Maria Fuster Perelló, signatura 854/5 de l'AMM.

⁷²¹ Informació aportada per Gabriel Barceló.

⁷²² Informació aportada per Gabriel Barceló.

Pel que fa al seu bagatge professional, Barceló Bover ha estat un professor amb una intensa activitat docent, no limitant en absolut el seu camp d'acció simplement a les aules de l'EMM, sinó que ha col·laborat com a ponent en moltes jornades on el tema central era l'estudi de la llengua i la cultura catalanes; ha tingut un paper destacat en tot el procés de coordinació dels cursos de reciclatge que es varen posar en marxa a partir del període de transició democràtica;⁷²³ ha col·laborat també en els actes del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana celebrats a Palma de Mallorca (1985/ 1986); ha estat coordinador i professor dels cursos de reciclatge i actualització dins l'Institut Balear de l'Administració Pública (1992- 1997), demostrant el pes del seu treball i el compromís assolit des del principi, quan estava tot per fer, en la tasca de recuperació i normalització lingüística.⁷²⁴

Entre la seva activitat com a professor i director de l'Escola, els cursos i jornades en els quals ha participat, sigui com a ponent o com alumne i les seves col·laboracions amb diferents institucions en tasques de formació o coordinació d'activitats, es podria pensar que ja ha cobert un ampli ventall d'actuacions en diferents fronts. Res més enllà de la realitat, si incloem també les seves aportacions en la publicació d'articles, l'elaboració de material didàctic (*Curs Elemental de Llengua; Curs Accelerat d'Ortografia*, publicats a la revista local *Manacor Comarca*), les col·laboracions en tasques de supervisor i correcció de treballs d'altres autors i fins i tot la seva faceta d'escriptor, on destaquem alguns llibres de joventut, com foren "*Viatge de Brusquers*" (1965, editat en ciclostil, i amb il·lustracions de l'autor), "*El cafè dels Xots*" (1968, editat a l'Impremta Fullana, Palma de Mallorca, i amb pròleg de l'historiador manacorí Rafel Ferrer Massanet).⁷²⁵ Però, sens dubte, la seva obra més acabada, a la que ha dedicat més temps, a la qual ha mimat com si d'una filla es tractés i per la que ha hagut de lluitar, defensant-la de moltes adversitats, és l'Escola Municipal de Mallorca.

⁷²³ Entrevista enregistrada a Gabriel Barceló Bover, dissabte 9 d'abril de 2005, en el seu domicili del carrer Ronda de Felanitx, 69, Manacor.

Cursos de reciclatge del professorat organitzats per la Comissió Mixta Ministeri d'Educació – Consell General Interinsular, posteriorment Conselleria d'Educació i cultura del Govern Balear, participant-hi a partir del 1979 i fins el 1981.

⁷²⁴ Informació aportada per Gabriel Barceló.

⁷²⁵ Ídem.

3.4.2 Gabriel Barceló Bover, la valoració al voltant de la seva figura.

El fet de dedicar-li un capítol sencer a la figura de Gabriel Barceló no és un capritx de l'autor, és la voluntat de voler reconèixer la tasca de tota una vida, sense la qual no hagués existit una escola d'ensenyament de la llengua i la cultura dels països catalans dins un ajuntament encara baix les ordres del règim franquista. Es tracta d'humanitzar el projecte de l'EMM, que va passar de ser la idea d'uns pocs homes, a ser una realitat al servei del conjunt de tot un poble.

Existeix un consens a l'hora de valorar el paper que ha representat el professor Barceló i en aquestes línies es vol deixar constància de l'estima i reconeixement dels qui varen compartir amb ell part de la travessia.

En aquest sentit, Aïna Moll el valora de la següent manera:

*“Jo crec que va ésser essencial. Ho estimava com el primer. Ell coneixia Manacor com el primer i tenia una capacitat d'influència que ningú més hagués pogut tenir. I ensenyava l'ortodòxia respectant el que pensessin tots els altres, per tant va fer la millor feina que podia fer en aquell temps.”*⁷²⁶

En resposta a la mateixa qüestió, l'escriptor i poeta, Gabriel Mesquida,⁷²⁷ li reconeix aquesta tasca:

⁷²⁶ Entrevista enregistrada a Aina Moll Marquès, 9 de març de 2006, en el seu domicili del Camí d'es Terrer Blanc, Polígon 11, parcel·la 19. Biniali..

⁷²⁷ GABRIEL MESQUIDA AMENGUAL, (1947, Castelló de la Plana), fill de pares d'origen mallorquí. Llicenciat en Ciències Biològiques (1969) i en Ciències de la Informació (1979).), no obstant i això, la seva trajectòria vital i professional ha girat entorn de la literatura i la cultura, especialment a Mallorca, i Barcelona, ciutat que l'autor considera contrapunt de l'illa.

Ha excel·lit tant en prosa com en poesia, amb novel·les com L'adolescent de sal (1975) o Excelsior o el temps escrit (1995). En narrativa breu destaquen Doi (1990) i T'estimo a tu (2001) o, més recentment, Els detalls del món (2005). Igualment ha cultivat la poesia amb El bell país on els homes desitgen els homes (1974) i The Blazing Library (1994), entre d'altres. El seu esperit crític i la seva llengua magnètica i intensa li han valgut nombrosos guardons literaris.

Biel Mesquida ha estat també responsable de la secció de Ciències Biològiques de la Gran Enciclopèdia Catalana (1972-80), director de *Ucronia de Iniciativas Editoriales* del 1977 al 1980, col·lecció literària vinculada a *El Viejo Topo*, així com cap del Servei de Comunicació, Recepció i Enllaç de la Universitat de les Illes Balears (1984-1996). Destaca el seu treball com a coguionista a la pel·lícula *El Mar* i les seves col·laboracions habituals a diverses publicacions com *Lluc*, *Els Marges*, *Diario de Mallorca* o *El País*, entre d'altres. De la mateixa manera és director del Festival de Poesia de la Mediterrània.

“...en el cas de l’EMM, el procés també va ser lent, jo recalcaria el treball d’en Gabriel Barceló, de formigueta, de constància, de dia a dia, de no enfonsar-se. Perquè és molt bo de fer el que fem els joves, les grans paraules, però després no queda res. Val més paraules petites i cada dia repetir-les i que allò sigui com la pluja, que no sigui això una tempesta que llavors la terra no l’aprofita, sinó aquella pluja lenta que va entrant a la terra i l’amarra a poc a poc.”⁷²⁸

I segueix:

“I jo crec que en Gabriel i l’EMM han estat com una pluja lenta, produïda per una gent que ha dedicat molta part de la seva vida i del seu temps a l’ensenyament, que ha anat amarrant aquesta societat tan endurida, tan analfabeta, tan resseca i a on no hi creix ni una llavor.”⁷²⁹

La valoració de Gabriel Mesquida, va més enllà, parteix del coneixement i del record que en té quan era només un adolescent i estudiava al col·legi Ramon Llull de Manacor, on va tenir com a professor a Gabriel Barceló i va participar de les classes clandestines que d’amagat organitzava aquest darrer:

“Jo crec que va ser això, com una espècie dels vertaders mestres, els mestres que t’ensenyen coses que ells creuen vertaderes i que seran bones perquè t’ajudaran a pensar. Ell ens va ensenyar a pensar, i això l’enllaça amb la millor tradició dels mestres de la República. Fugir d’aquella visió dogmàtica i memorística, en el mal sentit de la paraula, d’anar acumulant coneixements i llistes de noms i dades històriques totalment allunyades de la realitat de la cultura catalana. Fer desaparèixer la llengua i la cultura d’un poble utilitzant el castellà i una història i una religió i unes idees dominants, que només ens lligaven amb gestes imperials, i ficar-nos dins d’aquest camí d’aprendre que ens diu que l’important no és tenir.... Jo crec que va ser un gran pioner del que serien els mestres dels anys 70. Va ser un pioner valerós, que va utilitzar de forma sabia aquestes possibilitats que tenia per fer arribar la veritat de la cultura i la llengua a uns al·lots que tot just començaven.”⁷³⁰

⁷²⁸ Entrevista enregistrada a Gabriel Mesquida, dimarts 7 de març de 2006, en el seu despatx de l’Edifici “Sa Riera” de la Universitat de les Illes Balears. Palma de Mallorca.

⁷²⁹ Ídem.

⁷³⁰ Ídem.

Una de les persones que va ésser més pròximes a Gabriel Barceló en el moment d'engegar el projecte de l'Escola, que va empènyer amb força perquè es fes realitat, va ser Josep Maria Salom,⁷³¹ qui té molt clara la transcendència de qui ha estat tants anys el director de la Institució:

*“Jo crec que ha estat una peça clau, així com els altres hem estat ajudants, en Gabriel ha estat imprescindible per molts motius. Primer de tot, ell havia fet unes feines encara més difícils perquè eren anys de dictadura molt forts, engegant la revista *Arbre*,⁷³² havia establert una relació a nivell d'illa amb en Francesc de Borja Moll, amb n'Aïna, la seva filla... i a nivell local amb homes ben acabats que varen aprendre els primers rudiments d'ortografia allà.”⁷³³* Es refereix a les classes de català que impartia en Gabriel Barceló al col·legi Ramon Llull.

Segons ell mateix argumenta, la joventut de Barceló va influir en la projecció i ampliació de l'Escola al llarg de les tres dècades de vida del centre:

“En Gabriel es va trobar amb tot això a una edat relativament jove, raó per la qual ha pogut tenir una projecció de molts anys de treball, ja que en altres circumstàncies, habitualment, els canvis sempre perjudiquen.”⁷³⁴

Així mateix, afegeix:

“ En Barceló era un valor sòlid a l'hora de partir. Qualsevol altra persona, amb tots els meus respectes, fins i tot un llicenciat arribat de Barcelona, la gent pensaria: i que fa ara aquest... i que vol fer... en el seu cas se sabia que tenia una vocació per la llengua i una preparació. Per tant això és fonamental.”⁷³⁵

⁷³¹ Salom Sancho, Josep Maria. Sineu, 1940. Mestre Nacional, periodista i escriptor. Ha exercit com a mestre a Menorca (Mercadal (1961) i a Manacor (1969). Ha estat director de l'Escola Graduada col·legi Nacional Sa Torre i del col·legi Simó Ballester de Manacor, també ha estat Coordinador Principal de las Reformes Educatives (1985/1981). Fou redactor en cap del *Setmanari Manacor* (1970 – 1975). És col·laborador habitual a revistes com *Perlas y Cuevas*, *Bellpuig* (Artà), *Balears* i *Manacor Comarcal*.

⁷³² “La revista “*Arbre*” era una publicació estudiantil que es va fer al col·legi Ramon Llull de Manacor, iniciada pel volts de 1965 pel professor del centre, el senyor Miquel Pons Bonet, amb una tirada mensual, que va mantenir-se fins aproximadament l'any 1970”. Entrevista enregistrada a Gabriel Barceló Bover, 10 de novembre del 2000, en el seu despatx del Departament de Política i Normalització Lingüística de l'Ajuntament, Manacor.

⁷³³ Entrevista enregistrada a Josep Maria Salom, el 27 de maig de 2005, en el Palau de la Premsa, Manacor.

⁷³⁴ Ídem.

⁷³⁵ Ídem.

Per altra banda, és interessant aportar la visió de Josep Maria Fuster, que l'any 1973 era regidor del consistori que va aprovar el projecte, i que destaca per damunt d'altres virtuts, la mà esquerra que ha tingut el professor Barceló per manejar-se en unes condicions polítiques a vegades força hostils:

*“Jo diria que ha estat un diplomàtic, perquè va continuar el projecte i ho ha portat tants anys amb un Ajuntament d'un color polític i d'un altre. I ell sempre alerta a no ofendre a ningú, alerta a crear enfrontament. I era l'única manera, perquè sinó no hagués tirat cap endavant. Per tant aquesta diplomàcia ha estat molt important per la supervivència de l'Escola.”*⁷³⁶

En definitiva, la figura del professor Barceló ha servit de columna vertebral per la Institució, establint una espècia de relació simbiòtica, on ha predominat molts anys una part respecte a l'altra: l'EMM ha necessitat de la seva empena i fidelitat per fer-se realitat i consolidar-se. Els darrers anys, amb la seva jubilació, s'ha donat pas a gent nova i ha predominat més l'altra part: l'Escola ja camina sense ell, ningú és imprescindible i això està bé, significa que les obres perduren més enllà dels qui les inicien, però uns homes més que d'altres, sovint esdevenen necessaris i aquest és el cas.

*“Jo crec que en Gabriel ha estat l'home que necessitava Manacor en aquells moments per salvar la continuïtat de la llengua.”*⁷³⁷

⁷³⁶ Entrevista enregistrada a Josep Maria Fuster, 22 d'abril de 2005, en el seu domicili de la Costa dels Pins, Son Servera.

⁷³⁷ Entrevista enregistrada a Aina Moll Marquès 9 de març de 2006, en el seu domicili del Camí d'es Terrer Blanc, Polígon 11, parcel·la 19. Biniali.

I. Conclusions.

Una primer conclusió a la que podem arribar després d'haver exposat el context, els fets i les idees clau del present estudi és que el camí cap a la recuperació de la llengua, la identitat i la cultura a Mallorca comença gràcies a la iniciativa d'un grup de persones, que es preocuparen no només de preservar elements culturals propis anteriors a la dictadura i prosseguir llegats inacabats com l'Obra del Diccionari Català, Valencià i Balear, sinó que també impulsaren amb força un sistema d'ensenyament adreçat a adults i joves per fer possible l'aprenentatge de la llengua i la cultura dels PP.CC. Sense aquesta empenta el poble mallorquí s'hagués trobat en un altre escenari a l'hora d'afrontar la transició.

Els homes als que fem referència són reconeguts escriptors i filòlegs, com Francesc de B. Moll, Josep Mª Llompart, les persones que configuraren la primera junta de l'OCB, encapçalada per Miquel Fortesa i tots els que hi donaren cobertura perquè les autoritats franquistes no impedissin la seva acció.

Però no només, s'ha posat també de manifest en diversos moments que el cercle ha estat molt més ampli i amb conseqüències en entorns molt concrets i/o locals. Recordem si no els cursos d'Aina Moll a l'institut Joan Alcover o la reintroducció de l'escoltisme de mans d'Eladi Homs i la seva dona, i com aquest moviment educatiu lliure, democràtic i actiu, és la punta de llança a partir de la qual molt jovent dels anys 60 s'educa en valors democràtics i es retroba amb la llengua i la cultura de Mallorca.

Si fem una mirada panoràmica del període objecte d'estudi, veurem, com es produeix un efecte dòmino que expandeix l'impacte positiu de les primeres actuacions de l'OCB. No és aquesta entitat per tant, l'única responsable o protagonista, sinó que és la suma d'individualitats i moviments socials o educatius els que, en conjunt, fan surar la consciència que en els anys de la transició es traduirà en reivindicacions d'autogovern, oficialitat de la llengua i un ensenyament en català.

Aquest procés per recobrar l'esperit crític i la identitat col·lectiva es construeix principalment durant la dècada dels anys 60, en un clima de creixement urbanístic, canvis demogràfics importants, deteriorament progressiu del règim i la creació i consolidació d'una classe mitja que reclama l'extensió de l'ensenyament mitjà, professional i universitari.

Existeix algun punt de trobada i connexió entre els anhels de canvi de molts sectors de la societat, especialment els joves, i els qui defensaren la identitat de la llengua i la cultura de Mallorca, reprimida i rebutjada pel primer franquisme. I així se sosté en la investigació. La motivació de l'alumnat dels cursos de l'OCB o de les classe d'Aina Moll i Biel Barceló, posen de relleu l'interès i el temor que suscitaven aquestes activitats, pel fet que havien estat prohibides durant molt temps i continuaven estant en una situació de certa clandestinitat.

No hi ha dubte que la institució que hem abordat i analitzat en profunditat, l'EMM de Manacor, no es pot entendre com un fet aïllat, al marge de tot el que s'estava gestant al seu voltant. De fet, és conseqüència directe de la xarxa teixida per l'OCB per estendre l'ensenyament de la llengua catalana a la part forana i la influència d'un home com en Moll sobre persones rellevants en tot el procés de gestació.

En realitat, ni tan sols el projecte de l'Obra es pot entendre només en el context de l'illa de Mallorca, ja que és Catalunya i la iniciativa d'Òmnium Cultural, la que serveix d'empenta i de model per organitzar a persones compromeses del cercle proper d'en Moll, fent possible el naixement de l'entitat cultural a la nostra terra, sota uns paràmetres molt semblants.

La tesi que sosteníem al principi i que defensa la idea que foren moviments socials i iniciatives ciutadanes amb el seu coratge, la seva capacitat d'organització i de mobilització, els que decantaren la balança cap al canvi democràtic durant la transició, es constata a través del relat que hem anat articulant al llarg de tot el document. En realitat les classes de llengua en el període del tardofranquisme, varen ser quelcom més que un espai per aprendre gramàtica, ortografia i literatura. Varen representar un mitjà per recuperar la memòria històrica, la consciència d'identitat i construir un posicionament ferm de molta gent davant les negociacions i decisions de la transició.

Especialment rellevant és el fet que sense la feina de l'OCB, del moviment escolta i de certes persones d'església que es preocuparen d'estendre, com una bassa d'oli, la llengua den Fabra, d'Antoni M. Alcover i den Ramon Llull, és difícil de pensar que una part majoritària de la classe política balear de la transició s'hagués fet seu el discurs de la llengua catalana com a pròpia de les Illes i la reivindicació de l'oficialitat en la negociació de l'Estatut d'Autonomia.

Passa el mateix amb altres grups organitzats i amb capacitat de pressió, com és el cas del col·lectiu de mestres i professors, una part dels quals defensaren la introducció del català com assignatura del currículum primer, i com a llengua vehicular a l'escola després. Mestres que es reciclaren i formaren en la didàctica de la llengua durant tota la dècada dels anys 70, mitjançant les escoles d'estiu, els cursos de l'OCB i l'oferta formativa de l'EMM. De nou, la societat civil i organitzada va passar per davant de les autoritats del règim i dels grups polítics de la transició, anticipant-se als canvis normatius i legals que haurien d'arribar a finals dels anys 70. El professorat de l'escola mallorquina s'estava preparant per fer front al repte d'introduir la llengua catalana en els centres educatius.

Sense dubte, i en la línia del que hem exposat, Institucions com l'Estudi General Lul·lià o el Departament de Filosofia i Lletres delegat de la Universitat de Barcelona (1972), varen contribuir a defensar la unitat de la llengua i la seva normalització, des d'una perspectiva científica. Amb la creació de la Universitat "amb seu a Palma" l'any 1978, encara es reforçarà més el posicionament de la comunitat científica a les Illes.

Menció especial mereix també la figura de l'inspector d'ensenyament, Josep Gassiot i Llorens. El seu compromís per la cultura i l'ensenyament de la llengua catalana es va fer pales en diferents actuacions, esdevenint un fet molt important en la biografia de Gabriel Barceló i els antecedents de l'EMM. Val a dir que és també un exemple paradigmàtic del que s'ha exposat de manera reiterada en aquest estudi, és a dir, la relació de facto entre la influència d'una educació marcada per l'escoltisme i els valors catalanistes que va aprendre al costat de mossèn Batlle i la possibilitat d'aprofitar la seva posició professional d'alt funcionari dins el règim, per tal de contribuir a canviar el sistema des de dins, ajudant també a persones i moviments ciutadans que començaven a impulsar la transformació des de fora.

Si aterrem a la comarca de Llevant i al municipi de Manacor, el rastre que ha deixat l'actuació de l'Escola durant la primera etapa és innegable. Les causes que la varen fer possible han sigut analitzades en el bloc II i ens mostren una terra on des de fa molt temps existeix una sensibilitat especial pel que fa a les qüestions de llengua i cultura. No significa en absolut que hom comparteixi aquesta preocupació, ni tampoc en el mateix nivell. De fet hem pogut comprovar que hi va haver resistències a nivell municipal a l'hora de donar el vistiplau a la iniciativa, i tampoc estem en condicions

d'afirmar que una majoria de ciutadans percebés com a necessària la constitució d'una escola de característiques inèdites.

Malgrat tot, la tasca laboriosa i de sensibilització que Biel Barceló va liderar des de principis dels anys 60, acaba produint els seus fruits. Genera necessitat, curiositat i interès a joves i adults del municipi que havien començat els cursos de llengua i seguien el sistema de graus proposat per l'OCB. Un alumnat que acabarà tenint un paper clau, no de bades seran les seves reivindicacions les que desencadenen una idea de projecte, que Salom, Fuster i Barceló decideixen presentar a la comissió de cultura l'any 1973.

Des d'una perspectiva més pedagògica, val a dir que les condicions en les que s'impulsaren els cursos de llengua patien de mancances molt bàsiques, tant pel que fa a obres, manuals o literatura escrita en català, com de material didàctic a disposició del mateix professorat. Diuen que la necessitat apresta l'enginy i quelcom de cert hi deu haver, perquè amb molt poc es va fer molt. Biel Barceló durant els primers anys, no només es va dedicar a organitzar, dirigir i impartir la docència d'una pila de cursos, sinó també a elaborar i dissenyar material didàctic per estructurar les lliçons d'ortografia i gramàtica. Potser avui es considerarien materials rudimentaris, però aleshores va esdevenir un material de gran ajuda per a altres professors que començaven a introduir l'ensenyament de la llengua en els centres educatius del municipi.

No podem parlar tampoc de molts elements innovadors dins la didàctica de la llengua, però en un moment on queda palesa la prioritat d'arribar a molta població amb uns recursos materials i humans molt reduïts, es posen en marxa experiències ben interessants: és el cas del curs d'iniciació a distància, publicat setmanalment a la revista *Manacor Comarcal* i el cicle d'extensió cultural que permet aproximar a l'alumnat a qüestions de cultura, literatura, història, geografia... tant de Mallorca com de la resta de territoris dels PP.CC. A més, és un dels primers centres educatius de la comarca que introdueix la coeducació com a model d'ensenyament per a totes les activitats que s'hi programen.

Després de 40 anys l'Escola s'ha convertit en tot un referent, a les seves aules s'hi han format cents i milers d'alumnes i s'hi han reciclat centenars de professors, s'han recuperat i impulsat festes populars i balls tradicionals i s'ha fet camí en la divulgació de la cultura dels PP.CC. Tot plegat, ens fa reflexionar en un moment, l'actual, on es tornen a viure envestides i atacs contra la normalització de la llengua.

En aquest sentit, Manacor ens continua demostrant que és capdavanter i està compromès i decidit a no retrocedir pel que fa als drets i avenços assolits, com ho ha posat de manifest el posicionament del consistori en contra de la posada en marxa de la nova Llei de Funció Pública aprovada l'any 2012 pel govern autonòmic, presidit per José Ramon Bauzá, i que suposa la supressió del requisit de domini del català com a condició per a l'accés laboral a les administracions públiques de les Illes Balears. Una de les primeres conseqüències ha estat l'expulsió temporal del partit i la baixa de militància del primer edil de l'Ajuntament de Manacor, Antoni Pastor, qui malgrat tot, ha comptat amb un ampli suport ciutadà⁷³⁸.

Amb seguretat la normalització lingüística hagués arribat a donar-se en un o altre grau quan les lleis i les institucions polítiques varen posar les bases per una recuperació en el conjunt del territori balear. De fet, així es constata avui dia, encara que uns altres perills amenacin el futur de la llengua. Però l'esforç i el treball de difusió i ensenyament que durant 20 llargs anys es va anar construint a Manacor, va deixar al municipi molt més preparat, amb uns fonaments sòlids, una institució que vetllava per la consolidació del procés i per a que el poble pogués viure en català a tots els nivells i en tots els àmbits de la vida social i cultural. I això és un fet que cal reconèixer en aquestes línies.

Es possible que arribat en aquest punt, el lector tingui la sensació d'haver seguit la narració d'una història, amb un inici, un fil conductor, uns personatges principals i uns altres més secundaris, alguna que altra trama, un procés, l'esdeveniment d'uns fets seguint un cert ordre cronològic i un desenllaç, que no és més que un punt i a part, doncs l'Escola va més enllà del curs 1978/79 on s'ha establert el tall. Si és així, potser la sensació sigui correcta ja que ens trobem davant una història que mereix ser contada perquè posa de relleu que molts dels drets que avui tenim i la llibertat d'expressió en llengua catalana que fins ara havia comptat amb el suport institucional, així com un ensenyament no només del català, sinó en català als centres educatius públics i concertats a la Comunitat Autònoma de les Illes Balears ha estat possible, també, gràcies a la història que s'ha presentat i a les persones que l'han feta possible.

⁷³⁸ (ANÒNIM): "El alcalde de Manacor expulsado del PP culpa directamente a José Ramón Bauzá", *La Vanguardia.com*, Barcelona, 13 d'octubre del 1973.

II Bibliografia i fonts de consulta.

Fonts primàries impreses.

- AMENGUAL i BATLE, J.: "Església i Països Catalans 1979." *Lluc: revista de cultura i d'idees*, nº 688, Palma de Mallorca. 1979, pp. 175-179.
- (ANÒNIM): "Coordinadora d'Ensenyants de i en català." *Lluc*, Palma de Mallorca, 1979. Pàg. 18 (114).
- (ANÒNIM): "Curs elemental de llengua publicat per l'OBRA CULTURAL de LA CAIXA", *Lluc*, Palma de Mallorca, 1979. Pàg. 14 (174).
- (ANÒNIM): "Curs de Mallorquí." *Perlas y Cuevas*, nº 131, Manacor 29 d'octubre de 1966. Pàg. 13.
- (ANÒNIM): "La Caixa a les Escoles, oferint cultura i llengua als escolars", *Lluc*, Palma, 1981. Pàg. 138.
- (ANÒNIM): "Mallorquí a tot vent, presentació", *Diari de Mallorca*, Palma de Mallorca, 22 d'octubre del 1971. Pàg. 12.
- (ANÒNIM): "¿Un Grupo Teatral en Lengua Vernácula?." *Perlas y Cuevas*, nº 103, 5 de setembre de 1965. Pàg. 12.
- (ANÒNIM) "Una fita Cultural: S'Escola de Mallorquí." *Manacor Comarcal*, nº 1827, Manacor, 30 de juny de 1973. Pàg. 5
- (ANÒNIM) "Una fita Cultural: S'Escola de Mallorquí." *Manacor Comarcal*, nº 1825, Manacor, 16 de juny de 1973. Pàg. 15.
- (ANÒNIM) "Una fita Cultural: S'Escola de Mallorquí." *Manacor Comarcal*, nº 1829, Manacor, 14 de juliol de 1973. Pàg. 11 .

- (ANÒNIM) “Una fita Cultural: S’Escola de Mallorca.” *Manacor Comarcal*, nº 1828, Manacor, 7 de juliol de 1973. Pàg. 5.
- (ANÒNIM) “Una fita Cultural: S’Escola de Mallorca.” *Manacor Comarcal*, nº 1833, Manacor, 11 d’agost de 1973. Pàg. 5.
- CONRADO de VILLALONGA, J. F. . "El Reial Decret per a l'ensenyament de la nostra llengua." *Lluc*, Nº 686, Palma de Mallorca, 1979, pp.103-104.
- Decreto 1433/1975, de 30 de mayo, por el que se regula la incorporación de las lenguas nativas en los programas de educación pre-escolar y general básica (B.O.E. 156/ 75, de 1 de julio de 1975).
- Disposición I. Preámbulo de la Ley General de Educación, 1970. BOE, núm. 187, de 6 de agosto de 1970, pp. 12525-12546 (22 págs.).
- FUSTER, P. Ll.: “S’Escola de Mallorca: Es ya una realidad.”*Manacor Comarcal*, nº 1841. Manacor 6 d’octubre de 1973. Pàg. 7.
- FRAGA IRIBARNE, M: *España en la encrucijada* .Madrid: Ed. Adra, 1976.
- GASSIOT, J.: *Discurs pronunciat per Josep Gassiot Llorens, en l’homenatge que li fou dedicat en motiu de la seva jubilació el dia 13 de desembre, any 1980.* Còpia Mecanografiada.
- *Informe que eleva al Gobierno la Comisión evaluadora de la Ley General de Educación y Financiamiento de la Reforma Educativa en cumplimiento del Decreto 186/76 de 6 de febrero*, Madrid, 1976.
- JANER i MANILA, G.: “El teatre de Pere Capellà.” *Lluc*, nº 688, Palma de Mallorca, 1979, pp. 181-188.
- *La Nostra Terra (1928-1936)*. Reeditada per l’Institut d’Estudis Baleàrics el 2009 amb estudi introductori de Bartomeu Mestre Sureda.

- LLOMPART, J. M. . "Cap a la normalització de la llengua catalana: Divagacions sociolingüístiques." *Lluc*, nº 686, Palma de Mallorca, 1979. pp 99-102.
- MARCH, M. X.: "Estatut d'autonomia i educació a les Illes Balears." *Lluc*. Palma, 1983, pp. 187-193.
- MIRALLES i MONTSERRAR, J. "Cap a una nomenclatura popular dels nostres carrers." *Lluc*, nº 685, Palma de Mallorca, 1979, pp. 68-72.
- MOLL i MARQUÈS, A.: "La política lingüística de la Generalitat de Catalunya." *Lluc*, nº 698, Palma de Mallorca, 1981, pp. 122-123.
- MULET, B.: "La nostra llengua i l'educació preescolar." *Lluc*. Palma, 1979, pp.110-113.
- OBRADOR, J.: "Les Associacions de veïnats a Ciutat." *Lluc*, nº 683, Palma de Mallorca, 1979, pp. 26-27.
- Ordre del conseller d'Educació i Cultura, de dia 29 de setembre de 1986, per la qual s'estableix el Pla de reciclatge del professorat i es fixen les titulacions que cal tenir per tal de realitzar l'ensenyament de i en llengua catalana (BOCAIB núm. 35, de 10 de novembre).
- POMAR, J: "Enseñan catalán en Mallorca", *Diario de Mallorca*, Palma de Mallorca, 6 de setembre de 1973.
- RAYÓ, M: "L'ensenyament qüestió política". *Lluc*. Palma, 1981. Pàg. 205.
- SECRETERIAT DE BARRIADES DE L'OCB, "Bases de política cultural". *Lluc*, Palma de Mallorca, 1979, pp. 22- 23.
- SERRA, A.: "Països Catalans: consciència dels intel·lectuals d'un poble oprimat i represaliat", *Lluc*, Palma, 1979. Pàg. 180.
- SOLÉ PALÁ, MANUEL, "L'Església nostra, Església i part forana." *Lluc*, nº 683, Palma de Mallorca. 1979, pp 28- 29.

- STRUBELL i TRUETA, M.. "Llengua i escola al País de Gal·les i Escòcia." *Lluc*, n° 695, Palma de Mallorca, 1981, pp. 29-32.
- UMBRAL, F.: "El Tardofranquismo", *El País*, Madrid, 11 de gener de 1980.

Fonts d'arxiu.

- Acta d'aprovació del nou Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca de dia 3 de setembre de 1980. 1 foli (sense numerar). S'adjunta el Reglament de l'Escola Municipal de Mallorca. Signat (el President de la Comissió Municipal de Cultura), signatura 854/6. Arxiu Municipal de l'Ajuntament de Manacor, (a partir d'ara AMM).
- Acta de la proposta d' una Escola Municipal de Llengua, llibre d'actes del Ple de l'Ajuntament de Manacor, sessió del 7 de juny de 1973, pàg. 11, signatura 733/1, AMM.
- Certificat de Bartomeu Tous Aymar, Secretari General de l'Ajuntament, Manacor a 16 de juliol de 1973, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat pel Batle de Manacor, Senyor Pedro Galmés Riera, Signatura 854/5 de l'AMM.
- Carta de Francesc de Borja Moll Marquès a Josep Mª Fuster, Palma de Mallorca a 9 de juliol de 1973, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat per Francesc de Borja Moll Marquès, Secretari, Signatura 854/5 de l'AMM.
- Carta de Gabriel Barceló Bover, Director de l'EMM, al Batle de Manacor, Manacor a 4 de febrer de 1974, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat per Gabriel Barceló, signatura 854/5 de l'AMM.
- Carta de Josep Mª Fuster al President de l'Obra Cultural Balear, sense data, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat per Josep Mª Fuster, Conseller Delegat, Signatura 854/5 de l'AMM,

- Carta de Josep Mª Fuster Perelló al Senyor Director de la Caixa d'Estalvis de Catalunya i Balears, a Barcelona, sense data, 1 foli, (sense numerar), mecanografiat, signat per Josep Mª Fuster Perelló, Signatura 854/5 de l'AMM.
- Carta de Matí Mascaró, Batle de Manacor, al Director de la Caja de Ahorros de Piedad de las Baleares, Manacor a 23 d'agost de 1973, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat per Martí Mascaró, Signatura 854/5 de l'AMM.
- Carta de Martí Mascaró, Batle de Manacor, al President de l'OCB , Manacor a 23 d'agost de 1973, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat per Martí Mascaró, Signatura 854/5 de l'AMM.
- Carta de Martí Mascaró, Director del "Instituto Nacional de Bachillerato Mixto, al Secretario del Ayuntamiento de Manacor, Manacor a 8 de setembre de 1973, i foli (sense numerar), mecanografiat, signat per Martí Mascaró Galmés, signatura 854/5 de l'AMM.
- Carta de Ramon Colell, Delegat General de Balears de la Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorros, a Josep Mª Fuster Perelló, Conseller Delegat del Patronat de l'Escola Municipal de Llengua Vernacle de Manacor, Palma de Mallorca a 12 de juliol de 1973, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat per Ramon Colell, Signatura 854/5 de l'AMM.
- Carta de Sebastià Perelló, delegat de Manacor de "La Caja de Ahorros y Monte de Piedad de las Baleares" al Batle de Manacor, Manacor a 4 de setembre de 1973, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat per Sebastià Perelló, signatura 854/5 de l'AMM.
- Certificat d' Antoni Lliteras Rosselló, "Oficial Mayor Letrado en funciones de Secretario Accidental" de l'Ajuntament de Manacor, Manacor a 7 de setembre de 1973, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat pel Batle de Manacor, Senyor Pedro Galmés Riera i pel Secretari Antoni Lliteras Rosselló, Signatura 854/5 de l'AMM.

- Certificat de Bartomeu Tous Ayamar, Secretari General de l'Ajuntament de Manacor, Manacor a 11 d'Octubre de 1973, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat pel Batle de Manacor, Senyor Pedro Galmés Riera i pel Secretari Bartomeu Tous Ayamar, Signatura 854/5 de l'AMM.
- Declaració Pastoral conjunta del bisbe de Mallorca I de Menorca "La responsabilitat dels cristians en la promoció de la nostra llengua i cultura", Butlletí Oficial del Bisbat de Mallorca, juliol 1965, pp. 191-192, 205- 225.
- Femenias Duran, Llorenç: *PROPOSICIÓN DE NOMBRAMINETO DE DIRECTOR DE LA ESCUELA MUNICIPAL DE MALLORQUIN*, Manacor, 6 de setembre de 1973, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat per Llorenç Femenias, Antoni Serra Fiol i Josep Mª Fuster Perelló, signatura 854/5 de l'AMM.
- Femenias Duran, Llorenç i Fuster, Josep M^a: *Propuesta al Pleno Municipal*, Manacor a 2 d'octubre de 1973, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat per Llorenç Femenias i Josep Mª Fuster, signatura 854/5.
- Femenies, Llorenç: *A l'Ajuntament en Sessió Plenària*, Manacor, 7 de juny de 1973, 4 folis, signatura 854/5 de l'AMM.
- Fuster, Josep M^a: *Al Ayuntamiento Pleno, propuesta para la creación de una Escuela Municipal de Lengua y Cultura*, 1 foli (no numerat), mecanografiat, Signatura 854/5 de l'AMM.
- Llibre d'Actes del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorquí, Manacor de 17 d'octubre de 1973 a 28 de juliol de 1987, pàgines de la 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM.
- Llibre d'Actes del Patronat de l'EMM de dia 17 d'octubre de 1973 fins al 28 de juliol del 1987, pàg. 2 a 62, Signatura 20/5 de l'AMM.

- PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria del curs 1973-74, Ajuntament de Manacor, pàg. 1 a 15, mecanografiat. Manacor, 1974, carpeta Memòria original curs 73-74, sense nom. Arxiu del Departament de Política i Normalització Lingüística de l'Ajuntament de Manacor.
- PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1974-75. Ajuntament de Manacor, pàg. 1 a 17, mecanografiat, Manacor, 1975. Signatura 854/1 de l'Arxiu Municipal de l'Ajuntament de Manacor.
- PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1975-76. Ajuntament de Manacor, pàg. 1 a 39, mecanografiat. Manacor, 1976. Signatura 854/2 de l'Arxiu Municipal de l'Ajuntament de Manacor.
- PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1976-77. Ajuntament de Manacor, pàg. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977, Signatura 854/ 3 de l'Arxiu Municipal de l'Ajuntament de Manacor.
- PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1977-78. Ajuntament de Manacor, pàg. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977. Signatura 6/12 de l'Arxiu Municipal de l'Ajuntament de Manacor.
- PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ: EMM, Memòria curs 1978-79. Ajuntament de Manacor, pàg. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977. Signatura 6/3 de l'Arxiu Municipal de l'Ajuntament de Manacor.
- President de la Comissió de Cultura: *Aprovació del nou Patronat de l'EMM i adjunt del Reglament de l'Escola de 1973*, 7 foli (sense numerar), mecanografiat, signatura 854/6 de l'AMM.
- President de la Comissió de Cultura: *Informe de la Comisión de Cultura y Deportes en relación a la Escuela Municipal de Mallorca*, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signatura 854/7 de l'AMM.

- Sol·licitud de Gabriel Barceló, Francesca Santandreu i Guillem Morey, professors adscrits a l'EMM, a l'Ajuntament de Manacor, Manacor, 13 d'abril de 1976. 2 folis (sense numerar), mecanografiat, signat per Gabriel Barceló, Francesca Santandreu i Guillem Morey, signatura 854/ 7 de l'AMM.

Fonts orals (entrevistes).

- GRAVACIÓ FETA A: AINA MOLL MARQUÈS, 9 de mars de 2006, al seu domicili del Camí d'es Terrer Blanc, Polígon 11, parcel·la 19. Biniali.
- GRAVACIÓ FETA A: CATALINA GELABERT, dissabte 23 d'abril de 2005, al seu domicili del Carrer Olesa nº 17, Manacor.
- GRAVACIÓ FETA A : GABRIEL BARCELÓ BOVER, 10 de novembre del 2000, al seu despatx del Departament de Política i Normalització Lingüística de l'Ajuntament, Manacor.
- GRAVACIÓ FETA A: GABRIEL BARCELÓ BOVER, dissabte 9 d'abril de 2005, al seu domicili del carrer Ronda de Felanitx, 69, Manacor
- GRAVACIÓ FETA A : GABRIEL MESQUIDA, dimarts 7 de mars de 2006, al seu despatx de l'Edifici "Sa Riera" de la Universitat de les Illes Balears. Palma de Mallorca
- GRAVACIÓ FETA A : JOSEP Mª FUSTER, 22 d'abril de 2005, al seu domicili de la Costa dels Pins, Son Servera.
- GRAVACIÓ FETA A: JOSEP Mª SALOM, el 27 de maig de 2005, al Palau de la Premsa, Manacor.
- GRAVACIÓ FETA A: MIQUEL JULIÀ PROHENS, 23 de novembre de 2000, al seu domicili del C/ Pérez Galdós, nº 28-8b, Palma de Mallorca.

- GRAVACIÓ FETA A: MIQUEL, XAVIER I JOSEP GASSIOT I MATAS, dimecres 26 de febrer de 2014, al domicili de Miquel Gassiot i Matas de l'Avinguda Vallcarca 150, 2°-2^a, Barcelona.

Fonts secundàries

- (ANÒNIM) “Fallece el estudioso Joaquín Gual de Torrella.” *Diario de Mallorca*, 18 de novembre de 2015.
- ABRINES LLABRES, B.: "El reciclatge de català a les Illes Balears: repàs al seu passat, al present i les perspectives de futur." *Innovib: Recursos i Recerca Educativa de les Illes Balears*, Palma de Mallorca, 2011, pp. 11-13.
- ACCIÓ ESCOLTA DE CATALUNYA CONGRÉS. *Educar en la llibertat des de l'escoltisme*. Barcelona: Fundació Ferrer i Guàrdia, 2004
- AGUILAR FERNÁNDEZ, P.: “Justicia, política y memoria: los legados del franquismo en la transición española.” *Estudios/Working Papers, Centro de Estudios Avanzados en Ciencias Sociales*, 2001.
- ALOMAR i CANYELLES, A.: “La repressió franquistes de la llengua i la cultura catalanes a Mallorca.” A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.), *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939- 1975)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2004, pp. 159-180.
- ALOMAR i CANYELLES, A.: *La Llengua Catalana a les Balears en el Segle XX*, Palma de Mallorca: Documenta Balear, 2002.
- ANDRÉS-GALLEGO, José. Los «movimientos» en la historia religiosa reciente. In: *L'histoire religieuse en France: Colloque international (Casa de Velázquez, 2-5 avril 2001)*. Casa de Velázquez, 2004. pp. 321-332. Pàg. 324
- BADA, JOAN: “L’actitud de l’Església catòlica davant el procés democratitzador.” A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.), *La transició democràtica*

- als Països Catalans: Història i memòria*. València: Universitat de València, 2011, pp. 139- 150.
- BALCELLS, ALBERT I PUJOLS, ENRIC: *Història de l'Institut d'Estudis Catalans (Vol.2)*, Barcelona: Edicions 57, 2007.
 - BALCELLS A.; SAMPER, G.: *L'Escotisme català (1911-1978)*. Barcelona: Barcanova, 1993.
 - BARCELÓ i PONS, B.: "Història del turisme a Mallorca." *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, vol. 50, 2002, pp. 31-55.
 - BASSA i MARTIN, R.: "Un moviment de renovació pedagògica: les escoles d'estiu a Mallorca (1968- 1996)." *L'Arc*, Vol. 5, Palma de Mallorca, 1998, pp. 50- 65.
 - BASSA, R. i OLIVER, MIQUEL F.: *Les Escoles d'Estiu de Mallorca (1968-1996)*, Palma de Mallorca: Edicions Ferran Cintes, 1997.
 - BENNÀSSAR, B.: *Iglesia y sociedad en Mallorca: de la dictadura a la democracia (1974-1979)*. Palma de Mallorca: Lleonard Muntaner, Editor, 2004.
 - BESTARD i COMAS, J.: "Teodor Úbeda, un bisbe ben arrelat a Mallorca." *Revista del Centre d'Estudis Teològics de Mallorca*, Palma de Mallorca, 2011, pp.17-19.
 - BORJA i MOLL, F.: *Els altres quaranta anys: 1935-1974*. Palma de Mallorca: Ed. Moll, 1975.
 - BURGUÉS MESTRE, J.: "Transició democràtica a les illes Balears. Una perspectiva educativa des de la revista Lluc." *Educació i Cultura*, nº 18, Palma de Mallorca, 2005, pp. 101-116.

- BUELE C., NADAL B. I ALTRES.: “Reconeixement de Mèrits ’99”. *Papers de Sa Torre, Aplecs de Cultura i Ciències Socials*, n° 52, Patronat EMM (Impremta Llopis), Manacor, 1999.
- CALAFAT, M.: *De la soca i l’arrel, Obra Cultural Balear. Preguntes i respostes de 45 anys d’història*. Palma de Mallorca: Ed. OCB, 2007.
- CARDÚS, S.: "Audiència Pública d’Els Setze Jutges.” *Eines per a l’esquerra nacional*, n° 7, Barcelona, 2009, pp. 164-165.
- CARÓS, I; PRAT, J.; RUSSINYOL, J: “Le problème national catalan.” *Quaderns de l’Institut Català d’Antropologia*, n° 1, Barcelona, 1980, pp. 141-143.
- CARRIO I TRUJILLANO, B; COMPANY I MATAS, A.; SERRA I BUSQUETS, S.: “La premsa mallorquina: actituds culturals i polítiques des de principis del S. XX.” *Butlletí de la Societat Arqueològica Lul·liana: Revista d’Estudis Històrics*, n° 52, Palma de Mallorca, 1996, pp. 421-434.
- CERDÀ, MATEU: *L’Escoltisme a Mallorca (1907- 1995)*, Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1999.
- COLOMER, J. M.: “Teorías de la transición.” *Revista de estudios políticos (Nueva Época)*, n° 86, Madrid, 1994, pp. 243- 253.
- CRUZ OROZCO, J. I.: “Entre la clandestinidad y la legalidad. El escultismo español en el primer franquismo.” *Le scoutisme. Un mouvement d’Éducation au XXe siècle. Dimensions internationales*, Montpellier, Université Paul Valéry, 2002, pp. 204-263
- DE LA CUEVA MERINO, J.: “De la cruzada al desenganche: la Iglesia española entre el franquismo y la transición.” *Vínculos de Historia. Revista del Departamento de Historia de la Universidad de Castilla-La Mancha*, n°2, 2013.

- DELGADO REINA, M.: *Història de la Ràdio a Mallorca (1933-1994)*, Palma de Mallorca: El tall Editorial, 1996.
- DEWEY, J.: *Democracia y educación: una introducción a la filosofía de la educación*. Madrid: Ediciones Morata, 1995.
- DÍAZ, J. M.; HERNÁNDEZ VALLORY, E.: "L'escoltisme mundial." *Historia de la Educación*, Proa/ Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2013, pp. 431-432.
- DOLÇ, MIQUEL I COL.: *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, Volum 1, Palma de Mallorca: Promomallorca S.A. 1991
- DOLÇ, MIQUEL I COL.: *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, volum 3, Palma de Mallorca: Ed. Promallorca, 1989.
- DORIAN, Nancy C.: *Investigating obsolescence: Studies in language contraction and death*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
- ESPINET BURUNAT, F.: "Memòria de la transició (1966-1979). Paraules introductòries a una cronologia arbitrària." *Història Moderna i Contemporània*, nº3, Barcelona, 2005.
- FERNANDEZ BUEY, F.J.: "Estudiantes y profesores universitarios contra Franco: de los sindicatos democráticos estudiantiles al movimiento de profesores no numerarios (1966-1975)." A: CARRERAS ARES, J.J i RUIZ CARNICER, M.A. (Coord.) *La universidad española bajo el régimen de Franco*. Instituciones Fernando el Católico, 1991, pp. 469- 496.
- FERRE PAVIA, CARME: "Serra d'Or, intel·lectualitat i cultura resistent durant el segon Franquisme (1959- 1977)." IX Conferència Anual de la SCC – *Publicació de la Societat Catalana de la Comunicació*, nº 12, Barcelona, 1999, pp. 57- 61.

- FERRER, D.: “Els Setze Jutges, 50 anys després.” *Segell*, nº 20, Barcelona, 2012, pp. 12-14.
- FONT PLANA, J.: *Del joc a la festa. Escoltisme catòlic català (1930-1980)*. Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 2002.
- FUENTES ARAGONÉS, J.F.: “Lo que los españoles llaman la transición. Evolución histórica de un concepto clave.” *Mélanges de la Casa de Velázquez. Nouvelle série*, nº36, 2006, pp. 131-149.
- FULLANA, PUIGSERVER, P.: "Caritas Diocesana de Mallorca: acció, formació i cohesió social a Mallorca" A: *XX Jornades d’Història de l’Educació: cohesió social i educació*. Girona: Universitat de Girona, 2012, pp. 351-370.
- FULLANA PUIGSERVER, P.: "L’ Església mallorquina: caixa de ressonància d’una societat en procés de canvi (1960-1965)." Comunicació, Universitat de les Illes Balears, 2005, pp. 111-112.
- FULLANA PUIGSERVER, P.; MONTERO GARCÍA, F.: “Los modelos educativos juveniles del movimiento católico en España (1868-1968).” *Historia de la Educación: Revista interuniversitaria*, nº 22-23. Universidad de Alcalà, 2003-2004. pp. 33-51.
- FULLANA PUIGSERVER, P.: “L’Església de Mallorca durant el darrer franquisme: repressió, resistències i canvis (1960-1975).” A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.), *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939- 1975)*. València: Publicacions de la Universitat de València, València, 2004, pp. 243-257.
- FULLANA i PUIGSERVER, P.: “L’Església Mallorquina (1973- 1979): el compromís dels catòlics amb el procés democratitzador” A: PAGÈS I BLANCH, P (Coord.), *La transició democràtica als Països Catalans: Història i memòria*. València: Universitat de València. 2011, pp. 151-162.

- GARCÍA BURILLO, F.: “Transición o quiebra de la dictadura.” *El Viejo Topo*, vol. 294, 2012, pp. 72- 85.
- GALLEN, E.: “Sota la bota de Franco: Apunts sobre la cultura clandestina.” A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.), *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939- 1975)*. València: Publicacions de la Universitat de València, València, 2004, pp. 159-180.
- GONZÁLEZ-AGÀPITO, Josep; MARQUÈS, Salomó; MAYORDOMO, Alejandro; SUREDA, Bernat.: *Tradició i renovació pedagògica, 1898-1939: història de l'educació: Catalunya, Illes Balears, País Valencià*. Barcelona: L'Abadia de Montserrat, 2002.
- GRUPO DE HISTORIA JOSÉ BERRUEZO: *Una ciutat dormitori sota el franquisme: Santa Coloma de Gramenet, 1939-1975*. Barcelona: Ediciones Carena, 2006.
- GUANSÉ, D.: *Situació de l'escriptor català*, Barcelona: Pont Blau, 58 (agost de 1957), pp. 230-232.
- HALLET CARR, E.: *¿ Qué es la historia?*. Barcelona: Seix Barral, 1970.
- IGLESIAS i ONOFRIO, M.; SERRA i BUSQUETS, S.: “Autogobierno y Democracia en el Mediterráneo Occidental al final del siglo XX.” *Revista de Historia Actual*, vol.2 Palma de Mallorca, 2004, pp.191-193.
- JULIÀ, M.: *Clarobscur. L'església dels mallorquins*, Palma de Mallorca: Documenta Balear, 2003.
- LÓPEZ LACARCEL, J. M.: *Así fuimos, así somos: historia de Scouts de España: exploradores de España*. Madrid: Federación de Asociaciones Scouts de España, 2003.

- LLABRÉS, P.: "Les versions litúrgiques i bíbliques en català, adaptades per a les Balears." A: MALLAFRÈ, J. (Coord.), *II Jornades per a la Cooperació en l'Estandardització Lingüística*. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2002, pp. 62- 75.
- MARCH CERDÀ, MARTÍ: "Elements per a una sociologia de l'escola durant el Franquisme a les Illes Balears(1940- 1979)." *Arc, Quadern informatiu de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de les Illes Balears*, n°5, Palma de Mallorca, 1998, pp. 38- 41.
- MARCH i MANRESA, M.; SUREDA I GARCÍA, B.: *50 anys d'escoltisme a Mallorca, 1956-2006*. Palma de Mallorca: Di7 Edició, 2006.
- MARCH I MANRESA, M.; SUREDA i GARCÍA, B.: "La renovación del método educativo en las asociaciones juveniles católicas en los años sesenta del siglo XX." *Historia de la Educación: Revista Interuniversitaria*, n° 22-23, 2010, pp. 123-138.
- MARQUÈS i SUREDA, S.: "El naixement de l'escoltisme catòlic gironí: el paper dels seminaristes i del clergat en el context preconciliar (1950-1962)." *Educació i Història, Revista d'Història de l'Educació*, n° 6, Palma de Mallorca, 2003, pp. 56-79.
- MARÍ MAYANS, I.: "Òmnium Cultural: 50 anys al servei de la llengua, la cultura i el país." *Estudis Romànics*, n° 35, Barcelona, 2011, pp. 637-638.
- MARIMON RIUTORT, A.: "El nacionalisme a Mallorca durant la transició y la democràcia (1975-1997)." A: SANTANDREU SOLER, J. M. (Coord.) *Las transiciones políticas: Alicante-Elda 18-19 de diciembre de 1997*, Universidad de Alicante, 1997, pp. 341-355.
- MARÍN ECED, T.: *La renovación pedagógica en España (1907-1936): los pensionados en Pedagogía por la Junta para Ampliación de Estudios*. Madrid: Editorial CSIC-CSIC Press, 1990.

- MARÍN, CARLES: “Gabriel Fuster Mayans (Gafim), un periodista a la Mallorca franquista.” Ed. Lleonard Muntaner, Palma de Mallorca, 1999.
- MARÍN, MARTÍ: *Els ajuntaments franquistes a Catalunya*, Lleida: Pagès Editors, 2000.
- MARTÍNEZ HOYOS, F.: "Mayo del 68 y los católicos catalanes." *Hispania Sacra*, nº 65, 2011, pp. 425-445.
- MAS G.: “El Molí d’en Beió se erige como sede de las asociaciones culturales”, *Última Hora digital*, Manacor, 23 d’octubre de 2010.
- MASSOT i MUNTANER, J.: *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra, 1930-1950*. Barcelona: L'Abadia de Montserrat, 1978.
- MASSOT i MUNTANER, J.: *Els intel·lectuals mallorquins davant el franquisme: col·laboració, oposició, exili*. Barcelona: L'Abadia de Montserrat, 1992.
- MATA, M.: *La educación pública*. Barcelona: Destino, 1997.
- MAYORDOMO PÉREZ, A.: “La transición y la democracia: educación y desarrollo político.” *Revista de Historia de la Educación*, nº 21, Ediciones universidad de Salamanca, Salamanca, 2002, pp. 19-47.
- MELIÀ, Josep: *La nació dels mallorquins*. Barcelona: Selecta, 1977.
- MIR FULLANA, A. I ALTRES: “NOMINACIÓ, 25 anys en defensa de la llengua i la cultura”. *Papers de sa Torre, Aplecs de Cultura i Ciències Socials*, nº 46, Patronat EMM (Impremta Llopis), Manacor, 1998, pp. 13- 21.
- MIR I FULLANA, A.: “L’Obra Cultural Balear. Tres dècades fent país”. *El Mirall*, nº 58, Palma de Mallorca, 1992. Pàg. 86.

- MOLINERO, C.; YSÀS, P.: “La historia social de la época franquista. Una aproximación”, *Historia Social*, nº 30, 1998, pp. 133-154.
- MOLL i MARQUÈS, A.: *Francesc de Borja Moll, la fidelitat tossuda*, Palma de Mallorca: Ajuntament de Palma, 2003.
- MOLL i MARQUÉS, A.: *Francesc de Borja Moll, semblança biogràfica*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2001.
- MONTERO, F.: *La Iglesia: de la colaboración a la disidencia (1956-1975): La oposición durante el franquismo*. Madrid: Encuentro, 2011.
- MORENO SECO, Mónica. “Creencias religiosas y política en la dictadura franquista”. *Pasado y memoria*. 2002, nº 1. ISSN 1579-3311, pp. 111-130.
- MOVIMENT ESCOLTA I GUIATGE DE MALLORCA: *Converses sobre l'escoltisme. XXV Aniversari 1956-1981*. Palma: Delegació Diocesana d'Escoltisme, 1981.
- NAVARRO GARCÍA, C.: *La educación y el nacional-catolicismo*. Universidad de Castilla La Mancha: Colección de Humanidades, 1993.
- NORMAN DENZIN, K.; LINCOLN, Y.: *Qualitative research*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar, 2009.
- OLIVER, J.; MATEU, D.: "Les construccions escolars a les Illes en el segle XX".A: *Comunicacions de les II Jornades d'Història de l'Educació en els Països Catalans*. Palma Mallorca: Departament de Pedagogia de la Universitat de les Illes Balears, 1978, pp. 118-123.
- ÒMNIUM CULTURAL: “Ómnium cultural: 1961-1986”. *Ómnium Cultural*, nº 52, Barcelona, 1986.

- PAGÈS i BLANCH, P.: *La transició democràtica als Països Catalans: Història i memòria*. Universitat de València, 2011.
- PAGÈS i BLANCH, P., Director.: *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939- 1975)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2004.
- PAGÈS i BLANCH, P.: “La transició democràtica, història d’un temps d’incertesa” A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.), *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939- 1975)*. València: Publicacions de la Universitat de València, València, 2004, pp. 249-250.
- PEÑARRUBIA i MARQUES, I.: *Els partits polítics davant el caciquisme i la qüestió nacional a Mallorca (1917-1923)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991.
- PIQUER YESTE, E.: *Revisionisme històric i negacionisme. La persecució política de la llengua catalana (1874- 2011)*. Barcelona: Universitat Ramon Llull, 2011.
- PIRES, E., i BUESA, M.: "Intervención estatal durante el franquismo tardío: la regulación de la inversión industrial en España (1963-1980)." *Revista de Historia Industrial*, nº 21, pp. 159-200.
- PONS BARCELÓ, B.: “La Planificació de l’Educació a les Balears en 1970.” A: *II Jornades d’Història de l’Educació en els Països Catalans*” Palma de Mallorca: Departament de Pedagogia de la Universitat de les Illes Balears 1978.
- PONS, Damià: “Baltasar Porcel i Pujol (Andratx, 1937-Barcelona, 2009).” *Estudis Romànics*, nº 33 Palma de Mallorca, 2011, pp. 564-571.
- PONT, Jaume.; RIERA, Carme.; y FRONTERA, Guillem: “Signos de la Narrativa Mallorquina”. *Ínsula*, nº388, Palma de Mallorca, 1979, pp. 3-4.

- POLO, Pere: “Vint anys d’educació a Les Illes”, *Arc, Quadern informatiu de l’Institut de Ciències de l’Educació de la Universitat de les Illes Balears*, vol. 5, Palma de Mallorca, 1998. pp. 65- 67.
- PRAT CARÓS, J.: “Jaume Russinyol: le problème national catalan.” *Quaderns de l’Institut Català d’Antropologia*, nº 1, Barcelona, 1980, pp. 141-143.
- QINTANA TRIAS, Ll.: *Més enllà de tot càstig: reflexions sobre la transició democràtica*. Barcelona: Icaria Editorial, 2004.
- RAGUÉ-ÀRIAS, M. J.: “Festivals de teatre a Catalunya (1960-2008). Assaig de teatre”, *revista de l’Associació d’Investigació i Experimentació Teatral*, nº 68, Barcelona, 2008, pp. 50-56.
- RUBÍ, F. C.; MARCH i MANRESA, M.; SURESA i GARCIA, B.: “Les pràctiques educatives de l’escoltisme de Mallorca durant la dictadura franquista a través de les fotografies.” *Educació i Història: revista d’història de l’educació*, Palma de Mallorca, 2009, pp. 195-226.
- RUIZ OLABUÉNAGA, J. I.: *Metodología de la investigación cualitativa*. Bilbao: Universitat de Deusto, 2012.
- SALOM ABELLÁN, E.: “L’Obra Cultural Balear i l’educació: els primers cursos de llengua i literatura catalana organitzats per l’entitat (1962-1969)”. *Educació i Cultura: revista mallorquina de Pedagogia*, vol. 24, Palma de Mallorca 2013, pp. 193-212.
- SAMPER i TRIEDU, G.: “La repressió contra l’escoltisme” A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.), *Franquisme i repressió, la repressió franquista als Països Catalans (1939- 1975)*. València: Publicacions de la Universitat de València, València, 2004, pp. 191-202.
- SÁNCHEZ JIMÉNEZ, J.: *La España contemporánea: De 1931 a nuestros días*. Ediciones Madrid: AKAL, 2004.

- SEGURA, A.; MAYAYO, A; ABELLÓ, T.: *La dictadura franquista: la institucionalització d'un règim*. Barcelona: Edicions Universitat, 2012.
- SERRA BUSQUETS, S.: "Cultura i societat a Mallorca durant la transició." A: MARIMON, Antoni; SERRA, Sebastià (Coord.): *La transició a les Illes Balears. Simposi 25 anys IEB, Institut d'Estudis Baleàrics*, Palma, 1998, pp. 83-93.
- SERRA BUSQUETS, S.: "Les dificultats d'articulació de l'oposició antifranquista: el cas de Mallorca." *Cercles: revista d'història cultural*, nº14, Palma de Mallorca, 2011, pp. 38-54.
- SUNYER i MOLINÉ, M.: "Jaume Vidal i Alcover, l'humanista". *Revista del Centre de Lectura de Reus*, nº 32, Reus, 1991, pp. 10-11.
- SUREDA i GARCIA, B.: "La renovació educativa a les Illes Balears (1960-1980)." *L' Arc, Quadern informatiu de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de les Illes Balears*, vol. 5, Palma de Mallorca, pp. 59-64.
- SUREDA i GARCIA, B.; MARCH, M.: "La reforma educativa de l'escoltisme mallorquí de finals del seixanta i la formació de caps". A: XVI Jornades d'Història de l'Educació dels Països Catalans: La renovació pedagògica. Girona: CCG Edicions, 2003, pp. 331-344.
- TUGORES, A.: *El batle Antoni Amer "Garanya"(1882-1936): la història robada*. Palma de Mallorca: Documenta Balear, 2004.
- VIÑAO, A.: *Escuela para todos: educación y modernidad en la España del siglo XX*. Madrid: Marcial Pons Historia, 2004.
- VALLÉS, M.S: *Técnicas cualitativas de investigación social. Reflexión metodológica y práctica profesional*. Madrid: Ed. Síntesis. 1997.
- VALLES, M.S: *Entrevistas cualitativas*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas, 2002.

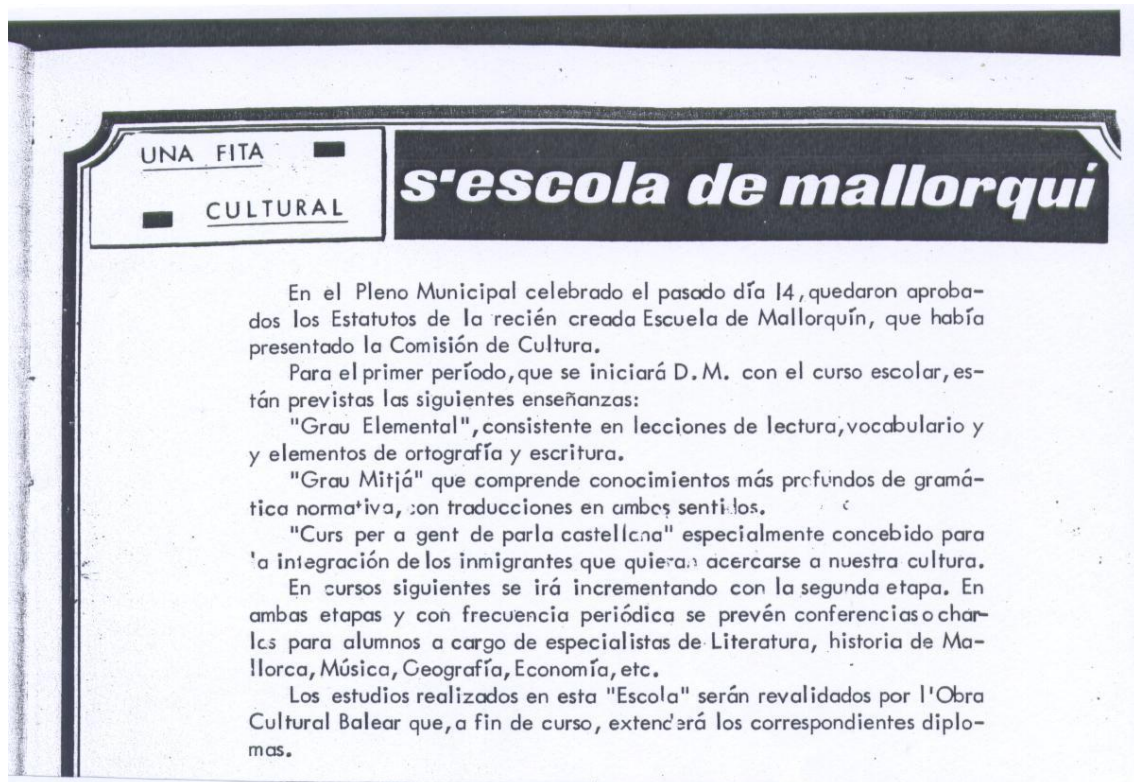
- VALLORY i SUBIRÀ, E.: *L'educació en la ciutadania global. Estudi sobre els fonaments ideològics, el desenvolupament històric, la dimensió internacional i els valors i pràctiques de l'escoltisme mundial*. Barcelona, 2007.

- YSÁS i SOLARES, PERE.: “L’antifranquisme i la crisi de la dictadura.”. A: PAGÈS I BLANCH, P. (Coord.) *La transició democràtica als Països Catalans: Història i memòria*. València: Universitat de València, 2011, pp. 31- 50.

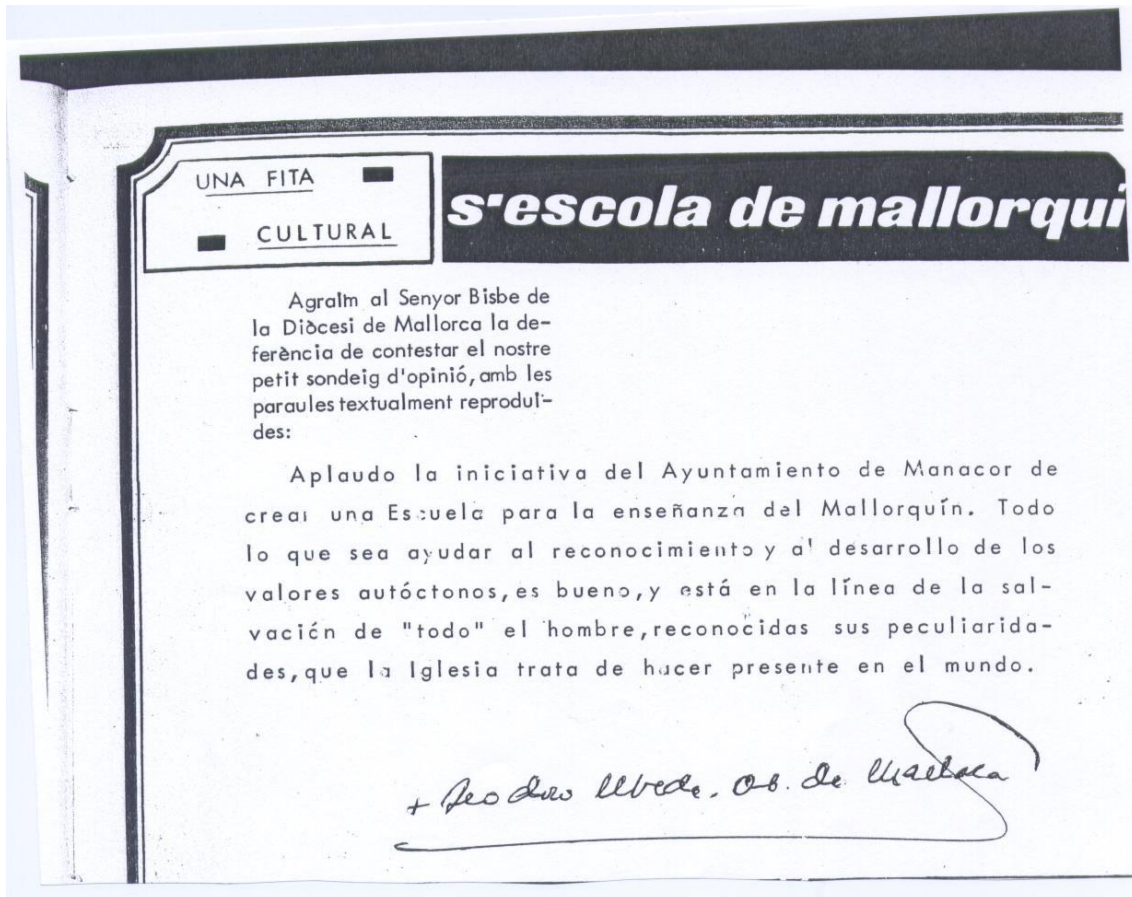
- YSÁS i SOLARES, P; MOLINERO RUIZ, C.: “Una nota sobre la crisi del franquisme i la transició a la democràcia.” *Revista d’Història Moderna i Contemporània*, N° 3, ISSN-e 1696-4403, 2005, pp. 101-109.

III Annexos.

- Document nº1: Article revista *Manacor Comarcal*. Ref. Bibliogràfica: (ANÒNIM) "Una fita Cultural": S'Escola de Mallorca. 1 pàg. *Manacor Comarcal*, nº 1830, Manacor, 21 de juliol de 1973. Pàg. 10.

- Document nº 2: Article revista *Manacor Comarcal*. Ref. Bibliogràfica: (ANÒNIM) "Una fita Cultural": S'Escola de Mallorquí. 1 pàg. *Manacor Comarcal*, nº 1829, Manacor, 14 de juliol de 1973. Pàg. 11 .

- Document nº 3: Article revista *Manacor Comarcal*. Ref. Bibliogràfica: (ANÒNIM) "Una fita Cultural": S'Escola de Mallorquí. 1 pàg. *Manacor Comarcal*, nº 1828, Manacor, 7 de juliol de 1973. Pàg. 5.

UNA FITA ■

■ CULTURAL

s'escola de mallorquí

Segueixen les adhesions rebudes al Setmanari MANACOR entorn a l'acert —no ho podem negar que ha caigut molt bé dins tots els estaments!— de la creació de l'Escola de Mallorquí per part de l'Ajuntament. Aquest Setmanari, agraeix, una vegada més, la deferència dels autors de les paraules que publicam amb molt de gust.

En JOSEP MARIA LLOMPART, Poeta i Professor de la Facultat de Filosofia i Lletres:

—Perdonau que correspongui amb algun retard a la vostra consulta sobre la creació de l'Escola de Mallorquí a Manacor.

"Lameva opinió és, naturalment, del tot favorable sense cap casta de reserves. Per això plorava l'infant!.

"D'altra banda, l'Ajuntament d'aqueixa ciutat, acordant obrir una escola per a l'ensenyament gratuït de la nostra llengua, ha donat una lliçó sensacional que caldria que fos entesa i apresada tot arreu de l'illa. En pot estar ben orgullós, i fins i tot convé que en presumeixi una mica, a veure si als altres Consistoris els entra l'enveja i procuren imitar-lo..."

En JOAN MANRESA, Poeta i publicista:

—El que opino sobre la creació de l'Escola de Mallorquí?. Que és un fet normal. No?. El que crec anormal es si no se'n creen".

En GASPAR SABATER, Escriptor i Director de "Vida Municipal de Balears":

—Estim molt lloable l'acord pres per l'Ajuntament de Manacor de crear una Escola per a l'ensenyament de la llengua que es parla aquí. Es, además, comprensible i lògic.

"Crec que Manacor, amb això, ha donat un exemple que tindrà imitadors. L'esperit de Mossén Alcover que es respira, encara, en aquesta ciutat, ha fet possible aquest acord".

EN FRANCESC MOLL MARQUES, Secretari de l'obra Cultural Balear:

—Es una decisió que honra el Consistori que l'ha presa. Es significatiu que una ciutat progressiva, capdeva itera en la creació de tantes fonts de riquesa, hagi volgut fonamentar-les creant una escola que pot servir per retrobar la nostra personalitat cultural: Si no tendeix a millorar l'home en tots els aspectes, la riquesa no té cap sentit i acaba per destruir-se ella mateixa. Manacor, pàtria de Mn. Alcover, ha donat la primera pasca. Esperem que els altres ajuntaments vulguin seguir aquest exemple tan encoratjador.

- Document nº 4: Article revista *Perlas y Cuevas*. Ref. Bibliogràfica: (ANÒNIM) "Curs de Mallorquí", 1 pàg. *Manacor Comarcal*, nº 131, Manacor, octubre de 1966. Pàg. 9.

CURS DE MALLORQUI

De bell nou començarà, la primera setmana de novembre, el curs de mallorquí, aquest any per duplicat. Hi haurà el «Curset d'Ortografia» per a principiants, que serà el dilluns, de noç a deu del vespre, i el «Curs de literatura mallorquina» per als iniciats, majorment els qui aprovaren aquests anys passats el d'Ortografia. Aquest serà els dijous a la mateixa hora.

Dirigiran aquests cursos Mn. N. Julià i D. Gabriel Braceló, que aquest any passat va aprovar el professorat de llengua mallorquina.

Conferència p'En «Gafim»

Amb ocasió del començament dels cursos de mallorquí D. Gabriel Fuster Mayans (a) «Gafim», l'autor de «Dos viatges en calma per l'Illa de la calma» farà una interessantíssima i saborosa conferència sobre «coses nostres».

Serà dijous, dia 3 de novembre, a les 10 del vespre en el Saló Fènix.

- Document nº 5: Article revista *Perlas y Cuevas*. Ref. Bibliogràfica: (ANÒNIM): "SCOUTISMO". Pàg. 1, *Perlas y Cuevas*, nº 106, octubre de 1965. Pàg. 9.

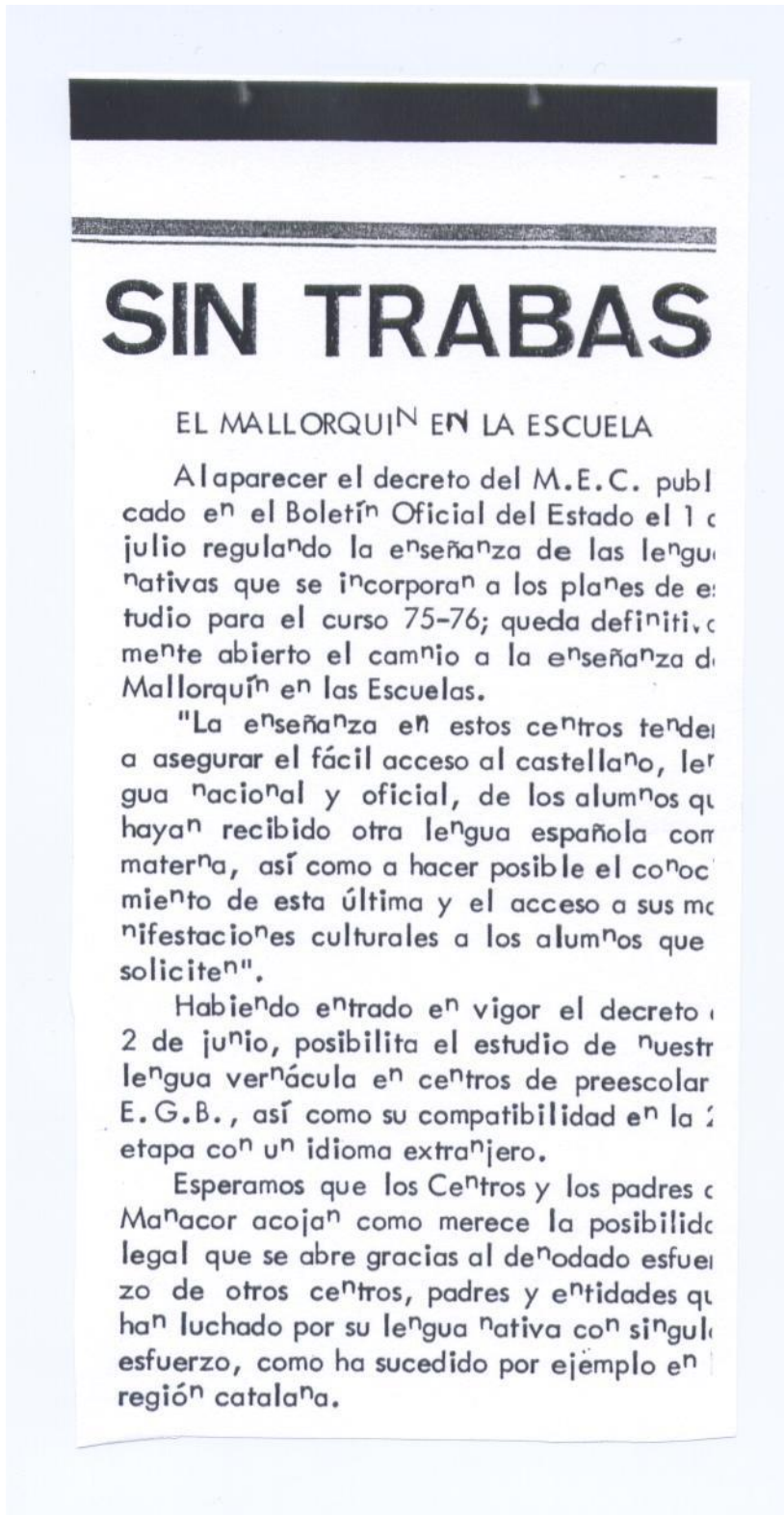
- Document nº 6: Article revista *Perlas y Cuevas*. Ref. Bibliogràfica: (ANÒNIM): “¿Un Grupo Teatral en Lengua Vernàcula?”. Pàg. 1, *Perlas y Cuevas*, nº 103, 5 de setembre de 1965. Pàg. 12.

Un Grupo Teatral en Lengua vernàcula?

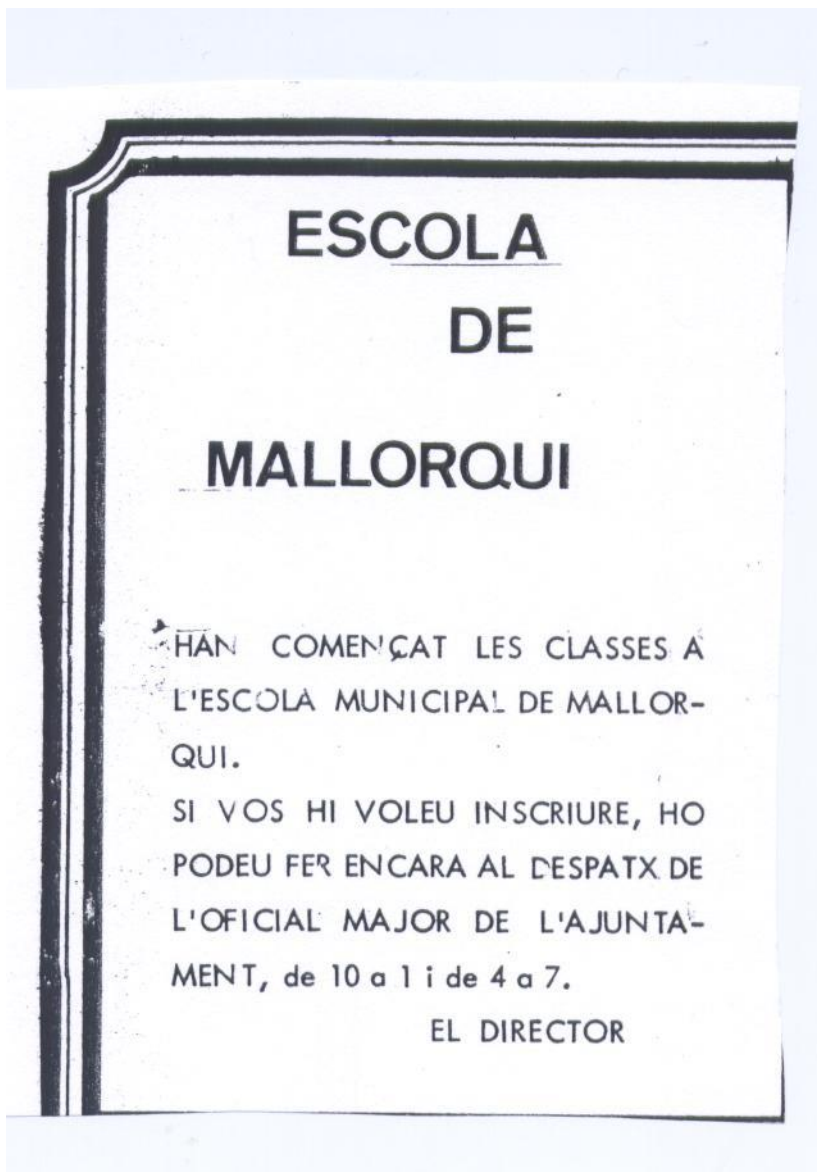
Los alumnos del pasado Cursillo de Lengua Mallorquina —Cursillo que va repetirse durante este próximo curso— tienen el proyecto de formar un Grupo Teatral, para el que no faltan condiciones ni inquietudes. Gabriel Barló quizás sea quien lleve la voz cantante en el asunto, ya que posee una cierta experiencia teatral y una constancia a toda prueba.

Deseamos a los animosos mallorquinos el mejor de los éxitos.

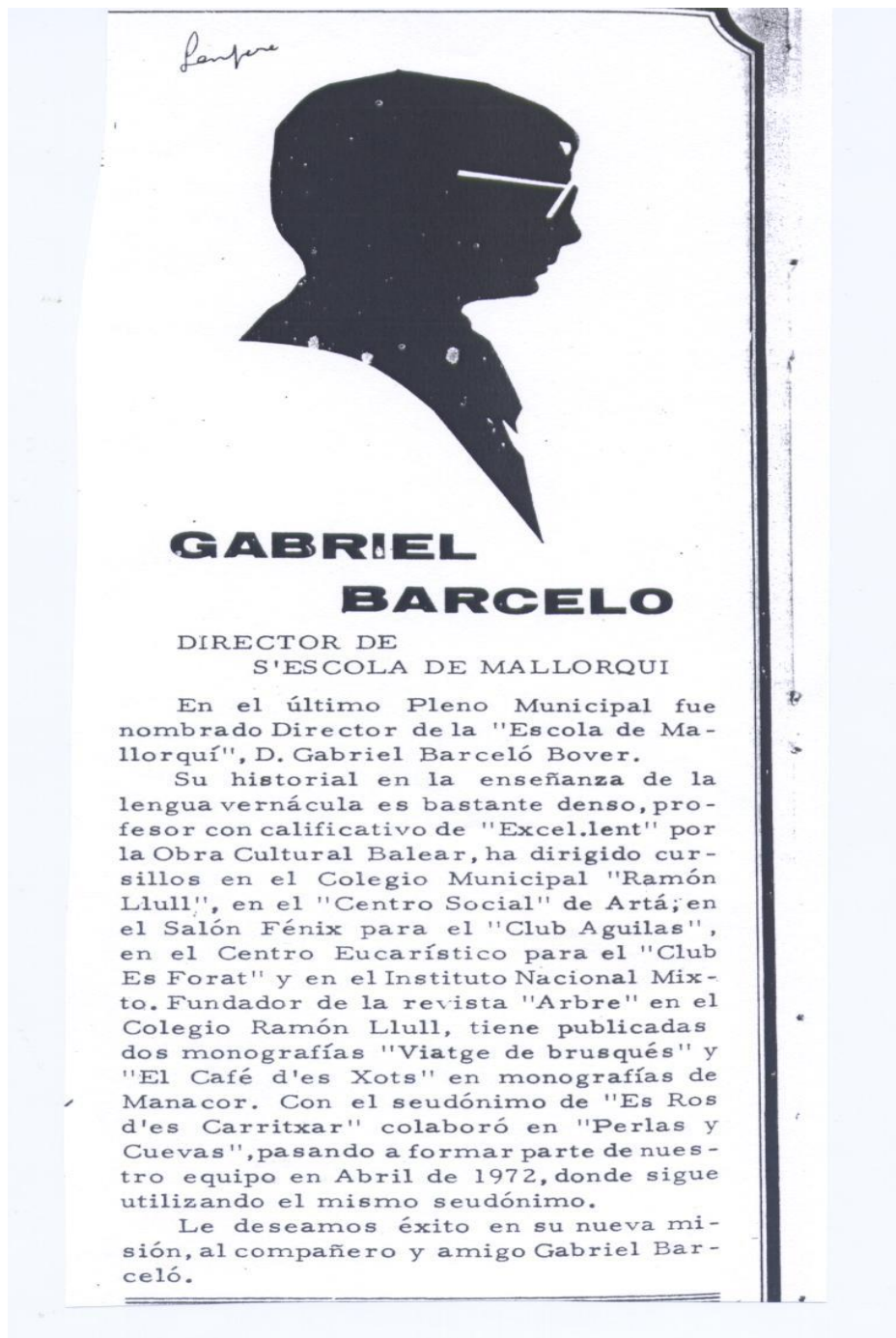
- Document nº 7: Article revista *Manacor Comarcal*. Ref. Bibliogràfica: (ANÒNIM) SIN TRABAS, El mallorquin en la escuela. 1 pàg. *Manacor Comarcal*, nº 1832, Manacor, 5 de juliol de 1975. pàg. 21. Lliçó 14. 1 pàg. *Manacor Comarcal*, nº 1967, 6 de març de 1976. Pàg. 9.

- Document nº 8: Article revista *Manacor Comarcal*. Ref. Bibliogràfica: (ANÒNIM) Escola de Mallorquí. Pàg 1, *Manacor Comarcal*, nº 1841. Manacor 6 d'octubre de 1973. Pàg. 2.

- Document nº 9: Article revista *Manacor Comarcal*. Ref. Bibliogràfica: (ANÒNIM) "Los primeros jueves de cada mes, Pleno" i "Gabriel Barceló, director de la Escuela de Mallorquin". 3 pàg. *Manacor Comarcal*, nº 1838, Manacor, novembre de 1973. Pàg. 7, 8 i 12.

- Document nº 10: Article revista *Manacor Comarcal*. Ref. Bibliogràfica: (ANÒNIM) ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ, Lliçó 14. 1 pàg. *Manacor Comarcal*, nº 1967, 6 de març de 1976. Pàg. 9.

ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUI

LLIÇÓ 14

ELS ACCENTS GRÀFICS (III)

El món és una olla de caragols. A les revistes, les dones surten, de cada dia, més en pèl. Això no em sembla fer-ne bon ús de la llibertat, deia aquell home de bé, al seu nét.

MÓN MÉS PEL

Haureu observat, a la lectura precedent, que hi ha uns quants mots MONOSIL·LABS que s'accentuen, precisament, perquè no es confonguin amb altres d'igual grafia.

Per exemple: món (castellà "mundo") per no confondre'l amb l'adjectiu "mon" que trobam a "mon pare". Més, per diferenciar-lo de "mes", referit a un dels dotze mesos de l'any, etc.

Per regla general NO s'han d'accentuar les paraules d'una sola sil·laba, en no ser que hi hagi duplicitat

Els casos més freqüents d'accentuació són: Bé(cast. "bien"), Cós(c. "coso") Déu(c. "Dios"), és(c. "es"), Féu(c. "hizo") Mà("mano"), Més("más"), Molt("Molido") Món("mundo"), Mét("nieto"), ós("oso") pèl("pelo"), qué (pronon interrogatiu o després de preposició), rés("rezo"), sà("sano"), sé("yo sé"), sèu("cebo"), sí(afirmatiu), sòl("suelo"), són("ellos son"), té("tiene"), ús("uso"), véns("vienes"), vé("vé tú"), vós(pronon pers. fort).

També hi ha uns pocs mots BISIL·LABS que s'han d'accentuar per diferenciació: Bóta (recipient de líquids), dóna, dónes(da, das), fóra(fuera o fuese), móra (fruita), mòssa(muesca), vénen(vienen)

EXERCICI

Posau l'accent gràfic -si considerau que n'hi toca haver- en els mots que trobareu subrallats

- 1- De que parles
- 2- Pensava en vos
- 3- La rosa es blanca
- 4- Parla molt bé
- 5- L'agulla te el cos prim
- 6- Tornarem el més d'abril
- 7- Per que no dones res a les dones?
- 8- Si vens anirem a menjar mores.

EL FORN

Com dirieu en Castellà aquests mots tan emprats als forns de la nostra terra? Pasta, relliu, essaïmada, coca, cocarroi forner(o flequer), cendra, caliu, rubiol, panada, rostít, tou.

- Document nº 11: Article revista *Manacor Comarcal*. Ref. Bibliogràfica: (ANÒNIM) ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ, Lliçó 14. 1 pàg. *Manacor Comarcal*, nº 1967, 6 de març de 1976. Pàg. 9.

ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUI

CURS ELEMENTAL PER CORRESPONDENCIA PER ALS
LECTORS DEL "MANACOR"

●●●●●●●●

LLIÇO 10

QU DAVANT VOCAL

El mestre deia als seus alumnes: **quan** hàgiu resolt la present **qüestió**, copiau al **quadern** les **quantitats** que hi ha en aquesta **quartilla**. Després treis el **quocient** de cinquanta per quaranta.

QUADRO QÜESTIÓ

Quan el so "KU" va seguit d'una altra vocal, hem d'escriure'l, generalment, QU (QUA, QÜE, QÜI, QUO).

Notau que quan va seguit de E o I, es posa dièresi ("") Per exemple: Qüestió, obliquitat.

Fan excepció d'aquesta regla les paraules "cuina", "cua" (coa), "cuiro", "circuit", "evacuar", "acuitat" i unes poques més acabades en -cuïtat.

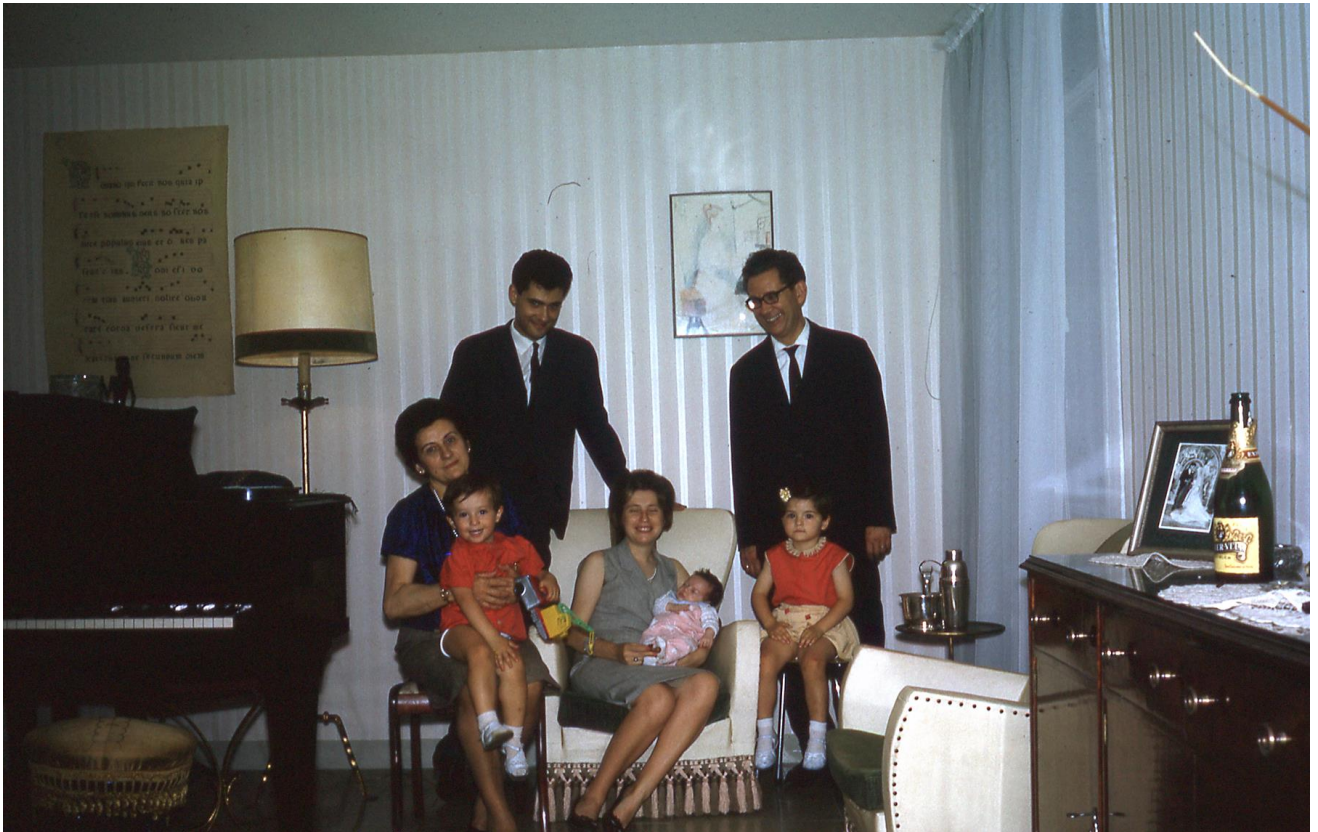
EXERCICI: Substituir el guionet per QU, QÜ o CU, com ptoqui, segons les normes anteriors.

- 1.- El -iner no ha cobrat la seva -ota mensual.
- 2.- -atre i trenta-sis fan -aranta.

- 3.- -alsevol que vegi el solar no creurà que hi hagués un -arter.
- 4.- La torre de Pisa és obli-a.
- 5.- Es visitada fre-entment per la seva obli-itat.
- 6.- Les sabates són de -iro de molt bona -alitat.
- 7.- Té un -adern de cin-anta pessetes.
- 8.- L'accident no ha tingut más conse-ències.
- 9.- Per Pas a visitarem l'A-àrium del Port.
- 10.- El -adrat i el rectangle són -adrilàters.

ELS VENTS. ¿Sabríeu expressar en bon castellà els següents noms que es dóna al vent? Llevant, xaloc, migjorn, llebeig, ponent, mestral, tramuntana, gregal, oratge, terbolí, ventada, huracà.

- Document nº 12: Fotografia de Josep Gassiot i Llorens amb la seva família, amb data aproximada de 1968- 1970.

L'inspector, Josep Gassiot, apareix a la dreta de la imatge. En el centre la seva dona, Carmen Matas, i els fills del matrimoni amb l'àvia materna.

- Document nº 13: Fotografia de la representació de l'agrupació escolta Mn. Alcover de Manacor assistint a la boda de Gabriel Barceló (1960).

Document gràfic aportat per Gabriel Barceló Bover del seu arxiu personal.

- Document nº 14: Imatge de l'inauguració del curs acadèmic de 1961-1962 al col·legi Ramon Llull.

L'acte fou presidit pel batle d'aleshores, Pere Muntaner, el tinent de batle i delegat de cultura, Llorenç W. Femenias i el comandant militar, Sr. Nebot. Document gràfic aportat per Gabriel Barceló Bover del seu arxiu personal.

- Document nº 15: Alumnat de cinqué del col·legi Ramon Llull. Curs acadèmic 1962-63. Tots participaren de les classes de català que va impartir Biel Barceló, sense comptar encara amb el suport de l'inspector Gassiot.

(D'esquerra a dreta)

Fila de darrere (drets): Miquel Homar Homar, Joan Fullana Martí, *Cadena*, Pere Nadal Tous, Joan Josep Pérez Fons, Tomás Ayala Orell, Llorenç Galmés Cabrer, Gabriel Mesquida Amengual i Sebastià Riera Grimalt, *Teco*. Fila de davant (acotats): Miquel Bonet Ferrer, Joan Manuel Guitart Terrassa, Antoni Oñate Garcimartín, Montserrat Galmés Bauçà, *Monti*, Gonçal Méndez Rabal, i Francesc Jara Sureda. Foto i informació presa del llibre *E Col·legi Municipal Ramon Llull i l'ensenyament mitjà*, pàg. 121. Document gràfic aportat per Gabriel Barceló Bover del seu arxiu personal.

- Document nº 16: Acte de cloenda dels cursos de català a Manacor, 13 de juny de 1966 amb l'entrega de diplomes a l'alumnat de col·legi Ramon Llull de mà dels representants de l'OCB.

Teatre principal de Manacor. Lliurament del diploma de professor de català a Biel Barceló de mà de Francesc de Borja Moll. Presents també a la imatge, Miquel Marquès i Miquel Fullana (OCB) i l'alumne Guillem Morei Muntaner (que anys més tard formarà part del cos de professorat de l'EMM). Document gràfic aportat per Gabriel Barceló Bover del seu arxiu personal.

- Document nº 17: Refrigeri posterior a la celebració de l'acte de cloenda dels cursos de català a Mancor, 13 juny de 1966 .

Bar del Teatre Principal de Manacor. Aparicions d'esquerra a dreta: Francesc Aguiló (amb ulleres), ?, Biel Barceló, Mn. Miquel Julià, Guillem Morei, Miquel Marquès, Francesc de Borja Moll, Miquel Arbona, Miquel Fullana, ?, Damià Gelabert Bassa (de front, amb ulleres), Francesc Escanelles, el regidor Sr. Puigrós i Joan Morei. Document gràfic aportat per Gabriel Barceló Bover del seu arxiu personal.

- Document nº 18: L'horari de docència de Gabriel Barceló l'any 1969. La seva feina es repartia entre el col·legi municipal Ramon Llull, les classes de català per adults al Saló Fènix, el Centre d'Estudis Mercantils, l'Escola

BARCELÓ HORARIO 69-70

H	DI DILLUNS	DI MARTS	DI MEGRES	DI JOUS	DI VENRES	DI SABTES
9-10	OFIC	Mall 5º	OFIC	Dib 5º	OFIC	OFIC
10-11	OFIC	OFIC	OFIC	OFIC	OFIC	OFIC
11-12	Dib 2º	Dib 1º	Dib 2º	Dib 1º	Dib 2º	Dib 1º
12-13	Mall 1º	Dib 5º	Natur 1º	Mall 3º	OFIC	Mall 2º
3-3:30			EAI 1º			
4-4:30	Trab M 3º	Trab M 4º	EAI 2º	Mall 1º	Tr. Man 2º	
5-5:30	Trab M 3º	Tr. Man 1º	EAI 3º	Esp. Rec 2º	Tr. Man 2º	
6-6:30	Perm. 1º	Perm. 1º	EAI 4º	Perm. 1º	Perm. 1º	
7-7:30	CEM	CEM	CEM	CEM	CEM	
8-8:30	EAI 2º	EAI 2º	EAI 1º	D. Martí Dib 5º	Fènix Mall	

d'Aprenentatge Industrial i l'Acadèmia Martí Mascaró

Les abreviatures que es llegeixen són les següents:

- OFIC: treballs d'oficina al col·legi municipal R. Llull.
- MALL: classes de llengua catalana al mateix centre, per compte de l'OCB.
- DIB: Classes de dibuix al curs indicat (1r, 2n, 3r i 5é).
- Natur: classes de dibuix de retentiva de ciències naturals (preparació de la revàlida de grau elemental, per alus alumnes de 4t).
- Trab M: classes de l'assignatura de manualitats.
- EAI: classes de dibuix tècnic a l'Escola d'Aprenentatge Industrial (localitzades a les caselles més obscures de la imatge).
- Esp. Rec: classes especials de recuperació per a alumnat de 2n.
- Perm: classes d'ajuda i de suport, en règim de permanència.
- CEM: classes al Centre d'Estudis Mercantils, batxillerat nocturn.
- D. Martí: classes de dibuix tècnic de 5é a al·lotes que estudiaven el batxillerat nocturn a l'Acadèmia Martí Mascaró.
- Fènix: classes de llengua catalana al Saló Fènix.
- Document aportat per Gabriel Barceló Bover del seu arxiu personal.

- Document nº 19: Alguns dels professors del curs 1968-69 del Col·legi Municipal Ramon Llull.

D'esquerra a dreta: Maties Bosch, Pere Galmés, Mn. Guillem Pasqual, Joan Morei i Mn. Bartomeu Cànaves; asseguts: Bernat Galmés, Josep Maria Fuster, Antònia Garcia, Gabriel Barceló, Pere Ladària i Martí Mascaró. Document gràfic aportat per Gabriel Barceló Bover del seu arxiu personal.

- Document nº20: Reunió per proposar la creació d'una escola per a l'ensenyament del català (Nadal de 1972).

D'esquerra a dreta: els regidors Josep Mª Fuster Perelló i Llorenç Femenies Duran, Gabriel Barceló i Josep Maria Salom.

- Document nº 21: Imatge que correspon al dia de la inauguració oficial de l'EMM, 22 d'octubre de 1973.

D'esquerra a dreta: G.B.B., Pau Llabrés, Francesc Moll, Gabriel Vidal, Francesc de B. Moll, Pere Galmés i Llorenç Femenies. Fotografia feta per Miquel Aguiló i cedida per G. B. B. Del seu arxiu personal.

- Document nº 22: un dia qualsevol del primer curs acadèmic de l'EMM. Febrer de 1974.

Dreta a esquerra: Jaume Mascaró Riera, Martí Mascaró (regidor), Llorenç Femenies, Guillem Morei. Fotografia feta per Miquel Aguiló i cedida per G. B. B. Del seu arxiu personal.

- Document nº 23: Imatge de G.B.B impartint una classe de llengua catalana a alumnat de l'EMM, febrer de 1974.

Fotografia feta per Miquel Aguiló i cedida per G. B. B. Del seu arxiu personal.

- Document nº 24 Imatge de Mn. Pere Llabrés impartint la conferència “Poble i Església a Mallorca”, en el marc del Cicle d’Extensió Cultural (en endavant CEC) , 10 d’abril de 1974.

Fotografia feta per Miquel Aguiló i cedida per G. B. B. del seu arxiu personal.

- Document nº 25: Alumnat i assistents a la conferència de Mn. Pere Llabrés (abril, 1974).

Fotografia feta per Miquel Aguiló i cedida per G. B. B. del seu arxiu personal.

- Document nº 26: Imatge d'Antoni Tarabini, minuts abans d'iniciar la conferència: "Sociologia del poble mallorquí avui" (CEC), 19 d'abril de 1974.

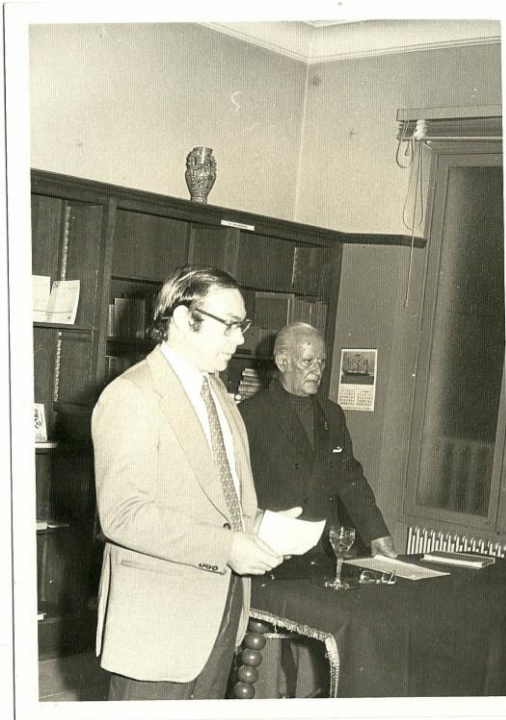
Fotografia feta per Miquel Aguiló i cedida per G. B. B. del seu arxiu personal.

- Document nº 27: Imatge d'alumnat de l'EMM i del públic assistent a la conferència d'Antoni Tarabini (abril de 1974).

Fotografia feta per Miquel Aguiló i cedida per G. B. B. del seu arxiu personal.

- Document nº 28 Imatge d'Antoni Galmés Riera (folklorista), presentat per G.B.B, just abans de començar la conferència titulada: “La lluna i les seves influències”, (CEC), 15 de maig de 1974.

Fotografia feta per Miquel Aguiló i cedida per G. B. B. del seu arxiu personal.

- Document nº 29: Imatge d'Antoni Galmés Riera impartint la lliçó magistral, maig de 1974.

Fotografia feta per Miquel Aguiló i cedida per G. B. B. del seu arxiu personal.

- Document nº 30: Imatge de Miquel Alenyà exposant la conferència “L’economia de les Illes Balears”, (CEC), 3 de maig de 1974.

Fotografia feta per Miquel Aguiló i cedida per G. B. B. del seu arxiu personal.

- Document nº 31: Imatge de Josep Maria Llompart, moments abans d’iniciar la conferència “Costa i Llobera, el poeta i el mite”, (CEC), 14 de juny de 1974.

Dreta a esquerra: Miquel Àngel Riera, J. M. Llompart, G.B.B. i Bernat Nadal. Fotografia feta per Miquel Aguiló i cedida per G. B. B. del seu arxiu personal.

- Document nº 32: Festa de fi de curs, 25 de juny de 1974 en el Saló Fènix.

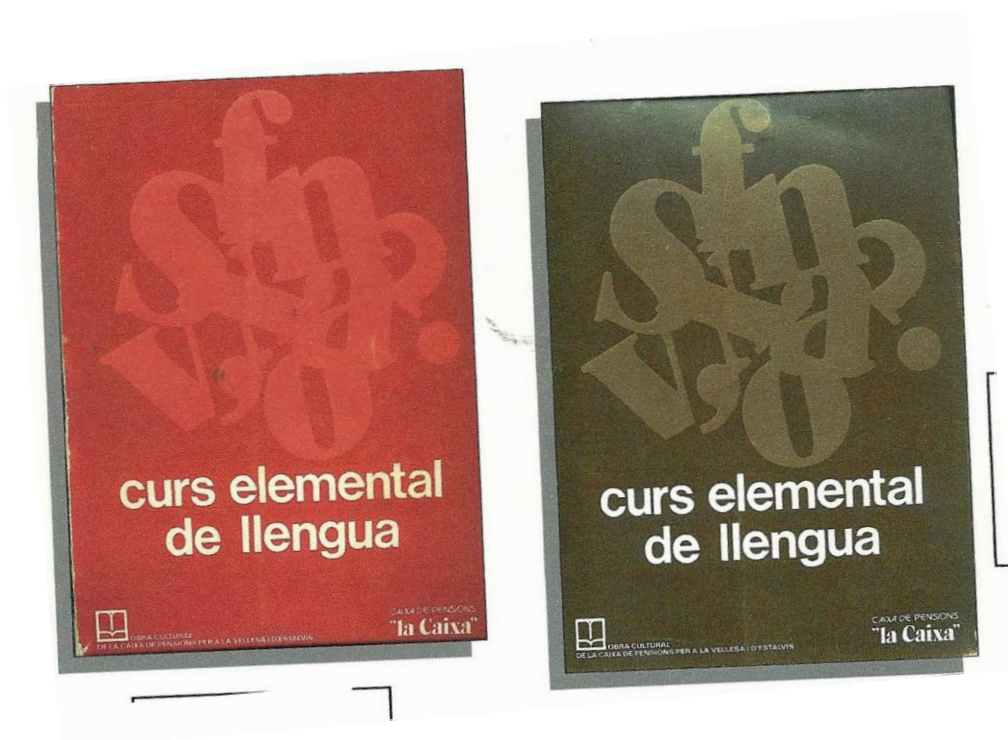
Fotografia feta per Miquel Aguiló i cedida per G. B. B. Del seu arxiu personal.

- Document nº 33: Imatge d'entrega de diplomes i regals (lots de llibres). Festa de fi de curs, juny de 1974.

Francesc Moll, en representació de l'OCB, fa entrega del diploma del curs i un lot de llibres a l'alumne de l'EMM Bernat Pérez Fons. Fotografia feta per Miquel Aguiló i cedida per G. B. B. del seu arxiu personal.

- Document nº 33: Imatge corresponent a la publicació del *Curs Elemental de Llengua*, ideat i escrit per G.B.B. i promocionat per La Caixa de Pensions (La Caixa). Publicat l'any 1979, va esdevenir un recurs didàctic molt útil davant el fet de la introducció oficial i obligatòria de l'assignatura de llengua catalana en els centres educatius de Balears. Editat per l'Obra Cultural de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis, es va fer un tiratge d'uns 4000 exemplars, distribuïts per l'Editorial Moll.

La portada de color vermell correspon al manual d'exercicis de l'alumnat, mentre la de tapa marró és el solucionari de consulta del professorat.